

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO IN
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2009

KRISTINA HERAKOVIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA GEOGRAFIJO IN
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

**SLOVENCİ V ZAMEJSTVU V UČNIH NAČRTIH IN UČNIH GRADIVIH PRI POUKU
GEOGRAFIJE IN SLOVENŠČINE V GIMNAZIJI**

Študijski program:

GEOGRAFIJA – D
SLOVENISTIKA – D

Mentorici: doc. dr. Tatjana Resnik Planinc
doc. dr. Jerca Vogel

LJUBLJANA, 2009

KRISTINA HERAKOVIČ

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo.

Kristina Herakovič

Zahvaljujem se mentoricama dr. Tatjani Resnik Planinc in dr. Jerci Vogel za strokovne nasvete in pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Hvala gimnazijskim profesorjem in profesoricom geografije in slovenščine, ki so sodelovali v raziskavi.

Iskrena hvala staršema, bratu in vsem ostalim, ki ste mi na kakršen koli način stali ob strani v času študija in nastajanja diplomskega dela.

SLOVENCİ V ZAMEJSTVU V UČNIH NAČRTIH IN UČNIH GRADIVIH PRI POUKU GEOGRAFIJE IN SLOVENŠČINE V GIMNAZIJI

Izvleček:

Diplomsko delo obravnava zastopanost učnih tem Slovenci v zamejstvu v učnih načrtih, učnih gradivih in pri pouku samem pri pouku geografije in slovenščine v gimnaziji. Poznavanje problematike položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu je ena od pomembnejših učnih tem, ki lahko prispeva k pozitivnem odnosu do slovenstva, slovenskega jezika kot razpoznavnega in identifikacijskega elementa Slovencev in k izpolnjevanju koncepta skupnega slovenskega kulturnega prostora ter ozavešča dijake o pomenu aktivnega medkulturnega dialoga, sodelovanja in sobivanja narodov. V delu so predstavljeni odnos Republike Slovenije do svojih narodnih manjšin v sosednjih državah, geografski in sociolingvistični oris slovenskih narodnih manjšin v Avstriji, Italiji in na Madžarskem ter analiza zastopanosti učnih tem Slovenci in slovenščina v zamejstvu v učnih načrtih in učnih gradivih pri predmetih geografija in slovenščina v gimnaziji. V nadaljevanju so predstavljeni rezultati raziskave med gimnazijskimi profesorji geografije in slovenščine o pomenu, odnosu in načinu obravnave Slovencev in slovenščine v zamejstvu. V zaključnem delu so podani predlogi in sugestije za izboljšanje učnih ciljev, možnosti medpredmetnega povezovanja geografije in slovenščine ter dodatne dejavnosti, ki bi lahko pripomogle h kakovostnejši obravnavi učnih tem Slovenci v zamejstvu v gimnazijah s slovenskim učnim jezikom v Republiki Sloveniji.

Ključne besede: narodne manjšine, Slovenci v zamejstvu, pouk geografije, pouk slovenščine, gimnazija, medpredmetne povezave.

SLOVENIANS BEYOND THE BORDER IN THE CURRICULUM AND LEARNING MATERIALS FOR GEOGRAPHY AND SLOVENIAN LANGUAGE CLASSES IN HIGH SCHOOLS

Abstract:

This undergraduate thesis deals with how much Slovenians beyond the border are represented in the curriculum, the learning material and in geography and Slovenian language classes in high schools. Knowing the situation of Slovenians and the Slovenian language beyond the border is one of the more important topics, which can contribute to a more positive attitude towards being Slovenian, the Slovenian language as a recognizable and identifiable element of Slovenians and towards fulfilling the concept of a common Slovenian society and informs students about the meaning of an active intercultural dialog, cooperation and coexistence of nations. Thesis presents the relation between the Republic of Slovenia and its national minorities in neighbouring countries, a geographic and sociolinguistic outline of Slovenian minorities in Austria, Italy and Hungary and an analysis to what extent the learning topic Slovenians and Slovenian language beyond the border is present in curriculums and learning materials for geography and Slovenian language in high schools. Later on results of a survey that was carried out among high school geography and Slovenian language teachers are presented, it deals with the attitude towards Slovenians and the Slovenian language beyond the border and the way they are being treated. In the last part suggestions are given on how to improve learning goals, possibilities of an interdisciplinary connection between geography and Slovenian language and extra activities that could contribute to more quality in dealing with the topic Slovenians beyond the border in Slovenian high schools in which the first language is Slovenian.

Key words: National minorities, Slovenians beyond the border, geography classes, Slovenian language classes, high school, interdisciplinary connections.

KAZALO

1. UVOD	8
1.1 NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA	9
1.2 METODOLOGIJA DELA	10
2. TEORETIČNI DEL	11
2.1 TERMINOLOŠKA POJASNILA V ZVEZI Z MANJŠINSKO PROBLEMATIKO	11
2.2 ODNOS REPUBLIKE SLOVENIJE DO SLOVENSКИH NARODNIH MANJŠIN V SOSEDNIH DRŽAVAH	13
2.3 SKUPNI SLOVENSKI KULTURNI PROSTOR	14
2.4 SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V SOSEDNIH DRŽAVAH	15
2.4.1 GEOGRAFSKI IN SOCIOLINGVISTIČNI ORIS SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V AVSTRIJI	16
2.4.2 GEOGRAFSKI IN SOCIOLINGVISTIČNI ORIS SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V ITALIJI	28
2.4.3 GEOGRAFSKI IN SOCIOLINGVISTIČNI ORIS SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA MADŽARSKEM	41
2.4.4 SLOVENSKA MANJŠINSKA KOORDINACIJA (SLOMAK)	50
2.5 UČNI NAČRTI ZA GIMNAZIJO	50
2.5.1 UČNI NAČRTI ZA GEOGRAFIJO	52
2.5.2 UČNI NAČRTI ZA SLOVENŠČINO	61
2.5.3 KRATKA PRIMERJAVA UČNIH NAČRTOV ZA GEOGRAFIJO IN SLOVENŠČINO	67
2.6 MATURETETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO	68
2.6.1 PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – GEOGRAFIJA	68
2.6.2 PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – SLOVENŠČINA	70
2.6.3 KRATKA PRIMERJAVA PREDMETNIH IZPITNIH KATALOGOV ZNANJ ZA GEOGRAFIJO IN SLOVENŠČINO	71
2.7 UČNA GRADIVA ZA GIMNAZIJO	71
2.7.1 UČNA GRADIVA PO KATALOGU UČBENIKOV ZA ŠOLSKO LETO 2008/2009 PRI POUKU GEOGRAFIJE	72
2.7.2 DRUGA UČNA GRADIVA PRI POUKU GEOGRAFIJE	82

2.7.3 UČNA GRADIVA PO KATALOGU UČBENIKOV ZA ŠOLSKO LETO 2008/2009 PRI POUKU SLOVENSKEGA JEZIKA	88
2.7.5 ZAKLJUČEK ANALIZE UČNIH GRADIV	102
3. EMPIRIČNI DEL	104
3.1 RAZISKOVALNI PROBLEM	104
3.1.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	104
3.1.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	104
3.1.3 RAZISKOVALNE HIPOTEZE	105
3.2 METODOLOGIJA	106
3.2.1 OSNOVNA RAZISKOVALNA METODA	106
3.2.2 OSNOVNA MNOŽICA IN VZOREC	107
3.2.3 SEZNAM SPREMENLJIVK	109
3.2.4 ZBIRANJE PODATKOV	109
3.2.5 OBDELAVA PODATKOV	110
3.3. REZULTATI Z RAZPRAVO	111
3.3.1 UČNA GRADIVA	111
3.3.2 UČNI NAČRTI	117
3.3.3 ČAS IN NAČIN OBRAVNAVE	123
3.3.4 ODNOS PROFESORJEV DO OBRAVNAVE ZAMEJSKE PROBLEMATIKE	132
4. PREDLOG IZBOLJŠAVE OBRAVNAVE ZAMEJSKIH SLOVENCEV PRI POUKU GEOGRAFIJE IN SLOVENŠČINE	136
5. ZAKLJUČEK	140
6. SUMMARY	143
7. LITERATURA IN VIRI	145
8. SEZNAM SLIK, KART, PREGLEDNIC, GRAFIKONOV IN PRILOG	152
9. PRILOGE	155

1. UVOD

Ali se Slovenci od osvoboditve dalje, ko imamo lastno državo s slovenščino kot uradnim in državnim jezikom, zavedamo, da nedaleč stran, v sosednjih državah, živijo Slovenci, ki jim je ta pravica kljub zakonskim predpisom velikokrat kratena? Ali smo za položaj na zamejskih območjih odgovorni tudi Slovenci, ki živimo v Republiki Sloveniji? Ali lahko kaj prispevamo k ohranjanju jezika in identitete zamejskih Slovencev?

To so ključna vprašanja, ki so nas vzpodbudila k pisanju tega diplomskega dela. O zamejskih Slovencih in njihovem položaju je bilo povedanega že mnogo, v Republiki Sloveniji (RS) smo sprejeli celo vrsto pravnih dokumentov o dolžnostih in varovanju slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah, imamo različna vladna in nevladna telesa, ki skrbijo za odnose z zamejstvom ter proučujejo njihov položaj, zato v slovenski javnosti prevladuje mnenje, da so narodne in jezikovne pravice Slovencev v zamejstvu samoumevne in zagotovljene. Po vstopu Slovenije v Evropsko zvezo so tudi v strokovnih krogih v ospredju razprave o vplivu globalizacije, vlogi in usodi slovenščine in Slovencev kot maloštevilnega naroda na sploh, manj pa se razpravlja o položaju Slovencev in slovenščine na posebej občutljivih zamejskih območjih (Vogel, 2007a).

S sprejetjem Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM) se, vsaj v formalno-pravno-političnih krogih, ponovno oživlja odgovornost in skrb za Slovence zunaj državnih meja in t. i. koncept skupnega slovenskega kulturnega prostora (SSKP), kjer je »kulturni prostor« razumljen v najširšem pomenu besede. Pri tem pa se postavljajo nova vprašanja o tem, koliko je zavest o skupnem slovenskem kulturnem prostoru prisotna v zavesti Slovencev v RS in ali se res zavedamo njegovega pomena in razsežnosti. Verjetno za Slovence v RS ni dovolj, da le vemo za obstoj zamejskih Slovencev, temveč da se zavedamo, da so tudi oni del skupnega slovenskega kulturnega prostora in s tem del slovenskega naroda ter da do njih oblikujemo pozitivno stališče in aktiven odnos (Vogel, 2007a).

Na vprašanji, kako pomembni so za Slovence v Republiki Sloveniji Slovenci in njihova problematika v zamejstvu, ter koliko zamejske Slovence zares dojemamo kot del slovenskega etničnega ozemlja ali skupnega slovenskega kulturnega prostora, lahko vsaj deloma odgovorimo z vpogledom v slovenski srednješolski izobraževalni sistem. Kajti šola je ena tistih institucij, ki ima moč načrtno in dokaj kontinuirano razvijati neko kulturo, splošno (tudi nacionalno) zavest in znanje.

Predmet slovenščina je v učnem načrtu¹ opredeljen tudi kot predmet, pri katerem se dijaki in dijakinje² »/.../ usposabljaajo za učinkovito govorno in pisno sporazumevanje v slovenskem jeziku, razvijajo zavest o pomenu materinščine sploh, o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku, o njenem položaju v Evropski uniji in o njeni izrazni razvitosti na vseh področjih javnega in zasebnega življenja. /.../ Spoznavanje temeljnih dejstev in nosilcev zgodovine slovenskega jezika in književnosti je eden od najpomembnejših pogojev za poglobljanje kulturne, domovinske in državljske vzgoje. /.../« (Učni načrt slovenščina, 2008)

¹ Mislimo na posodobljeni učni načrt za gimnazijske programe iz leta 2008, ki je stopil v veljavo s šolskim letom 2008/2009.

² V nadaljevanju uporabljamo poimenovanje dijaki tako za moško kot žensko obliko besede.

Znanje, ki ga dijaki dobijo pri predmetu geografija »/.../ je sestavni del temeljne izobrazbe, saj vsebuje vedenja o domovini in svetu ter varovanju okolja in gospodarjenju z njim. /.../ Pouk teži k razvijanju pozitivnih čustev do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu oziroma državi in spoštovanju njene naravne in kulturne dediščine. Spoznavanje vrednot in ljudi doma in po svetu pripomore k razumevanju med narodi ter spoštovanju drugačnosti. /.../ Pri predmetu razvijamo tudi zanimanje dijakov za domačo pokrajino in vsakodnevni utrip življenja v širši okolici, v domovini in po svetu ter spodbujamo njihov odziv na dnevne dogodke, s čimer jih učimo aktivnega državljanstva. /.../« (Učni načrt geografija, 2008)

Že iz opredelitev obeh predmetov je razvidno, da lahko tako pri pouku slovenščine kot geografije s primernim odnosom in pristopom pomembno vplivamo na razumevanje in dojetje slovenstva in vsega, kar je povezano z njim, ter na oblikovanje dijakove lastne narodne identitete oziroma zavesti³. Tako oba predmeta ponujata veliko možnosti za poglobljeno obravnavo zamejske problematike in s tem omogočata učiteljem⁴, da pri dijakih razvijejo mnogo več kot le vedenje o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu. Nenazadnje gre tudi za osveščanje o medkulturni družbi in njenem sobivanju, kar je ena od pomembnih odgovornosti vseh držav članic Evropske zveze, ki naj mlade izobrazijo za bivanje v demokratični večkulturni in večjezični družbi.

1.1 NAMEN IN CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Zamejska problematika ima pri pouku geografije in slovenščine velik potencial pri oblikovanju odnosa dijakov do zamejstva kot sestavnega dela slovenskega naroda in s tem skupnega slovenskega kulturnega prostora ter dijakove lastne narodne zavesti.

Glavni namen diplomskega dela je ugotoviti in razložiti, kako profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji obravnavajo tematiko položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu, kako mlade ozaveščajo o tej problematiki, koliko pri tem sledijo predpisanim ciljem v učnem načrtu in katera učna gradiva uporabljajo.

Glavni cilji diplomskega dela so:

- ugotoviti zastopanost zamejske problematike pri pouku geografije in slovenščine v gimnaziji,
- ugotoviti, katere metode in oblike dela uporabljajo profesorji pri obravnavi zamejske problematike pri pouku geografije in slovenščine v gimnaziji,
- ugotoviti, koliko se profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi zamejske problematike držijo učnih ciljev iz učnega načrta,
- ugotoviti, kako so profesorjev geografije in slovenščine v gimnaziji zadovoljni z učnimi gradivi pri obravnavi zamejske problematike,
- ugotoviti, ali se profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi zamejske problematike odločajo za medpredmetne povezave.

³ Glej poglavje 2.1.

⁴ Pod poimenovanjem učitelj razumemo tako učitelje moškega kot ženskega spola. Enako velja za profesor. Obe poimenovanji v nadaljevanju uporabljamo le v moški obliki.

1.2 METODOLOGIJA DELA

Diplomsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela.

V teoretičnem delu smo najprej podali nekaj terminoloških pojasnil v zvezi z manjšinsko oziroma zamejsko problematiko, nato smo na podlagi pregleda slovenske zakonodaje podali kratko predstavitev pravnih aktov, ki opredeljujejo dolžnosti in pravice Republike Slovenije do svojih narodnih manjšin v sosednjih državah. Sledi geografski in sociolingvistični oris slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah, ki smo ga podali na podlagi pregleda številne domače in tuje, tako geografske kot sociolingvistične, literature. Pri tem smo posegli po monografskih publikacijah, zbornikih z različnih kongresov in zborovanj, člankih, diplomskih delih, posebnih študijah o manjšinski problematiki ter tudi po različnih spletnih virih.

V osrednjem delu teoretičnega dela smo analizirali in primerjali po dva učna načrta za gimnazijo za predmeta geografija in slovenščina, in sicer učna načrta iz leta 1996 ter posodobljena, iz leta 2008. Analizirali smo tudi maturitetni izpitni katalog za splošno maturo in predmetna izpitna kataloga za predmeta geografija in slovenščina. Sledila je analiza učnih gradiv za pouk geografije in slovenščine v gimnaziji, predpisanih po katalogu učbenikov, ter analiza še nekaterih drugih učnih gradiv, za katere smo predvidevali, da jih profesorji geografije in slovenščine pri pouku tudi uporabljajo.

S teoretičnim delom smo tako želeli celostno predstaviti obravnavano problematiko – od pravne ureditve odnosa Republike Slovenije glede dolžnosti do slovenskih manjšin v sosednjih državah, geografske in sociolingvistične predstavitve, ki je potrebna za nadaljnjo predstavo o razsežnosti problematike do analize učnih načrtov in učnih gradiv, ki so temelj in vodilo učiteljem pri pouku.

Empirični del diplomskega dela temelji na rezultatih anketnih vprašalnikov. Raziskavo smo izvedli med profesorji geografije in slovenščine, ki so v šolskem letu 2008/2009 poučevali v programih klasične, splošne in ekonomske gimnazije. Odziv profesorjev na anketni vprašalnik je bil zadovoljiv, prav tako odgovori na vprašanja odprtega tipa. Analize smo opravili v računalniškem programu SPSS, v Microsoft Office Excelu pa smo izdelali grafične prikaze. Sledila je razlaga rezultatov in iskanje povezav med odgovori.

Na podlagi rezultatov raziskave smo poskušali podati predloge za medpredmetno povezovanje geografije in slovenščine ter nekatere druge predloge za bolj aktualno, aktivno in dinamično obravnavo zamejske problematike v gimnaziji ter s tem razvijanje narodne zavesti.

2. TEORETIČNI DEL

2.1 TERMINOLOŠKA POJASNILA V ZVEZI Z MANJŠINSKO PROBLEMATIKO

Podajamo razlage nekaterih osnovnih pojmov, vezanih na manjšinsko problematiko.

- **Narod**: je organizirana skupnost ljudi, ki jih družijo številni skupni znaki; pripadniki istega naroda imajo zavest pripadnosti, živijo na določenem teritoriju, družijo jih skupna zgodovinska usoda, imajo skupno organizirano gospodarsko organizacijo, razvijajo kulturo; prepoznavni so navzven in navznoter ter se tako tudi opredeljujejo (Zupančič, 2006).

- **Narodna manjšina**: je del nekega naroda, ki je zaradi zgodovinskih ali drugih razlogov postala ločena od meja svojega naroda in se od večinskega naroda razlikuje po svojih lastnih značilnostih, kot so jezik, kultura, vera, rasa ipd; za narodno manjšino je zelo pomembna njena avtohtonost (Zupančič, 2006).

- **Avtohtonost**: se nanaša na določen teritorij, poudarja kolektivno naravo manjšine in njeno prisotnost na nekem prostoru (Zupančič, 2006).

- **Narodna zavest**: je psihološka drža posameznika, ki se zavestno priključuje skupini ljudi, opredeljeni po narodnih merilih in to odločitev odraža na različne načine. Posledično prevzema nase različne obveznosti, ki izhajajo iz te pripadnosti. Izražanje narodne zavesti je lahko verbalno, simbolno, z dejanji ipd. Pomeni nenehno subjektivno odločanje za vzdrževanje in ohranjanje narodne identitete. (Zupančič, 2006; Zupančič, 1997)

- **Narodna identiteta**: identiteta je najboljšežnejša sestavina etničnosti. Pomeni biti del neke (narodne) skupnosti, imeti vrsto lastnosti, ki posameznika s to skupnostjo družijo in obenem razlikujejo od drugih. Narodna identiteta je sestavljena iz kulturno-jezikovne, zgodovinske, prostorske, gospodarsko-socialne in politične identitete. Njena zunanja objektivna znaka sta, poleg samega opredeljevanja in narodne zavesti, jezik in prepoznavna kultura. (Zupančič, 2006; Zupančič, 1997)

- **Asimilacija**: je proces spreminjanja vsebine narodne identitete. Je redni spremljevalec skoraj vseh manjšin po svetu, tako tradicionalnih kakor izseljenskih skupin. Ločimo dejavnike pospeševanja in dejavnike zaviranja asimilacije. Pospeševalni dejavniki asimilacije so zaposlitev v večinskem jezikovnem okolju, socialna odvisnost, pogojevanje, nižja izobrazba, redka poselitev, majhen delež pripadnikov manjšine v strukturi prebivalstva, šibka gospodarska osnova manjšine, majhne možnosti komunikacije med pripadniki manjšine in državo matičnega naroda, skromen obseg manjšinskih medijev in manjšinskega jezika v njih, odsotnost rabe manjšinskega jezika v uradnih strukturah, slabosti ali celo odsotnost manjšinskega šolstva, male možnosti politične udeležbe pripadnikov manjšin na različnih ravneh upravljanja, slaba infrastrukturna povezanost prostora poselitve manjšine, nefunkcionalnost manjšinskega jezika v javnosti, obstoj konfliktov in nasprotovanja manjšini, nasprotja in konflikti med večino in državo matičnega naroda, majhen ugled vidnih predstavnikov manjšine, slabi odnosi znotraj manjšine in z državo matičnega naroda, občutek zapuščenosti s strani države matičnega naroda ali/in dela manjšine,

negativni stereotipi, slabo poznavanje ključnih elementov identitete pripadnikov manjšine. Zaviralni dejavniki asimilacije pa so samostojnost v poklicni strukturi, enak ali boljši socialni položaj od večine, dobra in dovolj široka izobrazba, čvrsta gospodarska osnova, večja koncentracija manjšincev, večje število manjšinskih institucij, možnost rabe manjšinskega jezika, dober šolski manjšinski sistem, notranja infrastrukturna povezanost, odnosi strpnosti in sodelovanja, ugled matičnega naroda, dobri odnosi med državo matičnega naroda in večino, močna narodna zavest, medsebojna povezanost pripadnikov manjšine, poznavanje lastnega jezika, kulture in drugih elementov lastne narodne identitete, pozitivna samopodoba pripadnikov manjšine (Zupančič, 2006).

- **Dvojezičnost in diglosija:** dvojezičnost ali bilingvizem je pojav, do katerega prihaja v primeru stika dveh jezikov (Pogorelec, 1984), kar z vidika posameznika pomeni enakomerno obvladovanje obeh jezikov. Diglosija pa je pojav, značilen za posameznika, pri katerem je en jezik omejen, funkcijsko ni polno razvit, drugi pa je polno razvit (Pirih Svetina, 2005). Pogorelec v svojem članku (1984) opozarja, da slovenski izraz dvojezičnost pokriva tako izraz bilingvizem kot diglosija, ki pomenita različni stopnji obvladovanja in rabe jezika ter sta odvisni od zunajjezikovnih dejavnikov.

- **Materni/prvi jezik:** s stališča posameznika je to tisti jezik, ki se ga človek začne učiti kot prvega, tj. preden se začne učiti kateregakoli drugega jezika v svojem primarnem socializacijskem okolju. Je prvi jezik po pomembnosti, sredstvo identifikacije z določeno jezikovno in družbeno skupnostjo, sredstvo čustvovanja in sporazumevanja z govorniki istega jezika, ki so najpogosteje tudi prvi in najbližji (so)govorniki. S stališča družbe ima prvi jezik prednost v večjezični skupnosti, je prvi s stališča nacionalne in državne pomembnosti. Ob tem pojmu pa se pojavlja tudi pojem rojenega oziroma domačega govornika. Ni nujno, da je prvi jezik samo eden. Če sta na primer otrokova starša govornika dveh različnih jezikov, sta prva jezika lahko dva. Tako usvajanje jezika imenujemo bilingvistično usvajanje prvega jezika, ki vodi v različne vrste dvojezičnosti. (Pirih Svetina, 2005)

- **Drugi jezik:** je tisti, ki je za posameznika sredstvo komunikacije, vzporedno z njegovim prvim jezikom. Lahko je poimenovan tudi kot jezik, ki v nekem okolju opravlja določene socialne funkcije, saj se drugi jezik ponavadi usvaja v okolju, kjer se uporablja kot primarno sredstvo komunikacije. Drugi jezik je tudi splošno uporabljeni jezik v večjezičnih državah, ki ga govorniki uporabljajo poleg svojega prvega jezika in je prvemu enakovreden. (Pirih Svetina, 2005) Primer drugega jezika pri nas je slovenščina kot jezik večinskega okolja za pripadnike italijanske in madžarske narodnostne skupnosti na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji – na Obali in v Prekmurju.

- **Državni jezik:** je uradni jezik države in s tem njen prvi jezik, ima državnopredstavitveno vlogo. Kot komunikacijsko sredstvo se uporablja v vseh okoliščinah, ki so posredni ali neposredni nosilec te vloge (Stabej, 2004).

- **Nacionalni jezik:** je jezik državotvornega naroda, lahko (ne nujno) državni jezik. V svoji knjižni obliki je pomemben nacionalno povezovalni element, zlasti za t. i. jezikovne nacije. O slovenščini kot nacionalnem jeziku lahko govorimo od 19. stoletja dalje, od osamosvojitve pa je slovenščina državni jezik. Pomembni prvini, ki osmišljata knjižni jezik kot nacionalni jezik, sta jezikovna politika in jezikovno načrtovanje. (Stabej, 2004)

2.2 ODNOS REPUBLIKE SLOVENIJE DO SLOVENSКИH NARODNIH MANJŠIN V SOSEDNIJH DRŽAVAH

Republika Slovenija (RS) se je tako v svoji ustavi kot s sprejetjem nekaterih drugih ključnih strateških dokumentov in zakonov obvezala varovati slovenske skupnosti v sosednjih državah kot pomembno prioriteto svojega delovanja. Ohranjanje in razvoj slovenske identitete med pripadniki manjšin v Avstriji, v Italiji, na Madžarskem in na Hrvaškem je torej slovenski nacionalni strateški interes. Kljub temu pa prihaja do nedoslednega upoštevanja tega koncepta, kar se kaže kot različni poskusi marginalizacije ali celo ignoriranja specifičnih potreb slovenskih manjšin na eni ter zanemarjanje manjšin kot strateških razvojnih priložnosti na drugi strani (Zupančič, 2008).

V RS za Slovence v zamejstvu skrbi uradno vladno telo, imenovano Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki je nastalo v skladu z ustavno obveznostjo za posebno skrb za Slovence v tujini. Urad opravlja naloge, ki zadevajo položaj slovenskih rojakov v zamejstvu in po svetu, njihovo kulturno, prosvetno in gospodarsko povezovanje z državo Slovenijo, informiranje, svetovanje in pomoč glede pravne zaščite. Njegove prioritete delovanja so skrb za slovensko identiteto, oblikovanje pristopa do slovenskega zamejstva, sodelovanje med Slovenci v tujini in državo Slovenijo ter čezmejno povezovanje. Na področju sodelovanja s Slovenci izven meja RS je Urad zadolžen tudi za spremljanje in koordiniranje dejavnosti pristojnih ministrstev Republike Slovenije, in sicer za sodelovanje s sorodnimi vladnimi sektorji v drugih državah ter sodelovanje s Svetom Evrope. (Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu)

Odnos RS do slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah določa 5. člen ustave RS:

»Država na svojem ozemlju varuje človekove pravice in temeljne svoboščine. Varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, za slovenske izseljence in zdomce, ter pospešuje njihove stike z domovino. Skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.«

Poleg splošne zavezanosti k varovanju slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah, ki je zapisana v ustavi, je RS sprejela še vrsto drugih dokumentov, ki določajo obveznosti in dolžnosti RS do manjšinskih skupnosti. Med pomembnejšimi so Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanih nalogah državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije iz leta 1996, Resolucija o odnosih s Slovenci po svetu iz leta 2002, najpomembnejši pravni dokument na tem področju pa je vsekakor leta 2006 sprejeti Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM). Gre za krovni zakon, ki daje pravno podlago za urejanje odnosa RS s Slovenci v zamejstvu in po svetu in določa pristojnosti, ki jih imajo na tem področju organi RS. Ta zakon je prvi slovenski pravni akt, ki zelo jasno določa terminologijo, povezano s Slovenci zunaj RS, in je hkrati prvi dokument, ki visoka načela slovenske narodne politike izraža v obliki konkretnega predpisa. Posebej določa pristojnosti in naloge v zvezi s skrbjo in sodelovanjem s Slovenci zunaj Republike Slovenije na področju nacionalne politike, kulture, arhivistike, medijev, šolstva (ohranjanja slovenskega jezika in izobraževanja), znanosti, športa in gospodarskega ter regionalnega povezovanja. Zakon je naposled tudi pravno podlago za ureditev financiranja dejavnosti in organizacij Slovencev v zamejstvu in po svetu.

Najnovejši dokument na tem področju pa je leta 2008 sprejeta Strategija odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja, ki je del strategije razvoja Slovenije, z njim pa si Republika Slovenija prizadeva zagotoviti ustrezne materialne, družbene in politične razmere za uspešen enakovreden razvoj slovenskega jezika, kulture in ohranitev slovenske identitete med Slovenci zunaj meja Republike Slovenije.

2.3 SKUPNI SLOVENSKI KULTURNI PROSTOR

Koncept skupnega slovenskega kulturnega prostora (SSKP) ima svoje korenine že daleč v preteklosti, saj lahko za začetek te ideje štejemo izjemne dosežke v času reformacije, protireformacije in posebej razsvetljenstva, ko so se oblikovali prvi pogoji za nastanek modernega naroda. Koncept pa je prvič prišel zares do veljave s t. i. pomladjo narodov leta 1848 in programom Zedinjene Slovenije, ko je slovenski narod prvič jasno manifestiral svoj politični program (Zupančič, 2008). V različnih obdobjih in na različnih krajih smo ga razumeli drugače. V času Jugoslavije v sedemdesetih in osemdesetih letih je bil koncept skupnega slovenskega kulturnega prostora pogosto predmet živahne razprave, ki jo je deloma pogojevala nuja Republike Slovenije, da se s poudarjanjem svojih obveznosti do manjšine v Avstriji in Italiji ogradi od beograjskega centralizma in utrdi svoje stike z Zahodom. Tako se je v določenih krogih preoblikoval v ideal »združene Slovenije« s poudarkom na samobitnosti in celovitosti slovenskega naroda, ne glede na politične meje in je, posebno v zamejstvu, pripomogel k utrjevanju nacionalne zavesti (Pirjevec, 2001). Do oblikovanja samostojne slovenske države in s tem vsaj deloma uveljavitve koncepta o skupnem slovenskem kulturnem prostoru je prišlo šele v devetdesetih letih 20. stoletja, čeprav je Slovenija do tega časa plačala visoko ceno na račun »izgubljenega« etničnega ozemlja. Vendar po osamosvojitvi v zavest državitvornega naroda ni prodrla tudi zavest o skupnem slovenskem kulturnem prostoru, saj je politična elita ni smatrala kot argument, vreden posebne pozornosti (Pirjevec, 2001).

Kljub temu pa je ideja skupnega slovenskega kulturnega prostora z opaznimi nihanjem, odvisnimi od zunanjih in še bolj notranjih političnih razmer, preživela do danes, njegova percepcija pa ima zelo širok razpon, saj sega od romantično-mitoloških razpoloženj do realističnih poskusov dojemanja tega prostora in družbe kot razvojnega potenciala (Zupančič, 2008). Nas bo zanimala predvsem njegova »evropska« razsežnost, pri čemer pa ne smemo zanemariti tudi drugih predelov slovenskega kulturnega prostora v diaspori.

Skupni slovenski kulturni prostor je v Strategiji odnosov RS s Slovenci zunaj njenih meja opredeljen kot prostor, ki ga »tvorijo Republika Slovenija in območja držav, kjer prebiva avtohtona slovenska narodna skupnost ter slovenski izseljenci in zdomci. Je oblika promocije in razpoznavnosti slovenske družbene stvarnosti, kulture in jezika v srednjeevropsko-sredozemskem prostoru ter v širšem, globaliziranem svetu. Je skupnost slovenskih ljudi v smislu najširšega pojmovanja kulture, torej na vseh področjih. Ni tesno geografsko vezana danost, temveč prostor skupnosti, v katerem se prosto pretakajo informacije, ljudje ter viri in dobrine.«

Na skupni slovenski kulturni prostor se sklicuje tudi Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 6. člen zakona navaja: »Območja sosednjih držav, kjer prebiva avtohtona slovenska narodna skupnost, in Republika Slovenija tvorijo skupni slovenski kulturni

prostor. Prizadevanje za ohranitev in okrepitev slovenstva v skupnem slovenskem kulturnem prostoru sodi med poglavitne naloge Republike Slovenije.«

Koncept skupnega slovenskega kulturnega prostora je postal ponovno aktualen v 21. stoletju, ko se je začela tudi Slovenija priključevati Evropski uniji in evropskim gospodarskim tokovom. To je tudi čas, ko se zdi t. i. integracija Slovencev bližja kot kadarkoli, zato je premislek o tem, kaj nam pomeni skupni slovenski kulturni prostor danes, več kot na mestu (Zupančič, 2006). Postavlja se tudi vprašanje, koliko je zavest o skupnem slovenskem kulturnem prostoru prisotna v slovenski zavesti ter kdo so njegovi nosilci in izvajalci. Po mnenju reprezentativnih predstavnikov slovenske manjšine v Italiji⁵ sta za uresničevanje ideje o SSKP ključna dejavnika predvsem šolstvo in mediji. Šolstvo naj bi prispevalo k uresničevanju enotnega izobraževalnega prostora, pri čemer bi s čezmejnimi sodelovanjem in projekti omogočalo neposredni osebni stik in vzajemno spoznavanje večinske in manjšinske šolske populacije, z vključevanjem manjšinske tematike v učne programe v državi matičnega naroda – Sloveniji – pa pripomoglo in spodbujalo k boljšemu prepoznavanju zamejske stvarnosti. Mediji v Sloveniji naj bi z večjo doslednostjo poročali o slovenskih manjšinah in se zavzemali za večjo zastopanost manjšinskih vsebin, s čimer bi pripomogli, da bi zamejska stvarnost prodrla v osrednjeslovenski prostor in zavest ter s tem k uresničevanju enotnega medijskega prostora.

Torej lahko rečemo, da mora skupni slovenski kulturni prostor, če hoče biti učinkovit, postati predvsem komunikacijski prostor. Pri tem pa je potrebno gojiti elemente slovenske identitete, krepiti občutek oziroma zavest pripadnosti temu prostoru ter misliti na notranjo toleranco raznolikega slovenstva. Bistveno pri vsem tem je hotenje in vera v povezano soodvisno prihodnost ter aktivno sprejemanje slovenske identitete kot vrednote. (Zupančič, 2006)

Ko v nadaljevanju govorimo o skupnem slovenskem kulturnem prostoru, mislimo predvsem na prostor, kot ga definira 6. člen Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih.

2.4 SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V SOSEDNJIH DRŽAVAH

Slovenci so avtohtono prebivalstvo v vseh sosednjih državah, pri čemer poseljujejo največje območje v Avstriji, sledi Italija, manjša območja pa poseljujejo na Madžarskem in na Hrvaškem. »Na približno 4300 km² velikem narodno mešanem ozemlju živi okoli 710.000 prebivalcev, od tega je Slovencev po uradnih podatkih 79.500, po mnenju slovenskih strokovnjakov pa približno 140.000« (Zupančič, 1998a, str. 174). Večina poselitvenega območja Slovencev je gorata, hribovita in prometno teže dostopna, čeprav so z odseljevanje ljudi v zadnjih desetletjih nastala nova poselitvena jedra Slovencev v sosedstvu (Zupančič, 1998a). Središčna mesta Slovencev v zamejstvu so Celovec v Avstriji, Trst in Gorica v Italiji ter Monošter na Madžarskem.

V nadaljevanju sledi geografski in sociolingvistični oris slovenske narodne manjšine v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Slovenci na Hrvaškem do sedaj niso bili posebej obravnavani v učnih načrtih in posledično tudi učnih gradivih za gimnazijsko izobraževanje, zato tudi v diplomskem delu niso vključeni v obravnavo. Geografski in sociolingvistični oris slovenske manjšine v sosednjih državah je temelj za nadaljnjo obravnavo, saj izhajamo iz dejstva, da lahko le na

⁵ Bajc, G., Jagodic, D., Klabjan, B., Mezgec, M., Vidali, Z., 2008. *Pre-misliti manjšino*.

podlagi nekega celostnega orisa in poznavanja problematike analiziramo obstoječe stanje v slovenskem srednješolskem sistemu. V oris smo zato vključili tako fizičnogeografski in družbenogeografski kot tudi sociolingvistični pogled na obravnavano tematiko in tako združili dve stroki ter dva načina obravnave slovenske narodne manjšine v sosednjih državah. Tako je za slovensko manjšino v Avstriji, Italiji in na Madžarskem orisano poselitveno območje z nekaterimi naravnogeografskimi značilnostmi, pomembnimi predvsem za razvoj manjšine, zgodovinske, demografske in gospodarske razmere, politično-pravni položaj, položaj manjšinskega jezika, vzgojno-izobraževalne ustanove, kulturna dejavnost in nekatere dejavnosti povezovanja manjšine s Slovenijo. Posebej je predstavljena Slovenska manjšinska koordinacija (SLOMAK) kot element povezovanja slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah.

2.4.1 GEOGRAFSKI IN SOCIOLINGVISTIČNI ORIS SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V AVSTRIJI

Poselitveno območje

Slovenci v Avstriji so avtohtona narodna manjšina na jugu Koroške, kjer ozemlje današnje slovenske poselitve meri 2537 km², in na skrajnem jugu Štajerske na približno 85 km² velikem območju. Gre za ostanek precej obsežnejšega slovenskega etničnega ozemlja, ki se je zaradi večstoletnega ponemčevanja precej skrčilo. (Zupančič, 1998a)

Avtohtono območje slovenske poselitve na Koroškem v Avstriji je točno določeno z območjem, na katerem je veljala uredba o šolskem jeziku leta 1945 in so med letoma 1945 in 1958 na ljudskih šolah vse učence poučevali dvojezično (O položaju koroških Slovencev..., 2006).

Največje območje slovenske avtohtone poselitve v Avstriji je v Celovški kotlini (Klagenfurter Becken). Še v začetku 19. stoletja je bila z izjemo ozkega severnega dela kotlina v celoti slovenska, medtem ko danes etnično ozemlje Slovencev obsega le še južna območja z obrobjem, kjer pestre naravne razmere dajejo in pogojujejo različne možnosti za gospodarski razvoj, ponekod pa celo vplivajo na hitrost ponemčevanja. Na skrajnem severozahodu sega današnje slovensko etnično ozemlje na južna pobočja Ziljskih Alp (Gailtaler Alpen), ki se vlečejo med Dravsko dolino na severu in Ziljsko dolino na jugu od kraja Sillian na zahodu do Beljaka (Villach) na vzhodu. Na jugozahodu sega slovenska avtohtona poselitev le v vzhodni del Karnijskih Alp (Karnische Alpen), ki so v severnem in osrednjem delu zgrajene predvsem iz mehkih paleozojskih skrilavcev in peščenjakov (položna pobočja – razvoj zimskega turizma in pašništva), v južnem delu pa iz apnencev (strmo površje in priostreni vrhovi). Na zahodu je etnična meja Slovencev Šmohor (Hermagor), gospodarsko središče tega dela doline, kjer se začneja t. i. spodnja Ziljska dolina. Na širokem in mokrotnem dnu prevladujejo travniki, zato se je tu razvila konjereja, s katero so povezani številni slovenski ljudski običaji. Zaradi lege ob prometnih Megvarskih vratih in konjereje se je tu že zgodaj razcvetelo furmanstvo. Osojske Ture so močna prometna ovira med severozahodnim in srednjim delom Celovške kotline, zato je bila narodnostna meja na tem območju dolgo nespremenjena. Južno od Osojskih Tur se nahaja Vrbsko podolje z Vrbskim jezerom (Wörther See), ki je največje jezero v Celovški kotlini. Podolje je gosto poseljeno in prometno odprto, zaradi razvoja turizma pa se je tu germanizacija začela že zelo zgodaj. Proti vzhodu se podolje razširi v Celovško ravnino z Gosposvetskim, Grabštanjskim in Tinijskim poljem, ki se na jugu dviguje v Gure.

Na zahodnem delu ravnine na širokem vršaju reke Gline ob vzhodnem koncu Vrbskega jezera je Celovec, deželno glavno mesto in kulturno središče koroških Slovencev, nekdanje pa pomembno središče vseh Slovencev, ki pravno ni vključeno v avtohtono poselitveno območje. Slovenska poselitev se nadaljuje na Gurah (Satnits), Rožu (Rosental), v Selsko-Kapelskem podolju v Karavankah, v Šentprimoškem hribovju med rekami Belo, Jezernico in Dravo ter v Podjuni (Jauntal). Slednja je eno najpomembnejših kmetijskih območij na Koroškem, pomembna naselja pa so zlasti Dobrla vas (Eberndorf), Žitara vas (Sitterdorf), Globasnica (Globasnits), Pliberk (Bleiburg) in Šmihel pri Pliberku (St. Michael). Na vzhodu in severovzhodu sega slovensko etnično ozemlje v Velikovaško čezdravje, Gradniško hribovje in Strojno, medtem ko pomeni planota Svinja (Saulalpe) skrajni severni rob sklenjene slovenske poselitve na Koroškem v Avstriji. (Geografija Slovenije, 1998; Seznam tujih zemljepisnih..., 2006)

Slovenci na avstrijskem Štajerskem živijo kot avtohtono prebivalstvo na skrajnem jugu zvezne dežele na treh med seboj ločenih območjih. In sicer na robu Panonske nižine v Radgonskem kotu (Radkersburger Ecke) v naseljih Slovenska Gorica (Windisch Goritz), Zenkovci (Zelting), Dedonci (Dedenitz), Žetinci (Sicheldorf) in Potma (Laafeld) ter v regionalnem središču Radgona (Radkersburg), v občinah južno od Špilj (Spielfeld) in Pesniški dolini, v naseljih Pesnica (Pößnitz), Gradišče (Schloßberg), Krasnica (Graßnitzberg), Lučane (Leutschach), Klanci (Glanz), Veče (Fötschach), Veliki Boč (Großwalz), Oboke (Obegg), Pankracij (Pongratzen) ter ob koroško-štajerski deželni meji pri Sobotah (Soboth) na Golici, zlasti v naseljih Mlake (Laaken) in Radvanje (Rothwein). (Enciklopedija Slovenije, 1997; Klemenčič, 2006) Slovenci na avstrijskem Štajerskem so leta 2003 končno postali člani avstrijskega sosveta manjšin, vprašanja glede pouka slovenščine pa še vedno niso rešena in prav tako ne priznanje statusa slovenske manjšine s strani štajerske deželne vlade (Slovenska manjšinska koordinacija, 2008).

Zgodovinske razmere

Avstrijska Koroška je zibelka slovenske narodne in politične samobitnosti, saj je že v 7. stoletju s središčem v Celovski kotlini na Gosposvetskem polju nastala prva slovenska država kneževina Karantanija. Kljub kasnejši bavarski nadoblasti so Karantancem vladali domači knezi, kjer je njihov obred ustoličevanja že takrat potekal v slovenskem jeziku. Kneževina je sredi 8. stoletja skupaj z Bavarsko prešla pod frankovsko nadoblast, dokončno samostojnost pa je zaradi politične prevlade germanskih narodov izgubila v 9. stoletju. V tem času so Slovenci naseljevali približno 70.000 km² ozemlja od Vzhodnih Alp do Donave ter onkraj Alp v Zgornjo Avstrijo, ob porečju Drave, Mure in Anize do Blatnega jezera ter ozemlje današnje Slovenije in slovensko etnično ozemlje v Italiji. Sčasoma se je ta prostor vse bolj krčil in se do 15. stoletja zmanjšal že na približno 24.000 km². Zaradi redke poselitve so pozneje fevdalci tam kolonizirali kmete večinoma nemškega rodu, s čimer se je začela spreminjati prvotna etnična podoba prebivalstva.

V času turških vpadov in kmečkih uporov se je izoblikovala zavest o skupnosti in s tem pojem domovine. Že med turškimi vpadi so se Slovenci povezali med seboj in z nemškim prebivalstvom, ta vez pa se je nadaljevala tudi s sodelovanjem nemških in slovenskih ustvarjalcev v dobi protestantizma, ki je Slovincem prinesel prvo tiskano knjigo. To sožitje med narodoma je trajalo vse do narodnega prebujanja v 19. stoletju. Začelo se je obdobje germanizacije, temelječe na politični in gospodarski premoči nemške večine. V štiridesetih letih 19. stoletja je v tedanji monarhiji prišlo do t. i. pomladi narodov, kjer je slovensko narodno gibanje leta 1848 dobilo svojo spomenico v okviru programa Zedinjena Slovenija. Na težnje po oblikovanju nacionalnih držav pa je monarhija odgovorila s še z večjimi asimilacijskimi pritiski in germanizacijo, ki je

postala nekakšen pogoj, da bi se obdržala dotedanja politična ureditev. Najhujše pritiske so zaradi dolgoletnega sobivanja z Nemci doživljali ravno Slovenci na Koroškem in Štajerskem, ko se je germanizacija iz urbanih in industrijskih območij razširila tudi na do takrat slovensko podeželje. Koroški Slovenci so v bran razvili živahno kulturno in politično dejavnost in se dejavno vključili v vseslovensko narodno gibanje.

Po razpadu Avstro-Ogrske monarhije leta 1918 se je vnel vojaški spopad. Začel se je boj za meje, ki je bil na Štajerskem po odločnem posegu generala Rudolfa Maistra odločen že do konca novembra leta 1918, na južnem Koroškem pa je bil položaj bolj zapleten. Po številnih vojaških spopadih, ki so trajali do pozne pomladi leta 1919, so na pariški mirovni konferenci odločili, da bodo t. i. koroško vprašanje rešili s plebiscitom. 10. oktobra 1919 je potekal za Slovence usodni plebiscit, po katerem je bila večina Koroške priključene k prvi avstrijski državi, Slovenci pa so postali narodna manjšina. Avstrijsko-jugoslovanska meja je bila postavljena na Karavanke, pri čemer ni bilo upoštevano etnično načelo, pač pa načelo naravne meje in gospodarske zaokroženosti prostora. Iz političnih razlogov je za priključitev k Avstriji glasovalo tudi več kot 10.000 Slovencev, ki so jim takratne koroške oblasti obljubljale zagotovitev manjšinskih pravic. Kljub obvezam do senžermenske mirovne pogodbe o varstvu narodnih manjšin se je položaj Slovencev v Avstriji začel kmalu slabšati. Asimilacijski ukrepi v letih po plebiscitu so bili načrtni in nasilni, saj je nova oblast skušala diplomatsko osvojeno ozemlje osvojiti tudi etnično. Leta 1938 je z anšlusom avstrijsko oblast zamenjala nacistična Nemčija, kar je za Slovence pomenilo verjetno najhujše obdobje v vsej zgodovini – izpostavljeni so bili izrednim ukrepom, od likvidacij do nasilnih preselitev. V času vojne se je na Koroškem razvilo intenzivno partizansko gibanje, ki je bilo edini vojaško organizirani boj proti nacističnemu režimu v Avstriji.

Tudi po drugi svetovni vojni je kljub jugoslovanskim zahtevam ostala državna meja nespremenjena. Edina pomembnejša pridobitev po vojni, ki je izboljšala položaj koroških Slovencev, je bila uredba o obvezni dvojezični šoli za učence s slovenskim in nemškim maternim jezikom, pa še to so kmalu ukinili in nadaljevali asimilacijske procese.

Avstriji je bila neodvisnost zagotovljena šele leta 1955 s t. i. Avstrijsko državno pogodbo (ADP), v kateri se je s 7. členom zavezala varovati slovenski narodni manjšini na Koroškem in Štajerskem. Kljub pravnemu varstvu pa manjšini v vsem povojnem obdobju nista uživali pravic, ki jima jih zagotavljajo zakoni, saj je Avstrija v različni meri in na različne načine tudi po vojni izvajala nasilne asimilacijske pritiske tako na koroške kot štajerske Slovence v upravi, šolstvu in politiki. Čeprav je Avstrija takoj po drugi svetovni vojni na območju avtohtone slovenske poselitve vpeljala obvezni dvojezični pouk v osnovne šole, je bila že leta 1958 takšna ureditev odpravljena, znova pa so si opomogle nacionalistične sile, združene okoli organizacij Heimatdiensta in brambovcev, ki so začele pogrevati teorijo o domovini zvestih vindišarjih ter vindišarskem jeziku in kulturi, ki da imata le malo skupnega s slovenstvom. Pozitiven trend k uresničevanju zakonskih aktov in dejanskemu izboljšanju položaja slovenskih manjšin v Avstriji je zaznati šele v osemdesetih letih 20. stoletja, ko so se politični odnosi začeli opazneje izboljševati, čeprav je posamična nasprotovanja in spore še mogoče čutiti. (povzeto po: Zupančič, 1997, Zupančič, 1998a; Zupančič, 1999; Klemenčič, 2006)

Vindišarska teorija

Vindišarska teorija pravi, da del prebivalcev avstrijske Koroške in Štajerske »govori slovenščini samo sorodno slovansko narečje in predstavlja posebno narodnostno skupnost« (SSKJ, 2002).

Nemci so za koroške Slovence in Slovence na avstrijskem Štajerskem, dolgo časa pa tudi za Slovence nasploh, uporabljali poimenovanje Windische, za njihov jezik pa windisch. Ti poimenovanji sta se iz nekdanjega skupnega germanskega imena za Slovane – Veneti – ohranili do danes. Če je šlo prej za nevtralno poimenovanje, sta izraza konec 19. stoletja dobila žaljivi prizvok, saj so ju v nemškem političnem življenju in ob kaznovanju v šoli začeli uporabljati kot žaljivki za koroške Slovence, po letu 1910 in še posebej po letu 1919 pa sta bili podpora neznanstvenim poskusom osamitve koroških Slovencev od slovenskega naroda in po plebiscitu tudi razlog za razdelitev Slovencev v dve »narodnostni« skupini. (Enciklopedija Slovenije, 1991)

Vindišarska teorija se je razvijala postopoma, osrednjo obliko pa ji je leta 1927 dal Martin Wutte s svojimi tezami, da je Koroška območje mešanja jezikov, kjer je slovensko narečje na avstrijskem Koroškem germansko-slovanska mešanica (The Sociolinguistics of Slovene, 1997) in tako ni del slovenskega jezika, kakršnega govorijo južno od Avstrije. Potemtakem naj bi šlo za poseben jezik in posledično tudi poseben narod, različen Slovincem v Sloveniji. Te ugotovitve izhajajo iz razlik med koroškim narečjem v Avstriji in skupnim slovenskim knjižnim jezikom, saj je narečje zaradi svoje geografske odmaknjenosti in obrobne lege ohranilo mnoge arhaične oblike in pojave, zaradi katerih je njegovo preučevanje izredno pomembno. Druga različica teorije pa temelji na plebiscitnih podatkih iz leta 1919, glede na katere mnogi Slovenci, ki so glasovali za Avstrijo, »po svojem bistvu niso pravi Slovenci«, temveč »Avstriji zvesti« oziroma »Nemcem prijazni« koroški Slovenci in tako predstavljajo posebno etnično skupino Windische, ki prehaja med nemški del koroškega prebivalstva. (Enciklopedija Slovenije, 1991)

Vindišarska teorija je doživela višek po letu 1938, ko je to tezo prevzela nacistična znanost in tako so na Koroškem in Štajerskem leta 1939 prvič uvedla jezikovno kategorijo »windisch«, s čimer je bila do tedaj enotna slovenska skupnost razdeljena v dve skupini – »Slovence« in »Vindišarje«. S tem je dobila vindišarska teorija tudi uradni značaj, prebivalstvo pa so začeli popisovati po več kombiniranih kategorijah glede na jezikovno pripadnost. Leta 1939 je bilo na popisu kar pet kategorij, povezanih s slovenskim/vindišarskim in nemškim jezikom (»deutsch«, »slowenisch«, »deutsch und slowenisch«, »windisch« in »»deutsch und windisch«). (Klemenčič, 2006)

Deželni šolski svet je leta 1946 v šolah prepovedal uporabljati izraz »windisch«, vodja urada koroške vlade pa je začetek leta 1951 izrecno odklonil razlikovanje med koroškimi Slovenci in Vindišarji. Kljub jasnemu stališču znanosti, da gre pri Slovincih »le za slovenski narečni govor«, je Avstrija pri prvem povojnem štetju leta 1951 pod političnim strankarskim pritiskom sprejela kategorije nemškega štetja iz leta 1939 in razlikovala slovenski in vindišarski jezik. Tako je ostalo pri vseh štetjih prebivalstva do leta 1981. (Enciklopedija Slovenije, 1991)

Ko je sredi 70. let 20. stoletja dunajska Študijska komisija za vprašanja slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem soglasno sprejela stališče slavističnih jezikoslovcev, da »ni vindišarskega ljudstva« in da je »vindišarščina le koroški dialekt slovenščine in ne samostojen jezik«, so bili zagovorniki vindišarstva vsaj deloma argumentirano utišani, čeprav so dve kategoriji slovenstva pri štetjih prebivalstva še vedno ostali v veljavi, polemika pa se je nadaljevala tudi na političnem

področju. Ostre polemične zavrnitve je leta 1989 ob prevzemu vloge deželnega glavarja izzvala uradna izjava Jörga Haiderja, da je končno treba uveljaviti vindišarski jezik v pisni obliki. Čeprav ostaja vsaj v strokovnih objavah obramba nekdanjih teorij bistveno bolj zadržana, pa je v politični publicistiki še vedno veliko nekritičnosti in manipulacije. (Enciklopedija Slovenije, 1991).

Demografski in etnični razvoj

Slovenska manjšina v Avstriji je primer statistično naglo izginjajoče manjšine, nekateri govorijo celo o »statističnem genocidu«. Za številni pregled so nam na voljo podatki od prvega popisa leta 1846 naprej, pri čemer je bilo večinoma merilo za narodnostno pripadnost merilo občevalnega jezika (Zupančič, 1999). Različne študije nam kažejo vztrajno sistematično prikazovanje manjšega števila pripadnikov slovenske manjšine kot je bilo v resnici, popisi pa so bili pogosto tudi le eno izmed orodij pritiska na manjšino. Ker so mnogi take statistične popise ocenjevali kot neprimerne za ugotavljanje etnične strukture, so Slovenci vzporedno z njimi organizirali posebna in cerkvena štetja, s katerimi so skušali dokazati, da je pripadnikov slovenske manjšine v resnici precej več. Ocene temeljijo na različnih merilih, kot so na primer vpis otrok v dvojezične šole ter gospodarsko in kulturno delovanje narode skupnosti. Podatki starejših popisov se nanašajo predvsem na južno Koroško, šele popis iz leta 1981 vsebuje podatke o vsej Avstriji, s čimer je mogoče vsaj grobo oceniti obseg in način današnje poselitve Slovencev v Avstriji. (Zupančič, 1997)

Od prvega popisa leta 1846 do zadnjega leta 2001 se je število Slovencev na južnem Koroškem zmanjšalo z več kot 100.000 na zgolj desetino tega, ko naj bi tu po uradnih popisnih podatkih živelo le še okoli 13.000 slovensko govorečih (Zupančič, 2002a; Klemenčič, 2006). Uradna statistika iz leta 1991 dokazuje več kot 30.000 oseb s slovenskim občevalnim jezikom na celotnem ozemlju Avstrije, medtem ko se ocene gibljejo okoli 60.000 oseb (Zupančič, 1997). Po najnovejših podatkih iz leta 2001 živi na Koroškem 12.554 oseb s slovenskim občevalnim jezikom ter 555 oseb opredeljenih pod kategorijo vindiš (Klemenčič, 2006). Vse do danes se je število nenehno zmanjševalo. Na avtohtonem območju na Štajerskem je število Slovencev neprestano nihalo, od več kot 5000 oseb do manj kot 100, po zadnjih treh štetjih (1981, 1991 in 2001) pa se njihov trend nekoliko izboljšuje. Od leta 1981, ko so na avtohtonem ozemlju naštel le 73 Slovencev, do leta 2001, ko jih je bilo 452, na celotnem Štajerskem pa več kot 2000 (Klemenčič, 2006). To rast gre vsaj deloma pripisati doseljevanju iz slovenske Štajerske in Prekmurja, največja zgozstitev pa je v Gradcu in njegovi širši okolici (Zupančič, 1997).

Leta 2001 je bilo na avstrijskem Koroškem približno 2,5 % celotnega prebivalstva Slovencev, več kot tri četrtine prebivalstva pa so Slovenci predstavljali le v občini Sele v Karavankah (89,6 %). Približno polovico so tvorili v občini Globasnica v Podjuni (42,1 %), več kot četrtino pa v občinah Železna Kapla v Karavankah (38,8 %), Pliberk (30,9 %) in Bistrica pri Pliberku (33,2 %). V ostalih občinah so Slovenci naseljeni bolj razpršeno, več kot desetino predstavljajo še v občinah Bilčovs (28,3 %), Žitara vas (19,7 %), Šentjakob v Rožu (16,5 %), Suha (13,6 %), Bistrica v Rožu (13,4 %), Škocjan (13,2 %) in Šmarjeta v Rožu (11,8 %) (cv: Zupančič, 2002a).

Čeprav kaže skupno število slovensko govorečih v Avstriji stalno tendenco zmanjševanja, se poselitveni prostor ne le ohranja, temveč celo prostorsko širi, saj je slovensko prebivalstvo razpršeno po vsej deželi. Bodisi zaradi dela bodisi zaradi osebnih vezi je pripadnike slovenske narodne skupnosti življenjska pot zanesla tudi severno od tradicionalne slovenske narodnostne

meje. Od neavtohtonih območij še posebej izstopa Špital z okolico, kjer močnejša slovenska prisotnost izvira iz prvih povojnih let. Povečevanje števila slovensko govorečih na neavtohtonem ozemlju je v večji meri rezultat preseljevanja s koroškega podeželja, veliko so zaradi tega in še drugih razlogov pridobili mestni politični okraji – Celovec, Beljak in na Štajerskem Gradec. (Zupančič, 2002a)

Za vse območje slovenske avtohtone poselitve je značilna depopulacija. Skrb zbuja predvsem starostna sestava slovenske manjšine, saj tako na Koroškem kot Štajerskem slovensko prebivalstvo kaže značilnosti starega demografskega režima. Visoko izobrazbo ima 7 % Slovencev (10 % Nemcev), kar kaže na dobro izobraženost v primerjavi z večinskim narodom. Mlajši pripadniki manjšine, ki so se modernizirali tudi zaradi večje dinamike manjšinskega izobraževanja, pa kažejo v primerjavi z večino že značaj socialne elite, saj je delež maturantov in akademsko izobraženih znotraj primerljivih starostnih razredov v slovenski skupnosti večji od deleža večinskih pripadnikov. V preteklosti so pripadniki slovenske manjšine živeli predvsem v podeželskem, vaškem okolju, zadnjih dvajset let pa se težišče poselitve vedno bolj premika v mestna naselja. Čeprav je v mestih naselitev Slovencev razpršena, večji pa je tudi vpliv germanizacije in asimilacije, ohranjanje narodnostne identitete omogočajo predvsem ustrezna infrastruktura, večja mobilnost prebivalstva ter izboljšana, pospešena in povečana komunikacija. (Zupančič, 1997; Geografija Slovenije, 1998)

Gospodarske razmere

Gospodarstvo je na južnem Koroškem v okviru Avstrije slabše razvito kot v drugih delih države. Koroški Slovenci so še precej povezani s kmetijstvom, saj je tam zaposlenih dvakrat več, kot znaša deželno povprečje – leta 1991 jih je bilo 12 %. Prav tako je nadpovprečen delež zaposlenih v industrijskih panogah sekundarnega sektorja, ki znaša pri Slovencih dobrih 30 %, medtem ko je za skupno koroško prebivalstvo 29 %. Terciarnarne dejavnosti so pri Slovencih zastopane s 57 %, pri vsem deželnem prebivalstvu pa z 61 %. Razlike med zaposlenimi v različnih sektorjih so bile v preteklosti znatno večje kot danes, trend pa gre v popolno izenačitev z večinskim narodom. Velik del zaposlenih migrira v Celovec ter v druga večja zaposlitvena središča. (Zupančič, 1999)

Slovenci so bolj izenačeni z večinskim prebivalstvom na Štajerskem, čeprav ima zanje kmetijstvo še vedno pomembno vlogo, zlasti v južnem obmejnem pasu in pasu avtohtone poselitve. Na Štajerskem so Slovenci precej bolj prisotni v terciarnih dejavnostih kot večinsko prebivalstvo (kar dve tretjini), kar je predvsem odraz zgostitve slovensko govorečih v Gradcu in njegovi okolici. (Zupančič, 1999)

Pravni in dejanski položaj slovenske manjšine v Avstriji

Pravno varstvo slovenske avtohtone manjšine v Avstriji, ki živi na Koroškem in Štajerskem, temelji na različnih pravnih normah, ki so del mednarodnih pogodb ali pravnih aktov na nacionalnem nivoju.

Temelj in izhodišče varovanja manjšine izvira iz t. i. avstrijske državne pogodbe (ADP), sklenjene 15. maja 1955. Za pravni položaj koroških in štajerskih Slovencev je ključen 7. člen, ki je rezultat diplomatskih prizadevanj jugoslovanskih (slovenskih) zahtev po zavrnitvi spremembe meja po koncu druge svetovne vojne. Avstrijska državna pogodba določa, da imajo pripadnikov slovenske (in hrvaške) narodne manjšine pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v lastnem jeziku; do osnovnega pouka v slovenskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih

srednjih šol; da je v predpisanih okrajih dovoljen slovenski jezik kot uradni jezik k dodatno nemškemu ter da so topografski napisi in označbe poleg v nemškem še v slovenskem jeziku; da je v predpisanih okrajih dovoljen slovenski jezik kot uradni jezik ob nemškem jeziku ter da so topografski napisi in označbe poleg v nemškem še v slovenskem jeziku; da so pripadniki manjšin udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijskih državljani; ter na koncu še prepovedujejo delovanje protimanjšinskih organizacij. (O položaju koroških Slovencev ..., 2006)

Veljavnost 7. člena se nanaša na območje tistih upravnih in sodnih okrajev na Koroškem in Štajerskem, kjer so Slovenci avtohtono prebivalstvo. Ozemlje, ki se je leta 1945 po šolski uredbi o ureditvi dvojezičnih ljudskih šol uveljavilo kot »ozemlje dvojezičnega šolstva«, je bilo na Koroškem tisto območje, na katerega naj bi se nanašala vsebina 7. člena ADP. To ozemlje je tedaj obsegalo 64 občin v političnih okrajih Šmohor, Beljak – dežela, Celovec – dežela in Velikovec. Leta 1949 so sistem dvojezičnega šolstva močno okrnili, deset let kasneje pa kot takega popolnoma odpravili. Zakon o postavitvi dvojezičnih krajevnih napisov so sprejeli šele leta 1972, pa še to ne po upravnih in sodnih okrajih, ki so sledili iz 7. člena ADP, temveč na podlagi 20-odstotne kvote⁶, temelječe na rezultatih popisa iz leta 1961. Še isto leto so nemškonacionalne organizacije od Heimatdienstada naprej večino postavljenih napisov podrle. (Zupančič, 1999)

Določila 7. člena se niso nikoli v praksi dotaknila vprašanja Slovencev na južnem Štajerskem, zlasti kmalu po njegovem nastanku so bile pogoste trditve, da je kakršnokoli vpletanje štajerskih Slovencev v koroško vprašanje nastalo zgolj po pomoti. Štajerska deželna oblast je bila do te maloštevilne manjšinske skupnosti vseskozi izjemno trda in brez poslušnosti za njene potrebe, podobno držo pa so imele celo cerkvene oblasti, saj na območje slovenske avtohtone poselitve sploh niso pošiljale slovenskih duhovnikov. Čeprav se je nepriznavanje in odrekanje pravic nadaljevalo, je bilo na podlagi določil 7. člena leta 1988 ustanovljeno Kulturno društvo člen 7 z namenom ohraniti slovensko kulturno dediščino in pospeševati dvojezičnost na Štajerskem. (Zupančič, 1999)

Od razpada Jugoslavije leta 1989 naprej Avstrija ne priznava Slovenije kot države naslednice avstrijske državne pogodbe, zato zanika dolžnosti, ki ji jih narekuje 7. člen te pogodbe. Vendar se ne glede na pravno jamstvo slovenski manjšini že več kot petdeset let kršijo njene osnovne pravice, s čimer Avstrija krši načela o spoštovanju človekovih in temeljnih pravic ter pravne države, ki so določene v pogodbi Evropske zveze in so skupne vse državam članicam.

Položaj manjšinskega jezika

Jezik slovenske avtohtone manjšine v Avstriji je slovenščina, ki uživa relativno dobro pravno varstvo, kot standardiziran jezik pa se rabi v šolah, javnem življenju, sredstvih javnega obveščanja in na nekaterih drugih javnih področjih. Predvsem v družini in krajevnih skupnostih so v rabi tri avtohtona slovenska narečja⁷, ki se med seboj močno razlikujejo in kažejo še

⁶ Leta 2005 je avstrijsko ustavno sodišče odločilo, da zadostuje 10-odstotna kvota manjšinskega prebivalstva, da sodi območje med območja z mešanim prebivalstvom (O položaju koroških Slovencev 2006 v letu predsedovanja EU Republike Avstrije, 2006).

⁷ Rožansko, podjunsko in ziljsko.

nekatero arhaične značilnosti jezika. (Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe–Jadran, 2004)

V 7. členu avstrijske državne pogodbe je zapisano, da je v okrajih Koroške in Štajerske, kjer živijo Slovenci, dopuščen slovenski jezik kot uradni jezik ob nemškem, Zakon o narodnih skupnostih pa dopušča rabo slovenščine vsem Avstrijcem, ki stanujejo v občinah dvojezičnega ozemlja, in tudi drugim Avstrijcem (Merkač, 2003). Da realno stanje ni takšno, kot je zakonsko opredeljeno, so v veliki meri odgovorni predvsem avstrijska politika in njena drža do manjšinskega prebivalstva, še posebej v preteklosti in tudi danes, deloma pa tudi sami pripadniki manjšine, ki si zaradi različnih asimilacijskih pritiskov in nevšečnosti ne izborijo pravega statusa svojega maternega jezika, ter tudi Republika Slovenija in njena premalo odločna skrb za slovenščino zunaj državnih meja.

Stopnja uporabne vrednosti nekega jezika je hkrati pokazatelj družbenega položaja določenega jezika v družbi (Destovnik, 2003). V dobršnem delu Koroške, kjer živijo Slovenci, je bila še sredi 20. stoletja vaška in družinska govorica slovenščina, ob začetku 21. stoletja pa je slovenščina v marsikaterem kraju že povsem izginila (Domej, 2003).

Na avstrijskem Koroškem in Štajerskem lahko govorimo o enostranski dvojezičnosti⁸, saj tako slovensko kot nemško govorijo le pripadniki slovenske narodne skupnosti. Funkcionalna dvojezičnost bi se lahko razvila le v takih pogojih vzgoje in izobraževanja, kakor so na Koroškem veljali med letoma 1945 in 1958, ko so se vsi šoloobvezni otroci učili obeh jezikov (Destovnik, 2003). Po uradni avstrijski statistiki se je delež koroških Slovencev s slovenskim pogovornim jezikom v zadnjih šestdesetih letih zmanjšal z 8,8 % na le 2,5 %, in če pri tem upoštevamo še slabo demografsko strukturo prebivalstva (staro prebivalstvo), lahko rečemo, da gre z vidika ohranjanja slovenščine za resen problem. (Domej, 2003) Da je raba slovenščine v javnosti močno omejena, najboljše kaže problematika dvojezičnih topografskih napisov in njeno mesto v javni upravo oziroma pri uradih in sodiščih (Malle, 2001).

Predvsem otroci in mladina doživljajo slovenščino večinoma le še v govornih položajih s starši, starejšimi sorodniki, učitelji, duhovniki ..., manjka pa priložnosti, ko bi jo doživljali kot jezik sproščene komunikacije in življenja med vrstniki, v neformalnih govornih položajih, kot so prosti čas, šolski odmori ipd. Slovenščino srečujejo otroci večinoma le še kot medgeneracijsko sporazumevalno sredstvo (Domej, 2003). Problem pa ni le pri mladih, saj se je večina slovensko govorečih prebivalcev v uradnih zadevah in v javnosti navadila občevati v nemškem jeziku, kar se je prenašalo iz generacije v generacijo vse do danes. Kako malo je možnosti za občevanje z različnimi uradi v slovenskem jeziku, dokazuje tudi primer s finančnega urada, na katerem še konec 20. stoletja skoraj vse do roka za oddajo davčne napovedi niso imeli v slovenski jezik prevedenega obrazca. In ne samo ljudje pri svojih vsakdanjih opravkih, tudi vodilni slovenski manjšinski politični funkcionarji pri svojih političnih pogajanjih ne govorijo v slovenščini niti tam, kjer jim to dopušča zakon. Če bi že vsaj slovenske manjšinske institucije naslavljale svoje dopise in prošnje samo v slovenskem jeziku, bi jih morali na pristojnih uradih sprejeti kot uradne dokumente ter jih prevesti. S tem bi slovenščina pridobila tako na ugledu kot funkcionalnosti, ki sta ključna elementa za pokončno bivanje Slovencev v Avstriji. (Merkač, 2003)

⁸ Poleg enostranske dvojezičnosti poznamo še funkcionalno dvojezičnost, pri kateri tako večina kot manjšina razumeta in govorita oba jezika (Destovnik, 2003).

Obstane slovenščine kot manjšinskega jezika na slovenskem naseljenem prostoru v Avstriji bo predvsem odvisen od razvoja življenjskih, gospodarskih in izobraževalnih razmer ter jezikovnih pravic, ki bodo realizirane in vidne tudi v širši družbi. Pri tem pa bo ključno vlogo odigralo učinkovito jezikovno načrtovanje ter njegovo izpolnjevanje, ki sta nujna za ohranitev najbolj prepoznavnega elementa slovenske identitete.

Vzgojno-izobraževalne ustanove

Ustanavljanje in zapiranje šol s slovenščino kot učim jezikom in/ali učnim predmetom je tesno povezano z bojem za priznanje in enakopravnost slovenske narodne manjšine v Avstriji. Da bi avstrijske oblasti dosegle čim večjo marginalizacijo slovenščine, so jo zatirale in ji kratile pravice, kjerkoli je bilo to mogoče. Tudi na šolskem področju.

Iz avstrijske državne pogodbe izhaja pravica do manjšinskih šol s slovenščino kot učim jezikom in/ali učnim predmetom. Manjšinsko šolstvo je vključeno v celotno avstrijsko državno izobraževanje, za šole so sprejeti posebni učni načrti, ki se ravna po ciljih in vsebinah ostalih avstrijskih šol (Manjšine in čezmejno ..., 2004). Leta 1989 je Ustavno sodišče določilo, da je treba tudi izven območja veljavnosti manjšinskega šolskega zakona na Koroškem v primeru prijav poskrbeti za dvojezično izobraževanje. Na Štajerskem slovensko manjšinsko šolstvo še ni urejeno (Slovenska manjšinska koordinacija).

Ne glede na pester zgodovinski potek razvoja dvojezičnega izobraževanja se je slovenska narodna skupnost sprijaznila s sistemom prijav k dvojezičnemu pouku. Kljub temu je v šolskih ustanovah, ki so namenjene predvsem pripadnikom manjšine, status slovenščine na šolskem področju dosegel najvišjo raven. Slovenščina je prisotna kot učni jezik, kot obvezni ali izbirni obvezni predmet, ter kot fakultativni predmet v obliki prostega predmeta in ali neobvezne vaje. (Malle, 2001)

Po končani ljudski šoli (traja štiri leta) – elementarna stopnja - učenci nadaljujejo šolanje v dveh vrstah šol: večji del se jih vpiše v glavne šole, drugi pa v gimnazijo, ki v Avstriji traja osem let (nižja in višja stopnja) – sekundarni stopnji I in II. Če učenci vstopijo v eno od glavnih šol, je njihov učni jezik nemški, morebiti pa ga spremlja še predmetni pouk slovenščine, če so k njemu prijavljeni. Tudi na gimnaziji je učni jezik nemščina, izjema je le Zvezna gimnazija za Slovence, kjer je učni jezik slovenščina, nemščina pa je učni jezik le pri predmetnem pouku nemščine. (Domej, 2004)

Na območju veljavnosti Zakona o manjšinskem šolstvu je na Koroškem v letu 2005/2006 delovalo 74 ljudskih šol z organiziranim dvojezičnim poukom. Prijave k dvojezičnemu pouku imajo v 67 ljudskih šolah in dveh dvojezičnih ljudskih šolah v Celovcu, ki ležita zunaj predpisanega ozemlja. Skupno število otrok, ki so bili prijavljeni k dvojezičnemu pouku, pri čemer sta upoštevani tudi obe celovski dvojezični šoli, je bilo 1984 ali 36,25 %⁹ vseh učencev. Pri prehodu s četrte šolske stopnje na peto in nadaljnje pride do izrazitega upada števila učencev, ki ohranjajo šolski stik s slovenščino. V šolskem letu 2003/2004 je na sekundarni stopnji I pouk slovenščine obiskovalo 413 učencev, na sekundarni stopnji II 427 učencev ter na nekaterih drugih

⁹ V šolskem letu 1998/1999 je bilo k dvojezičnemu pouku prijavljenih 1723 učenek in učencev (Manjšine in čezmejno..., 2004).

šolah, ki omogočajo slovenščino kot učni predmet, in višjih šolah še 299 učencev. Skupaj z elementarno stopnjo izobraževanja je imelo slovenščino kot učni jezik (78 %) ali kot učni predmet (22 %) več kot 3400 učencev. (Domej, 2004; cv: Kern, 2006)

Na avstrijskem Koroškem poleg Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, ustanovljene leta 1957, ki se je do danes oblikovala v osrednjo šolsko ustanovo slovenske narodne skupnosti, od začetka 90-ih let delujeta še Dvojezična zvezna trgovska akademija v Celovcu in zasebna Višja šola za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu. S tem je manjšina dobila razširjeno izobraževalno ponudbo na srednje in višješolski stopnji, saj na teh šolah usposabljujejo kandidate za področje gospodarskega poslovanja, bančništva, zavarovalništva, turizma, trgovine in gostinstva. (Kern, 2006)

Po koroškem zakonu o otroških vrtcih je njihova ustanovitev možna na civilnopravni osnovi ali pobudi zasebnih investitorjev. Zakon pri ustreznem številu prijav ne predvideva obveznega ustanavljanja dvojezičnih vrtcev, kot to predvideva na področju obveznega šolstva. Na prelomu tisočletja je na Koroškem delovalo sedem zasebnih dvo- oziroma večjezičnih vrtcev, ki jih je obiskovalo okoli 400 otrok. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

K dvojezičnemu pouku je v vedno večjem obsegu zaznati tudi prijave nemško govorečih, kar je vidno tako v porastu števila prijav kot tudi v vedno manjšem jezikovnem znanju ob vpisu (Manjšine in čezmejno ..., 2004), ob vstopu v šolo pa le še slaba tretjina otrok govori slovensko (Merkač, 2003). Model dvojezične šole, kakršen je v veljavi sedaj, ne omogoča razviti slovenščine do te mere, da bi se otroci lahko sporazumevali na visoki stopnji. Poleg tega pa veljavni model poučevanja v dvojezični šoli del otrok zaradi prijave k slovenskemu jeziku loči od enojezičnih vrstnikov, zaradi česar so na poseben način stigmatizirani (Nečak Lük, 2003).

Kulturna dejavnost

V slovenski zgodovini je imela kultura na eni strani narodnoobrambno funkcijo, na drugi strani pa je bila najpomembnejša za razvoj narodne zavesti. (Malle, 2003). Slovenska manjšina v Avstriji sodi med dobro organizirane in institucionalizirane skupnosti, vendar pa je zanjo značilna izrazita bipolarnost – delitev na »levo« in »desno« – kar izvira še iz obdobja takoj po drugi svetovni vojni. Na Koroškem je organiziranost boljša in zastopana na več področjih kot na Štajerskem (Zupančič, 2004).

Na Koroškem sta osrednji slovenski kulturni organizaciji Slovenska prosvetna zveza (Der Slowenische Kulturverband) – SPZ in Krščanska kulturna zveza (Der Christliche Kulturverband) – KKZ, ki povezujeta in združujeta več kot 80 lokalnih kulturnih društev in skupin, med katerimi jih je večina včlanjenih v obe organizaciji (Manjšine in čezmejno ..., 2004). Na Štajerskem je vodilno vlogo na področju razvoja manjšinske kulture (in tudi drugih področji) prevzelo Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko.

Slovenska prosvetna zveza je bila ustanovljena leta 1908 pod imenom Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško, in je kot taka pomenila prvo uradno interesno zastopstvo za koroške Slovence. S številnimi aktivnostmi (gledališče, izdajanje knjig, jezikovni tečajji, literarni večeri, predavanja, koncerti, razprave, delavnice, seminarji ipd.) si prizadeva za ohranjanje in nadaljnji razvoj jezikovne in kulturne identitete ter spodbujanje medkulturnih stikov doma in v tujini. Danes združuje skoraj 40 društev. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Krščanska kulturna zveza je naslednica Krščansko-socialne zveze, ustanovljene leta 1953. Njeno delovanje je osredotočeno na delo z mladino, za katero organizira slikarske tedne, jezikovne počitnice, mladinske izmenjave in lutkovno gledališče, pomembne dejavnosti pa so tudi dramsko umejstvomvanje, zborovsko petje ter etnološko raziskovanje pod okriljem Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jamik (Manjšine in čezmejno ..., 2004).

Zastopniška in osrednja kulturna organizacija za manjšino štajerskih Slovencev, Kulturno društvo člen 7 za avstrijsko Štajersko, je bila ustanovljena leta 1988. Zaradi politične države deželne vlade do manjšine je bila pomembna dejavnost društva opozarjanje na »pozabljeno manjšino« ter boj za njene v državni pogodbi utemeljene pravice. Leta 1995 je pridobilo t. i. Pavlovo hišo v Potrni pri Radgoni, ki si jo je zamislilo kot kulturni dom in prostor, namenjen najrazličnejšim srečanjem med Avstrijo in Slovenijo, ter kot hišo kulture za na Štajerskem živečo eno- in večjezično prebivalstvo (Pavlova hiša).

Koroški Slovenci so na področju sredstev javnega obveščanja vidni in slišani v različnih medijih. Glavni med njimi so Radio Agora, Radio dva ter uredništvo slovenskih sporedov avstrijske radiotelevizije ORF, pod okriljem katerega nastajajo slovenski radijski program na frekvenci 105,5 MHz, slovenska televizijska oddaja na drugem programu ORF »Dober dan, Koroška« ter časnika Nedelja in Novice. Poleg tega pa občasno izhajajo številni občinski in lokalni listi (publikacije občin Bistrica v Rožu, Kotmara vas, Radiše, Pliberk, Boroveljski list idr.), bilteni različnih organizacij, koledarji (Koroški koledar Slovenske prosvetne zveze, Koledar Mohorjeve družbe v Celovcu idr.), mladinska lista Cajt & He in Mladi rod – šolski list za koroško mladino ter mesečnik Družina in dom. Pomembni literarni mediji na Koroškem pa so bili tudi reviji Celovski zvon in Mladje ter dvojezični mesečnik Kladivo. (Vrečar, 2006)

Sodelovanje s Slovenijo

Sodelovanje s Slovenijo je najmočnejše na področju kulturnega delovanja, za kar skrbita predvsem obe osrednji kulturni združenji na Koroškem. Z organizacijo in sodelovanjem pri projektih kot so Kulturni teden koroških Slovencev, »Dober večer, sosed« idr. spodbujajo medkulturni dialog tako znotraj države kot preko njenih meja. Uspešno sodelujejo različni umetniki, ki organizirajo gostovanja iz Slovenije in tam tudi sami gostujejo – gledališčniki, režiserji, dirigenti, slikarji in drugi umetniški ustvarjalci. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Čeprav so osebni in neformalni stiki (prijatelji, sorodniki) z ljudmi iz Slovenije sorazmerno intenzivni, se čezmejno sodelovanje na gospodarskem področju odpira počasneje. Kljub temu postajajo ti stiki zelo pomembni, saj omogočajo gospodarski napredek obmejnim območjem, dvojezični predstavniki manjšine, ki govorijo tako nemško kot slovensko, pa vse bolj dragocen gospodarski, politični in kulturni potencial. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

S članstvom Slovenije v Evropski zvezi se je začelo formalno čezmejno povezovanje, predvsem v okviru programov INTERREG in PHARE, v katerih sodelujejo krajevne in regionalne skupnosti na obeh straneh meje. Eno izmed uspešnih oblik čezmejnega sodelovanja, ne samo s Slovenijo, predstavlja delovanje v delovni skupnosti Alpe–Jadran, kjer sodelujejo deželi Furlanija-Juljska krajina in Koroška ter (država) Slovenija že vse od šestdesetih let 20. stoletja. Najpogosteje se sodelovanje navezuje na urejanje infrastrukture, razvoj turizma in varovanje okolja ter naravne dediščine. (Zupančič, 1998b)

2.4.2 GEOGRAFSKI IN SOCIOLINGVISTIČNI ORIS SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE V ITALIJI

Poselitveno območje

Slovenci v Italiji so avtohtona narodna manjšina v celotnem obmejnem pasu dežele Furlanije-Julijske krajine. Za njihov poselitveni prostor navadno označujemo okoli 1500 km² veliko območje 36 občin, ki so imele ob popisu leta 1910 vsaj 1 % slovenskega prebivalstva in delno ali v celoti zajemajo slovensko zahodno jezikovno mejo (Geografija Slovenije, 1998). Slovenci živijo sami ali pomešani z Italijani, Furlani in Nemci v Kanalski dolini, Reziji, Terski in Nadiški Beneški Sloveniji, ki so del Videmske pokrajine, ter na Goriškem in Tržaškem, kjer predstavljajo manj kot 20 % celotnega prebivalstva, ocene o njihovi številčnosti pa se gibljejo med 50.000 in 100.000 oseb (Zupančič, 1998a; Stranj, 1999). Zaradi močnih selitvenih tokov Slovencev na urbanizirana in industrijska območja Vidma v Furlanski nižini se je v zadnjih treh desetletjih izoblikovalo novo poselitveno območje zunaj avtohtonega ozemlja s površino približno 500 km² (Zupančič, 1998a).

Kanalska dolina leži v skrajnem severovzhodnem kotu Italije in je dolga 23 km. Gre za alpsko dolino, potekajočo v smeri vzhod–zahod vzdolž savske tektonske prelomnice med Tabljo (Pontebba) in Trbiško kotlino (Conca di Tarvisio), ki ima zaradi svoje lege izredno pomembno prometno vlogo. Pri Trbižu (Tarvisio) se dolina nadaljuje v tri smeri – na sever skozi prelaz Vrata (Coccau) proti Beljaku, na jug preko Rabeljske doline in prelaza Predel (Cave del Predil) v Soško dolino ter na vzhod skozi mejni prehod Rateče v dolino Save. (Geografija Slovenije, 1998; Stranj, 1999)

Alpsko dolino Rezije, ki je dolga okoli 15 km in široka nekaj več kot kilometer, na severovzhodnem zgornjem delu obdaja visoko gorovje Kanina, v srednjem in spodnjem delu pa pogorja sredogorskega značaja. Osrednjo dolino je izoblikoval potok Rezija (v rezijanščini Bila), ki se po približno 20 km pri kraju Na Bili (Resiutta) izliva v reko Belo. Desna pobočja doline so strma, preprejena s hudourniški potoki in večinoma brez gozda, na prisojnih terasah so pašniki in travniki. Leva pobočja so manj strma, vodotoki pa daljši. Dno doline je razrezano v številne terase, ki so večinoma obdelane in poseljene s strmjenimi naselji. K Reziji uvršamo tudi stransko dolino Jarmana in zgornjo dolino Učje (Uccea) severno in vzhodno od Muzcev (M. Musi). (Geografija Slovenije, 1998; Enciklopedija Slovenije, 1996)

Tersko Beneško Slovenijo od Rezije loči pogorje Muzcev, južno od tod pa se začneja osrednje območje Terske Beneške Slovenije, ki obsega niz ozkih predalpskih dolin brez pravega skupnega gravitacijskega jedra. Največje med njimi so Terska dolina (Torrente Lagna), ki sega do Čente (Tarcento), Karnahtska dolina (Torrente Carnappo) in dolina Lanje (Torrente Lagna), ki se spušča do Nem (Nimis), strma dolina Maline (Malina) nad Ahtonom (Attimis) ter kratki dolini Brega (Griva) in Bistrice nad Fojdo (Faedis). Proti jugu Terska Beneška Slovenija prehaja v Furlansko nižino. (Geografija Slovenije, 1998)

Slika 1: Dno alpske doline Rezije je razrezano v številne terase, ki so večinoma obdelane in poseljene s strnjjenimi naselji.

Foto: Herakovič, 2007.

Slika 2: Na pogorju Muzcev (v ozadju), ki ločuje Tersko Beneško Slovenijo od Rezije, so izmerili največjo količino padavin na slovenskem etničnem ozemlju.

Foto: Herakovič, 2004.

Nadiška Beneška Slovenija se od Terske razlikuje že po litološki sestavi, saj je njen flišnat gričevnat svet v večini zgrajen iz eocenskih kamnin – peščenjakov in laporjev, kar daje rodovitno prst in ugodne možnosti za poljedelstvo. Ima izrazito pahljačasto razporejen sistem dolin s stično točko v bližini Čedada (Cividale). Občine Podponesec (Pulfero), Sovodnje (Savogna), Grmek (Grimacco), Dreka (Drenchia), Srednje (Stregna), Sv. Lenart (San Leonardo), Špeter (San Pietro

al Natisone) in Prapotno (Prepotto) so danes pretežno slovenske in tako najmočnejše slovensko jedro v Videmski pokrajini. (Geografija Slovenije, 1998)

Goriška pokrajina v celoti meri okoli 470 km² in zaradi gravitacijskega jedra k dolini Soče v sebi združuje dve povsem različni območji – v zgornjem toku gorski in gričevnat svet ter Furlansko nižino, ki se razteza po desnem bregu vse do morja. Najizrazitejši ločnici med naravnimi regijami sta na severu prehod iz ravnine v Brda med Krminom (Cormons) in Ločnikom (Lucinico) in na vzhodu skrajni zahodni rob Krasa med reko Vipavo in morjem. Goriška obsega pet pokrajinskih enot:

- Brda: so nadaljevanje rodovitne gričevnate pokrajine iz Slovenije na nadmorski višini 150–300 m z blagim submediteranskim podnebjem in zelo primernimi tlemi zlasti za vinogradništvo in sadjarstvo;
- Gorico z okolico: imenovana tudi Goriška ravan, je Sočina nasipina, ki v zgornjem delu teče ob Brdih, v spodnjem pa ob Krasu. Mesto Gorica (Gorizia) je nastalo sredi Goriške ravni na pomembnem naravno- in družbenogeografskem križišču;
- Goriški Kras: je podaljšek matičnega Krasa, za katerega so značilni kraški pojavi, in kot zaokrožena morfološka enota v Italiji obsega le približno 50 km²;
- Laško (Bisiacaria): območje med Krasom, Sočo in morjem s središčem v Trziču (Monfalcone), ki je zlasti v preteklosti pomenilo stik med kraškim in furlanskim agrarnim območjem, danes pa je izrazito urbanizirano in industrializirano;
- Furlansko nižino z lagunsko obalo: izrazito nižinsko območje, ki ga je nasula reka Soča, obrežne sipine so spreminjale obalo tako, da so nastale lagune, s čimer se je oblikovala navidez enovita nižinska pokrajina. (Stranj, 1999)

Tržaško pokrajino lahko označimo kot prostor med izlivom reke Timave na severu in koncem Miljskega polotoka na jugu, ki tvori približno 30 km dolg obmejni pas z obalo okoli 7 km od morja ter skupno obsega 212 km². Trst kot središčno naselje in pristanišče je vezni člen med Istro in Krasom, saj se nahaja na skrajnem severnem flišnem robu pod kraškim pragom. Tržaška pokrajina vključuje občine Devin-Nabrežina (Duino-Aurisina), Zgonik (Sgonico), Repentabor (Montupino), Trst (Trieste), Dolina (S. Dorligo della Valle) in Milje (Muggia). Z izrazom Tržaški Kras označujemo območje Devin-Nabrežina, Zgonik in Repentabor, v ožjem pomenu pa bi k temu sodila tudi okolica tržaške občine od Križa do Bazovice in gornji rob občine Dolina. Danes je Tržaška spojitev dveh območij – obalnega, ki je intenzivno urbaniziran, in obmejnega, ki še ohranja določene naravne elemente kraškega okolja. Ostra ločnica med njima pa je širok pas prometnic in druge infrastrukture, ki dajejo pokrajini izrazito tranzitno-prometno vlogo. (Stranj, 1999)

Zgodovinske razmere

Predniki Slovencev so klasično poselitveno ozemlje v Italiji naselili v 6. stoletju, ko so prihajali v različnih valovih in zasedli prostor, ki je bil mnogo širši od današnjega (Manjšine in čezmejno..., 2004).

Zgodovina slovenske narodnostne manjšine v Italiji se začne s pritrdilnim plebiscitom leta 1866, ko je bila po porazu v vojni med habsburško monarhijo in Italijo celotna Beneška Slovenija (Nadiška in Terska dolina ter Rezija) vključena k savojski kraljevini. To je za Slovence pomenilo povsem nov položaj, v katerem so uživali enake pravice kot ostali državljani kraljevine. Italija se ni ozirala na jezikovne manjšine, saj je država temeljila na francoskem vzoru centralistične

ureditve, kjer ni bilo prostora za druge jezikovne in etnične skupnosti. Tako je na primer pouk v šolah potekal samo v italijanščini, medtem ko so v prejšnjem, avstrijskem obdobju, duhovniki poučevali v domačem jeziku. Za slovensko prebivalstvo se je začela načrtna asimilacija (Bajc, Klabjan, 2008). Slovenci na Goriškem, Tržaškem in v Kanalski dolini so delili podobno politično usodo do konca prve svetovne vojne. Od 15. stoletja do razpada Avstro-Ogrske po prvi svetovni vojni so bili pod vplivom Habsburžanov. Kanalska dolina je bila gospodarsko in kulturno vezana na Koroško, uradna jezika sta bila italijanščina in slovenščina, na Tržaškem in Goriškem pa poleg že omenjenih še nemščina. (Zupančič, 1998a; Zupančič, 2001a) Leta 1918 je bilo ozemlje Primorske, Trsta in Istre priključeno k Italiji, razmejitev od ostalih Slovencev pa je tekla po določilih rapalske mirovne pogodbe¹⁰ v glavnem po razvodu med jadranskim in črnomořskim povodjem. Po določitih senžermenske mirovne pogodbe¹¹ je pod Italijo prišla tudi Kanalska dolina (Enciklopedija Slovenije, 1996). Skupaj z Beneškimi Slovenci je pod Italijo ostalo okoli 360.000 Slovencev. Konec prve svetovne vojne pomeni za Slovence začetek obdobja povojnega nasilja, kritičnih socialnih razmer, raznarodovalnih ukrepov in asimilacijskih pritiskov italijanskih oblasti, ki so dosegli vrhunec leta 1922 s prihodom fašizma na oblast. Na priključenem območju se je kljub strogemu nadzoru in nasilju razvila organizirana, večinoma podtalna dejavnost za ohranjanje slovenstva. Najbolj odmevna med njimi je bila protifašistična organizacija TIGR¹², vse pa so imele za končni cilj priključitev slovenskega ozemlja k Jugoslaviji. (Bajc, Klabjan, 2008)

Po drugi svetovni vojni so se meje spremenile, položaj Slovencev v Italiji pa se ni izboljšal. Leta 1947 je prišlo do ustanovitve Svobodnega tržaškega ozemlja (STO), šele leta 1954 pa so z Londonskim memorandumom določili današnji potek meje. Tako so se Slovenci na Goriškem, Tržaškem in v Beneški Sloveniji znašli v isti državni ureditvi, čeprav je njihov položaj ostajal med seboj različen (Bajc, Klabjan, 2008). Z Osimskimi sporazumi leta 1975 so bili potrjeni dogovori iz Londonskega memoranduma, nekatera sporna vprašanja pa so bila rešena šele z Rimskimi sporazumi leta 1983 (Zupančič, 1998a). Zaradi različnih političnih pritiskov so bili Slovenci na Tržaškem in Goriškem deležni priznanja manjšinske skupnosti in s tem možnosti do uveljavljanja nekaterih manjšinskih pravic, medtem ko Beneški Slovenci niso bili uradno priznana etnična in jezikovna manjšina, zato so ostali brez vseh pravic vse do 21. stoletja.

Neupoštevanje zakonskih aktov in prelaganje odgovornosti italijanskih oblasti za njihovo izvajanje je moč zaslediti tudi danes, čeprav se je položaj Slovencev v Italiji izboljšal. Nekaj pomembnih novosti so uvedli po razpadu blokavske delitve sveta v 90-ih letih, ko so leta 1999 sprejeli zakon št. 482 o zaščiti jezikovnih manjšin v Italiji, leta 2001 pa dolgo pričakovani zakon št. 38 o zaščiti slovenske manjšine v Furlaniji-Juljski krajini. S tem je bilo prvič v zgodovini uresničeno eno od temeljnih izhodišč življenja manjšine, da so na skupni imenovalec postavili vse Slovence v Italiji in ne le doslej priznani jedri na Tržaškem in Goriškem. Slovenci v Beneški Sloveniji so dobili pravno potrditev o manjšinskem obstoju in s tem priložnost za izboljšanje razmer. Kljub temu pa se po sprejetju zaščitnega zakona razmere v praksi niso bistveno

¹⁰ Sporazum med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo o razmejitvi med državama, podpisan v Rapallu 12. novembra 1920. Mejo med državama so določili po črti Peč, Jalovec, Triglav, Možic, Porezn, Blegoš, Črni vrh nad Cerknim, Bevki, Hotedršica, Planina, Javorniki nad Cerknico, Bička gora, Snežnik, Kastav, vzhodno od Matuljem, morje (Enciklopedija Slovenije, 1996).

¹¹ Mednarodni državni sporazum med Republiko Avstrijo in antantnimi salami, podpisan v Saint-Germainu v Franciji 10. septembra 1920 (Enciklopedija Slovenije, 1997).

¹² Trst, Istra, Gorica, Reka.

izboljšale, saj se pojavljajo predvsem težave z njegovo aplikacijo. (Zupančič, 2001a; Bajc, Klabjan, 2008)

Demografski in etnični razvoj

Slovenci v Italiji sodijo med številnejše in dobro organizirane manjšine, vendar imajo na različnih območjih poselitve različne izkušnje z uveljavljanjem in udejanjanjem manjšinskih pravic. Glede njihove številčnosti ni na razpolago preverjenih novejših podatkov, dodaten problem pa predstavlja dejstvo, da je Italija že razmeroma zgodaj odpravila ugotavljanje narodne in jezikovne pripadnosti s statističnimi popisi, saj je bil zadnji tak popis leta 1921. Kot osnovo za kasnejše ocene analize številčnosti Slovencev se mnogokrat uporabljajo podatki iz avstrijskega preštevanja iz leta 1910, saj ima italijanski popis iz leta 1921 precej pomanjkljivosti¹³. Najtemeljitejši statistični pregled popisov in ocen za območje slovenske poselitve v Italiji je opravil Stanj (1999). (Zupančič, 2001a; Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Po popisnih podatkih iz leta 1910 je na slovenskem narodnem ozemlju v Italiji živel nekaj več kot 128.000 Slovencev, po italijanskih vladnih ugotovitvah za leto 1981 jih je tam živel okoli 52.000, z upoštevanjem novega poselitvenega jedra v Furlanski nižini pa okoli 61.000. Slovenski raziskovalci menijo, da je Slovencev v Italiji od 83.000 do 100.000 ali petina prebivalstva Avtonomne dežele Furlanije-Julijske krajine (Zupančič, 1998a).

Kanalsko dolino so Slovenci poselili v 6. stoletju in je do konca srednjega veka ostala etnično homogena območje. Z razvoje železarstva so se začeli sprva v Naborjet (Malborghetto) in Trbiž (Tarvisio) priseljevati Furlani. V 15. stoletju, ko sta naselji Trbiž in Žabnice (Camporosso) prejela od bamberškega škofa tržne pravice, je zraslo okoli obeh krajev več nemških naselbin. Sredi 17. stoletja je nemško prebivalstvo prevladovalo tudi v takrat obmejni Tablji (Pontebba), kamor so se doseljevali zlasti uradniki in vojaki. Priseljeni Furlani so se skoraj v celoti ponemčili, tako da so sredi 19. stoletja Nemci močno prevladovali v Naborjetu, Tablji in Trbižu, Slovenci pa v vseh ostalih občinah trbiškega okrožja in sestavljali 48 % prebivalstva Kanalske doline. Uradni popisi so leta 1880 našteali 35 % in leta 1910 še 20 % Slovencev. Do leta 1918, ko je Kanalska dolina spadala v okvir Koroške in s tem Avstrije, je potekala močna germanizacija. Po priključitvi k Italiji, natančneje Videmski pokrajini, je nova državna meja dolino odrezala od tradicionalnega zaledja, kar je povzročilo velik val priseljevanja romanskega prebivalstva. Po popisu leta 1921 je v dolini živel 13 % Slovencev¹⁴. Po drugi svetovni vojni so različne ocene kazale na nazadovanje slovenskega, nemškega in furlanskega prebivalstva ter naraščanje italijanskega prebivalstva, kar je predvsem posledica asimilacije avtohtonega prebivalstva. Danes Slovenci živijo predvsem v trikotniku Ukve (Ugovizza)–Ovčja vas (Valbruna)–Trbiž, njihovo število pa ocenjujejo na okoli 1000 prebivalcev. (Geografija Slovenije, 1998; Stranj, 1999)

Slovenci so Rezijo poselili že okoli leta 600 in od takrat je ta zaprta alpska dolina doživljala samosvoj razvoj. V primerjavi s sosednjimi območji slovenskega etničnega ozemlja zaradi odmknjenosti ni doživela narodnostnega preporoda, zato ni prišlo do razvoja nacionalne identitete in pripadnosti slovenskemu narodu, temveč so razvili izrazito rezijansko lokalno pripadnost. Dolina je dejansko do danes ohranila nespremenjeno etnično strukturo. Tako je še po

¹³ Popis je namreč ugotavljal jezik v družini oziroma jezik "družinskega poglavarja", kar ni relevanten podatek o jezikovni in narodnostni pripadnosti (Zupančič, 2002).

¹⁴ 51 % Nemcev, 17 % Italijanov in Furlanov ter 21 % oseb drugih narodnosti (Geografija Slovenije, 1998).

popisu leta 1921 celotno prebivalstvo uporabljalo slovenski jezik, vladna ocena za leto 1983 pa govori o 98-odstotnem deležu Slovencev. Danes naj bi v Reziji živel okoli 1400 Slovencev. (Geografija Slovenije, 1998; Enciklopedija Slovenije, 1996)

Terska Beneška Slovenija pomeni skrajni zahodni rob slovenskega jezika in s tem tudi avtohtone prisotnosti slovanstva. Slovenci so zgodovinsko v večji meri prisotni v hribovitem pasu, medtem ko se v nižinskem pasu mešajo predvsem s Furlani. Tako imata gorati občini Bardo (Lusavera) in Tipana (Taipana) še precej slovenski značaj, nižinske občine pa bolj furlanskega. Po popisu iz leta 1921 je znašal skupni delež Slovencev 40 %, pri čemer je v občinah Bardo in Ahten (Attimis) delež znašal kar 100 %, v občini Tipana pa 96 %. Po vladni oceni za leto 1983 naj bi znašal skupni delež Slovencev v Terski Beneški Sloveniji 36 %, v občinah Bardo in Tipana po skoraj 100 %, okoli četrtino v občinah Ahten, Fojda (Faedis), Neme (Nimis), Gorjani (Montenaro) in Tavorjana (Torreano), kar v absolutnih številkah pomeni okoli 6000 Slovencev. (Bufon, 1992; Geografija Slovenije, 1998; Stranj, 1999)

Območje Nadiške Beneške Slovenije so Slovenci poselili v začetku 8. stoletja s soške strani. Konec 19. stoletja je etnična meja v tem delu slovenskega poselitvenega ozemlja potekala od Ibane (Albana) prek Britofa do Čel in sotočja med Ažlo (Alberone) in Nadižo (Natisone), od tod pa do okolice Tavorjane. Leta 1921 so Slovenci v Nadiški Beneški Sloveniji tvorili 91 % prebivalstva. Povsem slovenske so bile občine Dreka (Drenchia), Grmek (Grimacco), Podbonesec (Pulfero), Sv. Lenart (S. Leonardo), Sovodnje (Savogna) in Srednje (Stregna), 89 % Slovencev je bilo v občini Špeter (S. Pietro al Natisone) in 43 % v občini Prapotno (Prepotto). Po oceni vlade iz leta 1983 je tu živel okoli 8000 Slovencev, kar pomeni okoli 85 % vsega prebivalstva (Geografija Slovenije, 1998).

Od slovenske kolonizacije v 7. stoletju je bilo območje Goriške večinoma Slovensko, od 13. stoletja dalje pa se je začel krepiti romanski element, kar sovпада s krepitvijo in razvojem mesta Gorice. Pestre zgodovinske razmere so pripeljale do mešanja slovenskega, nemškega, furlanskega in italijanskega prebivalstva, zato različni viri že iz 17. stoletja poročajo o obstoju tri-oziroma štirijezičnosti, kjer je bila v šoli v rabi nemščina, na sodišču italijanščina, v ljudski rabi pa furlanščina in slovenščina. Izoblikovala se je jasna etnična meja, kjer so bili Slovenci omejeni na Kras in Brda, od romanskega sveta jih je ločevala meja med razgibanim in ravnim svetom, z izjemo okolice Gorice, kjer je segalo slovensko prebivalstvo do Soče. Danes živi v Goriški pokrajini največ Slovencev v italijanskem delu Brd z občinami Dolenje (Dolegna del Collio), Krmin (Cormons) in Števerjan (S. Floriano), v mestnem jedru in predmestjih Gorice (Gorizia) in na Goriškem krasu z občinami Doberdob (Doberdo del Lago), Sovodnje (Savogna d'Isonso) in Zagraj (Sagrado), deloma tudi v občinah Moš (Modda), Ronke (Ronchi) in Tržič (Monfalcone). Po popisu iz leta 1921 so Slovenci predstavljali 29 % prebivalstva, po oceni vlade iz leta 1983 pa naj bi obsegali le še 15 % vsega prebivalstva. Danes največ Slovencev živi v Gorici, okoli 10.000. (Bufon, 1992; Geografija Slovenije, 1998; Stranj, 1999)

Slika 3: Po koncu druge svetovne vojne je bila podpisana pariška mirovna pogodba, ki je Gorici odtrgala skoraj vse naravno zaledje (Soško in Vipavsko dolino, del Goriškega krasa, Brda, Trnovski gozd in Banjščice). Tako je severna Primorska ostala brez upravnega središča.

Foto: Herakovič, 2005.

Zaledje in okolico Trsta so Slovenci naselili že v 6. stoletju, mesto Trst pa šele proti koncu 17. stoletja. Območje je bilo od nekdanj etnično zelo pestro, poleg Nemcev, Furlanov, Italijanov in Slovencev (ter drugih Slovanov) so tu živeli še Judje, Grki idr. Na Tržaškem je slovensko prebivalstvo najbolj številno, homogeno in organizirano. V Tržaški pokrajini živijo Slovenci na Tržaškem Krasu v občinah Devin (Duino)-Nabrežina (Aurisina), Zgonik (Sgonico) in Repentabor (Monrupino), pri čemer sta pretežno slovenski le še zadnji dve; v Trstu (Trieste), kjer je glavno jedro vseh slovenskih ustanov v Italiji, in njegovi kraški okolici, v večinoma slovenski občini Dolina (S. Dorligo della Valle), v mestnem jedru Milj (Muggia) pa so Slovenci prisotni že stoletja le kot skromna manjšina. V 19. stoletju so Slovenci v Trstu predstavljali skoraj tretjino prebivalstva, ob popisu leta 1921 pa je ta delež znašal le še petino celotnega mestnega prebivalstva. Po zadnjih ocenah iz leta 1985 naj bi Slovenci tvorili 10–15 % prebivalstva oziroma okoli 25.000 ljudi. (Geografija Slovenije, 1998; Stranj, 1999)

Poleg tradicionalnega poselitvenega območja Slovencev pretežno hribovitega ruralnega zaledja, manjšinsko prebivalstvo v zadnji desetletjih poseljuje tudi suburbana in urbana območja na ravnini, kar je v največji meri posledica ekonomskih migracij predvsem iz obdobja po drugi svetovni vojni. Nova jedra slovenske poselitve so predvsem v Furlanski nižini okrog Vidma, v zaledju Tržiča, dotok Slovencev v nižinski pas pa je značilen tudi za Goriško, zlasti za območje med Gorico in Krminom, in ravninski del vzdolž Doberdobske planote. Tam število Slovencev ocenjujejo na okoli 10.000 oseb (Geografija Slovenije, 1998; Zupančič, 2001a, Manjšine in čezmejno ..., 2004).

Delež in število Slovencev se stalno zmanjšujeta, številčni upad pa je najbolj zaznati v občinah na robu avtohtonega slovenskega etničnega ozemlja in v južnem pasu, ki doživlja najhitrejši razvoj, zato je lokalna etnična sestava pod velikim pritiskom agresivnejšega urbanega prebivalstva.

Krčenje števila je tudi posledica družbene mobilnosti in rasti deleža neavtohtonega prebivalstva. Na območju Videmske in Goriške pokrajine se upad števila Slovencev ujema s splošno depopulacijo teh območij, v Tržaški pokrajini pa je upad večji od splošnega praznjenja pokrajine, iz česar lahko sklepamo tudi na večjo stopnjo asimilacije. (Geografija Slovenije, 1998)

Gospodarske razmere

Današnja Furlanija-Juljska krajina sodi med območja, ki so nekoliko zapoznala v procesu industrializacije in modernizacije. Industrijski razvoj so omejevale tako naravne kot družbene razmere – obsežna gorata območja, ki so z izseljevanjem zavirala modernizacijo, zaostali družbeni odnosi v prevladujočem agrarnem sektorju, obmejna lega ter pomanjkanje osnovnih surovin, tj. premoga in železa. Imela je le vodno energijo, ki je bila skromno rabljena, od rud pa je omembe vreden le rabeljski rudnik cinka in svinca. V boljšem položaju sta bili Goriška in predvsem Tržaška, kjer se je Trst že v času Avstrije razvil v pomembno prometno, gospodarsko in kulturno središče. Kot dobo industrijskega vzpona območja lahko označimo ustanovitev Avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine, ki je v okviru svojih gospodarskih pristojnosti ustvarila vrsto struktur v korist lastnega razvoja. (Stanj, 1999)

Slovenska manjšina je vedno težila k nenehnemu prilagajanju potrebam italijanskega gospodarstva in s tem h krejitvi lastne gospodarske baze, ki ji je omogočala avtonomnost in samozadostnost. Vendar se je pri tem nemalokrat srečevala s takšnimi in drugačnimi težavami. Za slovensko-furlanske odnose in še posebej za odnose Beneških Slovencev do Slovenije je bila ključnega pomena popotresna obnova po velikem furlanskem potresu leta 1976. Pomoč iz Slovenije je pomenila prvi uradni povojni stik brez ideološkega pridiha. Učinkovitost metode za sanacijo poškodovanih objektov s slovenske strani je izredno dvignila ugled Slovenije na tehnološkem področju, kar je močno vplivalo na okrepitev identitete pri manjšinskem prebivalstvu. (Stanj, 1999, Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Slovinci v Italiji so ustanovili nekaj pomembnih gospodarskih organizacij in povezav, med katerimi so ključnega pomena Kmečki zvezi iz Trsta in Gorice, ki poleg usklajevanja delovanja kmetijskih zadrug svojim članom ponujata tudi strokovno in administrativno pomoč, Slovensko deželno gospodarsko združenje s sedežem v Čedadu, ki združuje tržaške in videmske gospodarstvenike in Slovensko gospodarsko združenje Gorica. Slednji organizaciji delujeta prednostno na področju čezmejnega sodelovanja. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Družbeno-ekonomska struktura slovenskega avtohtonega prebivalstva v Italiji kaže visoko zastopanost kmetijstva v Videmski in Goriški pokrajini, ki sta imeli leta 1981 nadpovprečen delež kmečkega prebivalstva – 8,1 %. Razvoj slovenske industrijske dejavnosti se je začel v 70-ih letih s pomočjo gospodarskih organizacij iz Slovenije. Med Slovenci je tradicionalno močno zastopan gostinski sektor, v katerem je bilo leta 1981 zaposlenih več kot 1100 ljudi. Z dolgoletno tradicijo pa se lahko pohvali tudi bančništvo. Sicer pa sta glavni značilnosti slovenskega gospodarstva velika razpršenost in razvejanost, saj skorajda ni dejavnosti, v kateri Slovenci ne bi bili prisotni. Na podlagi ocen in podatkov o vpisanih v združenja je približno 1500 slovenskih podjetij, samostojnih podjetnikov in profesionalcev. (Bufon, 1992)

Položaj manjšinska jezika

Na območju slovenske avtohtone poselitve v Italiji so poleg knjižne slovenščine v rabi še narečni oziroma krajevni govori slovenskega jezika. V Kanalski dolini je to ziljsko narečje, ki je sicer del

koroške narečne skupine, v Reziji svojevrstno rezijansko narečje, v Terski Beneški Sloveniji tersko ter v Nadiški Beneški Sloveniji nadiško narečje. V Brdih govorijo briško narečje, v preostalem delu Goriške pokrajine pa kraško, ki je v rabi tudi na Tržaškem krasu, drugod v Tržaški pokrajini je avtohtono notranjsko narečje, na skrajnem jugu pa istrsko (Karta slovenskih narečij, 1990).

V času Avstro-Ogrske, katere del so bile tudi Kanalska dolina, Tržaška in Goriška, je bila na območjih, ker so živeli Slovenci, poleg nemščine in italijanščine uradni jezik tudi slovenščina, kar je pomembno vplivalo na razvoj slovenskega knjižnega jezika. Drugače pa je bilo v Beneški Sloveniji, kjer že od leta 1866 naprej niso dopuščali slovenščine v javni rabi, poitalijančili pa so tudi zemljepisna imena. Drastične spremembe glede statusa in rabe slovenskega jezika, do katerih je prišlo po prvi svetovni vojni, se po koncu druge svetovne vojne niso bistveno izboljšale. Italija je Slovencem na Tržaškem in Goriškem namenila nekaj pravic, Slovenci v Benečiji in Kanalski dolini pa niso bili deležni nikakršne manjšinske zaščite, saj Italija do Slovencev v svoji državi izvaja politiko nacionalne države, v kateri sta jezik in identiteta manjšine nezaželeni (Kaučič Baša, 1995). Nekaj pozitivnih premikov v povezavi s statusom in rabo slovenščine v javnosti je zaznati od srede 90-ih let dalje, ko je začela Italija v svojo širšo politiko vključevati tudi vprašanja manjšinskih jezikov in je leta 2001 sprejela dolgo pričakovani Zakon o zaščiti slovenske jezikovne manjšine¹⁵ v Furlaniji-Julijski krajini (Brezigar, 2001).

Do konca 20. stoletja o pravnem statusu slovenskega jezika na območju Videmske pokrajine ni mogoče govoriti, saj so bili tamkajšnji Slovenci do leta 1996 oziroma 2001 popolnoma spregledani, njihove jezikovne pravice v javnosti pa nikakršne. Na tem območju že od sredine 19. stoletja ni slovenskih šol, tamkajšnji Slovenci pa večinoma nimajo razvite zavesti, da govorijo slovensko, saj jih ni nihče naučil, da je njihov »domači« jezik slovenščina. Slovenščina ni uradni jezik niti na avtohtonem slovenskem ozemlju na Tržaškem in Goriškem, v neuradnih javnih položajih pa se uporablja le izjemoma (Brezigar, 2001; Kaučič Baša, 2004).

Posebni statut iz leta 1954, ki je priložen Londonskemu memorandumu, na Tržaškem sicer določa in predvideva rabo slovenščine v javnosti, vendar ga Italija ni nikoli ratificirala, zato ni postal sestavni del ureditve italijanske države. V italijanski pravni red je bil vključen z Osimskim sporazumom leta 1975 in je pravice formalno razširil na preostalo ozemlje manjšine, v praksi pa ni bil nikoli udejanjen. Tudi zakon o varstvu slovenske manjšine iz leta 2001 položaja slovenščine ni bistveno spremenil, saj ne zahteva obveznosti izvajanja varstva manjšine, možnost odločitve prelaga na posamezne ustanove, ne določa pa tudi območja, kjer naj bi se varstvo izvajalo. (Kaučič Baša, 2004)

V italijanski kulturi je razširjen stereotip o Slovencih kot narodu brez zgodovine in kulture, kar na nezavedni ravni prevzemajo tudi Slovenci sami in se deloma istovetijo z njegovimi negativnimi sestavinami. Ker slovenščina ne uživa ugleda uradnega jezika, jo okolica doživlja kot nižjerazredni, za javno sporazumevanje neprimeren kod. To tako pri Italijanih kot pri

¹⁵ V italijanščini uporabljajo izraz *minoranza linguistica* (jezikovna manjšina) za to, kar v slovenščini poimenujemo narodna (etnična) manjšina. Tako poimenovanje ne omogoča, da bi imeli posamezniki od jezika razlikujočo se identiteto, pri čemer je znano, da se narodna identiteta manjšine ohranja dlje kot manjšinski jezik. Enak kriterij pri določanju pripadnosti neki manjšinski skupnosti ima tudi Evropska unija, saj raziskava o jezikovnem položaju manjšin iz leta 1994 govori le o številu uporabnikov manjšinskega jezika, ne pa tudi o številu pripadnikov manjšin (Kaučič Baša, 1995).

Slovincih poraja občutek jezikovne manjvrednosti, kar negativno vpliva na rabo jezika. Raba in priložnosti za rabo manjšinskega jezika pa so ključne za njegovo ohranjanje. Ker se Italijani v šoli slovensko ne učijo, ne znajo slovenščine niti pasivno, pripadniki manjšine v komunikaciji z njimi nimajo priložnosti za rabo svojega jezika. Slovenščina je zelo skromno prisotna tudi v javnih napisih. Prave priložnosti za rabo so tako samo v slovenski šoli (s tem dobijo priložnost tudi starši šoloobveznih otrok), deloma v slovenskih podjetjih, pri slovenskem verskem obredju, v slovenskih društvih in v slovenskih vaseh, kjer lahko prakticirajo slovenščino v soseski, žal pa je takih strmjenih slovenskih naselji vedno manj. Po podatkih javnomnenjske raziskave, ki jo je leta 1985 po naročilu Slovenske kulturno-gospodarske zveze izvedla italijanska raziskovalna ustanova iz Trsta SWG je upadanje števila Slovencev posledica opuščanja rabe slovenskega jezika, pri čemer zamenjava slovenščine z italijanščino postopoma vodi v zamenjavo narodne identitete. Vzrok za opuščanje slovenščine pa je nacionalistično usmerjena povojna jezikovna politika, ki slovenskemu jeziku ne omogoča dostopa v javno rabo. (Kaučič Baša, 1995; Kaučič Baša, 2004)

Kljub neizvajanju pravnih določil in nenehnem oviranju pri rabi slovenščine, pa je na mnogih območjih moč zaznati tudi pozitivne premike v korist slovenskega jezika in njenih govorcev. To se dogaja še zlasti v Videmski pokrajini, kjer se je slovenščina ohranila predvsem zaradi zaprtosti območja. Lep primer je Kanalska dolina, kjer se zavedajo svoje etnične pestrosti (poleg Italijanov, Furlanov in Slovencev tu bivajo tudi Nemci) in zato spodbujajo rabo manjšinskih jezikov. Poleg pouka slovenskega jezika, ki sicer ni predviden v splošnem izobraževanju, organizirajo vrsto kulturnih in drugih prireditev, ki omogočajo javno rabo tako narečne kot standardne slovenščine. (Komac, 2005)

Vzgojno-izobraževalne ustanove

V novejšem času so bile slovenske šole v Italiji formalno priznane in zakonsko urejene leta 1961 pod imenom »državne šole s slovenskim učnim jezikom«, vendar le v Goriški in Tržaški pokrajini (Manjšine in čezmejno..., 2004). Beneški Slovenci so se prvič odločili celoviteje poseči na področje vzgoje in izobraževanja septembra leta 1984 z ustanovitvijo zasebnega dvojezičnega vrtca v Špetru, ki je dobil formalno priznanje obstoja leta 1991, v šolskem letu 2001/2002 pa je bil podržavljen kot Dvojezični šolski center (Gruden, 2004). S sprejetjem zakona o varstvu manjšinskih jezikov, ki predvideva neobvezno poučevanje lokalnih jezikov v šolah, pa so začeli tudi v Kanalski dolini v posamezne šole uvajati slovenščino kot izbirni predmet (Kaučič Baša, 2004), medtem ko je prej tudi v rezijansko šolo vstopala le ob t. i. multikulturni vzgoji, ki se pri svojih vsebinah ni posvečala jezikovnemu pouku (Duhovnik – Antoni, 2006).

Šolski sistem v Italiji obsega vrtce za otroke od tretjega do šestega leta starosti, osnovne šole – petletna razredna stopnja, triletno nižje srednje šole in petletne višje srednje šole. Slovenska šola je prisotna na vseh omenjenih stopnjah in se deli v dva modela: na Tržaškem in Goriškem so to šole s slovenskim učnim jezikom, v Špetru v Nadiški Beneški Sloveniji pa gre za model dvojezičnega pouka. V prvem modelu ima slovenščina status učnega jezika in prvega jezika, ob čemer ohranja tudi italijanščina status dodanega drugega prvega jezika, v drugem modelu pa gre za dvojezični pouk po načelu en človek – en jezik, pri čemer slovenski in italijanski učitelj nista sočasno v razredu (kot je to znano iz dvojezičnega modela v Prekmurju). Slabost obeh šolskih modelov in na sploh italijanskega šolstva na etnično mešanih območjih je, da dvojezičnega pouka niso deležni vsi šoloobvezni otroci, temveč le tisti posamezniki, ki se za tak pouk odločijo, zato slovenščina ne postaja in s takim načinom ne bo postala jezik okolja. (Duhovnik – Antoni, 2006)

Današnja šolska mreža je obsežna in razvejana. Vrtci in osnovne šole se združujejo v didaktična ravnateljstva. Trideset osnovnih šol je v osmih ravnateljstvih razporejeno od Milj do Špetra, sedeže pa imajo v Dolini, Nabrežini, na Opčinah, pri Sv. Ivanu in Sv. Jakobu v Trstu, v Gorici, Doberdobu in Špetru. Nižje srednje šole so strnjene v sedmih enotah, in sicer v Doberdobu, Gorici, Nabrežini, na Opčinah, V Dolini, pri Sv. Jakobu in pri Sv. Ivanu. Višje srednje šole pa so v Trstu in Gorici ter dijakom ponujajo razmeroma pester izbor različnih smeri. (Duhovnik – Antoni, 2006)

Slika 4: Leta 1984 ustanovljen zasebni dvojezični vrtec v Špetru je do danes prerasel v šolski center z državnim dvojezičnim vrtcem in državno dvojezično osnovno šolo in je edini primer dvojezičnega slovenskega šolstva v Italiji.

Foto: Herakovič, 2007.

Vse stopnje vseh slovenskih šol obiskuje okoli 3600 učencev in dijakov. Če so v preteklosti v slovensko šolo prihajali le otroci iz slovenskega okolja, je zdaj takih na začetni stopnji izobraževanja le še polovica. V drugi polovici prevladujejo otroci iz mešanih italijansko-slovenskih družin, okoli 10 % pa jih prihaja iz italijanskega okolja. Zato je tudi vedno več otrok, ki ob vstopu v vrtec ali osnovno šolo slovenščine ne znajo ali jo le delno obvladajo, kar je še posebej značilno za mestno okolje. V slovenske vrtce in šole pa se delno vračajo tudi otroci družin, v katerih se je med rodovi pretrgal jezikovni stik in je pri vmesni generaciji slovenščina zamrla, kar je precej spodbudno dejstvo. Skrb zbujujoče pa je dejstvo, da je ob prehodih med različnimi stopnjami šolanja mogoče zaznati očiten osip, ki je še posebej izrazit med nižjo in višjo srednjo šolo. Pojav je mogoče razložiti z dejstvom, da učenci iz mešanih in neslovenskih

družin nadaljujejo šolanje v italijanščini, pri izbiri višje srednje šole pa na osip vpliva tudi omejena izbira šolskih smeri na slovenskih šolah. (Duhovnik – Antoni, 2006)

Kulturna dejavnost

Slovenci v Italiji so dobro organizirana manjšinska skupnost z razvito kulturno, založniško, športno in v preteklosti tudi gospodarsko dejavnostjo. Velik del družbenega življenja manjšinske skupnosti usmerjata krovni organizaciji Slovenska kulturno-gospodarska zveza (SKGZ) in Svet slovenskih organizacij (SSO), zelo pomembna pa je tudi Zveza Slovencev Videmske pokrajine (ZSVP) s sedežem v Čedadu (Zupančič, 2004).

Slovenska kulturno-gospodarska zveza je bila ustanovljena leta 1954. Danes ima glavni sedež v Trstu, poleg tega pa še v Gorici in Čedadu. Aktivno deluje na več področjih, od kulture, gospodarstva, medijev, izobraževanja, mladih do financ, sociale in športa. Vanjo so vključene številne druge zveze in društva: Zveza slovenskih kulturnih društev (s skupinami v Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini), Društvo slovensko gledališče, Kulturno društvo Ivan Trinko, Slovensko deželno gospodarsko združenje, Kmečka zveza, taborniška organizacija Rod modrega vala, Primorski dnevnik, Novi Matajur, podporno društvo Dijaška matica, združenje Slovenski dijaški dom S. Gregorčič in Kulturni dom v Gorici. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Svet slovenskih organizacij je bil ustanovljen leta 1976 na pobudo že delujočih katoliško usmerjenih društev in organizacij. Osrednji sedež ima v Trstu, preostala dva pa v Gorici in Čedadu. Glavne članice so: Slovenska prosveta, Zveza slovenske katoliške prosvete (združuje kulturna društva Goriške pokrajine), Zveza cerkvenih pevskih zborov, Goriška Mohorjeva družba, Kulturni center L. Bratuž, Knjižnica D. Černe, Krožek V. Šček, Sklad M. Čuk, Marjanišče, Forum Beneške Slovenije, Kulturno društvo Studenci, Katoliško tiskovno društvo, Zadruga Slovenski dom, Združenje E. Blanchini, Slovenski center za glasbeno vzgojo E. Komel, Radijski oder in revija Mladika. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Nosilno vlogo in temeljni pomen za kulturno življenje Slovencev v Italiji pa imajo naslednje organizacije, ki so članice obeh krovnih združenj: Slovensko stalno gledališče (SSG) z repertoarjem slovenskih, italijanskih in tujih avtorjev; Narodna in študijska knjižnica (NŠK) s 95.000 knjigami v Trstu in 12.000 knjigami v Gorici, ki je specializirana za vprašanja, povezana s slovenskim tiskom v Italiji in tiskom o Slovencih v Italiji; Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), ki opravlja analize, študije in raziskave tako v zvezi s slovensko skupnostjo v Italiji kot tudi širše; Kinoateljje iz Gorice, ki želi na različne načine filmske umetnosti širiti slovensko, italijansko in tujo avdiovizualno produkcijo; Društvo slovenskih izobražencev (DSI); Slovenci po svetu s sedežem v Čedadu, ki povezuje izseljence iz Tržaške, Goriške in Videmske pokrajine. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Razvejanost dejavnosti zlasti slovenskih kulturnih društev pa se kaže tudi v številu kulturnih domov in drugih večnamenskih centrov, saj je na celotnem območju Furlanije-Juljske krajine kar kakih 50 tovrstnih objektov. V vseh krajih, kjer živi slovenska narodna skupnost, je na razpolago vsaj en tak objekt (Manjšine in čezmejno ..., 2004).

S sredstvi javnega obveščanja so pripadniki manjšine zadovoljni na področju periodičnega tiska in deloma oddajanja radia, pomanjkljivo pa je obveščanje preko televizije. Dnevni list Primorski dnevnik je nasledil Partizanski dnevnik, ki je leta 1943 izhajal kot edini svobodni dnevnik v

okupirani Evropi. Primorski dnevnik izhaja v Trstu, redakcijo pa ima tudi v Gorici. Med periodičnimi publikacijami so pomembni še: tednik *Novi glas* s sedežem v Gorici, petnajstdnevnik *Novo Delo*, *Iskra*, *Skupnost* ter *Dom* in tednik *Novi Matajur* s sedežem v Vidmu, ki objavljata tudi narečne prispevke, mesečnik z versko vsebino *Naš vestnik*, mesečnik *Mladika*, mladinski reviji *Galeb* in *Pastirček*, reviji *Studenci* in *Emigrant* ter trimesečna dvojezična revija *Soča*, ki izhaja v Gorici. Poleg tega občasno izhajajo še druge pomembne publikacije, omeniti pa je potrebno tudi almanaha, ki so odigrali pomembno vlogo pri socializaciji Slovencev v Italiji – *Jadranski koledar*, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe* in *Trinkov koledar*. Urad za tisk Furlanije-Juljske krajine v slovenščino prevaja tudi publikacije *Dežela* – kronike in *Uradni vestnik Avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine*. (Manjšine in čezmejno ..., 2004)

Radiotelevizija RAI ima posebno sekcijo v slovenskem jeziku z nazivom *Radio Trst A*. Slovenske radijske oddaje, ki jih je moč poslušati na celotnem ozemlju slovenske manjšine, trajajo približno 12 ur na dan. Od leta 1983 pa obstaja tudi zasebna radijska postaja *Radio Opčine* – *Opčina* s sedežem v Trstu. Stanje je slabše pri televizijskem oddajanju, saj polurna produkcija slovenskega televizijskega programa na dan ni vidna na celotnem območju Tržaške in Goriške, kot je to zakonsko predvideno- (Manjšine in čezmejno..., 2004)

Sodelovanje s Slovenijo

Za začetek čezmejnega sodelovanja slovenske manjšine v Italiji s Slovenijo lahko označimo že leta 1949 podpisan sporazum o čezmejnem pretoku oseb in blaga s posebnim dokumentom in prek posebnih mejnih prehodov, ki je to najprej omogočal dvolastnikom, leta 1955 pa je bil razširjen na vse prebivalstvo italijansko-jugoslovskega obmejnega pasu v obsegu 10 km na vsaki strani mejne črte (cv: Gliha, 2006). Zgodovinsko pomembno je tudi čezmejno sodelovanje po Furlanskem potresu leta 1976, ko je Slovenija z izdatno tehnološko pomočjo pomagala pri popotresni obnovi Beneške Slovenije.

Sodelovanje slovenske manjšine s Slovenijo je izredno živahno in plodno na kulturnem področju. Obstajajo pogosti stiki med kulturnimi društvi z izmenjavo obiskov in organizacijo skupnih kulturnih dogodkov, kot tudi stiki glavnih slovenskih institucij v Italiji s podobnimi v Sloveniji – na primer sodelovanje Narodne in študijske knjižnice s sistemom slovenskih knjižnic, povezava SLORI-ja s slovenskimi raziskovalnimi institucijami, Slovensko stalno gledališče gostuje v slovenskih nacionalnih in drugih gledališčih, medšolsko povezovanje in sodelovanje itd. Na različnih področjih pa sodelujejo tudi sosednji obmejni kraji, kot na primer Gorica in Nova Gorica. (Manjšine in čezmejno..., 2004)

Sodelovanje s Slovenijo in tudi z italijansko narodno skupnostjo v Sloveniji je zelo dejavno, v zadnjih nekaj letih pa se je še precej okrepilo. Državi sodelujeta v okviru različnih mednarodnih projektov na področju kulture, športa, gospodarstva, turizma in kmetijstva. Eden pomembnejših skupnih projektov evropske pobude je bil INTERREG IIIA Italija–Slovenija 2000–2006 z naslovom *Študija, analiza, promocija kulturnega, zgodovinskega in jezikovnega bogastva slovenske in italijanske narodne skupnosti na obmejnem območju*. Ob vstopu Slovenije v Evropsko zvezo in schengensko območje, ki pomenita formalni padec italijansko-slovenske meje

ter prinašata tudi druge pozitivne učinke¹⁶, se manjšinski skupnosti odpirajo nove možnosti zblževanja tako z matičnim narodom v okviru skupnega slovenskega kulturnega prostora (SSKP)¹⁷, kot tudi na področju povezovanja z drugimi manjšinami, na primer italijansko narodno skupnostjo v Sloveniji in na Hrvaškem. (Jagodic, 2008)

2.4.3 GEOGRAFSKI IN SOCIOLINGVISTIČNI ORIS SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA MADŽARSKEM

Poselitveno območje

Slovensko etnično ozemlje obsega skrajni zahodni del Madžarske in je stisnjeno ob tromejo z Avstrijo in Slovenijo. Leži v porečju Rabe, po katerem je dobilo ime Porabje. Pokrajinsko je severovzhodno nadaljevanje Goričkega. Na severu je ravninsko, na zahodu in jugu pa gričevnato. Gre za ilovnato gričevje, obrobjeno s prodnimi nanosi rek Rabe in Mure. Tla so večinoma kislja in večji del porasla z gozdom. Porabje je območje s povprečno največ padavinami na Madžarskem (okoli 900 mm), s povprečno najmanjšim številom sončnih ur letno (manj kot 1800 ur) ter z najnižjo srednjo letno temperaturo (16 °C). (Madžari in Slovenci..., 1987) Ti naravni dejavniki so skrajno neugodni za intenzivno poljedelsko pridelavo, zato pokrajino večinoma porašča gozd, nekaj pa je še ohranjenih travnikov in pašnikov.

Upravna razdelitev

Slovensko Porabje meri 94 km² in je upravno del Železne županije. Prištevamo mu sedem slovenskih vasi. Na južnih pobočjih gričev, tik za slovensko državno mejo, so vasi Števanovci (Apátistvánfalva), Andovci (Újbalzsafalvaki), Verica–Ritkarovci (Permise–Ritkaháza oziroma Kétvölgy) in Gornji Senik (Felsőszölnök). Na severnem ravninskem delu pa vasi Dolnji Senik (Alsószölnök), Slovenska ves (Rábatótfalu) (leta 1984 so jo pripojili k Monoštru) in Sakalovci (Szakonyfalva). Vas Otkovci (Börgölni, Balázsfalu, Újbalazsfalva) so leta 1937 združili s Števanovci, Verico (Permise) in Ritkarovce (Ritkaháza) pa so leta 1951 spojili v Kétvölgy. Po podatkih Zveze Slovencev na Madžarskem iz leta 2003 je 90 % prebivalcev teh vasi slovenske narodnosti. (Bernjak, 2004a)

Monošter (Szentgotthárd), industrijsko, trgovsko, kulturno in prometno središče Porabja, leži na dnu doline tik ob Rabi in predstavlja narodno tromejo – od severa in zahoda sega sem nemško prebivalstvo, od juga slovensko in od vzhoda madžarsko (Geografija Slovenije, 1998). Približno 10 % prebivalcev (900 ljudi) je slovenske narodnosti (Pergar, 2006). Slovenci živijo raztreseno še drugod po državi, največ v Sombotelu (Szombathely) ter v Budimpešti.

Poimenovanji Porabje in porabski Slovenci

Starejša madžarska besedila imenujejo pokrajino med Muro in Rabo »Tótföld/Tótság«, ljudstvo te pokrajine »Tóti, Tótok«, od 19. stoletja dalje pa »Vendvidék« oziroma »Vendi« (Bernjak, 2004a). To je čas nastanka t. i. vendske teorije, po kateri naj bi bili Slovenci na Madžarskem

¹⁶ Ko je Slovenija postala polnopravna članica Evropske unije, so slovenska manjšina, slovenski jezik in kultura pridobili na statusu, kar pozitivno vpliva na odnos manjšine do večinskega naroda; prišlo je do porasta čezmejnega sodelovanja in integracije obmejnega prostora; povečala pa se je tudi čezmejna mobilnost in pretok ljudi (Mezgec, 2008).

¹⁷ »Območja sosednjih držav, kjer prebiva avtohtona slovenska narodna skupnost, in Republika Slovenija tvorijo skupni slovenski kulturni prostor. Prizadevanje za ohranitev in okrepitev slovenstva v skupnem slovenskem kulturnem prostoru sodi med pglavitne naloge Republike Slovenije.« (cv: Mezgec, 2008).

posebna etnija s posebnim »starim slovenskim jezikom«, ki pa ni del slovenskega jezika, govorečega na ozemlju današnje Slovenije (Papič, 2006). Bili naj bi potomci starih »Venedov«, ki so jih omenjali že Plinij, Ptolomej, Julij Cezar in Tacit (cv: Bernjak, 2005). Ta politično motivirana teorija je želela del narečno govorečega slovenskega prebivalstva prepričati o posebni identiteti, jih osamiti in jim na ta način odvzeti med drugim tudi standardni jezik.

Po letu 1919 so se prvič v slovenskem tisku za Slovence okoli Monoštra pojavila poimenovanja »Rabski« Slovenci, poimenovanje »porabski« Slovenci in »Porabje« pa je nastalo po drugi svetovni vojni. V madžarskem tisku se je še dolgo uporabljal izraz »Vendvidék« ali pa so se izogibali konkretnega poimenovanja. Leta 1981 je svet Železne županije s posebnim odlokom odpravil izraz »Vend« in se zavezal za uradni naziv »Slovenec«. Porabski Slovenci zase pravijo, da so »Slovenge, Slovenje«. V pogovoru znotraj ožje skupnosti uporabljajo zase poimenovanje Slovenec/Slovinci, v pogovoru z Madžari pravijo, da so Vendi, v pogovoru s Slovenci iz matične države, da so Porabci ali Slovenci, pogosto pa tudi Vendi. (Bernjak, 2004a)

Zgodovinske razmere

Geografsko, kulturno in narodnostno je Porabje del Prekmurja, s katerim je bilo tesno povezano vse do leta 1919 (Munda Himök, 2003). Po razpadu Avstro-Ogrske in določitvi meje med Madžarsko in Jugoslavijo s senžermensko in trianonsko mirovno pogodbo je bilo Prekmurje dodeljeno Jugoslaviji, Porabje pa je ostalo Madžarski. Meja se kljub velikim prizadevanjem s strani Jugoslavije tudi po drugi svetovni vojni ni spremenila. Tako ni Porabje nikoli v zgodovini postalo del skupne državne tvorbe s preostalim slovenskim ozemljem, kar je za ljudi in pokrajino pomenilo ločen gospodarski, politični, kulturni in narodni razvoj.

Porabski Slovenci so na tem območju živeli kot manjšina že v času srednjeveške Madžarske. Od 13. stoletja je bila približno četrtna pokrajina Porabje, ki se razprostira južno od Monoštra, slovenska. Ob prvem popisu prebivalstva na ozemlju današnje Madžarske leta 1920 se je na podlagi maternega jezika za Slovence opredelilo več kot 6000 ljudi (Manjšine in čezmejno ..., 2004). Oblasti so izvajale različne asimilacijske pritiske na manjšinsko prebivalstvo že od obdobja protireformacije. Načrtna madžarizacija se je izvajala z načrtnim naseljevanjem različnih slojev prebivalstva v povsem slovenska naselja, z vendsko teorijo, s prepovedjo rabe slovenskega jezika tako v šoli kot v javnem življenju, s propagandnim madžarskim tiskom, izrivali so rabo slovenskega jezika iz cerkve, slovenski značaj ozemlja pa so hoteli izbrisati tudi z madžarizacijo krajevnih in družinskih imen. (Bernjak, 2004a)

Posebej težke razmere za Porabske Slovence pa so nastopile po drugi svetovni vojni leta 1948, ko je Madžarska po sporu Jugoslavije z Informbirojem zatrla skromne začetke manjšinskega šolstva, razselila del Slovencev po državi in do leta 1990 državno mejo skoraj neprepustno zaprla, kar je krepko zavrlo gospodarski in socialni ter tudi narodni razvoj porabskih Slovencev (Zupančič, 1998a). Formalno varstvo in možnost rabe manjšinskega jezika jim je zagotovila šele ustava iz leta 1972, posebej pa jih je konkretiziral Zakon o kulturi in izobraževanju iz leta 1976. Šele s sprejetjem Ustave Republike Madžarske in Zakona o lokalnih manjšinskih samoupravah leta 1990 ter Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin leta 1993 je začela Madžarska pri reševanju manjšinskih vprašanj dosledneje upoštevati določbe mednarodnega prava in ostalih mednarodnih dokumentov o zaščiti manjšin. K zaščiti obeh manjšinskih skupnosti obvezuje Republiko Madžarsko in Republiko Slovenijo Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic

slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, ki sta ga državi podpisali leta 1992, ratificirali pa leta 1993. (Bernjak, 2004a)

Gospodarske razmere

Velika reliefna razgibanost in oblikovanost površja (velike višinske razlike, strm in gričevnat svet), podnebne razmere z relativno veliko padavinami in nizkimi temperaturami, revna tla in približno 50-odstotni delež gozda so razlogi za neekonomično strukturo kmetijske proizvodnje, kar je vzrok, da v času po drugi svetovni vojni, ko so večino zasebnih zemljišče podržavili, v Porabju ni prišlo ne do nacionalizacije ne do zadružništva, zaradi česar sta kar dve tretjini plodne zemlje ostali v zasebni lasti (Madžari in Slovenci ..., 1987). Danes so za Slovensko Porabje značilne male vasi – nobena od slovenskih vasi nima več kot 1000 prebivalcev, neugodna posestna struktura, slabo rodovitna tla in pomanjkljiva infrastruktura. Gre za gospodarsko pasiven prostor, saj vlada v preteklosti zaradi političnih razlogov ni spodbujala nikakršnega razvoja, umetno pa je ovirala tudi zdravo komunikacijo, kot je možnost prestopa meje ali železniške povezave. Zato je Porabje tako v primerjavi z ostalimi območji v državi kot tudi v primerjavi z ostalo Železno županijo gospodarsko slabo razvito območje (Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe–Jadran, 2004). Načrtno pogozdovanje gospodarsko nezanimivega perifernege območja in njegova vključitev v širše naravovarstveno območje Órség (Stražna krajina) sta še dodatno vplivala na ekonomsko migracijo pripadnikov mlajše generacije v enojezična madžarska urbana središča. (Bernjak, 2005)

Demografski in etnični razvoj

Obrobni položaj Porabja je močno vplival na prebivalstveni razvoj območja tako v preteklosti kot tudi danes.

Kakor za ostala agrarna območja je bila tudi za Porabje v 19. stoletju značilna visoka rodnost, kar je pomenilo hitro naraščanje prebivalstva po naravni poti. Agrarna prenaseljenost, majhni kmetijski obrati in skromne možnosti zaposlitve v nekmetijskem sektorju so bili vzrok prehajanja demografskih viškov v druga, privlačnejša območja znotraj tedanje monarhije ter v tujino. Porabje (s Prekmurjem) sodi med najbolj emigracijsko aktivne slovenske pokrajine, posebna oblika migracij pa je bilo sezonsko zaposlovanje predvsem t. i. »vaškega proletariata«, katerega število se je močno povečalo predvsem v obdobju demografskega prehoda pred prvo svetovno vojno (Zupančič, 2000).

V demografskem razvoju Porabja ločimo tri značilne faze:

- v 19. stoletju naraščanje prebivalstva: rodnost je bila visoka, zmanjšala se je smrtnost, izseljevanje pa še vedno ni bilo tako množično, da bi vplivalo na upadanje števila prebivalstva;
- v obdobju med obema svetovnjima vojnama padec in ponovno naraščanje prebivalstva: po spremembi meja postane območje še bolj periferno, vendar je močno agrarni značaj še zadržal tendence zmerne rasti prebivalstva;
- po drugi svetovni vojni faza demografskega praznjenja območja: razlogi za praznjenje so bili slab gospodarski položaj in »železna zavesa« po letu 1949 ter delna razselitev v času neposredno po drugi svetovni vojni in po resoluciji Informbiroja (Zupančič, 2000).

Poselitveno območje Porabja je v zadnjih desetletjih doživelo znatne spremembe v svojem socialnem in prostorskem razvoju. Skoraj polovica narodnostno mešanega območja (zlasti okolica Monoštra) kaže izredno demografsko dinamiko. Leta 1869 je v 9 vaseh Porabja živelo

5174 Slovencev. Za 20. stoletje je značilno počasno naraščanje (22 %), čeprav je npr. med letoma 1900 in 1910 število Slovencev upadlo za 7,8 % (emigracija in migracija); med letoma 1910 in 1941 je njihovo število spet naraščalo (5,36 %) (Bernjak, 2004a).

Zlasti po drugi svetovni vojni je pri štetju prebivalstva in njihovem izrekanju za narodnostno pripadnost občutiti politične pritiske. V takem vzdušju sta bila izvedena predvsem popisa prebivalstva iz leta 1941 – ob začetku druge svetovne vojne, in leta 1949 – ob zaostitvi odnosov z Jugoslavijo zaradi njenega razhajanja s sovjetsko politiko, ko na Madžarskem ni bilo »ugodno« biti pripadnik katere koli južnoslovanske manjšine. Največje razhajanje med številom Slovencev na Madžarskem glede na materni jezik in narodnostno pripadnost pod vplivom politike je opaziti leta 1949. Politični pritiski in strah pred deportacijami so povzročili, da se je za slovensko narodnost odločilo le 36 prebivalcev Porabja oziroma 666 državljanov na Madžarskem (Pergar, 2006). Taki rezultati so povzročili tudi znatno zmanjšanje števila slovenskih učencev in opuščanje pouka slovenščine v šolah.

Delež slovenskega prebivalstva se je od leta 1980 do leta 1990 zmanjšal za 27 %, od leta 1980 pa beležijo tudi negativen naravni prirastek (Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe–Jadran, 2004).

Število manjšin na Madžarskem se je po političnih spremembah določalo po treh (1990) oziroma štirih kriterijih (2001): narodnost, materni jezik, občevalni jezik oziroma vezanost na narodnostne kulturne vrednote. Uradni statistični popis iz leta 1990 navaja 2627 Slovencev, toda podatki po samoopredelitvi narodne pripadnosti niso povsem merodajni zaradi strahu in previdnosti iz preteklosti. Tako se je v zadnjih dveh popisih prebivalstva (1990 in 2001) za slovensko (vendsko) narodnost v Porabju izreklo 1309 oziroma 1822 oseb, za slovenski materni jezik 1404 oziroma 1914, za slovenski občevalni jezik 1753 oziroma 1645 oseb. Po oceni manjšinskih samouprav (1996, 2003) naj bi živelo na Madžarskem 4064 oziroma 4500 Slovencev s slovenskim kulturnim interesom, po poreklu okrog 5000. (Bernjak, 2004a)

Podatek, da se je ob zadnjem popisu prebivalstva na Madžarskem za slovensko narodnost izreklo največ popisanih oseb doslej, je več kot razveseljiv in kaže na sproščenost glede narodnostnega izrekanja, ki je v preteklem političnem sistemu ni bilo v taki meri (Pergar, 2006). Za Slovence se je opredelilo naslednje število oseb: po narodnosti 3040, po maternem jeziku 3187 (od tega 1534 oziroma 1581 v Porabju), po občevalnem jeziku 3119, po navezanosti na narodnostne kulturne vrednote pa 3442 oseb (Bernjak, 2004a).

Slovenska narodna manjšina je številčno najmanjša narodna skupnost med avtohtonimi narodnimi skupnostmi na Madžarskem, kar jo postavlja v slabši gospodarski in družbeni vplivni položaj, čeprav je treba poudariti, da se je njen regionalni pomen z večjo intenziteto oblikovanja regij do danes občutno povečal (Manjšine in čezmejno ..., 2004).

Položaj manjšinskega jezika

Jezik in identiteta se ohranjata brez posebnih ukrepov le v izoliranih, ruralnih in homogenih manjšinskih skupnostih, kakršnih je zelo malo. Nestrjene manjšine v urbani družbi se lahko ohranijo samo tako, da načrtujejo tako svoj razvoj kakor tudi razvijanje in rabo svojega jezika. Raba manjšinskega jezika v dvojezični skupnosti je odvisna od sporazumevalne zmožnosti pripadnikov manjšine, od odnosa do manjšinskega jezika, od možnosti ter od priložnosti za

njegovo rabo. Možnost za rabo je pogojena z zakonsko predvidenostjo rabe, priložnost pa z etnolingvistično vitalnostjo manjšinske skupnosti, pri čemer možnosti za rabo manjšinskega jezika obstajajo, priložnosti pa je manj. (Bernjak, 2004a)

Slovensko narečje v Porabju, ki se je do devetdesetih let ohranjalo bolj zaradi zaprtosti območja kakor zaradi vzpodbudne jezikovne politike, je izpostavljeno novim preizkušnjam. Opazni so premiki v šolstvu, enem redkih formalnih govornih položajev, kjer ima slovenščina tudi institucionalno podporo, vendar jo vse bolj spodriva, z vidika zaposlovanja bolj zanimiva, nemščina (Nečak Luk, 1993).

Zaradi posebnega družbenega razvoja Slovencev v Porabju se standardna varianta manjšinskega jezika ni razvila, saj madžarska oblast tega ni pospeševala. Do prve svetovne vojne je bil v redkih govornih položajih v rabi prekmurski knjižni jezik (šola, cerkev), medtem ko so po drugi svetovni vojni v manjšinske šole uvedli slovenski standardni jezik kot učni predmet, pri čemer pa niso načrtovali njegovega usvajanja na predznanju porabske materinščine. S tem so dejansko porušili materni jezik učencev, ki so ga nadomestili z visoko jezikovno različico, ki se jim zdi tuja in je za mnoge tudi neuporabna. (Bernjak, 2004b)

Na ohranjanje manjšinskega jezika v Porabju pozitivno vplivajo okoliščine, da je slovenska manjšina glede izvora avtohtona skupnost, relativno visoko število rojenih govorcev slovenskega jezika znotraj posameznih naselij, pozitivna vloga cerkve pri ohranjanju manjšinskega jezika – vsaj v preteklosti, zaprtost in izoliranost homogene ruralne skupnosti od večinske družbe ter etnično čisti zakoni. Negativno pa so vplivali predvsem asimilacijski pritiski na manjšino in njen jezik, družbene, gospodarske in politične spremembe po prvi in drugi svetovni vojni, razrahljanje homogenih vezi in odpiranje skupnosti v smeri večinske družbe, porast števila mešanih zakonov, neugodni demografski kazalci, nizek delež govorcev s slovenskim maternim jezikom, neučinkovita manjšinska socializacija ter skromni stiki z matičnim narodom. (Bernjak, 2004b)

Neugodni učinki madžarske jezikovne politike so zaznavni zlasti pri jezikovnem načrtovanju statusa in rabe manjšinskega jezika. Slovenščini ni bilo dodeljeno mesto v javni komunikaciji, saj je bil jezik prisoten le deloma v šoli. Pripadniki večinskega naroda v Porabju so enojezični, za pripadnike slovenske manjšine pa je značilna enostranska izolirana dvojezičnost, v kateri pomembne funkcije opravlja jezik večine (madžarščina), jezik manjšine (slovenščina) pa se uporablja kot komunikacijsko sredstvo s starejšimi pripadniki skupnosti. Razmerje med jezikoma je torej nesimetrično, ker nista načrtovana kot enakopravna jezika javne rabe in se ne uporabljata v enaki meri in v istih govornih položajih. Nesimetričnost med jezikoma je povezana tudi z neugodnim zaporedjem usvojitve, saj postaja manjšinski jezik v Porabju čedalje bolj drugi jezik, ker primarna socializacija najmlajše generacije poteka pretežno v večinskem jeziku. (Bernjak, 2004b)

Danes je slovenščina v Porabju v javnem življenju prisotna le v omejenem obsegu. Zlasti v Monoštru kot upravnem središču Porabja je institucionalna raba slovenskega jezika zagotovljena do določene mere le v šoli, medtem ko o dvojezični upravi ter o zunanji dvojezičnosti – javna obvestila, razglasi, napisi idr. – dejansko ni mogoče govoriti (Nečak Luk, 1993). Zelo omejeno je prisotna pri jezikovnih zaposlitvah v vrtcu, zadnje čase pa tudi v cerkvi (narečje) ter v medijih. Šolska in cerkvena administracija sta izključno v madžarskem jeziku, v katerem poteka tudi verouk. V medijih slovenske narodne manjšine se uporabljata knjižna slovenščina in porabsko

narečje (časopis *Porabje*, televizijski magazin *Slovenski utrinki*) oziroma izključno porabsko narečje (porabski radio v Monoštru), v časopisu in slovenskem televizijskem magazinu so zahtevni strokovni prispevki in strokovno izrazje tudi/ali v madžarščini. Navzočnost Slovencev v Porabju je le delno vidno izražena z dvojezičnimi jezikovnimi sporočili. Napisana dvojezičnost je uveljavljena na krajevnih napisih, delno uveljavljena je tudi na nekaterih izveskih (šole, gostilne, slovenski konzulat, sedež Zveze Slovencev na Madžarskem, Kultumo-informativni center). Oblike javnega pisnega sporočanja (uradni dokumenti, opozorila, obvestila) so, razen redkih prevodnih dokumentov slovenske Državne manjšinske samouprave, izključno v madžarskem jeziku. (Bernjak, 2004a)

Slovenščina ima v Porabju kljub zakonskim zagotovilom in nekaterimi povečanimi možnostmi rabe še vedno status jezikovne podrejenosti, osredotočene na ožjo notranjo komunikacijo med pripadniki manjšinske skupnosti z zelo omejenimi dejanskimi možnostmi rabe lastnega jezika ob siceršnjem prevladanju prestižnega večinskega (državnega) jezika. Tak položaj pospešuje enostransko dvojezičnost pripadnikov slovenske manjšine. Četudi je opaziti pozitivne premike glede načrtovanja rabe manjšinskega jezika v javni sferi, se postavljata vprašanji: kateri jezik naj se v načrtovanih novih položajih uporablja – standardni, ki ga kot sredstvo sodobnega sporazumevanja v organizirani družbi ne obvladajo, ali narečje, ki novih funkcij ne more opravljati; ter kako zagotoviti, da bo jezik dostopen vsem govorcem. (Bernjak, 2004a)

Slika 5: Dvojezični krajevni napis na narodnostno mešanem območju v Gornjem Seniku.

Foto: Herakovič, 2004.

Vzgojno-izobraževalne ustanove

Slovenci na Madžarskem nimajo vzgojno-izobraževalnih ustanov v svojem maternem jeziku, temveč se njihov manjšinski jezik poučuje le kot učni predmet ali uporablja v delno razširjeni vlogi¹⁸. V narodnostnih osnovnih šolah¹⁹ je učni jezik pri vseh predmetih, razen pri redkih izjemah, madžarščina (Perger, 2004).

¹⁸ Pomeni dodatne, fakultativne ure pouka slovenščine, ki ga izvajajo nekatere narodnostne šole.

¹⁹ So šole, kjer kot učne predmete poučujejo tudi t. i. narodnostne jezike, tj. jezike narodnih manjšin; npr. slovenščino, hrvaščino, nemščino.

Do konca druge svetovne vojne so v Porabju obstajale ljudske šole z madžarščino kot učnim jezikom in slovenščino – porabskim narečjem – kot učnim predmetom (Perger, 2006). Leta 1946 je bila izdana državna odredba, po kateri naj bi imele narodnostne skupnosti pravico organizirati pouk v maternem jeziku. V Porabju je bila ta odredba spremljana z močno protislovensko propagando, zato so strahovi in negotovosti slovenskega prebivalstva povzročili, da so starši svoje otroke vpisali v madžarske šole. Tako je v porabskem narodnostno mešanem prostoru obveljal šolski model, po katerem je učni jezik pri vseh predmetih v osnovni šoli madžarščina, slovenščina – materinščina učencev – pa se je poučevala le kot učni predmet. V šolskem letu 1985/86 so načelno začeli uvajati dvojezični pouk, a se zaradi kadrovskih, didaktičnih in materialnih razlogov ni nikoli uveljavil. Vzgoja in izobraževanje v maternem jeziku sta tako izgubila svoj institucionalni značaj. Leta 1996 so se po sprejetju Nacionalnega kurikulumu porabskim Slovincem ponudile nove možnosti za preoblikovanje obstoječega modela narodnostne šole v dvojezični model, v enojezični model z madžarščino kot učnim predmetom ali v model z razširjenim poukom materinščine. Za razširjen pouk materinščine²⁰ se je načeloma odločila le gornjeseniška osnovna šola. (Bernjak, 2004a) Največja ovira za zagotavljanje zakonsko predpisanega izobraževanja v maternem jeziku je dejstvo, da je sistem neustrezen za skupine z majhnim številom učencev oziroma pri teh skupinah ne more izpolnjevati svoje naloge. (Manjšine in čezmejno ..., 2004).

Poleg vzgojno-izobraževalne vloge imajo narodnostne šole še naloge ohranjanja jezika, identitete narodnostne skupnosti ter integracije manjšine v večinsko družbo. Poučevanje manjšinskih jezikov na Madžarskem je zaznamovano z dejstvom, da so manjšinske šole že od 19. stoletja dalje imele prvenstveno nalogo otroke, pripadnike narodnostnih manjšin, naučiti madžarščine. Torej so v imenu države opravljale le integracijsko funkcijo. (Perger, 2006)

V Porabju delujejo tri narodnostne šole, ki jih obiskujejo tudi učenci slovenske narodnosti. Osnovna šola Jožefa Košica na Gornjem Seniku namenja pouku slovenskega jezika največ ur in izvaja razširjeni pouk narodnostne materinščine. Slovenski učenci imajo pouk slovenskega jezika in književnosti s spoznavanjem slovenstva od 1. do 8. razreda po pet ur tedensko, kar znese 185 ur letno, ter delni dvojezični pouk, ki pa se izvaja samo pri nekaterih predmetih na razredni stopnji (tehnik, spoznavanju okolja in glasbeni vzgoji). Osnovna šola Števanovci izvaja model manjšinskega pouka – pouk narodnostne materinščine kot učnega predmeta, kjer pouk vseh ostalih predmetov poteka v madžarščini. Pouk slovenskega jezika in književnosti s spoznavanjem slovenstva se izvaja od 1. do 8. razreda po štiri ure tedensko, torej 148 ur letno. Osnovna šola Istvána Széchenyija v Monoštru izvaja pouk narodnostne materinščine kot učnega predmeta od 4. razreda dalje po pet ur tedensko (185 ur letno), in jo od leta 2001 obiskujejo tudi učenci, ki so pred tem do 4. razreda hodili na podružnično šolo v Sakalovcih. (Perger, 2004) Po podatkih iz leta 2003 je osnovno šolo na Gornjem Seniku obiskovalo 64 učencev, v Števanovcih 37, v Monoštru pa 42 učencev (Bernjak, 2004a).

Pouk slovenščine od šolskega leta 2000/2001 poteka po novem učnem načrtu, prvem v slovenskem jeziku, ki je izdelan v skladu s smernicami Nacionalnega kurikulumu. Slovenščino se

²⁰ Slovenski učenci imajo pouk slovenskega jezika in književnosti s spoznavanjem slovenstva od prvega do osmega razreda po pet ur tedensko. Pri nekaterih drugih predmetih izvajajo tudi delni dvojezični pouk, pri katerem poda učitelj v slovenskem jeziku nekatere ključne besede učne snovi, pouk predmeta (npr. tehnike) pa poteka v madžarščini (Perger, 2004).

poučuje na začetni stopnji, pri čemer v pouk uvajajo sodobne metode poučevanja ob upoštevanju manjšinskega konteksta. Izhaja se iz narečja, ki ga nekaj odstotkov učencev že obvlada. Gre za pouk drugega jezika, t. i. materinščine staršev, in ne pouk tujega jezika. Predmet se imenuje slovenski jezik in književnost s spoznavanjem slovenstva, kjer dodatek »spoznavanje slovenstva« prinaša vsebine, ki obravnavajo geografske, zgodovinske, etnološke, kulturne in druge posebnosti manjšine in matičnega naroda; vzgojni cilj predmeta pa je pozitivno zavedanje in uzaveščanje manjšinske pripadnosti. (Perger, 2006)

Poleg osnovnih šol dejavnosti v slovenskem jeziku potekajo še v šestih porabskih vrtcih, ki jih obiskuje približno 100 otrok, in sicer na Gornjem in Dolnjem Seniku, v Sakalovcih, Slovenski vesi, Monoštru in Števanovcih. Na Srednji strokovni šoli Béla III v Monoštru je slovenski jezik prisoten le kot fakultativni predmet, 1–2 uri tedensko, na Gimnaziji Monošter pa se slovenščina poučuje kot predmet po izbiri dijakov, in sicer v štiri in osemletnem programu, 3–4 ure tedensko. Predmet ima status narodnostnega jezika, kar ga od statusa tujega jezika razlikuje po večjem številu predpisanih ur in dodatku narodnostnih vsebin. V slovenščini je mogoče opravljati tudi maturo. Izven Monoštra, kamor se na srednješolske programe vpiše večina porabskih slovenskih dijakov, npr. v Sombotel, se slovenščina ne poučuje, zato se z osnovnošolskim izobraževanjem za večino slovenskih učencev zaključi tudi pouk slovenskega jezika. (Perger, 2004)

Kulturna dejavnost

Na kulturnem področju je slovenska skupnost v Porabju več kot aktivna, saj v Porabju ne najdemo naselja, v katerem ne bi delovala ljubiteljska kulturna skupina. Najbolj znani so lutkarji, folklorna skupina in mešani pevski zbor iz Gornjega Senika ter kvartet iz Slovenske vesi (Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe–Jadran, 2004). Za ohranitev kulture in jezika skrbijo tudi dvojezične knjižnice v Monoštru, na Gornjem Seniku in Števanovcih, ki sodelujejo in izmenjujejo knjižnično gradivo s Pokrajinsko in študijsko knjižnico v Murski Soboti. (Enciklopedija Slovenije, 1995)

Mediji slovenske narodne manjšine v Porabju so časopis *Porabje*, slovenska oddaja na radiu Győr in porabski radio v Monoštru ter televizijska oddaja *Slovenski utrinki*.

Za začetek slovenskega tiska v Porabju lahko štejem konec 19. stoletja, dejavnost pa je do konca druge svetovne vojne počasi usihala (Bernajk, 2004a). V Monoštru je med leti 1899 in 1925 izhajal časopis *Dober pajdás kalendárium*, Porabci so prebirali še mesečno revijo *Prijatelj*, ki je v 70. letih 19. stoletja izhajala v Budimpešti, *Koledar prekmurskih Slovencev* ter dnevnik *Novine* (cv: Bernajk, 2004a). Po drugi svetovni vojni so imeli le stran ali dve v tedniku *Narodne novine*, ki ga je izdajala Demokratična zveza južnih Slovanov na Madžarskem. Samostojni slovenski tisk (*Slovenski koledar*) je začel izhajati leta 1986, od leta pa 1991 izhaja časopis *Porabje*, ki je bil sprva štirinajstdnevnik, od leta 2005 pa izhaja tedensko. Ustanovitev samostojnega časopisa ima velik pomen za ohranjanje narodne identitete porabskih Slovencev, saj je uredništvo skušalo približati časopis svojim bralcem tudi z ustreznim razmerjem med knjižno slovenščino in porabskim narečjem, hkrati pa prinaša zahtevne strokovne prispevke in strokovno izrazje tudi v madžarščini. Od vseh produktov množičnega obveščanja prihaja med Porabce v največjem obsegu prav *Porabje*, ki ga bere več kot polovica slovensko govorečih prebivalcev. Slovenski radijski program v porabskem narečju in knjižni slovenščini deluje od leta 1972. Do leta 1984 so bile oddaje na sporedu radia Győr vsako drugo nedeljo po 15 minut, za tem so sledile polurne in tedenske oddaje. Na zahtevo Zveze Slovencev na Madžarskem in Državne slovenske manjšinske

samouprave so Porabci leta 2000 dobili svojo lastno radijsko frekvenco, kjer predvajajo oddaje izključno v porabskem narečju in so na sporedu vsak dan. Televizijska oddaja *Slovenski utrinki* je od leta 1993 na sporedu prvega programa Madžarske televizije vsak drugi teden po 25 minut, s ponovitvijo na MTV 2. Oddaje predvaja tudi TV Slovenija. Od matičnega tiska dobivajo v Porabju od leta 1992 *Vestnik* in druge časopise iz Slovenije. Porabci poslušajo tudi slovenske radijske postaje in gledajo slovenske televizijske oddaje, ki so namenjene zamejcem. (Bernjak, 2004a)

Sodelovanje s Slovenijo

Madžarska manjšinska politika narodnim manjšinam na Madžarskem zagotavlja »pravico do vzdrževanja stikov z državami in družbenimi ustanovami matične države, matičnega naroda ter z manjšinami, ki živijo v drugih državah.« (cv: Bernjak, 2004a)

V obdobju med obema vojnama so bile možnosti za sodelovanje med narodno manjšino in Slovenjo zelo skromne, slaba povezanost in dejanska odrezanost narodnostno mešanega območja od slovenskih gospodarskih in kulturnih središč pa se je vzpostavila kmalu po koncu druge svetovne vojne. V času blokovske delitve sveta so t. i. splošna pravna načela o pravici sodelovanja manjšin z matico naletela na nepremostljive ovire, po sprejetju Resolucije informbiroja pa je prišlo do dolgoletne prekinitve čezmejnega sodelovanja z Madžarsko, kar je popolnoma onemogočilo povezovanje manjšine z matičnim narodom in obratno. S spremembo političnega sistema na Madžarskem leta 1990 so bile odpravljene številne administrativne ovire, ki so vplivale na čezmejno sodelovanje. (Bernjak, 2004a)

Danes je vzdrževanje in razvijanje stikov narodne manjšine z državo matičnega naroda postalo vsakdanja praksa, kar potrjujejo tudi meddržavni sporazumi med obema državama – Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (podpisan leta 1992), Sporazum o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, Sporazum o prosti trgovini ter drugi. Pomembno vlogo pri uspešnem sodelovanju imajo tudi neposredni stiki in sodelovanje pripadnikov narodne manjšine z državo matičnega naroda ter obmejno sodelovanje regij: Zveza Slovencev na Madžarskem in sosednje občine v Prekmurju – Murska Sobota, Gornji Petrovci, Puconci, Hodoš, Šalovci, Kuzma – so podpisali Sporazum o skrbi za pospeševanje kulturnih, gospodarskih in drugih obmejnih stikov. (Munda Hirnök, 2003)

Kljub doseženim pozitivnim premikom po letu 1990 v organiziranosti Slovencev, okrepljeni kulturni dejavnosti, razvoju medijev in založništva, postopnemu odpiranju obmejnega območja, čezmejnemu sodelovanju z goričkimi občinami onstran meje itd. obstajajo še nekatere šibke točke (Munda Hirnök, 2003). Velik primanjkljaj je na področju razvoja gospodarstva in prometne infrastrukture, veliko je še treba narediti tudi pri načrtovanju ohranjanja materinščine ter projekciji potreb po akademsko izobraženih kadrih, ki so ključ do vitalnega razvoja manjšinske skupnosti.

2.3.4 SLOVENSKA MANJŠINSKA KOORDINACIJA (SLOMAK)

Slovenska manjšinska koordinacija (SLOMAK) je bila ustanovljena januarja 2004 z namenom povezati slovenske manjšine v sosednjih državah RS – Slovence v Italiji, v Avstriji, na Madžarskem in na Hrvaškem. Nastala je v času vstopanja Slovenije in Madžarske v Evropsko zvezo, saj je bil to prelomni čas, ko bo večina Slovencev živela v podobnih družbeno-političnih razmerah (Jagodic, 2008). Koordinacija želi z izmenjavo izkušenj prispevati k razvoju slovenskih manjšin znotraj državnih tvorb, katerih del so in kot slovenska medmanjšinska koordinacija v nekaterih primerih že nastopa z usklajenimi stališči predvsem v odnosu do Slovenije in njenih institucij. (Zupančič, 2008)

2.5 UČNI NAČRTI ZA GIMNAZIJO

S šolskim letom 2008/2009 so začeli uvajati posodobljene učne načrte za gimnazijske programe za generacijo, ki se je v tem šolskem letu vpisala v prvi letnik gimnazije. Ti učni načrti so v veljavi od šolskega leta 2008/2009 v prvem letniku in nato postopoma v višjih letnikih nadomeščajo doslej veljavne učne načrte (Zavod RS za šolstvo, 2008). Tako sta v gimnazijskem izobraževanju trenutno v veljavi dva učna načrta, in sicer učni načrt iz leta 1998 za druge, tretje in četrte letnike ter posodobljeni učni načrt iz leta 2008 za prve letnike.

Leta 2006 je bila na Ministrstvu za šolstvo in šport imenovana državna komisija za spremljanje in posodabljanje učnih načrtov in katalogov znanj za področje splošnega izobraževanja in splošnoizobraževalnih znanj v poklicnem izobraževanju. Prav za posodabljanje dokumentov oziroma učnih načrtov pa so bile na Zavodu RS za šolstvo v soglasju z Ministrstvom za šolstvo in šport istega leta imenovane predmetne komisije za posamezne predmete v sestavi svetovalcev Zavoda RS za šolstvo, osnovnošolskih in gimnazijskih učiteljev ter univerzitetnih profesorjev. Učni načrti iz leta 1998 temeljijo na Izhodiščih kurikularne preнове Nacionalnega kurikularnega sveta iz leta 1996, posodobljeni učni načrti pa so nadgradnja teh izhodišč z upoštevanjem številnih primerjalnih analiz²¹ in ugotovitev učnih načrtov ter Izhodišč preнове gimnazijskega programa, ki so bili dopolnjeni z naslednjimi načeli:

- **avtonomija učitelja in šole:** pri razvoju kurikula je pomembna vloga dodeljena učiteljem, pri čemer morata biti avtonomija in strokovna odgovornost dani ne le z izbiro metod in oblik dela, temveč tudi z nacionalnim dokumenti, ki usmerjajo delo učitelja in dijaka. Zato morajo biti učni načrti bolj usmerjevalni in odprti, da lahko učitelj tudi sam in skupaj z dijaki izbira teme, pri katerih je strokovno močnejši oziroma je zanimanje dijakov največje;
- **jasna vodilna ideja predmeta:** kjer sta jasno zapisana pomen in prispevek vedenj in znanj, ki jih vključuje posamezni predmet, za nadaljnje izobraževanje posameznika;
- **učnocijni in procesno-razvojni model pouka:** pri učnocijnim modelu so izhodišča cilji, ki jasno določajo pričakovanja ob zaključku izobraževalnega procesa ter določajo kurikul kot sredstvo za doseg cilja, procesno-razvojni model pa daje prednost razvoju osebnostnih potencialov posameznika in je poleg ciljev usmerjen v proces učenja ter razvijanje avtonomije in zmožnosti posameznika;

²¹ Načela posodabljanja temeljijo na analizi starih učnih načrtov, primerjalnih analiz s tujimi učnimi načrti, rezultatov spremljanja pouka, izsledkov mednarodnih raziskav, trendov znanja na področju disciplin, izsledkov projektov ZRSŠ in Izhodišč preнове gimnazijskega programa (Žakelj, 2007).

- **odprtost in izbirnost učnega procesa:** možnost izbirnosti na ravni vsebin, zahtevnosti (poglobljanje vsebin), oblik dela in didaktičnih pristopov učenja in poučevanja;
- **kompetentnost:** izhajajoč iz ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje²² določa referenčni okvir osem kompetenc, ki so opredeljene kot kombinacija znanja, spretnosti in odnosov, ustrezajočih okoliščinam – (1) sporazumevanje v maternem jeziku; (2) sporazumevanje v tujih jezikih; (3) matematična kompetenca ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji; (4) digitalna pismenost; (5) učenje učenja; (6) socialne in državljanske kompetence; (7) samoiniciativnost in podjetnost; (8) kulturna zavest in izražanje;
- **kakovost in vrsta znanja:** deklarativno znanje – znanje o vsebini predmeta, proceduralno znanje – znanje, kako do vsebinskega znanja, ki vključuje strategije učenja, znanje o okoliščinah – znanje o tem, kako uporabiti posamezne strategije;
- **razvojno spremljanje učenčevih dosežkov in razvoj metakognitivnih sposobnosti:** v učnih načrtih morajo biti poleg ciljev za razvoj kognitivnih sposobnosti jasno zapisani tudi cilji za razvoj metakognitivnih sposobnosti – usmerjanje lastnega učenja, učinkovito upravljanje s časom, reševanje problemov, učenje učenja ipd.
- **povezovanje predmetov in disciplin:** globalni pristop, ki spodbuja celostno učenje in poučevanje, pri čemer je ključna obravnava interdisciplinarnih problemov. (Žakelj, 2007)

Struktura učnega načrta je vezana na strategijo načrtovanja, ki sledi predvsem trem področjem:

- v ospredju je **učna vsebina**, kjer imajo ohlapno navedeni učni cilji podrejeno vlogo,
- kurikulum vsebuje konkretne **učne cilje** z ogrođjem učne vsebine,
- **proces izvajanja pouka** sledi procesno-razvojni strategiji, pri kateri so osnova učni cilji, pomembna pa je tudi pot do ciljev, ali drugim didaktično pomembnim vidikom, kot so učne metode, učni stili ipd. (Žakelj, 2007)

Tako naj bi bila struktura posodobljenega učnega načrta bolj odprta, dopuščala naj bi več avtonomije učitelja ter fleksibilno prilagajanje učnemu procesu. Bila naj bi odmik od strogega normativizma k opisom pričakovanih dosežkov oziroma rezultatov. Novi učni načrti naj bi tako bili učinkovito in procesno-razvojno orientirani. Zgradba posodobljenih učnih načrtov je sledeča:

- Opredelitev predmeta,
- Splošni cilji/kompetence,
- Cilji in vsebine,
- Pričakovani dosežki,
- Medpredmetne povezave,
- Didaktična priporočila za izvajanje pouka predmeta,
- Vrednotenje dosežkov (Žakelj, 2007; Učni načrt slovenščina, 2008; Učni načrt geografija, 2008).

Ena od pomembnih novosti posodobljenih učnih načrtov je večji poudarek na medpredmetnem povezovanju, kar je bilo kot ena prednostnih nalog zapisano že v Izhodiščih kurikularne preнове leta 1996. Analiza obstoječih učnih načrtov je pokazala, da so medpredmetne povezave v glavnem nakazane na ravni zapisanih korelacij z drugimi predmeti, redkeje pa prek skupnih tem in dejavnosti. Te korelacije so v večini le horizontalne.

²² Poročilo Evropskega parlamenta in Sveta
Evropske unije z dne 18. 12. 2006, Uradni list EU št. 394/10.

Smernice posodobitve učnih načrtov navajajo tudi večje vključevanje kroskurikularnih tem, predvsem tem s področja vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj – državljanska kultura, IKT (razvijanje digitalnih zmožnosti), knjižnično-informacijska znanja, okoljska vzgoja, vzgoja za zdravje, poklicna orientacija, vzgoja potrošnika, prometna vzgoja idr. Specifični cilji in vsebine kroskurikularnih tem se pogosto lahko uresničujejo ob timskem načrtovanju in timskem poučevanju znotraj dejavnosti ter projektnih tednov, znotraj šolskih projektov, kot del interesnih dejavnosti, programa svetovalne službe ali kot del splošnoizobraževalnih in strokovnoteoretičnih predmetov. (Žakelj, 2007)

V nadaljevanju sledi pregled zastopanosti ciljev in vsebin, povezanih s slovenskimi narodnimi manjšinami oziroma zamejskimi Slovenci in položajem slovenščine v zamejstvu, v učnih načrtih ter predmetnih izpitnih katalogih znanja za splošno maturo za geografijo in slovenščino. Pri vsakem predmetu smo med seboj primerjali tako učni načrt iz leta 1998 kot posodobljeni učni načrt iz leta 2008, saj sta v šolskem letu 2008/2009 oba v veljavi. Pri geografiji smo obravnavali učni načrt za gimnazijsko izobraževanje, po katerem je predvidenih 210 ur, tj. v programih splošne, klasične in ekonomske gimnazije. Tudi pri slovenščini smo se zaradi praktičnosti in primerljivosti (predvsem v nadaljevanju) omejili zgolj na te programe, čeprav je največje možno število ur slovenščine, tj. 560 ur, predvidenih tudi v ostalih programih strokovne gimnazije.

2.5.1 UČNI NAČRTI ZA GEOGRAFIJO

Geografija je v programih splošne, klasične in ekonomske gimnazije obvezni predmet tri leta in obsega 210 ur, lahko pa je tudi eden od obveznih izbirnih predmetov za maturo. Število ur je po letnikih razdeljeno enakomerno, in sicer od prvega do tretjega letnika po 70 ur ter 105 ur za pripravo na maturo v četrtem letniku.

Cilji in vsebine so v starem in novem učnem načrtu razporejeni v pet glavnih vsebinskih sklopov: obča geografija, regionalna geografija sveta, regionalna geografija Evrope, Slovenija in dodatno za programe, ki izvajajo maturo iz geografije geografske značilnosti slovenskih pokrajin. Pri razporeditvi vsebin je obča geografija predvidena za obravnavo v prvem letniku, geografija sveta in del Evrope v drugem ter preostali del Evrope in Slovenija v tretjem letniku gimnazijskega izobraževanja. Medtem ko v posodobljenem učnem načrtu ni posebej imenovan letnik obravnave posamezne snovi oziroma tematskih sklopov, kar učiteljem omogoča več svobode in večje možnosti povezovanja ter združevanja sorodnih vsebin.

Vsebine in s tem učni cilji, povezani s slovenskimi narodnimi manjšinami v sosednjih državah, so del družbene geografije; vsebine so za obravnavo predvidene pri sklopu Slovenija kot sestavni del poglavja o prebivalstvu, obravnavane pa so tudi posebej kot samostojen sklop v programih za pripravo na maturo. Sicer pa jih lahko širše povežemo še z osebnostno-socialnim in kulturnim področjem ter področjem državljanske vzgoje.

V šolskem letu 2008/2009 veljavni učni načrt za tretji letnik, v katerem je predvidena obravnava slovenskih manjšin v sosednjih državah, je bil sprejet leta 1998. Čeprav posodobljeni učni načrt iz leta 2008 posebej ne določa letnika obravnave posamezne tematike, glede na kontinuiteto dosedanjega izobraževanja in ob upoštevanju tako nekaterih splošnih didaktičnih načel kot tudi

didaktičnih načel pouka geografije²³ apelira na obravnavo Slovencev v zamejstvu v višjih letnikih izobraževanja. Zato predvidevamo, da v raziskavi, ki sledi v nadaljevanju, posodobljeni učni načrt še ne bo v rabi, vendar smo ga zaradi boljše primerjave in aktualnosti vključili v obravnavo pri primerjavi učnih vsebin in z njimi povezanih učnih ciljev.

Zgradba učnega načrta

Učni načrt za geografijo iz leta 1998 je sestavljen iz štirih temeljnih poglavij, eno od njih se deli tudi na podpoglavja:

- I. Opredelitev predmeta
- II. Predmetni katalog znanj
 1. Cilji pouka
 - 1.1 Splošni cilji pouka
 - 1.2 Razporeditev vsebin
 - 1.3 Operativni cilji, standardi znanj in medpredmetne povezave
- III. Specialnodidaktična navodila in priporočila
- IV. Obvezni načini preverjanja in ocenjevanja znanj

Posodobljeni učni načrt za geografijo iz leta 2008 sestavlja sedem temeljnih poglavij, med katerimi se štiri delijo še na manjše dele:

1. Opredelitev predmeta
2. Splošni cilji/kompetence
 - 2.1 Splošni cilji pouka geografije
 - 2.2 Vključevanje ključnih kompetenc v pouk geografije
3. Cilji in vsebine
 - 3.1 Obča geografija
 - 3.2 Geografija sveta
 - 3.3 Evropa
 - 3.4 Slovenija
 - 3.5 Geografske značilnosti slovenskih pokrajin – regij
 - 3.6 Terensko delo
 - 3.7 Predlagane dodatne izbirne vsebine
4. Pričakovani dosežki
 - 4.1 Splošna znanja
 - 4.2 Posebne geografske zmožnosti, ki obsegajo raziskovanje in razumevanje geografskih procesov in odnosov ter njihova prostorska razsežnost
5. Medpredmetne povezave
 - 5.1 Predlagane vsebine in cilji za medpredmetno povezovanje
 - 5.2 Kroskurikularne vsebine
6. Didaktična priporočila
7. Vrednotenje dosežkov

²³ Predvsem načeli sistematičnosti in postopnosti ter regionalnosti (obča geografija je temelj, na katerem gradimo pri konkretnih primerih).

Splošni del

V preglednici je prikazana primerjava še veljavnega učnega načrta iz leta 1998 in posodobljenega učnega načrta iz leta 2008, in sicer po kategorijah *opredelitev predmeta, splošni cilji pouka in ključne kompetence*, pridobljene pri pouku geografije. Zanimalo nas je, koliko je v omenjenih kategorijah posredno ali neposredno zastopan koncept zavedanja/zavesti o etničnih in narodnostnih razlikah, ki so pri podrobnejši opredelitvi ciljev in vsebin pomembno vodilo pri obravnavi slovenskih avtohtonih etničnih manjšin v sosednjih državah.

Preglednica 1: Primerjava kategorij opredelitev predmeta, splošni cilji pouka in ključne kompetence pri pouku geografije v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.

	Učni načrt iz leta 1998	Posodobljen učni načrt iz leta 2008
Opredelitev predmeta	<ul style="list-style-type: none">- Znanje geografije je sestavni del temeljne izobrazbe, saj vsebuje vedenja o domovini in svetu ter varovanju okolja in gospodarjenju z njim.- Pri pouku geografije dijaki razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do njene naravne in kulturne dediščine. Spoznavanje vrednot in ljudi doma in po svetu pripomore k razumevanju med narodi ter spoštovanju drugačnosti.- Pri geografiji upoštevamo potrebe in interese dijakov ter iščemo odgovore na žgoča vprašanja okolja, v katerem živijo. Razvijamo zanimanje dijakov za domačo pokrajino in vsakodnevni utrip življenja v širši okolici, v domovini in po svetu ter se odzivamo na dnevne dogodke.	<ul style="list-style-type: none">- Znanje geografije je sestavni del temeljne izobrazbe, saj vsebuje vedenja o domovini in svetu ter varovanju okolja in gospodarjenju z njim.- Pouk teži k razvijanju pozitivnih čustev do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu oziroma državi in spoštovanju njene naravne in kulturne dediščine. Spoznavanje vrednot in ljudi doma in po svetu pripomore k razumevanju med narodi ter spoštovanju drugačnosti.- Pri predmetu razvijamo tudi zanimanje dijakov za domačo pokrajino in vsakodnevni utrip življenja v širši okolici, v domovini in po svetu ter spodbujamo njihov odziv na dnevne dogodke, s čimer jih učimo aktivnega državljanstva.
Splošni cilji pouka	Dijaki: <ul style="list-style-type: none">- razumejo geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta. Vzgajajo se v duhu strpnosti in spoštovanja ljudi in ljudstev, ki so drugačni glede na jezik, vero, raso in navade.	Dijaki: <ul style="list-style-type: none">- razumejo geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta;- se vzgajajo v duhu strpnosti in spoštovanja ljudi in ljudstev, ki so drugačni glede na jezik, vero, etično sestavo, navade ipd.;

		<ul style="list-style-type: none"> - razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter spoštovanje njene naravne in kulturne dediščine; - spoštujejo pravico do enakopravnosti vseh ljudi; - s preučevanjem geografskih problemov drugih narodov in kultur razvijajo lastno zavedanje in spoštovanje le teh; - se vživljajo v položaj drugih ljudi in ljudstev.
Pridobljene ključne kompetence	Niso navedene.	<p>Osebnostno-socialne zmožnosti: dijaki razvijajo</p> <ul style="list-style-type: none"> - zavedanje in razumevanje narodne kulturne identitete v sovplivanju z evropsko in svetovno identiteto, zmožnost videti in razumeti različne poglede na identiteto drugih; - občutek za kulturne razlike in odpornost do predsodkov; voljnost premagati stereotipe in predsodke. <p>Državljske zmožnosti: dijaki</p> <ul style="list-style-type: none"> - z izbiro in obravnavo Slovenije razvijajo princip aktivnega državljanstva in domovinske vzgoje; - razvijajo zmožnosti za izkoriščanje prednosti, ki jih omogoča EU; - razvijajo dojetje človekovih pravic in enakosti kot osnove za solidarnost in odgovornost v sodobnem svetu; - razvijajo pripravljenost spoštovati vrednote in zasebnost drugih in se ustrezno odzivati na odklonilne družbene pojave; - razvijajo spoštovanje in razumevanje razlik med vrednotami različnih narodov

		in etničnih skupin, - razvijajo kritično sprejemanje informacij, ki jih nudijo množični mediji. Kulturna zavest: - dijaki razvijajo občutek za identiteto s spoštovanjem različnosti.
--	--	--

Vir: Geografija, predmetni katalog – učni načrt, 1998; Učni načrt geografija, 2008.

Oba učna načrta pri opredelitvi predmeta poudarjata iste prednosti geografije in v enaki meri zastopata koncept varovanja narodnostnih manjšin. Pri opredelitvi splošnih ciljev je v posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008 poleg ciljev, ki so opredeljeni po učnem načrtu iz leta 1998, dodani še nekaj drugih ciljev, ki se navezujejo na razvijanje pozitivnih čustev do domovine, naroda in države ter nekateri širši cilji o enakopravnosti vseh ljudi, spoštovanju in zanimanju tako za lastne kot tuje geografske probleme, povezane z narodnostnimi vprašanji. V posodobljenem učnem načrtu je dodano posebno poglavje o ključnih kompetencah pouka geografije, kjer so opredeljene posebne prednosti, ki jih dijak pri pouku pridobi. Od enajstih ključnih kompetenc je preučevani koncept v glavnem zastopan v treh od njih – pri osebnostno-socialnih in državljskih zmožnostih ter pri razvijanju kulturne zavesti.

Cilji in vsebine

Slovenske narodne manjšine v sosednjih državah so po veljavnem učnem načrtu (iz leta 1998) prvič omenjene predvidoma v tretjem letniku gimnazijskega izobraževanja v vsebinskem sklopu *Evropa, Južna Evropa – sredozemska civilizacija in turizem*, in sicer pri obravnavi narodnih manjšin v Italiji. Učni cilj je označen kot znanje, ki naj bi ga obvladala večina učencev, v razdelku pojmi pa so definirane tudi ključne besede, ki naj jih učenci obvladajo. Narodno manjšino v Avstriji in na Madžarskem (in tudi v Italiji) pa se prvič omeni pri obravnavi geografije Slovenije pod naslovom *Slovenija – družbenogeografske značilnosti Slovenije*, v poglavju o prebivalstvu. Slovenci v zamejstvu so omenjeni pod razdelkom vsebine z nadpomenko *Slovenci po svetu*, natančneje pa v razdelku operativni cilji ter razdelku pojmi. Opredeljen je tudi nivo znanja. Nadaljnja obravnava sledi v četrtem letniku, vendar le za izbimi predmet geografija na maturi. Obravnava *Geografskih problemov slovenskih pokrajin*, kot je poimenovana dodatna snov za maturo, je namenjenih 35 ur²⁴. Snov je razdeljena na sedem poglavij, ki obravnavajo slovenske regije, med katerimi je posebno poglavje namenjeno *Slovincem v zamejstvu*. Znotraj poglavja so tri podpoglavja – *Slovenci v Italiji*, *Slovenci v Avstriji* in *Slovenci na Madžarskem*, kjer so natančneje opredeljeni cilji v razdelku operativni cilji, označeni standardi znanj ter navedeni geografski pojmi.

V posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008 je slovenska narodna manjšina v Italiji prvič neposredno omenjena pri obravnavi geografije Evrope, v vsebinskem sklopu *Južna Evropa*. Slovenska manjšina v Avstriji in na Madžarskem pa sta, poleg manjšine v Italiji, prvič omenjeni pri obravnavi *Slovenije* v četrtem od enajstih sklopov, tj. *prebivalstvu*. Od sedmih ciljev,

²⁴ Od tega je 27 ur predlaganih za usvajanje nove snovi, 8 ur pa za utrjevanje, preverjanje in ocenjevanje znanja.

označenih kot splošna znanja (SZ)²⁵, se dva nanašata na narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, eden pa je označen kot posebna znanja (PZ). Posredno pa jih je moč omeniti že pri prvem poglavju *Lega Slovenije in njen pomen za naravno in družbeno okolje*. Kot obvezni cilji, ki se nanašajo na slovenske narodne manjšine, so navedeni tudi cilji v poglavju Medpredmetne povezave v navezavi na zgodovino, v sklopu *Geopolitični položaj Slovenije skozi zgodovino, oblikovanje etničnega ozemlja*, ki so za obravnavo glede na dosedanjo prakso predvideni v tretjem letniku. V četrtem letniku so dodatno za programe, ki izvajajo maturo iz geografije, slovenske narodne manjšine v sosednjih državah obravnavane pod širšim naslovom *Geografske značilnosti slovenskih pokrajin – regij*, ki vsebuje osem podpoglavij. *Slovinci v zamejstvu* obsegajo svoje istoimensko podpoglavje, ki je natančneje opredeljeno z dvema obveznima operativnima ciljema in enim izbirnim.

Vprašanje slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah je v posodobljenem učnem načrtu mogoče aktualno obravnavati tudi kot izbirne vsebine, ki jih predlaga poglavje Predlagane dodatne izbirne vsebine, in sicer v sklopu *Evropa*. Te vsebine so neobvezne in namenjene predvsem poglobljanju znanja dijakov, ki jih navedene teme zanimajo.

Preglednica 2: Primerjava učnih ciljev in vsebin pri pouku geografije v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.

Tematski sklop	Učni načrt iz leta 1998	Posodobljen učni načrt iz leta 2008
Evropa – Južna Evropa	Cilji in vsebine (a1) Dijak določi narodnostne manjšine v Italiji in vrednoti politiko Italije do reševanja manjšinske problematike.	Cilji in vsebine (b1) Dijak navede narodnostne manjšine v Italiji in ovrednoti politiko Italije do reševanja manjšinske problematike.
	Pojmi Furlanija, Slovenci (poleg še: Južna Tirolska, Sardinci, Albanci, Furlani).	
Slovenija – družbenogeografske značilnosti Slovenije (predvidoma 3. letnik)	Cilji in vsebine (a2) Dijak locira na karti območja slovenske narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem; (a3) dijak opredeli položaj Slovencev v zamejstvu po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice.	Cilji in vsebine Dijak: (b2) pokaže na karti območja slovenske narodnostne manjšine v Italiji, Avstriji in na Madžarskem; (b3) izdelava poročilo o položaju slovenske manjšine na Madžarskem, v Avstriji in Italiji; (b4) opredeli položaj Slovencev v zamejstvu po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice.
	Pojmi Zamejska Slovenija, Koroška, Rož, Podjuna, Zilja, Gure, Kanalska dolina, Rezija, Beneška Slovenija, Goriška, Tržaško, Porabska Slovenija.	

²⁵ Splošna znanja (SZ) so opredeljena kot znanja, potrebna za splošno izobrazbo in so namenjena vsem dijakom, zato so obvezna za obravnavo. Posebna znanja (PZ) opredeljujejo dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj obravnava glede na zmožnosti in zanimanje dijakov, in kot taka niso obvezna.

		Dijak: (b5) razloži severno etnično mejo in njeno pomikanje proti jugu; (b6) opredeli položaj Slovencev na Madžarskem.
	<p>Drugo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učna cilja (a1) in (a2), na katera se nanašajo tudi predvideni geografski pojmi, sta označena kot cilja, ki naj bi ju obvladala večina učencev; - učni cilj (a3) je označen kot zahtevnejši in zato zahteva znanje, ki ga lahko dosežejo le nekateri učenci, sposobni kompleksnega geografskega mišljenja in samostojnega dela. 	<p>Drugo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učni cilji (b1), (b2) in (b3) so označeni kot splošna znanja, ki so potrebna za splošno izobrazbo in namenjena vsem dijakom, zato so obvezni za obravnavo; - učni cilj (b4) opredeljuje dodatna ali poglobljena znanja, ki jih učitelj obravnava glede na zmožnosti in zanimanje dijakov, in kot taka niso obvezna; - učna cilja (b5) in (b6) sta opredeljena kot SZ znotraj medpredmetne povezave. - Dodatne izbirne vsebine, v sklopu Evropa: reševanje narodnostnih vprašanj v Evropi.
<p>Geografski problemi slovenskih pokrajin, Slovenci v zamejstvu</p> <p>(priprava za maturo, 4. letnik)</p>	<p>Cilji in vsebine</p> <p>(a1) ITALIJA</p> <p>(a1.1) Dijak označi območja v Italiji, na katerih žive Slovenci,</p> <p>(a1.2) označi najpomembnejša naselja,</p> <p>(a1.3) analizira neenake narodnostne pravice na različnih območjih.</p> <p>(a2) AVSTRIJA:</p> <p>(a2.1) dijak razloži severno etnično mejo in njeno pomikanje proti jugu,</p> <p>(a2.2) analizira glavne razloge za asimilacijo in ovrednoti razloge za večjo ali manjšo asimilacijo posameznih območij,</p> <p>(a2.3) na karti pokaže območja, na katerih živijo koroški Slovenci,</p> <p>(a2.4) označi pomembnejša naselja, reke in jezera.</p>	<p>Cilji in vsebine</p> <p>Dijak:</p> <p>(b1.1) pokaže in omeji območja v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, na katerih žive Slovenci;</p> <p>(b1.2) analizira neenake narodnostne pravice na različnih območjih in glavne razloge za večjo ali manjšo asimilacijo posameznih območij,</p> <p>(b1.3) razloži manjšanje velikosti narodnostno mešanega območja oziroma deleža Slovencev na Koroškem ter nastajanje novih jeder naseljevanja izven nekdanje etnične meje.</p>

	(a3) MADŽARSKA: (a3.1) dijak razloži navzočnost Slovencev na Madžarskem.	
	Pojmi Trbiž, Čedad, Gorica, Trst; Podjuna, Rož, Zilja, Gure; Gornji Senik, Monošter.	
	Drugo <ul style="list-style-type: none"> - Učni cilji (a1.1), (a1.2), (a2.3) in (a2.4) so označeni kot temeljno znanje učenca, ki je pogoj za nadaljnji napredek pri pouku geografije; - učna cilja (a2.1) in (a3.1) sta označena kot znanje, ki naj bi ga obvladala večina učencev; - učna cilja (a1.3) in (a2.2) pa kot znanje, ki ga lahko dosežejo le nekateri učenci, sposobni kompleksnega geografskega mišljenja in samostojnega dela. 	Drugo <ul style="list-style-type: none"> - Učna cilja (b1.1) in (b.1.2) sta označena kot SZ, učni cilj (b1.3) pa kot PZ.

Vir: Geografija, predmetni katalog – učni načrt, 1998; Učni načrt geografija, 2008.

Pričakovani dosežki

V učnem načrtu iz leta 1998 ni v posebnem poglavju zapisanih pričakovanih dosežkov, vendar so posredno izraženi z učnimi cilji. V posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008 pa so dosežki pri pouku geografije sistematično razdelani in opredeljeni. V splošnem se delijo na dva večja sklopa – *splošna znanja* in *posebne geografske zmožnosti, ki obsegajo raziskovanje in razumevanje geografskih procesov in odnosov ter njihova prostorska razsežnost*. Prvi sklop je razdeljen na enajst podsklopov, med katerimi so pričakovani dosežki v povezavi s poznavanjem etničnih in narodnostnih razlik omenjeni predvsem v treh sklopih, drugi sklop obsega sedem podsklopov, proučevane vsebine pa se nanašajo na dosežke, povzete v enem od njih.

Pričakovani dosežki pri pouku geografije v gimnaziji.

Splošna znanja:

- **osebnostno-socialne zmožnosti:** dijak ima občutek za kulturne razlike in odpornost do predsodkov, ki jih je tudi voljan premagati; se zna pogajati in sklepati kompromise (eden od šestih dosežkov);
- **državljske zmožnosti:** dijak razume narodno kulturno identiteto in vplive evropske ter svetovne identitete in razume različne poglede na identiteto drugih; se zaveda smisla pripadnosti lokalni skupnosti, državi, EU, Evropi ali svetu; z izbiro in obravnavo Slovenije v četrtem letniku je do določene mere razvil princip aktivnega državljanstva in domovinske vzgoje; spoštuje vrednote in zasebnost drugih in se ustrezno odziva na odklonilne družbene pojave ter razume pomen spoštovanja razlik med vrednotami različnih narodov in etničnih skupin; glede na okoliščine pokaže solidarnost (npr. z

empatijo) in išče možne rešitve problemov (npr. neupoštevanje narodnih pravic manjšin); komunicira z javnimi ustanovami in organi (npr. pri pridobivanju virov, urejanju dokumentacije); sprejema zamisel človekovih pravic in enakosti; kritično sprejema informacije množičnih medijev (sedem od desetih dosežkov);

- **kulturna zavest:** dijak ima občutek za identiteto in spoštovanje različnosti.

Posebne geografske zmožnosti, ki obsegajo raziskovanje in razumevanje geografskih procesov in odnosov ter njihova prostorska razsežnost:

- geografska medpredmetnost in kroskurikularnost: razume geografske vzroke za kulturno, civilizacijsko in politično pestrost sveta; pozna duh strpnosti in spoštovanja do ljudi in ljudstev, ki so drugačni glede na jezik, vero, etnično sestavo, navade idr. (dva od štirih dosežkov).

Medpredmetne povezave in kroskurikularne vsebine

V učnem načrtu iz leta 1998 so medpredmetne povezave zapisane neposredno ob operativnih ciljih na nivoju korelacij z drugimi predmeti, medtem ko so v posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008 obravnavane v posebnem poglavju učnega načrta in so predvidene za obravnavno prek skupnih tem. V kolikor se učitelj ne odloči za medpredmetno povezovanje, cilje smiselno vključi v obravnavo v poglavju Cilji in vsebine (Učni načrt geografija, 2008).

V učnem načrtu iz leta 1998 pri obravnavi zamejskih Slovencev v tretjem letniku ni predvidenih medpredmetnih povezav. V posodobljenem učnem načrtu 2008 so pri obravnavi Slovenije v poglavju Medpredmetne povezave v navezavi na zgodovino Slovenci v zamejstvu delno zastopani pri dveh učnih ciljih, in sicer pri razlagi severne etnične meje in njenega pomikanja proti jugu (a2.1) ter razlagi navzočnosti Slovencev na Madžarskem (a3.1), ki se vsebinsko najbolj nanašata na prvo poglavje *Lega Slovenije in njen pomen za naravno in družbeno okolje*. Priporočena pa je tudi medpredmetna ekskurzija, čeprav med primeri ni izrecno navedene ekskurzije na območja slovenske narodnostne manjšine v sosednje države.

V posodobljenem učnem načrtu so predvidene tudi kroskurikularne vsebine, ki se v pouk geografije vključujejo preko splošnih ciljev. V povezavi z narodnostnimi manjšinami je posebej izpostavljena domovinska vzgoja, ki je del geografije, zgodovine in slovenščine, skuša pa udejanjiti splošne cilje:

- razvijanje pozitivnih čustev do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do njene naravne in kulturne dediščine;
- vzgajanje v zanimanju za družbene potrebe, za reševanje skupnih prostorskih (trajnostnih) problemov na nacionalni, regionalni in svetovni ravni (Učni načrt geografija, 2008).

2.5.2 UČNI NAČRTI ZA SLOVENŠČINO

Slovenščina je v programih splošne, klasične in strokovne gimnazije obvezni učni predmet, ki obsega 560 učnih ur, po 140 ur v šolskem letu. Polovica ur je namenjenih jezikovnemu pouku, polovica pa pouku književnosti. Posebej za jezikovni in posebej za književni pouk so razdelani tudi cilji in vsebine ter pričakovani dosežki. Učni načrt gimnazijskega izobraževanja je nadgradnja osnovnošolskega učnega načrta in je naravnano v uporabnost pridobljenih spoznanj pri nadaljevanju izobraževanja in delovanju posameznika v raznovrstnih izzivih sodobne življenjske prakse (Učni načrt za slovenščino, 2008).

Pregled ciljev in vsebin, povezanih s slovenskim zamejstvom, smo opravili v tistih učnih načrtih, po katerih je slovenščina opredeljena kot obvezni predmet s 560 urami. Čeprav to velja za vse gimnazijske programe (splošna, klasična, umetniška in strokovna gimnazija), so zaradi možnosti medpredmetnega povezovanja in primerjav upoštevani samo tisti programi, ki imajo predvideno največje možno število ur pri pouku geografije, torej splošna, klasična in ekonomska gimnazija.

Pri slovenščini se vsebine, povezane s slovenskimi zamejci in položajem slovenskega jezika na območjih avtohtone slovenske poselitve, prvič pojavijo v prvem letniku, zato je za šolsko leto 2008/2009 že v veljavi posodobljeni učni načrt iz leta 2008. Te vsebine se v razširjeni obliki ponovno pojavijo v tretjem letniku in deloma tudi v četrtem letniku, kjer je v šolskem letu 2008/2009 še vedno v veljavi učni načrt iz leta 1998. Ker posodobljeni učni načrt izrecno ne predpisuje, v katerem letniku naj bi omenjene vsebine obravnavali, bo po dokončni vpeljavi teh učnih načrtov možna ali strnjena celostna obravnava ali ločena in postopna, kot je bilo predpisano sedaj.

Zgradba učnega načrta

Učni načrt za slovenščino iz leta 1998 sestavljajo štiri temeljne enote, med katerimi se nekatere nadalje delijo na manjše dele:

- I. Opredelitev predmeta
- II. Predmetni katalog znanj
 1. Cilji predmeta
 - 1.1 Splošni cilji predmeta
 - 1.2 Operativni cilji predmeta in vsebine
 - 1.2.1 Jezikovni pouk
 - 1.2.2 Pouk književnosti
 2. Standardi znanj (katalog)
- III. Specialnodidaktična priporočila in medpredmetne povezave
- IV. Obvezni načini preverjanja in ocenjevanja znanja

Posodobljeni učni načrt za slovenščino iz leta 2008 sestavlja sedem osnovnih enot, kjer se tri od njih delijo na manjše dele, ter priloga:

1. Opredelitev predmeta
2. Splošni cilji/kompetence
3. Cilji in vsebine
 - 3.1 Jezikovni pouk
 - 3.2 Književni pouk
4. Pričakovani dosežki/rezultati

- 4.1 Jezikovni pouk
- 4.2 Književni pouk
- 5. Medpredmetne povezave
- 6. Didaktična priporočila
 - 6.1 Jezikovni pouk
 - 6.2 Književni pouk
- 7. Vrednotenje dosežkov
- 8. Priloga: predlogi prostoizbirnih književnih besedil za individualno in skupinsko delo ter aktualizacijo

Splošni del

V preglednici je prikazana primerjava še veljavnega učnega načrta iz leta 1998 in posodobljenega učnega načrta iz leta 2008, in sicer po kategorijah *opredelitev predmeta, splošni cilji predmeta in ključne kompetence*, pridobljene pri pouku slovenščine. Zanimalo nas je, koliko je v omenjenih kategorijah posredno ali neposredno zastopan koncept zavedanja/zavesti o etničnih in narodnostnih razlikah ter položaju slovenskega jezika v zamejstvu, ki je pri podrobnejši opredelitvi ciljev in vsebin pomembno vodilo pri obravnavi slovenskih narodnih manjšin v sosedstvu.

Preglednica 3: Primerjava kategorij opredelitev predmeta, splošni cilji pouka in ključne kompetence pri pouku slovenščine v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.

	Učni načrt iz leta 1998	Posodobljen učni načrt iz leta 2008
Opredelitev predmeta	<ul style="list-style-type: none"> - Dijaki se usposabljujejo /.../ za dojemanje slovenskega jezika kot državnega jezika v Republiki Sloveniji in enega od razvitih sodobnih jezikov. Ob tem pridobivajo tudi širšo kulturno razgledanost ter oblikujejo etične, estetske, moralne vrednote v svojem osebnem vrednostnem sestavu. - Skupni jezikovnemu in književnemu pouku (op.) sta tudi diahrono (zgodovinskorazvojno) obravnavanje besedil v slovenskem jeziku ter oblikovanje splošne kulturne razgledanosti in (samo)zavesti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Dijaki/dijakinje se pri njem usposabljujejo za učinkovito govorno in pisno sporazumevanje v slovenskem jeziku, razvijajo zavest o pomenu materinščine sploh, o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku, o njenem položaju v EU in o njeni izrazni razvitosti na vseh področjih javnega in zasebnega življenja. - Spoznavanje temeljnih dejstev in nosilcev zgodovine slovenskega jezika in književnosti je eden od najpomembnejših pogojev za poglobljanje kulturne, domovinske in državljanske vzgoje.
Splošni cilji predmeta in pridobljene ključne kompetence*	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dijaki se zavedajo pomembne vloge slovenskega jezika v svojem osebnem in družbenem življenju: <ul style="list-style-type: none"> - zavedajo se, da je slovenščina 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dijaki/dijakinje se zavedajo pomembne vloge slovenskega jezika v svojem osebnem, družbenem in poklicnem življenju: <ul style="list-style-type: none"> - zavedajo se, da je slovenski jezik državni in uradni jezik v

	<p>kot njihov materni jezik zanje najbolj naravna socializacijska danost, saj se z njo vseskozi, najlaže in najuspešneje izražajo;</p> <ul style="list-style-type: none"> - zavedajo se, da je slovenski jezik temeljna prvina njihove osebne, nacionalne in državljske identitete, skupaj s književnostjo pa tudi najpomembnejši del slovenske kulturne dediščine; tako si oblikujejo svojo narodno in državljsko zavest; - zavedajo se, da je slovenski jezik državni jezik v Republiki Sloveniji, poznajo pa tudi položaj italijanskega in madžarskega jezika ter drugih jezikov v Republiki Sloveniji ter položaj slovenskega jezika v zamejstvu in izseljenstvu. <p>2. Dijaki razvijajo zmožnost pogovarjanja, poslušanja (gledanja) in branja različnih besedil ter ustnega in pisnega izražanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - z različnimi sogovorci se pogovarjajo vljudno in strpno; spoštujejo mnenje drugih, izražajo svoje mnenje in ga utemeljijo; - različna besedila poslušajo in berejo razmišljajoče in kritično; besedila vrednotijo z različnih vidikov ter prepoznavajo morebitno manipulativnost. 	<p>Republiki Sloveniji, poznajo pa tudi položaj italijanskega in madžarskega jezika ter drugih jezikov v Republiki Sloveniji ter položaj slovenskega jezika v zamejstvu in izseljenstvu. Z razumevanjem izrazne in ustvarjalne enakovrednosti slovenščine v družbi evropskih jezikov razvijajo pomembne sestavine socialne zmožnosti;</p> <ul style="list-style-type: none"> - zavedajo se, da je slovenski jezik temeljna prvina njihove državljske identitete, skupaj s književnostjo pa tudi najpomembnejši del slovenske kulturne dediščine; tako si oblikujejo svojo državljsko zavest; - tisti, za katere je slovenščina materni/prvi jezik, se zavedajo, da je slovenščina zanje najbolj naravna socializacijska danost, saj se z njo vseskozi, najlaže in najuspešneje izražajo, ter da je slovenščina temeljna prvina njihove osebne in narodne identitete; tako si oblikujejo svojo narodno zavest. <p>2. Dijaki/dijakinje razvijajo zmožnost pogovarjanja, poslušanja (gledanja), branja, pisanja in govorjenja raznih besedil:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pogovarjajo se vljudno in strpno; spoštujejo mnenje drugih, izražajo svoje mnenje in ga utemeljijo; - besedila poslušajo in berejo razmišljajoče in kritično, razčlenjujejo in vrednotijo jih z raznih vidikov ter prepoznavajo morebitno manipulativnost. Umeščanje prebranih oziroma poslušanih besedil v časovni in kulturni kontekst spodbuja razvijanje in poglobljanje kulturne in medkulturne zmožnosti.
--	--	---

		<p>Drugo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Predmet slovenščina omogoča razvijanje osebne, narodne in državljanske identitete ter ključnih zmožnosti vseživljenjskega učenja – predvsem sporazumevanje v slovenščini, socialno, estetsko, kulturno in medkulturno zmožnost, učenje učenja, digitalno pismenost, samoiniciativnost, kritičnost, ustvarjalnost, podjetnost ipd.
--	--	--

Vir: Slovenščina, predmetni katalog – učni načrt, 1998; Učni načrt slovenščina, 2008.

*Pridobljene ključne kompetence so v obeh učnih načrtih navedene med splošnimi cilji predmeta.

Oba učna načrta izpostavljata in navajata podobne splošne cilje predmeta, pri čemer so v posodobljenem učnem načrtu nekateri cilji in vsebine v skladu z družbenimi spremembami posodobljeni oz. dopolnjeni – kot na primer upoštevanje večnacionalne družbe, v kateri niso več vsi dijaki in dijakinje materni govorci slovenščine. Od osmih oziroma devetih splošnih ciljev predmeta, pri čemer so štirje oziroma pet povezani s književnim poukom, dva vsebujeta cilje, posredno in neposredno povezane z manjšinskim vprašanjem in položajem slovenščine v zamejstvu. To kaže na pomembno zastopanost tematike v ciljih jezikovnega pouka. V obeh učnih načrtih je položaj slovenskega jezika v zamejstvu izrecno omenjen, in sicer že v na prvem mestu zapisanem cilju, tj. zavesti o vlogi slovenskega jezika v osebni in družbeni življenju. Neposredno pa je moč vsebine o slovenskih narodnostnih manjšinah v sosednjih državah povezati s ciljem razvijanja zmožnosti poslušanja, branja, pisanja in govorjenja, saj naj bi bili dijaki in dijakinje sposobni kritičnega in razmišljujočega vrednotenja različnih besedil, kar je predpogoj za razumevanje etničnih in medkulturnih razlik znotraj tako svojega kot tujega okolja.

Poleg razvijanja zavesti o jeziku, narodu in državi je razvijanje zmožnosti sprejemanja in tvorjenja ter kritičnega vrednotenja različnih besedil poglavitni cilj jezikovnega pouka v celotnem gimnazijskem izobraževanju, zato v nadaljevanju teh ciljev in vsebin, ki so posredno povezani z manjšinsko problematiko in položajem slovenščine v zamejstvu, ne izpostavljamo več izrecno.

Cilji in vsebine

Pri pregledu ciljev in vsebin, vezanih na manjšinsko problematiko, nas je zanimal predvsem jezikovni del pouka, zato učnih ciljev pouka književnosti, ki se tudi navezujejo na obravnavno zamejstva, nismo vključili v analizo.

V učnem načrtu za slovenščino iz leta 1998 so cilji in vsebine pri jezikovnem pouku razdeljeni na funkcionalne in izobraževalne cilje, v nadaljevanju pa sledi razčlenitev obojih po letnikih, dopisane so jim tudi vsebine.

V posodobljenem učnem načrtu (2008) so vsebine jezikovnega pouka razdeljene na vsebinske sklope s procesno-razvojnimi cilji, v primerjavi s starim učnim načrtom pa se je povečal obseg izbirnih vsebin in dejavnosti. V tem poglavju so označena tudi splošna znanja (SZ), ki so

namenjena vsem dijakom in jih je potrebno obvezno obravnavati, ter posebna znanja (PZ), ki so namenjena poglobitvi in jih učitelj obravnava glede na lastno presojo in interes dijakov (Učni načrt za slovenščino, 2008).

Preglednica 4: Primerjava učnih ciljev in vsebin pri pouku slovenščine v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.

	Učni načrt iz leta 1998			Posodobljen učni načrt iz leta 2008
Cilji in vsebine	Izobraževalni cilj: <i>Dijaki poglobljajo svojo jezikovno ozaveščenost s spoznavanjem vloge in položaja slovenskega jezika v sodobnosti in preteklosti.</i>			<i>Oblikovanje in razvijanje zavesti o jeziku, narodu in državi.</i>
	1. letnik	3. letnik	4. letnik	Dijaki/dijakinje si uzaveščajo: <ul style="list-style-type: none"> - vlogo prvega/maternega jezika in njegove prednosti pred tujimi jeziki ter oblikujejo posebni odnos do svojega prvega/maternega jezika; - vlogo slovenščine v Republiki Sloveniji in za njene državljane ter oblikujejo posebni odnos do slovenščine kot državnega in uradnega jezika; - vlogo slovenščine in drugih jezikov v organih EU; - vlogo madžarščine oz. italijanščine v delu Prekmurja oz. v delu slovenske Istre; - vlogo slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu; - večplastnost/raznovrstnost slovenščine in jezikov nasploh; - vlogo sporazumevanja v vsakdanjem življenju.
	Seznanijo se z ustavno in zakonsko postavitvijo slovenščine in drugih jezikov v Republiki Sloveniji.	Seznanijo se s položajem slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu; spoznajo tudi asimilacijsko politiko držav, v katerih živijo Slovenci.	Spoznajajo načela jezikovne politike in kulture. Seznanijo se z jezikovno politiko in kulturo v Republiki Sloveniji in drugih evropskih državah.	

Vir: Slovenščina, predmetni katalog – učni načrt, 1998; Učni načrt slovenščina, 2008.

V učnem načrtu iz leta 1998 so vsebine, povezane s položajem slovenskega jezika zunaj meja Slovenije, neposredno opredeljene v enem od petih izobraževalnih ciljev, v funkcionalnih ciljeh pa so omenjene le posredno prek spoznavanja domače in tuje kulture ter načel odgovornega sporazumevanja in zmožnosti spoštovanja drugačnega mnenja. Poznavanje položaja in statusa

slovenščine ter drugih uradnih jezikov v Republiki Sloveniji (1. letnik) je predpogoj za razumevanje in vzpostavitev kritičnega odnosa do položaja slovenščine v zamejstvu. Prav tako se nam zdi pomembno, da dijaki spoznajo pomen jezikovne politike (4. letnik) za neki jezik in narod ter da se seznanijo z jezikovnimi politikami v drugih evropskih državah, med katere sodijo tudi sosednje države, kjer je slovenščina manjšinski jezik.

V posodobljenem učnem načrtu je v primerjavi s starim novost, da ni pri vseh vsebinskih sklopih jezikovnega pouka naveden letnik obravnave, temveč je to prepuščeno presoji učitelja. Tako je vsebine o oblikovanju in razvijanju zavesti o jeziku, narodu in državi po učnem načrtu mogoče obravnavati strnjeno v enem letniku ali jih razdeliti na več letnikov, glede na kognitivne sposobnosti in zanimanje dijakov. Enako kot pri učnem načrtu iz leta 1998 se nam tudi v posodobljenem zdi pomembno poznavanje celotnega omenjenega sklopa, saj lahko dijaki le tako celostno razumejo položaj slovenščine in slovenstva v zamejstvu ter do tega vprašanja vzpostavijo kritičen odnos. Vsa znanja so označena kot splošna znanja.

Pričakovani dosežki

V učnem načrtu iz leta 1998 so t. i. pričakovani dosežki zapisani v poglavju Standardi znanj (katalog znanj), kjer se znanja najprej delijo na jezikovni pouk in pouk književnosti, znotraj vsakega pa še na funkcionalne in izobraževalne cilje. Tako v starem kot posodobljenem učnem načrtu pričakovani dosežki izhajajo iz zapisanih ciljev, vsebin in kompetenc ter so zapisani splošno, kar pomeni, da jih bodo dijaki dosegali v različnem obsegu in na različnih taksonomskih stopnjah (Učni načrt za slovenščino, 2008).

Preglednica 5: Primerjava pričakovanih dosežkov pri pouku slovenščine v gimnaziji v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.

	Učni načrt iz leta 1998	Posodobljen učni načrt iz leta 2008
Pričakovani dosežki	Izobraževalni cilj: <i>Vloga in položaj slovenskega jezika v sodobnosti in preteklosti.</i>	<i>Dijak/dijakinja ima razvito zavest o jeziku, narodu in državi.</i>
	Dijak pozna: <ul style="list-style-type: none"> - zakonsko postavitev slovenščine in drugih jezikov v Republiki Sloveniji; - položaj slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu; - načela jezikovne politike in kulture v Republiki Sloveniji. 	Dokaže jo tako, da: <ul style="list-style-type: none"> - poimenuje svoj prvi/materni jezik ter predstavi njegove prednosti pred drugimi jeziki in njegov položaj v Republiki Sloveniji, - predstavi vlogo slovenskega jezika v svojem življenju (tj. prvi/materni jezik, drugi jezik/jezik okolja, tuji jezik), v Republiki Sloveniji, v delu slovenske Istre in Prekmurja, v organih EU ter v zamejstvu in izseljenstvu, predstavi vlogo drugih jezikov v Republiki Sloveniji ter vlogo madžarščine v delu Prekmurja

		in oziroma italijanščine v delu slovenske Istre.
--	--	--

Vir: Slovenščina, predmetni katalog – učni načrt, 1998; Učni načrt slovenščina, 2008.

Medpredmetne povezave in kroskurikularne vsebine

V učnem načrtu iz leta 1998 so medpredmetne povezave omenjene v poglavju Specialnodidaktična priporočila in medpredmetne povezave, v posodobljenem učnem načrtu pa v poglavju Medpredmetne povezave. Tako v starem kot v posodobljenem učnem načrtu ni predlaganih konkretnih vsebin za medpredmetne povezave, temveč je le nakazana njihova pomembnost, izvajanje in možnost povezovanja z vsemi predmetnimi področji, kar je prepuščeno učiteljevi izbiri in skrbi. V posodobljenem učnem načrtu so predlagani nekateri načini izvajanja medpredmetnih povezav, na primer motivacija, nadgradnja obstoječega znanja, oblikovanje avtentičnih nalog, projektni dan ipd.

V posodobljenem učnem načrtu so omenjene tudi kroskurikularne teme, katerih sestavni del sta tudi državljanska kultura in vsebine kulturne vzgoje, ki jih je mogoče povezati z vsebinami o položaju slovenskega jezika in slovenstva v zamejstvu.

2.5.3 KRATKA PRIMERJAVA UČNIH NAČRTOV ZA GEOGRAFIJO IN SLOVENŠČINO

V splošnem delu učnih načrtov za geografijo in slovenščino je koncept o zavedanju narodnostnih razlik in o položaju slovenskih narodnih manjšin dobro zastopan. V opredelitvah obeh predmetov je zapisano, da sta tako geografija kot slovenščina tista učna predmeta, ki vzgajata dijake v odgovorne in aktivne državljane, razvijata pozitivna čustva do domovine in jih izobražujeta v duhu strpnega medkulturnega dialoga. Pomemben delež ima koncept o zavedanju narodnostnih razlik in narodne identitete tudi pri splošnih ciljih obeh predmetov. Pri geografiji je ta delež sorazmeren z ostalimi področji (npr. varstvo geografskega okolja, orientacija v prostoru, povezovanje naravnogeografskih in družbenogeografskih pojavov ipd.), medtem ko je pri slovenščini pri ciljih jezikovnega pouka izrazito v ospredju. Podobno je tudi s ključnimi kompetencami, ki naj bi jih dijaki pridobili pri obeh predmetih.

Drugače pa je v izvedbenem delu učnih načrtov, kjer so zapisani konkretni cilji in vsebine, ki naj jih dijaki usvojijo. V učnih načrtih za geografijo je problematika slovenskega zamejstva omenjena pri obravnavi Južne Evrope, in sicer pri narodnostni sestavi Italije, podrobneje pa je obravnavana v sklopu družbenogeografskih značilnosti Slovenije, pri poglavju o prebivalstvu. Cilji, ki so označeni kot splošna znanja in jih dosežejo vsi dijaki, dosežejo po Bloomovi taksonomiji znanja prvi, največ drugi nivo znanja, medtem ko so zahtevnejši cilji neobvezni. Pri učnih ciljih za pripravo na maturo so kot obvezni navedeni cilji do četrtega nivoja, tj. analize. V učnih načrtih za slovenščino so vsi cilji, povezani z manjšinsko problematiko in položajem slovenščine v sosedstvu, označeni kot splošna znanja, in kot pri geografiji ostajajo na nivoju znanja do največ razumevanja. Čeprav je pri pouku slovenščine koncept o zavedanju narodnostnih razlik in pozitivnem odnosu do lastnega jezika in naroda predvidoma omenjen v prvem, tretjem in četrtem letniku, je ciljev na to temo zelo malo, kar je v nasprotju s cilji, zapisanimi v splošnem delu učnega načrta. O narodnih manjšinah je glede na učni načrt največ govora v tretjem letniku, kjer gre predvsem za seznanjanje s problematiko. Menimo, da tako v učnih načrtih za geografijo kot slovenščino manjkajo cilji na višjih taksonomskih stopnjah, ki bil

bili označeni kot splošna znanja in tako obvezni za vse dijake. Zgolj vedenje, da v sosednjih državah živijo pripadniki slovenske narodne manjšine, ni dovolj za razumevanje problematike, še manj pa za dojetje tega prostora kot skupnega slovenskega kulturnega prostora.

2.6 MATURITETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO

Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na predlog Državne komisije za splošno maturo na podlagi Zakona o maturi²⁶ določi Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo za posamezno šolsko leto. V katalogu so opredeljeni cilji splošne mature, število maturitetnih predmetov ter obvezni in izbirni maturitetni predmeti. V njem so tako določene povezave izbirnih predmetov, ki jih kandidati lahko opravijo pri splošni maturi, ravni zahtevnosti, na podlagi katerih se ocenjuje znanje pri posameznem maturitetnem predmetu, načini in oblike ocenjevanja znanja, obseg zunanjega ocenjevanja znanja ter prilagoditve za kandidate s posebnimi potrebami. Maturitetni izpitni katalog za maturo 2009 je bil sprejet in potrjen 24. maja 2007. (Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo leta 2009, 2007)

Pri splošni maturi, ki pomeni formalni zaključek gimnazijskega izobraževanja in hkrati vstopnico za vpis na univerzitetne programe, se ocenjuje znanje iz predmetov, ki jih za posamezno leto določi Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo. Po zakonu so trije predmeti obvezni, dva pa dijaki izberejo izmed preostalih predmetov, določenih v Maturitetnem izpitnem katalogu, pri čemer se ta glede števila in konkretnih predmetov (skoraj) ne spreminja. Izpitne cilje in izpitne vsebine za predmete določijo predmetni izpitni katalogi za splošno maturo v skladu z ustreznimi učnimi načrti. Izpitno znanje je določeno s predmetnim izpitnim katalogom za splošno maturo in obsega praviloma znanje trajnejše vrednosti, pomembno za študij. Po vsebini, obsegu in zahtevnosti ne sme presegati znanja po ustreznem učnem načrtu. (Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo leta 2009, 2007)

Predmeti splošne mature so razvrščeni v skupni del, ki je obvezen za vse kandidate, in izbirni del, pri katerem imajo kandidati možnost izbire med posameznimi predmeti. Slovenščina kot materinščina sodi v skupni del predmetov, geografija pa v izbirnega. Oba predmeta se opravljata le na eni ravni zahtevnosti, čeprav kandidati pri izpitu slovenščine kot maternega jezika zaradi njene posebne vloge, pomena in statusa lahko dobijo največ osem točk, torej toliko kot pri višji ravni izpitov iz matematike in tujih jezikov.

V nadaljevanju sledi pregled vsebin in učnih ciljev, povezanih s slovenskimi narodnimi manjšinami in položajem slovenskega jezika v sosednjih državah, v predmetnih izpitnih katalogih za splošno maturo za predmeta geografija in slovenščina na splošni maturi 2009.

2.6.1 PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – GEOGRAFIJA

Predmetni izpitni katalog za splošno maturo geografija je določil Strokovni svet RS za splošno izobraževanje na 102. seji 24. maja 2007 in se uporablja od spomladanskega izpitnega roka 2009, dokler ni določen novi (Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo leta 2009, 2007).

²⁶ Ur. l. RS, št. 15/03.

Geografija je na splošni maturi izbimi predmet. Maturitetni izpit se opravlja samo na eni ravni zahtevnosti, pri čemer je preverjanje znanja pisno, del izpita pa so tudi opravljene naloge iz terenskega in laboratorijskega dela ter ekskurzije. Ocenjevanje znanja je zunanje, razen za 20 % ocene, ki jih kandidati pridobijo s terenskim in laboratorijskim delom ter ekskurzijo. Maturitetni izpit je sestavljen iz dveh delov. Pisni del obsega dve izpitni poli, in sicer občo geografijo in izbrane regije (42 % ocene) ter geografijo Slovenije (32 % ocene), praktični del pa sestavljajo terensko-laboratorijske vaje in ekskurzija (20 % ocene) (Geografija, predmetni izpitni katalog za splošno maturo, 2007).

Glede na strukturo maturitetnega izpita so vsebine o Slovencih v zamejstvu vključene predvsem v drugo polo pisnega dela izpita, tj. v preverjanje znanja o geografiji Slovenije, minimalen delež lahko predstavljajo v prvi izpitni poli pri geografiji izbranih regij, mogoče pa jih je vključiti tudi v praktični del izpita (predvsem ekskurzija), kar je odvisno od posameznega učitelja. Zato smo se v nadaljevanju posvetili le pregledu vsebin pri pisnem delu maturitetnega izpita.

Izpitne vsebine so v predmetnem izpitnem katalogu za geografijo opredeljene v posebnem razdelku kataloga na podoben način kot v učnem načrtu. Opredeljeni so cilji, ki naj jih kandidati osvojijo v povezavi z predpisano tematiko. Izpitne vsebine o slovenskih narodnih manjšinah v sosednjih državah so prikazane v preglednici 6. V predmetnem izpitnem katalogu opredeljeni cilji so usklajeni tako s starim kot posodobljenim učnim načrtom za geografijo v gimnaziji.

Preglednica 6: Izpitne vsebine, povezane s položajem slovenske manjšine v sosednjih državah.

Tematski sklop	Izpitne vsebine
Regionalna geografija Evrope, regije Evrope, Južna Evropa, Apeninski polotok – prebivalstvo	Kandidat: – našteje in prostorsko določi narodnostne manjšine v Italiji; – primerja položaj Slovencev v Italiji s položajem drugih narodnostnih manjšin na njenem ozemlju.
Geografija Slovenije, družbenogeografske značilnosti Slovenije – prebivalstvo	Kandidat: – opiše položaj obeh manjšin v Sloveniji in ju primerja s položajem slovenske manjšine na Madžarskem, v Italiji in Avstriji.
Slovenci v zamejstvu, Slovenci v Italiji	Kandidat: – našteje območja in pomembnejše kraje v Italiji, kjer živijo Slovenci; – analizira neenake narodnostne pravice na različnih območjih.
Slovenci v zamejstvu, Slovenci v Avstriji	Kandidat: – razloži severno etnično mejo in njeno premikanje proti jugu; – opiše glavne razloge za asimilacijo glede na reliefne značilnosti in gospodarsko razvitost; – zna prostorsko opredeliti regije in pomembnejše kraje, kjer živijo koroški Slovenci;

Slovenci v zamejstvu, Slovenci na Madžarskem	Kandidat: – razloži prisotnost Slovencev na Madžarskem; – ovrednoti pomen dvojezičnosti na narodnostno mešanem ozemlju; – zna naštetih osrednje kraje, kjer živijo Slovenci.
--	---

Vir: Geografija, predmetni izpitni katalog za splošno matura, 2007.

2.6.2 PREDMETNI IZPITNI KATALOG ZA SPLOŠNO MATURO – SLOVENŠČINA

Predmetni izpitni katalog za splošno matura za predmet slovenščina je določil Strokovni svet RS za splošno izobraževanje na 102. seji 24. 5. 2007 in se uporablja od spomladanskega izpitnega roka 2009, dokler ni določen novi (Maturitetni izpitni katalog za splošno matura leta 2009, 2007).

Izpit iz slovenščine spada v obvezni splošnoizobraževalni del splošne mature in se opravlja na eni zahtevnostni stopnji. Sestavljen je iz pisnega in ustnega dela, pri čemer je pisni del dvodelen – 50 % ocene pomeni šolski esej, 30 % pa razčlemba izhodiščnega (praviloma neumetnostnega) besedila. Ustni del izpita pomeni 20 % ocene in zajema tako vprašanja iz jezika kot književnosti. Pisna dela izpita ocenjujejo zunanji ocenjevalci, medtem ko je ustni del ocenjen interno, po navodilih, ki jih pripravi Državna predmetna komisija za splošno matura za slovenščino (Slovenščina, predmetni izpitni katalog za splošno matura, 2007).

Glede na zgradbo maturitetnega izpita so vsebine, povezane s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu, načeloma vključene le v ustni del izpita²⁷. V predmetnem izpitnem katalogu navedeni učni cilji, ki se posredno in neposredno navezujejo na položaj slovenščine v zamejstvu, so usklajeni tako z učnim načrtom iz leta 1998 kot s posodobljenim učnim načrtom. Za ustni del izpita so tako zapisane naslednje maturitetne vsebine in cilji:

- kandidat razloži pojme materni, drugi in tuji jezik ter ponazori pripadnost eni jezikovni skupnosti ali dvema,
- razloži pojem jezikovna asimilacija, navede vzroke zanjo in jo ovrednoti,
- predstavi jezikovno problematiko Slovencev v zamejstvu in izseljenstvu;
- našteje narečne skupine slovenskega jezika, jih zemljepisno umesti ter našteje nekaj posebnosti svojega narečnega ali pokrajinskega govora v razmerju do knjižne norme.

²⁷ V pisni del izpita lahko te vsebine vključijo prek izbire izhodiščnega neumetnostnega besedila, ki govori o zamejski tematiki, z uvrstitvijo književnih del zamejskih avtorjev ali z zamejsko tematiko v maturitetni sklop.

2.6.3 KRATKA PRIMERJAVA PREDMETNIH IZPITNIH KATALOGOV ZNANJ ZA GEOGRAFIJO IN SLOVENŠČINO

V predmetnem izpitnem katalogu za geografijo so učni cilji v povezavi z zamejsko problematiko opredeljeni tako pri regionalni geografiji Evrope kot pri geografiji Slovenije. Cilji so vsebinsko usklajeni s cilji iz učnega načrta, pri čemer so v predmetnem izpitnem katalogu bolj natančno opredeljeni (predvsem v razdelkih, ki obravnavajo Slovence v zamejstvu po posameznih državah). Sklepamo, da zaradi podrobnejše opredelitve ciljev prihaja do razlik v stopnji doseženega znanja med cilji, opredeljenimi v učnem načrtu in cilji, opredeljenimi v maturitetnem izpitnem katalogu. V slednjem namreč predvidevajo znanje do najvišje taksonomske stopnje, tj. vrednotenja, medtem ko v učnem načrtu le do analize.

V predmetnem izpitnem katalogu za slovenščino so učni cilji v povezavi z zamejsko problematiko in položajem slovenščine v zamejstvu slabše zastopani kot pri geografiji. Preseneča nas predvsem velik razkorak med pomembnostjo tematike, kot je opredeljena v splošnem delu učnega načrta in njeno zelo skromno zastopanostjo na maturitetnem izpitu. Menimo, da lahko to vpliva tudi na podajanje učne snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu s strani učiteljev, ki lahko zato snov obravnavajo postransko ali jo celo (zaradi časovne stiske) izključijo iz obravnave. Zato menimo, da bi bila nujna uskladitev splošnih ciljev učnega načrta z izvedbenim delom, prav tako pa z izpitnim katalogom, zamejski problematiki na maturi pa bi bilo potrebno nameniti več pozornosti. To je deloma mogoče doseči že z opredelitvijo obveznih učnih ciljev na višjih taksonomskih stopnjah kot sta znanje in razumevanje.

2.7 UČNA GRADIVA ZA GIMNAZIJO

Zavod Republike Slovenije za šolstvo vsako leto objavi katalog učbenikov za tekoče šolsko leto, ki šolam z javno veljavnimi programi izobraževanja in s sklepom o potrdilu Strokovnega sveta Republike Slovenije za splošno izobraževanje predpisuje učbenike in druga učna gradiva za izvajanje izobraževalnega procesa. Katalog učbenikov za šolsko leto 2008/2009 je v skladu s 25. členom Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja oziroma s 5. členom Pravilnika o potrjevanju učbenikov potrdil Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje. Katalog je namenjen učencem, učiteljem, staršem in knjigarnarjem, vanj pa so vključeni sezname:

- učbenikov za gimnazijsko in strokovno izobraževanje,
- samostojnih delovnih zvezkov, delovnih zvezkov, zbirk nalog oziroma vaj, atlasov za gimnazijsko in strokovno izobraževanje,
- učnih sredstev za gimnazijsko in strokovno izobraževanje ter
- založb. (Katalog učbenikov za šolsko leto 2008/2009, 2008)

V nadaljevanju sledi pregled učbenikov, atlasov, delovnih zvezkov in zbirk nalog po Katalogu učbenikov za šolsko leto 2008/2009 za predmeta geografija in slovenščina, za področje jezikovnega pouka. Osredotočili smo se le na tiste učbenike in ostala gradiva za gimnazijsko izobraževanje, v katerih se pojavijo vsebine o slovenskih narodnih manjšinah in položaju slovenskega jezika v sosednjih državah.

2.7.1 UČNA GRADIVA PO KATALOGU UČBENIKOV ZA ŠOLSKO LETO 2008/2009 PRI POUKU GEOGRAFIJE

Pri pouku geografije v gimnaziji je učna snov o slovenskih narodnostnih manjšinah v sosednjih državah tako po starem kot novem učnem načrtu za vse dijake za obravnavno predvidena v tretjem letniku pri vsebinskem sklopu Slovenija, ter na maturi, v kolikor se dijaki odločijo za opravljanje mature iz geografije.

Za gimnazijsko izobraževanje v tretjem letniku so na voljo trije učbeniki: *Geografija Slovenije 1*, *Geografske značilnosti Slovenije* in *Slovenija 1*. V četrtem letniku oziroma pripravi na maturo iz geografije pa lahko učitelji v tem šolskem letu izbirajo le med dvema učbenikoma, in sicer *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* in *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo*.

UČBENIKI

GEOGRAFIJA SLOVENIJE 1

Predstavitev učbenika

Učbenik *Geografija Slovenije 1* sta napisala Marijan M. Klemenčič in Igor Lipovšek. Izšel je leta 2002 pri Državni založbi Slovenije. Učbenik je bil za pouk geografije v tretjem letniku gimnazijskega izobraževanja potrjen leta 2001.

Kot že naslov pove, učbenik obravnava geografijo Slovenije, uporabljen pa je občegeografski pristop, saj Slovenijo obravnava kot celoto in ne po posameznih pokrajinah. Učbenik ima 107 oštevilčenih strani in se deli na tri enote – dva vsebinska sklopa z naslovoma *Naravnogeografske značilnosti Slovenije*, katerega avtor je Igor Lipovšek, in *Družbenogeografske značilnosti Slovenije* avtorja Marijana M. Klemenčiča; tretja enota je *Geografski pojmovnik*. Vsebinski sklop *Naravnogeografske značilnosti Slovenije* obsega 40 strani in se deli na dvanajst poglavij. *Družbenogeografske značilnosti Slovenije* se delijo na šestnajst poglavij in skupaj obsegajo 53 strani. *Geografski pojmovnik* na treh straneh podaja strnjene razlage 73 geografskih pojmov. Pred vsebinskim delom sta še uvod in razlaga, kako uporabljati učbenik oziroma kaj pomenijo in čemu so namenjeni posamezni deli besedila.

Napoved nove učne teme na začetku vsakega poglavja je v posebnem okvirju na barvni podlagi in služi kot uvodna motivacija v novo učno snov. Navadno vsebuje kako zanimivost, zgodbo, izkušnjo, primer ipd., podkrepljena pa je tudi s fotografskim gradivom. V temeljnem besedilu so ključne besede, pojmi in definicije zapisane v krepkem tisku. V posebnem okvirju pod naslovom »Premislimo« so vprašanja, naloge in napotki za lažje razumevanje vsebine in utrjevanja znanja. Ostale zanimivosti, dodatni podatki, strnjene misli in nekatere definicije so prav tako zapisane v okvirjih, ločeno od temeljnega besedila.

Učbenik je dobro opremljen s slikovnim gradivom, saj je v njem 93 barvnih fotografij, 40 različnih splošnih in tematskih kart, 11 grafikonov, 5 preglednic, 2 shemi in 2 sliki, ki ju ni mogoče uvrstiti v nobeno od omenjenih kategorij (skupaj 153 slik). Vsako slikovno gradivo je opremljeno s komentarjem; nekateri komentarji so zelo obsežni in podajajo tudi novo znanje, ki ga v temeljnem besedilu ni.

Slovenski zamejci v učbeniku

Slovenski manjšini v sosednjih državah je v učbeniku namenjeno posebno poglavje v vsebinskem sklopu *Družbenogeografske značilnosti Slovenije* z naslovom *Kje se konča Slovenija?* Poglavje ima dva podnaslova – Slovenci v zamejstvu in Slovenci po svetu ter skupaj obsega štiri strani, med katerimi so skoraj tri strani namenjene Slovincem v zamejstvu. Poleg osnovnega besedila je tu še motivacijsko besedilo na začetku poglavja, ki se začena s koroško narodno pesmijo in nadaljuje z uvodom v novo učno temo, od slikovnega gradiva pa besedilo dopolnjujejo tri karte, naslovnica zamejskega časopisa in ena fotografija.

Že naslov poglavja je pomenljiv, saj dijake pripravi do razmišljanja o mejah, ki so pri razumevanju današnjega položaja Slovencev v sosednjih državah ključne. Osnovno besedilo postopoma obravnava Slovence v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, pri čemer so izpostavljena območja oziroma pokrajine, v katerih živijo. Na kratko je predstavljena zgodovina Slovencev na posameznem območju, očitani so tudi najbolj ključni geografski problemi današnjega časa. Za vse tri slovenske narodne skupnosti v sosednjih državah so podane številčne ocene, navedeno pa je, da Slovenci živijo tudi v drugih delih držav, ne le na avtohtonem ozemlju. Osnovno besedilo omenja tudi avtohtono slovensko prebivalstvo na Hrvaškem. Posebej izpostavljen je pojem *asimilacija*, ki je razložen in aktualiziran v posebnem okvirčku. Na koncu poglavja sta dve vprašanji v rubriki »Premislimo«, ki vprašujeta po krajih v sosednjih državah, kjer živijo Slovenci in pokrajinskih enotah, ki povezujejo Slovence v Republiki Sloveniji in sosednjih državah.

Na prvi karti je prikazan izsek iz karte ledinskih imen na Tržaškem, ki prikazuje enega od dokazov večstoletne navzočnosti Slovencev na izbranem območju. Druga in tretja karta sta kartodiagrama, kjer eden prikazuje število dijakov zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu na Južnem Koroškem po občinah, drugi pa s Slovenci poseljeno ozemlje v Italiji, prav tako po občinah. Obe karti imata obsežna komentarja, ki odpirata nova vprašanja in dileme ter nudita izhodišče za kritično razmišljanje o položaju Slovencev v zamejstvu. Dvojezična naslovnica župnijskega lista Ukve je lahko iztočnica za osvetlitev pomena organiziranosti manjšine, pri čemer so odigrali zelo pomembno vlogo duhovniki. Fotografija, ki prikazuje odprtje ljudske šole Mohorjeve družbe v Celovcu pa nudi iztočnico za pomen manjšinskih izobraževalnih ustanov in pravice do rabe slovenskega jezika za obstoj in ohranjanje manjšine.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SLOVENIJE

Predstavitev učbenika

Učbenik *Geografske značilnosti Slovenije* je izšel leta 2006 pri Mladinski knjigi pod avtorstvom Marijana Likarja, Sabine Popit in Svita Šturma. Istega leta je bil potrjen za tretji letnik gimnazijskega in srednje tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja.

V učbeniku je uporabljen občegeografski pristop obravnave geografije Slovenije. Obsega 99 oštevilčenih strani in se deli na sedem vsebinskih sklopov: *Uvod* (4 strani), *Površje* (8 strani), *Podnebje* (8 strani), *Vodovje* (10 strani), *Prst in rastlinstvo* (6 strani), *Prebivalstvo in gospodarstvo* (40 strani) ter *Izbrani procesi* (14 strani). Ob kazalu je v slikovni obliki predstavljena zgradba učbenika. Vsebinski sklopi si sledijo v zaporedju, ki je predvideno po učnem načrtu, razen sklopa *Izbrani procesi*, ki združuje različne tematike in jih je mogoče vključiti tudi med obravnavo tekoče snovi.

Vsak vsebinski sklop, z izjemo *Uvoda*, se začne s tematsko motivacijsko fotografijo in kratkim besedilom, ki uvaja v novo tematiko. V več primerih gre za odlomek iz literarnega dela, v ostalih primerih pa iz drugih virov. Osnovno besedilo dopolnjuje in pojasnjuje, nemalokrat pa tudi nadomešča, slikovno gradivo, ki je pomemben prikaz snovi v tem učbeniku. K zanimivosti in predvsem aktualnosti prispevajo številni odlomki iz časopisov, revij ali spletnih strani, ki prikazujejo geografske pojave in procese kot del vsakdanjega življenja. Ob strani besedila je ikona Atlasa sveta s številko strani, kjer se nahaja obravnavana tematika. Vsebinski sklop se zaključi s preglednimi vprašanji za ponovitev snovi. V učbeniku je tudi nekaj izbranih študij primerov, ki so del posameznega sklopa, njihov namen pa je poglobljen in celovit prikaz snovi.

V učbeniku je veliko raznolikega in nazornega slikovnega gradiva, saj je v njem kar 314 slik. Od tega so 203 barvne fotografije, 43 tematskih kart, 43 grafikonov, 7 preglednic, 14 shem in 4 ilustracije. Slikovno gradivo se vsebinsko zliva z besedilom; navadno je namenjeno boljši ponazoritvi in sodi k razlagi osnovnih geografskih pojmov in pojavov, velikokrat pa tudi kot izhodišče za razmišljanje, provokacija ali poglobljen pogled na nek geografski problem.

Slovenski zamejci v učbeniku

Slovenska narodna manjšina v sosednjih državah je v učbeniku obravnavana v vsebinskem sklopu *Prebivalstvo in gospodarstvo* pod naslovom Slovenci v zamejstvu in je predstavljena na dveh straneh. Gre za zadnje poglavje od štirih, ki obravnavajo prebivalstvo Slovenije. Poleg osnovnega besedila so vsebine podkrepljene še s štirimi fotografijami, eno karto ter enim izrezkom iz dnevnega časopisja, na koncu poglavja sta tudi dve vprašanji za ponovitev snovi, ki pa se nanašata na obravnavo prebivalstva na splošno iz prejšnjih poglavij.

Osnovno besedilo se začne s predstavitvijo slovenske narodne manjšine, ki živi v Italiji, Avstriji in na Madžarskem ter izpostavi predvsem problem asimilacije manjšinskega prebivalstva in problematiko uveljavljanja narodnostnih pravic. Omeni odgovornost Slovenije do skrbi za narodnostne pravice zamejcev in pomen izobraževanja za mlajše generacije manjšinskih pripadnikov. Temu sledijo kratke predstavitve manjšine v posamezni državi, ki so naslovljene s Slovenci v Italiji, Slovenci v Avstriji in Slovenci na Madžarskem. Omenjene so pokrajine, v katerih živijo Slovenci, ter pomembnejši kraji za manjšinsko prebivalstvo, na kratko pa je predstavljena stopnja in način varovanja manjšine na posameznem območju. Upadanje števila in slab položaj Slovencev sta omenjena le pri Slovencih v Avstriji in na Madžarskem, vendar ne s številkami, medtem kot za Slovence v Italiji besedilo pove le, da imajo glede na pokrajine manjše in večje narodnostne pravice.

Na karti so prikazani premiki jezikovne meje na slovenskem ozemlju v novem veku, kjer sta označeni meja in slovensko etnično ozemlje iz 19. stoletja, območja poselitve z nemškim prebivalstvom in Slovenci od 12. stoletja do danes, smer poteka germanizacije, meja dvojezičnega ozemlja na Koroškem iz leta 1972 ter državna meja Republike Slovenije. Na fotografijah so prikazane nekatere pokrajine, kjer živijo Slovenci v zamejstvu – Rezija v Italiji, Vrbsko-Celovško podolje in Ziljska dolina v Avstriji ter Porabje na Madžarskem. Izsek iz časopisa *Delo* (oktober 2005) pa na kratko oriše pomen slovenskega kulturnega in informacijskega centra v Porabju za Porabske Slovence.

SLOVENIJA 1

Predstavitev učbenika

Učbenik *Slovenija 1* je napisal Jurij Senegačnik in je izšel leta 2008 pri založbi Modrijan, istega leta pa je bil potrjen s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje kot učbenik za geografijo za tretji letnik gimnazij.

Geografija Slovenije je v učbeniku obravnavana po občegeografskem pristopu in obsega 120 oštevilčenih strani. Učbenik sestavljata dva velika tematska sklopa, eden je namenjen naravnogeografskim osnovam, drugi sodobnim družbenogeografskim procesom in problemom. Tematski sklop *Naravnogeografske osnove* obsega 50 strani, *Sodobni družbenogeografski procesi in problemi* pa 62 strani. Poleg kazala je ena stran namenjena urednikovi besedi o učbeniku, na eni strani je »ključ« za uporabo učbenika, povsem na koncu učbenika pa je na treh straneh še seznam uporabljene literature in virov.

Vsak tematski sklop se začne z dvostranskim napovednikom, kjer je na levi strani celostranska fotografija z značilnim motivom, ki je tudi slikovni uvod v sklop, na desni strani pa si sledijo naslov tematskega sklopa, tri uvodna motivacijska vprašanja, manjša motivacijska fotografija, motivacijsko besedilo kot uvod v tematski sklop in napoved vsebinskih sklopov. Poleg osnovnega besedila, v katerem so s krepkim tiskom poudarjeni pomembni pojmi, in slikovnega gradiva ima učbenik še rubrike »Zanimivosti«, »Primer« in »Za kanček več«, ki se med seboj razlikujejo glede na barvno podlago, od osnovnega besedila pa se ločijo tudi po tisku, saj so vse tri rubrike napisane v ležeči pisavi. Prva rubrika opisuje različne zanimivosti, povezane z aktualno snovjo v osnovnem besedilu, v drugi so podrobnosti, ki dodatno osvetljujejo izbrane probleme, v tretji pa vsebine, ki jih učni načrt ne predvideva in jih učitelj vključi v pouk po lastni presoji. Na koncu vsakega vsebinskega sklopa so vprašanja za ponavljanje in utrjevanje snovi, njihova zahtevnost pa se stopnjuje.

Učbenik je bogat s skrbno izbranim in številčnim slikovnim gradivom. V njem so 303 slike, od tega 171 barvnih fotografij, 49 različnih kart, 76 grafikonov, 6 shem in 1 preglednica. Zlasti veliko je grafikonov, kar ustreza načelu spodbujanja dijakov k samostojnemu razmišljanju, analizi, sintezi in delanju samostojnih zaključkov, kot poudarja urednik učbenika v uvodni besedi.

Slovenski zamejci v učbeniku

Učno snov o slovenski manjšini v sosednjih državah je v učbeniku najti v vsebinskem sklopu *Sodobni družbenogeografski procesi in problemi* pod naslovi Položaj slovenske manjšine v zamejstvu se spreminja, Slovenci v Italiji, Slovenci v Avstriji in Slovenci na Madžarskem. Poglavja si sledijo drug za drugim in tvorijo vsebinsko celoto. Problematika je predstavljena in obravnavana na petih straneh, osnovno besedilo je podkrepljeno z rubriko »Primer«, trinajstimi fotografijami, tremi kartami in enim grafikonom.

V poglavju Položaj slovenske manjšine v zamejstvu se spreminja je na kratko predstavljeno o kom govorimo, ko govorimo o zamejskih Slovencih in zakaj sem ne sodi tudi avtohtono prebivalstvo na Hrvaškem. Nato je v rubriki »Primer« na eni strani in pol pod naslovom Zakaj stopnja narodne zavesti ni povsod enaka pregledno, natančno, aktualno, ažurno in zanimivo predstavljena problematika in vprašanje varovanja in ohranjanja narodne zavesti pri slovenskem manjšinskem prebivalstvu v sosedstvu. Razloženo je, zakaj in kje se je ohranila le regionalna

zavest, ne pa tudi nacionalna, kako so različni asimilacijski pritiski večinskih narodov vplivali na ohranitev jezika in kulture, besedilo omeni in pojasni vindišarsko in vendsko teorijo ter posledice obeh, ter predstavi današnje stanje slovenske manjšine, predvsem z vidika ohranjanja slovenstva. Besedilo je podkrepjeno s štirimi fotografijami in njim pripadajočimi komentarji: naselje Sele v Avstriji na vznožju hribovitega sveta, dvojezično javno obvestilo v Beneški Sloveniji, zapisano v narečju, dvojezični krajevni napis v Reziji, prav tako v narečju ter ljudska šola v Slovenjem Plajberku na avstrijskem Koroškem.

Poglavje Slovenci v Italiji najprej omeni, da gre za najštevilčnejšo slovensko manjšino v sosednjih državah, kasneje ta podatek podkrepi tudi številčno, nato sledi kratka predstavitev območij, kjer živijo Slovenci in oris njihovega položaja glede na stopnjo varovanja in pravice. Nadalje besedilo obravnava in razlaga nastanek novega razpršenega jedra slovenske poselitve v Furlanski nižini ter izpostavi in razloži pomen sprejetja globalnega zaščitnega zakona za Slovence iz leta 2001. Dopolnitvi osnovnega besedila je namenjenih pet fotografij, ki prikazujejo narodnostno mešano mesto Gorica, dvojezični napis za kraško hišo na Tržaškem, hribovsko naselje Plestiščica v Terskih dolinah, Kanalsko dolino ter dvojezični krajevni napis Klenje v Beneški Sloveniji. Karta prikazuje delež Slovencev v Furlaniji – Julijski krajini po občinah sredi devetdesetih let.

Poglavje Slovenci v Avstriji najprej imenuje območja, kjer živijo koroški Slovenci in Slovenci na avstrijskem Štajerskem ter predstavi sodobne trende naseljevanja zunaj območja avtohtone poselitve. Temu sledi pojasnitev statističnega nazadovanja pripadnikov slovenske manjšine ter številčna opredelitev glede na ocene strokovnjakov. V nadaljevanju besedilo omeni neupoštevanje avstrijske državne pogodbe, kakšna je raba slovenščine na avstrijskem Koroškem in da je na avstrijskem Štajerskem praktično ni, na kratko omeni tudi dvojezične krajevne napise, besedilo pa zaključí v pozitivnem vzdušju o stanju na področju slovenskega izobraževanja in kulture, kjer izpostavi zlasti pomen slovenske gimnazije v Celovcu. Osnovno besedilo je dopolnjeno z dvema fotografijama, ki prikazujeta pokrajino Ziljske doline z naseljem Bistrica ob Zilji ter dvojezična krajevna napisa Železna Kapla in Sela pod Obirjem. Karta prikazuje delež prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na avstrijskem Koroškem po občinah ob popisu prebivalstva leta 2001, grafikon pa število vseh učencev in število prijavljenih k dvojezičnem pouku na južnem Koroškem v obdobju 1958/1959–2006/2007.

Poglavje o Slovencih na Madžarskem najprej predstavi območje slovenske avtohtone poselitve, čemur sledijo orisi zgodovinskih dejstev in gospodarske zaostalosti slovenskega Porabja ter vzroki za veliko ogroženost manjšine. Besedilo se nadaljuje s kulturnim položajem manjšine, za katerega pravi, da je dobro in da temelji predvsem na izrazitem narečju, kar pa kljub dobrim čezmejnim stikom s Slovenijo predstavlja nekatere težave pri razumevanju knjižne slovenščine. Besedilo zaključí s številčnimi podatki o Slovencih tako v Porabju kot v drugih delih Madžarske. Osnovno besedilo dopolnjujeta dve fotografiji, in sicer dvojezični krajevni napisi v Slovenski vesi ter fotografija utripa iz naselja Gornji Senik, ter karta, ki prikazuje delež Slovencev v Slovenskem Porabju po občinah ob popisu prebivalstva leta 2001.

GEOGRAFIJA SLOVENIJE 2, PRIPRAVA NA MATURO

Predstavitev učbenika

Učbenik *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* je pod avtorstvom Marijana M. Klemenčiča in Igorja Lipovška izšel leta 2003 pri Državni založbi Slovenije. Istega leta je bil potrjen za pouk geografije v četrtem letniku gimnazijskega izobraževanja kot učbenik za pripravo na maturo.

Učbenik obravnava geografijo Slovenije po regionalnogeografskem pristopu, kar pomeni podrobnejšo obravnavo po posameznih pokrajinah. Ima 75 oštevilčenih strani in šest osnovnih vsebinskih sklopov: *Geografska delitev Slovenije* (2 strani), *Slovenske Alpe* (13 strani), *Predalpska Slovenija* (20 strani), *Slovensko Primorje – okno na morje* (10 strani), *Zanimivosti, znamenitosti in skrivnosti kraškega podzemlja* (7 strani) ter *Subpanonska Slovenija* (13 strani). Kazalo vsebine je na dveh straneh, na eni je *Uvod*, na naslednjih dveh pa je s slikami razložena zgradba učbenika.

Učbenik ima v osnovi enako zgradbo in zasnovu kot učbenik *Geografija Slovenije 1*, le da so v tem na začetku vsakega vsebinskega sklopa motivacijska vprašanja, ki dijake pripravijo na kritično razmišljanje pristop k obravnavi posamezne pokrajine, in tematska karta pokrajine z označenimi naravnogeografskimi enotami.

V učbeniku je 111 slik, med katerimi je 73 barvnih fotografij, 24 različnih kart, 6 grafikonov, 4 preglednice in 4 slike, ki ne sodijo v nobeno od teh kategorij. Slikovno gradivo je del vsebine in ne le njegov dodatek, z njim pa sta avtorja želela izpostaviti in ponazoriti nekatere pomembne naravno in družbenogeografske procese.

Slovenski zamejci v učbeniku

Učbenik *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* je prvi v vrsti učbenikov, ki obravnava celotno slovensko narodno ozemlje kot eno enoto, ne glede na to, ali je to v pravnem pogledu ozemlje Republike Slovenije ali katere druge sosednje države. Ta koncept obravnave slovenskih narodnih manjšin v sosednjih državah je pojasnjen v prvem vsebinskem sklopu *Geografska delitev Slovenije* pod naslovom *Do državne meje ali tudi prek nje?* Takšna obravnava uvršča učno snov o slovenskem narodnem ozemlju zunaj državnih meja k tisti pokrajini, katere del ali nadaljevanje je.

Učna snov o pokrajinah, kjer živijo Slovenci v sosednjih državah je obravnavana v treh vsebinskih sklopih: *Slovenske Alpe*, *Slovensko primorje – okno na morje* in *Subpanonska Slovenija*. V vsebinskem sklopu *Slovenske Alpe* so na začetnem zemljevidu označene vse naravnogeografske enote, ki so predvidene za obravnavo v tem sklopu, ne glede na potek državne meje. V poglavju o Julijskih Alpah je eden od podnaslovov namenjen Reziji, ki jo besedilo primerja z Bovškim. Podane so predvsem naravnogeografske značilnosti te alpske doline in razmere za poselitev, omenjeno pa je tudi bogato kulturno izročilo in izrazita lokalna zavest prebivalcev. Besedilo podaja številčni podatek o Rezijanih. Kanalska in Ziljska dolina ter avstrijska Koroška so obravnavane v poglavju Karavanke s soseditvom, kjer je celotno območje Karavank in okolica predstavljeno kot enotna in medsebojno povezana regija. Pokrajine in kraji v Italiji in Avstriji so vpeti v besedilo, ki poudarja, da gre z naravnogeografskega vidika za enoten svet. Posebej izpostavljena so območja Roža, Podjune in Ziljske doline, ki imajo v poglavju tudi svoj podnaslov. Besedilo predstavi gospodarsko dejavnost in navezanost prebivalstva na zemljo, izpostavi Celovško kotlino s Celovcem kot središčnim naseljem ter še nekaj drugih

pomembnejših krajev za Slovence na tem območju. Od petih fotografij v poglavju Karavanke s sosedstvom so kar štiri z območij slovenske manjšine v Italiji in Avstriji. Panoramske fotografije prikazujejo Kanalsko dolino, Djekše na Svinji planini, naselje Sele ter Gure s Hodiškim jezerom. Vse imajo obsežne komentarje, ki predstavljajo pomemben delež k osnovnem besedilu. K Slovincem v Italiji se učbenik vrne v vsebinskem sklopu *Slovensko primorje – okno na morje* najprej v poglavju Naš košček morja in toplega sonca, kjer je del besedila naslovljen Primorski Slovenci s(m)o tudi na drugi strani meje. Na kratko je napisano, kje živijo Slovenci na Tržaškem in Goriškem in da je italijanska zakonodaja do slovenske manjšine najbolj varovalno naravnana prav na Tržaškem, drugje v Italiji pa pripadniki manjšine nimajo tolikšnih pravic in tako številčnih kulturnih in izobraževalnih ustanov. V posebnem okvirčku z zanimivostmi je predstavljen pomen in vloga mesta Trst v času Avstro-Ogrske do druge svetovne vojen, besedilo pa je dopolnjeno tudi s panoramsko fotografijo mesta. Tržaško in Kras sta nadalje omenjena v poglavju V domovini krasa, kjer je v enem odstavku razloženo, da je Kras s Trstom v preteklosti tvoril enoten naravni, gospodarski in kulturni prostor, kar so spremenile razmere po drugi svetovni vojni. Povedano je tudi, da so od takrat naprej Slovenci na tem območju v Italiji manjšina. Problematiko Krasa med Slovenijo in Italijo odpira tudi vprašanje v rubriki Premislimo, ki dijake vprašuje o pomenu vključitve Slovenije v Evropsko unijo in kako bi to lahko vplivalo na medsebojno sodelovanje. V vsebinskem sklopu *Subpanonska Slovenija* v poglavju Vinorodna gričevja in plodne ravnine subpanonske Slovenije je posebno podpoglavje namenjeno porabskim Slovincem. Na kratko je predstavljeno zgodovinsko ozadje Porabja v povezavi s Prekmurjem, gospodarska zaostalost območja in da je stanje slovenske manjšine na Madžarskem dokaj slabo, saj so bili porabski Slovenci izpostavljeni hudi asimilaciji.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SLOVENIJE – PRIPRAVA NA MATURO

Predstavitev učbenika

Učbenik *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo* so napisali Martina Petek, Sabina Popit in Marko Arnuš. Izšel je leta 2007 pri založbi Mladinske knjige, istega leta je bil tudi potrjen kot učbenik za geografijo za četrti letnik gimnazijskega in srednje tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja.

Geografija Slovenije je v učbeniku obdelana po regionalnogeografskem pristopu, ki obravnava Slovenijo po posameznih pokrajinah. Učbenik ima 79 oštevilčenih strani in sedem osnovnih vsebinskih sklopov: *Geografska delitev Slovenije* (2 strani), *Alpske pokrajine* (12 strani), *Predalpske pokrajine* (20 strani), *Submediteranske pokrajine* (10 strani), *Dinarskokraške pokrajine* (14 strani), *Subpanonske pokrajine* (14 strani) in *Slovinci v zamejstvu* (2 strani). Na dveh straneh sta še kazalo in zgradba učbenika, podkrepljena s slikovnim gradivom.

Zasnovan in zgrajen je enako kot njegov predhodnik *Geografske značilnosti Slovenije* za tretji letnik. Tudi ta učbenik odlikuje številčno in skrbno izbrano slikovno gradivo, ki bodisi dopolnjuje osnovno besedilo bodisi ga celo nadomešča, saj vsebuje kar 298 slik. Od tega je 234 barvnih fotografij, 46 različnih tematskih kart, 10 grafikonov, 4 preglednice, 1 shema in 3 druge slike. Aktualno slikovno gradivo dela učbenik privlačen na pogled, kar motivira dijake k njegovi aktivni uporabi.

Slovenski zamejci v učbeniku

Učna snov o slovenski narodni manjšini v sosednjih državah je obravnavana v posebnem vsebinskem sklopu na koncu učbenika, kot »svoja pokrajina«, pod naslovom *Slovenci v zamejstvu*. Snov je pregledno predstavljena na dveh straneh, osnovno besedilo bogati in dopolnjuje osem fotografij ter štiri karte. Snov je razdeljena na splošni uvodni del ter tri dele z naslovi *Slovenci v Italiji*, *Slovenci v Avstriji* in *Slovenci na Madžarskem*.

Snov je strukturirana podobno kot v učbeniku *Geografske značilnosti Slovenije* za tretji letnik, pri čemer je v učbeniku za četrti letnik nekoliko razširjena. V uvodnem delu je dodan podatek, da Slovenci živijo tudi na Hrvaškem ob slovensko-hrvaški meji. Prvič se pojavi tudi zveza slovenski kulturni (in etnični) prostor. V nadaljevanju so pri obravnavi manjšine v posamezni državi dodane osnovne naravnogeografske značilnosti pokrajin, v katerih živijo Slovenci, besedilo pa se osredotoča tudi na vzroke za upadanje slovensko govorečih na teh območjih. Pri Slovencih v Italiji je tako razloženo, kaj pomeni več narodnostnih pravic na Tržaškem in Goriškem kot v ostalih pokrajinah Furlanije – Julijske krajine, pri Slovencih v Avstriji so navedeni pomembnejši vzroki za zmanjševanje slovensko govorečega prebivalstva in odnos Avstrije do reševanja manjšinskih problemov, pri Slovencih na Madžarskem pa besedilo izpostavi predvsem prepočasno uresničevanje sporazuma o manjšinah in v čem se kažejo problemi.

Na fotografijah so naslovnice zamejskih časopisov Slovencev v Italiji Primorski dnevnik in Novi Matajur, dvojezična tabla Slovenskega kulturno-informacijskega centra v Porabju, trojezični (še madžarsko in nemško) krajevni napis naselja Dolnji Senik v Porabju ter panoramske fotografije Rezije, Ziljske doline, Vrbsko-Celovškega podolja in Porabja. Panoramske fotografije pokrajin so povezane s puščicami, ki kažejo njihovo lego na zemljevidu. Tri karte prikazujejo slovensko narodnostno ozemlje v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, na njih pa so posebej označene pokrajine, kjer živijo Slovenci. Ena karta poenostavljeno prikazuje celotno slovensko etnično ozemlje, pri čemer je posebej poudarjeno ozemlje zunaj meja Republike Slovenije, označeno pa je tudi območje italijanske narodne manjšine in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Tako slikovno gradivo odpira in dopušča širšo razpravo o slovenski manjšinski problematiki v sosedstvu.

ATLASI, DELOVNI ZVEZKI, ZBIRKE NALOG

Za šolsko leto 2008/2009 sta predpisana dva delovna zvezka, in sicer *Geografske značilnosti Slovenije, delovni zvezek* ter *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo, delovni zvezek*. Od kartografskega gradiva so za to šolsko leto na izbiro trije atlas: *Geografski atlas sveta za šole*, *Veliki šolski atlas* in *Geografski atlas Slovenije za šole*.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SLOVENIJE, delovni zvezek

Predstavitev delovnega zvezka

Delovni zvezek *Geografske značilnosti Slovenije* sta napisali Marjana Likar in Sabina Popit in sodi k istoimenskem učbeniku. Izšel je leta 2006 pri založbi Mladinska knjiga, istega leta pa je bil potrjen kot delovni zvezek za tretji letnik gimnazijskega in srednjega tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja.

Delovni zvezek obsega 45 oštevilčenih strani, aktivnosti pa so razdeljene v 18 vaj, ki pokrivajo vse vsebinske sklope, razen uvodnega, iz učbenika *Geografske značilnosti Slovenije*. Največji delež vaj – osem – pripada sklopu *Prebivalstvo in gospodarstvo*.

Vaje od dijakov zahtevajo različne aktivnosti in mišljenje na različnih zahtevnostnih stopnjah. Na začetku vsake vaje, ponekod pa tudi vmes, so navedene strani v atlasu in učbeniku, kjer je moč najti snov in gradivo za pomoč pri reševanju. Delovni zvezek je zelo dobro opremljen s slikovnim gradivom, ki tudi pripomore h kakovostnejši obravnavi, utrjevanju in širjenju znanja. Vsebuje 97 slik, od katerih je 46 barvnih fotografij, 15 tematskih kart, 10 preglednic, 24 grafikonov in 2 drugi slike (križanki).

Slovenski zamejci v delovnem zvezku

V delovnem zvezku je učna snov o Slovencih v zamejstvu omenjena le pri osmi vaji z naslovom *Prebivalstvo – prvič*, in sicer v eni od osmih alinej v nalogi s križanko. Alineja vprašuje po pokrajini v Avstriji, kjer živijo tudi Slovenci. Glede na mesto, ki je tematiki namenjeno v učbeniku, je taka obravnava zelo skromna.

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SLOVENIJE – PRIPRAVA NA MATURO, delovni zvezek
Delovni zvezek *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo* avtorjev Martine Petek, Sabine Popit in Marka Anuša je izšel leta 2007 pri založbi Mladinske knjige in bil potrjen kot delovni zvezek za pouk geografije v četrtem letniku gimnazijskega in srednjega tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja. V njem ni predvidenih vaj v navezavi na vprašanje in položaj slovenske narodne manjšine v sosednjih državah, čeprav so te vsebine obdelane v učbeniku, katerega del je tudi delovni zvezek. Na 35 straneh je 14 vaj, ki pokrivajo pet osnovnih vsebinskih sklopov – pokrajin – iz učbenika, med katerimi ni poglavij *Geografska delitev Slovenije in Slovenci v zamejstvu*.

GEOGRAFSKI ATLAS SVETA ZA ŠOLE

Geografski atlas sveta za šole je izšel leta 2002 pri Tehniški založbi Slovenije in bil istega leta s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot atlas za geografijo v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju. Obsega 175 oštevilčenih strani.

Ozemlje, kjer živi slovenska avtohtona manjšina v sosednjih državah, je prikazano tako na zemljevidu Slovenije kot tudi na zemljevidih držav Srednje Evrope.

Slovenija

Na zemljevidu Slovenija – fizični zemljevid v merilu 1 : 500 000 so prikazane vse sosednje pokrajine na enak način kot ozemlje Republike Slovenije.

Najbolje je prikazano slovensko etnično ozemlje in območje današnje poselitve Slovencev v Avstriji, ki zajema celotno območje omenjene poselitve. Na avstrijskem Koroškem in Štajerskem so poimenovane vse pokrajinske enote in tudi vsa krajevna imena so zapisana dvojezično.

Območja slovenske poselitve v Italiji niso prikazana tako dosledno. V celoti sta prikazani le območji Tržaške in Goriške pokrajine, kjer so vsa naselja zapisana dvojezično, medtem ko je Videmska pokrajina skromno predstavljena. Zemljevid obsega sicer Nadiško Beneško Slovenijo in mesto Čedad/Cividale, vendar ni krajevnega imena za tamkajšnji najpomembnejši kraj Špeter

Slovenov/San Pietro al Natisone. V dolini Rezije je prikazan samo najvzhodnejši del in naselje Stolbica/Stolvizza, ni pa imena, da je to dolina Rezije. Le delno je prikazana tudi Kanalska dolina, kjer sicer piše za katero dolino gre, vendar se prikaz na zemljevidu zaključi nekoliko zahodneje od naselja Naborjet/Malborghetto. Tako so iz prikaza povsem izpuščene doline Terske Beneške Slovenije, velik del Rezije, del Kanalske doline in tudi ozemlje novejših poselitve Slovencev, ki se razteza še zahodneje od omenjenih predelov. Na zemljevidu tudi ni napisa Furlanija ali Furlanija–Julijska Krajina.

Območje slovenskega Porabja na Madžarskem je povsem izpuščeno iz prikaza na zemljevidu Slovenije. Na državni meji je dvojezično označeno le naselje Gornji Senik/Felsőszőlnek.

V nadaljevanju sledi nekaj tematskih zemljevidov Slovenije, med katerimi sta tudi Gamsova in Ilešičeva naravnogeografska regionalizacija Slovenije, ki sta prikazani prekrivno na enem zemljevidu. Čeprav v originalu vključujeta območja onkraj današnje državne meje, kamor se naravnogeografsko nadaljujejo pokrajine, in so to v večini območja slovenske poselitve v sosedstvu, na tem prikazu pokrajine segajo le do meja Republike Slovenije.

Srednja Evropa

Na fizičnem zemljevidu Srednje Evrope v merilu 1 : 4 000 000 so z dvojezičnimi napisi prikazana večja naselja v zamejstvu – Trst/Trieste, Videm/Udine, Beljak/Villach, Celovec/Klagenfurt, Porabje pa je premajhno za prikaz v tem merilu. Navedena so tudi imena pokrajin v izvornem jeziku, ki pa so večinoma prevedena v slovenščino, še zlasti tista, za katera so uveljavljena slovenska imena, npr. Kärnten (Koroška). Samo v italijanščini pa je zapisano ime Friuli – Venezia Giulia.

Na zemljevidih merila 1 : 2 800 000, ki prikazujejo posamezne skupine držav, npr. Nemčija, Avstrija, Slovenija, Švica, so označeni isti kraji kot na zemljevidu v merilu 1 : 4 000 000, pri prikazu Italije je dodano le ime Gorica/Gorizia.

VELIKI ŠOLSKI ATLAS

Veliki šolski atlas je izšel leta 2003 pri založbi Učila International. Istega leta je bil s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot atlas za geografijo v srednješolskem izobraževanju. Ima 159 oštevilčenih strani.

Zemljevidi držav ali skupin držav so prikazani posamično, brez sosedstva oziroma sosednje države so v brezbarvnem prikazu in zasenčene, pri čemer je viden le relief in morebiti še kaka informacija (npr. potek reke, ime večje pokrajine ipd.), medtem kot je prikazana država v barven prikazu in tako bolj izstopa od okolice.

Na fizičnem zemljevidu Slovenije v merilu 1 : 500 000 je prikazano samo ozemlje Republike Slovenije, sosednje države pa so senčene oziroma bele. Čeprav je viden relief, ni nobenega imena za reko, pokrajino, naselje. Enako je z vsemi nadaljnjimi tematskimi zemljevidi, ne glede na merilo.

Na zemljevidih posameznih držav Evrope v merilu 1 : 5 000 000 so označeni večji kraji, kjer živijo Slovenci v Avstriji in Italiji, Porabje na Madžarskem pa je premajhno za prikaz v tem

merilu. Tako so v Avstriji označena naselja Beljak, Celovec, Gradec, Dunaj, v Italiji pa Trbiž, Humin, Videm, Tržič in Trst.

GEOGRAFSKI ATLAS SLOVENIJE ZA OSNOVNO IN SREDNJE ŠOLE

Geografski atlas Slovenije za osnovno in srednje šole je izšel leta 2004 pri Tehniški založbi Slovenije in bil istega leta s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot atlas za geografijo v osnovnošolskem in srednješolskem izobraževanju. Atlas obsega 135 oštevilčenih strani.

Fizični zemljevid Slovenije v merilu 1 : 650 000 prikazuje ozemlje Republike Slovenije in sosednjih držav, pri čemer je Slovenija prikazana barvno in reliefno, sosedstvo pa brezbarvno in brez informacij o reliefu, vendar z označeno infrastrukturo, vodotoki, imeni naselij in vrhovi gora.

Ozemlje, kjer živijo Slovenci v Italiji, je prikazano dokaj skromno. Zemljevid v celoti zajema le Tržaško in Goriško pokrajino z dvojezično označenimi nekaterimi pomembnejšimi naselji, medtem ko je Videmska pokrajina zelo zapostavljena. V Beneški Sloveniji sta označeni le naselje Čedad/Cividale in reka Nadiža, čeprav je ozemlje Nadiške Beneške Slovenije na zemljevidu, v Kanalski dolini pa je označeno le mesto Trbiž/Tarvisio in nadaljevanje cestne infrastrukture proti zahodu. Iz prikaza so tako povsem izpuščene doline Terske Beneške Slovenije, območje nove poselitve Slovencev v Furlanski nižini, celotna Rezija in velik del Kanalske doline.

Bolje, vendar ne v celoti, je prikazano avtohtono poselitveno ozemlje Slovencev v Avstriji. Na avstrijskem Koroškem so označena imena pokrajinskih enot ter nekaj pomembnejših krajev v bližini meje, na avstrijskem Štajerskem pa je označeno ime Radgona/Bad Radkersburg in nekaj drugih krajev, ki niso avtohtono slovenski. Povsem izvzeto je zahodno poselitveno območje Ziljske doline, ki na zemljevidu sploh ni prikazano.

Slovensko Porabje na Madžarskem je deloma sicer prikazano na fizičnem zemljevidu Slovenije, vendar ni tam označenega nobenega naselja, je le prazno ozemlje.

Fizičnemu zemljevidu Slovenije v merilu 1 : 650 000 sledijo nekoliko natančnejši fizični zemljevidi posameznih delov Slovenije v merilu 1 : 400 000. Vendar pa ti zemljevidi zamejskih območij ne prikazujejo nič bolje kot prejšnji, na avstrijskem Koroškem je prikazanega celo manj ozemlja. Nekoliko bolje je prikazano ozemlje avstrijske Štajerske, kjer je označenih več krajev, tudi zahodno od Radgone, npr. Lučane/Leutschach, ter slovensko Porabje, kjer je označeno nadaljevanje cestne infrastrukture v Porabje in dve imeni naselji – Gornji Senik/Felsőszőlnok in Števanovci/Apátistvánfalva. Prikaz Porabja pa še zdaleč ne sega do reke Rabe.

2.7.2 DRUGA UČNA GRADIVA PRI POUKU GEOGRAFIJE

Poleg predpisanih učnih gradiv v katalogu učbenikov za posamezno šolsko leto obstajajo še drugi učbeniki in gradiva, s katerimi si učitelji lahko pomagajo pri sami izvedbi pouka. Večji del tega so starejši učbeniki, ki zaradi aktualnosti podatkov in sprememb učnih načrtov niso bili potrjeni kot predpisano učno gradivo za gimnazijsko izobraževanje, nekaj pa je tudi povsem novih, ki bodisi ne ustrezajo zahtevanim kriterijem bodisi še niso bili potrjeni kot primerni za izobraževalni

proces. V nadaljevanju sledi pregled nekaterih od njih po enakem vzorcu kot pregled učnih gradiv po Katalogu učbenikov za šolsko leto 2008/2009.

UČBENIKI

GEOGRAFSKE ZNAČILNOSTI SLOVENIJE

Predstavitev učbenika

Drugi natis učbenika *Geografske značilnosti Slovenije* v avtorstvu Ivana Gamsa je izšel leta 1998 pri založbi Mladinska knjiga. Je posodobljena izvedba istoimenskega učbenika iz leta 1983, prvega v vrsti učnikov o geografiji Slovenije. Namenjen je pouku geografije v tretjem letniku gimnazije in v četrtem letniku za tiste, ki bodo opravljali maturo iz predmeta geografija. Ima 183 oštevilčenih strani.

Učbenik vsebuje tako občegeografski kot regionalnogeografski pristop podajanja snovi, saj je predviden za uporabo v dveh letnikih gimnazijskega izobraževanja. Prvi del tako obsega splošno geografijo Slovenije, drugi pa geografske regije Slovenije po Gamsovi regionalizaciji. Na koncu sta še seznam pomembnejše literature za regionalno geografijo Slovenije in njenih delov ter zemljevid Slovenije s sosednjimi pokrajinami na dveh straneh.

Učbenik vsebuje osnovno besedilo, ki je obvezno za obravnavo, drobn tisk, kjer so informacije, ki presegajo učni načrt, v poševnem tisku pa so vprašanja za utrjevanje usvojenega znanja. Učbenik ima 223 enot različnega slikovnega gradiva, med katerim je 92 fotografij, 76 zemljevidov oziroma tematskih kart, 51 grafikonov, 3 preglednice in 1 skica.

Slovenski zamejci v učbeniku

Učna snov o slovenski narodni skupnosti v sosednjih državah oziroma o zamejcih je obravnavana v dveh delih. V tretjem letniku pri obravnavi obče geografije Slovenije v poglavju o prebivalstvu ter v četrtem letniku pri obravnavi regij Slovenije v posebnem poglavju.

Pri obravnavi prebivalstva v sklopu *Splošna geografija* sta zamejskim Slovincem posvečeni dve strani v učbeniku pod naslovom Slovenci v zamejstvu. Večina snovi je zapisana kot osnovno besedilo, dve vprašanji sta v ležečem tisku, en odstavek pa tudi v drobnem tisku. Od slikovnega gradiva besedilo dopolnjujejo trije kartografski prikazi.

Snov se začne z omembo programa Zedinjene Slovenije, ki da ni bil v celoti uresničen, zato živijo Slovenci tudi v sosednjih državah. Pri koroških Slovencih je predstavljen potek slovenske poselitve v Avstriji ter problematika jezikovne asimilacije. Ob zemljevidu Premiki jezikovne meje v novem veku sta vprašanji o premikanju jezikovne meje skozi različna zgodovinska obdobja. Tudi druga dva zemljevida sta posvečena koroškim Slovincem, in sicer prikazujeta Delež prebivalstva s slovenskim jezikom na avstrijskem Koroškem 1880 in Delež prebivalstva s slovenskim jezikom na avstrijskem Koroškem ob popisu 1991. V drobnem tisku je razloženo stanje po koroškem plebiscitu leta 1920 in podana številčna ocena o koroških Slovencih. Slovenci v Italiji so predstavljeni po posameznih pokrajinah, kjer živijo, na kratko so izpostavljeni ključni problemi v vsaki od pokrajin, podana pa je tudi številčna ocena, koliko Slovencev živi v vsaki od teh pokrajin. Slovincem v Porabju je namenjen le kratek odstavek, kje so in da imajo le redki možnost slovenskega pouka v šolah.

V sklopu *Geografske regije Slovenije*, ki je predviden za obravnavo v četrtem letniku gimnazije, je zamejskim Slovencem posvečeno zadnje poglavje v učbeniku z naslovom Slovenci v zamejstvu, ki problematiko obravnava na petih straneh.

V splošnem uvodu je predstavljen program Zedinjene Slovenije ter zgodovinske razmere po prvi in drugi svetovni vojni, ki si pripeljale do današnjega stanja in nastanka slovenske narodne manjšine v sosednjih državah. Nato sledi obravnavo po posameznih državah pod naslovi Slovenci na Madžarskem, Slovenci v zamejski koroški ter Slovenci v Italiji.

O porabskih Slovencih in Porabju govorita le dva odstavka, ki na kratko opišeta zgodovinske razmere za nastanek manjšine ter predvsem naravnogeografske značilnosti Porabja. Omenjena sta kraja Monošter in Gornji Senik kot pomembna kraja za Porabske Slovence. Koroški Slovenci so obravnavani po posameznih pokrajinah po Gamsovi regionalizaciji – Podjuna, Zgornji in spodnji Rož in Baška pokrajina, Gure, Vrbsko-Celovško podolje, Beljaška sovodenj in Ziljska dolina. Večinoma gre za naravnogeografsko obravnavo teh območij, omenjenih pa je tudi nekaj drugih podatkov, kot je gospodarski pomen za Koroške Slovence, kulturno središče ipd. V drobnem tisku je v dveh odstavkih opisane dogajanje v Celovski kotlini med in po ledeni dobi ter njene posledice na današnje razmere – podnebje in oblikovanost površja ter s tem povezan turizem. Tudi Slovenci v Italiji so obravnavani po posameznih pokrajinah – Kanalska dolina, Rezija, Beneška Slovenija, Goriška in Tržaško. V skupnem splošnem uvodu je omenjeno Svobodno tržaško ozemlje in z njim povezano dogajanje ter neenake narodnostne pravice slovenske manjšine v Italiji. Pokrajine so večinoma obravnavane z naravnogeografskega vidika, le pri Tržaški je še precej drugih podatkov – od gospodarskega in zgodovinskega pomena Trsta za Slovence v preteklosti do današnjega kulturnega in izobraževalnega središča.

Od slikovnega gradiva sta v poglavju dve fotografiji. Ena prikazuje in opisuje pokrajino Gure na avstrijskem Koroškem, druga panoramski pogled na Trst. Obe sta opremljeni z daljšima komentarjema.

V učbeniku niso omenjeni Slovenci na avstrijskem Štajerskem, ki so tudi del slovenske avtohtone manjšine v Avstriji.

ATLASI, DELOVNI ZVEZKI, ZBIRKE NALOG

GEOGRAFIJA SLOVENIJE 1, delovni zvezek

Predstavitev delovnega zvezka

Delovni zvezek *Geografija Slovenije 1* sta napisala Marijan M. Klemenčič in Igor Lipovšek in je dopolnilo k učbeniku *Geografija Slovenije 1* za tretji letnik gimnazijskega izobraževanja. Izšel je leta 2002 pri Državni založbi Slovenije.

Tako kot učbenik je tudi delovni zvezek členjen na naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti Slovenije, nekatere učne teme, ki se vsebinsko dopolnjujejo in povezujejo, pa sta avtorja združila in oblikovala v skupne naloge, povezane z eno ali več učnimi temami. Naloge zahtevajo različne stopnje znanja, različne aktivnosti, predvsem pa stremijo k samostojnemu delu in celostnem razmišljanju. Poleg osnovnih nalog so med vajami tudi nekatere zahtevnejše, ki so posebej označene s simbolom povečevalnega stekla. Na 56 straneh je skupaj 67 enot slikovnega

gradiva, med katerimi je 13 kart, 19 grafikonov in 35 preglednic, bodisi takih, ki že vsebujejo podatke bodisi praznih, ki jih je še potrebno izpolniti.

Slovenski zamejci v delovnem zvezku

Slovenski narodni manjšini v sosednjih državah je posvečen del vaje, ki združuje dve učni temi iz učbenika – Kje se konča Slovenija? in Preštejmo se. Vaja obsega pet strani in osem nalog, med katerimi so tri naloge na skoraj dveh straneh namenjene utrjevanju znanja o zamejskih Slovencih.

Prva naloga zahteva vstavljanje besed v besedilo, pri čemer gre povečini za vstavljanje zemljepisnih imen z območja slovenskega narodnostnega ozemlja v sosednjih državah. Naloga združuje kratek splošni uvod o manjšinah, nato pa vprašuje predvsem po pokrajinah in krajih, kjer živijo Slovenci. Druga naloga je krajša od prve in zahteva imena pokrajinskih enot, ki se iz Republike Slovenije nadaljujejo na slovensko narodnostno ozemlje v Italiji, pri čemer so v levem stolpcu zapisane pokrajinske enote, v desnega pa je potrebno vpisati pokrajine v Sloveniji. Tretja naloga predvideva pogovor s sošolcem ali starši o pravicah in položaju zamejskih Slovencev, kar je potrebno napisati na za to predviden prostor.

Naloge celostno preverijo usvojeno znanje iz učbenika, saj zahtevajo poznavanje ključnih pojmov v zvezi z manjšinami, pokrajinskih enot in pomembnejših krajev za zamejske Slovence, ozavestijo koncept slovenskega narodnostnega ozemlja, ki se glede na naravnogeografske značilnosti nadaljuje tudi prek državnih meja ter spodbujajo k celostnemu razmišljanju o manjšinski problematiki.

SLOVENIJA 1, delovni zvezek

Predstavitev delovnega zvezka

Delovni zvezek *Slovenija 1* je izšel leta 2008 pri založbi Modrijan pod avtorstvom Jurija Senegačnika in dopolnjuje istoimenski učbenik za tretji letnik gimnazijskega izobraževanja.

Vaje so usklajene z razporeditvijo učne snovi v učbeniku, čemur ustreza tudi obseg posameznih tematskih sklopov. Delovni zvezek na 35 straneh vsebuje 54 različnih vaj, ki niso razdeljene po vsebinskih sklopih, ločene so le na naravnogeografske osnove in sodobne družbenogeografske procese in probleme. Veliko je slikovnega gradiva, ki od dijakov zahteva samostojno razmišljanje, analizo, sintezo in lastne zaključke. Od skupaj 98 slik je 40 barvnih fotografij, 46 grafikonov, 8 kart in 4 preglednice. Poleg osnovnih vaj delovni zvezek vsebuje tudi zahtevnejše, ki so označene z zvezdico (*), namenjene pa so preverjanju višjih ravni znanja.

Slovenski zamejci v delovnem zvezku

V delovnem zvezku sta s Slovenci v zamejstvu povezani dve zaporedni vaji, in sicer v sklopu *Sodobni družbenogeografski procesi in problemi*. Vaja številka 32 ima naslov Slovenci v zamejstvu in od dijakov zahteva, da v preglednico dopišejo manjkajoče besede. Od osmih že napisanih jih morajo glede na logični razmislek še sami dopisati sedem. Vaja številka 33, ki ima naslov Starostna sestava slovenskega prebivalstva na avstrijskem Koroškem pa vsebuje delo z grafikonom, na katerem je prikazana primerjava starostne strukture skupnega in slovenskega prebivalstva na avstrijskem Koroškem v letih 1971–2001. Zastavljena so štiri vprašanja, ki zahtevajo krajše odgovore in jih je mogoče razbrati iz grafikona.

V delovnem zvezku so tako omenjena območja, kjer živijo Slovenci v Italiji, na Madžarskem in v Avstriji, izpostavljen pa je problem starostne strukture skupnega in slovenskega prebivalstva na avstrijskem Koroškem.

GEOGRAFIJA SLOVENIJE 2, PRIPRAVA NA MATURO, delovni zvezek

Predstavitev delovnega zvezka

Delovni zvezek *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* je izšel leta 2003 pri Državni založbi Slovenije pod avtorstvom Igorja Lipovška. Delovni zvezek je dopolnilo istoimenskega učbenika za četrti letnik gimnazijskega izobraževanja, naloge pa izhajajo iz ciljev učnega načrta (1998) in izpitnega predmetnega kataloga za maturo.

Delovni zvezek je enako kot učbenik členjen na šest osnovnih vsebinskih sklopov, naslovi posameznih vaj pa se ponekod nekoliko razlikujejo od naslovov poglavij v učbeniku. Naloge so lažje in težje, krajše in daljše ter po obliki raznovrstne, saj želijo pri dijakih spodbujati različne aktivnosti in miselne procese. Na 40 straneh je 27 enot slikovnega gradiva, med katerimi je največ preglednic (20), manj pa je grafikonov (6) in kart (1).

Slovenski zamejci v delovnem zvezku

Tako kot učbenik tudi delovni zvezek sledi konceptu obravnave slovenskega narodnostnega ozemlja kot celote, ne glede na današnji potek državnih meja. Od petih poglavij v treh vsebinskih sklopih, v katerih so zastopane vsebine o slovenskem narodnostnem ozemlju izven meja Republike Slovenije, se te v delovnem zvezku pojavijo v štirih poglavjih z naslovi *Julijske Alpe*, *Karavanke* (vsebinski sklop *Slovenske Alpe*), *Naš košček morja in toplega sonca* (vsebinski sklop *Slovensko primorje*) ter *Vinorodna gričevja in plodne ravnine* (vsebinski sklop *Subpanonska Slovenija*).

V poglavju *Julijske Alpe* je ena od štirih nalog namenjena alpskim pokrajinam, ki se na zahodu nadaljujejo v Italijo in so poseljene tudi z avtohtonim slovenskim prebivalstvom. V poglavju *Karavanke* se na manjšinsko prebivalstvo onkraj državne meje navezujeta dve vaji od štirih. Prva vprašuje po narodih, ki živijo ob Karavankah in kako jih gorovje zbližuje oziroma razdvaja, druga pa po treh alpskih dolinah v Avstriji in njihovem reliefu glede na nastanek, ki so bile v začetku 20. stoletja še povsem slovenske. Poglavje *Naš košček morja in toplega sonca* ima pet vaj, ena od njih zahteva razmišljanje in zapis lastnega mnenja o vplivu vstopa Slovenije v Evropsko zvezo na slovensko manjšino v Italiji. Poglavje *Vinorodna gričevja in plodne ravnine* v četrti od petih vaj vprašuje po okoliščinah in njihovih posledicah na železniško povezavo Hodoš–Murska Sobota in ali ima ta proga tudi kakšno korist za Porabske Slovence.

Naloge, ki so povezane z zamejskimi Slovenci in pokrajinami, v katerih živijo, so zasnovane celostno in spodbujajo kritično mišljenje, saj večinoma zahtevajo analitično in sintezno razmišljanje ter povezovanje znanja o vsaj obmejnih slovenskih regijah.

ATLAS SVETA ZA OSNOVNE IN SREDNJE ŠOLE

Atlas sveta za osnovne in srednje šole je izšel leta 2002 pri založbi Mladinska knjiga in bil do šolskega leta 2008/2009 s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot atlas za uporabo pri pouku geografije. Atlas ima 224 oštevilčenih strani.

Na fizičnih in drugih zemljevidih Slovenije v merilu 1 : 650 000 je prikazano celotno slovensko etnično ozemlje, območja zunaj državnih meja so prikazana enakovredno kot območje Republike Slovenije (barvno, reliefno), zemljepisna imena v zamejstvu so vsa zapisana dvojezično. V Italiji so prikazana vsa območja, kjer živijo Slovenci – od Tržaškega, Goriškega, dela Furlanske nižine, poimenovana je tudi Beneška Slovenija do Rezije in celotne Kanalske doline. V Avstriji so vidne in poimenovane vse pokrajine in pomembnejša naselja, kjer živijo Slovenci. Tudi na Madžarskem je prikazano celotno slovensko etnično ozemlje, ki ga na severu omejuje reka Raba, označeni so trije kraji, pomembni za Porabske Slovence – Gornji Senik/Felsőszőlnek, Števanovci/Apátistvánfalva in Monošter/Szentgotthard. Na zemljevidih pa manjka ime pokrajine Porabje.

Tudi tematski zemljevidi Slovenije v merilu 1 : 1 200 000 nazorno prikazujejo skoraj celotno slovensko etnično ozemlje, čeprav na ozemlju zunaj Republike Slovenije obravnavani pojavi (npr. gostota poselitve) niso prikazani, saj se podatki nanašajo le na državno ozemlje. Zemljevidi kljub temu ohranjajo osnovne fizičnogeografske podatke o ozemlju sosednjih držav – zemljepisna imena. Na teh zemljevidih manjka prikaz slovenskega etničnega ozemlja na Madžarskem oziroma Porabja.

Na zemljevidih Evrope je območje slovenskega zamejstva prikazano na dveh kartah. Srednja Evropa v merilu 1 : 4 000 000 prikazuje kraje Trst/Trieste, Gorica/Gorizia, Videm/Udine, Tablja/Pontebba ter Beljak./Villach in Celovec/Klagenfurt. Zemljevid Alp v merilu 1 : 2 250 000 v ima v Italiji na slovenskem etničnem ozemlju označene kraje Trst/Trieste, Tržič/Monfalcone, Gorica /Gorizia, Videm/Udine, Humin/Gemona, Trbiž/Tarvisio, V Avstriji Beljak/Villach, Osoje/Ossiach, Celovec/Klagenfurt, Velikovec/Völkermarkt, Lipnica/Leibnitz, Radgona/Bad Radkersburg ter na Madžarskem Monošter/Szentgotthard.

SLOVENIJA, ŠOLSKI NAMIZNI TOPOGRAFSKI IN NEMI ZEMLJEVID

Šolski namizni topografski zemljevid Slovenije je v avtorstvu Geodetskega zavoda izšel leta 2005 pri založbi Mladinska knjiga.

Na karti v merilu 1 : 500 000 je prikazano celotno slovensko etnično ozemlje zunaj meja Republike Slovenije, v Italiji, Avstriji in na Madžarskem označene so vse pokrajine in večina krajev, kjer živijo zamejski Slovenci ter vsa zemljepisna imena na avtohtonem slovenskem ozemlju zunaj državne meje so zapisana dvojezično.

SLOVENIJA, ŠOLSKI ZEMLJEVID 1 : 500 000

Šolski zemljevid Slovenije pod avtorstvom Geodetskega inštituta Slovenije je izšel leta 2006 pri založbi Mladinska knjiga.

Na karti v merilu 1 : 500 000 je prikazano celotno slovensko etnično ozemlje zunaj meja Republike Slovenije, označene so vse pokrajine in večina krajev, kjer živijo zamejski Slovenci, vsa zemljepisna imena na avtohtonem slovenskem ozemlju zunaj državne meje pa so zapisana dvojezično.

2.7.3 UČNA GRADIVA PO KATALOGU UČBENIKOV ZA ŠOLSKO LETO 2008/2009 PRI POUKU SLOVENSKEGA JEZIKA

Učna snov o slovenskih narodnih manjšinah in položaju slovenskega jezika v sosednjih državah je pri pouku slovenščine v gimnaziji tako po učnem načrtu iz leta 1998 kot novem učnem načrtu za vse dijake za obravnavno predvidena v sklopu jezikovnega pouka. Deloma je načeloma umeščena v prvi letnik, kjer se dijaki seznanijo z obstojem slovenščine zunaj državnih meja, nadgradnja pa sledi načeloma v tretjem letniku²⁸, ko se podrobneje posvetijo problematiki slovenske narodne manjšine in njenem položaju v sosednjih državah. Poleg obravnave pri jezikovnem pouku se z zamejsko tematiko srečamo tudi pri obravnavi književnosti zamejskih avtorjev ali avtorjev, ki pišejo o zamejstvu.

Za gimnazijsko izobraževanje so v prvem letniku za šolsko leto 2008/2009 za jezikovni pouk na voljo trije učbeniki: *Govorica jezika 1*, *Na pragu besedila 1* in *Slovenščina 1, z besedo do besede*. V tretjem letniku pa je v tem šolskem letu od predpisanih učbenikov na razpolago le *Na pragu besedila 3*.

UČBENIKI

GOVORICA JEZIKA 1

Predstavitev učbenika

Učbenik *Govorica jezika 1* je nastal pod avtorstvom Karle Zajc Berzelak in Irene Velikonja. Prvič je izšel leta 2007 pri založbi Modrijan, leta 2006 pa je bil s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot učbenik za slovenščino v prvem letniku gimnazije. Učbenik ima 176 oštevilčenih strani.

Učbenik je strokovno in didaktično sodobno zasnovan, temelji na procesnem pouku in omogoča aktivno učenje. Besedila izhajajo iz vsakdanjega življenja, so blizu mladostnikom in omogočajo številne medpredmetne povezave. Je oblikovno zelo bogat in razgiban, kar se odraža v uporabi različnih grafičnih sredstev v tisku – barva tiska, tip in velikost črk, razporeditev in oblikovanost besedila, veliko je dodatnega slikovnega, fotografskega in kartografskega gradiva, kar povečuje njegovo aktualnost in privlačnost. Sodi med multimedijske učbenike, saj je na voljo tudi DVD z avdio in videoposnetki, ki je namenjen predvsem učitelju kot pomoč in dodatno gradivo.

Pri vsebinski zasnovi so upoštevana načela komunikacijskega jezikovnega pouka, vsako poglavje ali nova učna snov se začne z besedilom, iz katerega nato izhaja teoretična obravnava. Učbeniške vsebine so razdeljene na osem poglavij: *Sporazumevanje*, *Jezik*, *Besedilo*, *Sporočevalec*, *Naslovnik*, *Okoliščine sporazumevanja*, *Prenosnik* ter *Sprejemanje in tvorjenje besedila*. Poglavja se nadalje delijo na podpoglavja in tudi na še manjše enote. Poleg kazala na začetku ter virov citatov in virov slikovnega gradiva na koncu je učbenik opremljen tudi s ključem za uporabo. Vsako poglavje se začne z uvodno stranjo, kjer je poleg naslova in napovednika vsebine tudi motivacijski uvod v poglavje. Sledi izhodiščno besedilo, na katerem temelji razlaga snovi, temu pa sledijo še dodatna besedila v podpoglavjih. Vsako besedilo je opremljeno s slovarjem

²⁸ Kot je bilo povedano že v poglavju o učnih načrtih, je po novem učnem načrtu letnik obravnave posamezne tematike prepuščen učiteljevi presoji.

zahtevnejših izrazov iz besedila ter z vprašanji, ki pomagajo usmerjati branje. V osnovnem besedilu, ki razlaga učno snov so poudarjeni nekateri pomembni pojmi, pogosta pa so tudi vprašanja, ki ob razlagi vodijo k razumevanju učne snovi. Posebnost učbenika so različne rubrike, ki jih najdemo v vseh poglavjih. Zlasti pogosta je rubrika »Za obzorje«, ki z različnimi zanimivostmi motivira in razširja znanje. Na koncu vsakega poglavja sta še rubriki »Pogled v pravopis« za utrjevanje pravopisnih pravil in »Pogled v književnost« z navezavo na podobno temo v književnosti.

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah v učbeniku

Učne vsebine, povezane s slovenščino in njenim položajem v sosednjih državah, so pretežno obravnavane v drugem poglavju z naslovom *Jezik*, in sicer v podpoglavju *Slovenščina danes*. Snov je deloma omenjena tudi v podpoglavju *Razvoj slovenščine* in v poglavju *Okoliščine sporazumevanja* v podpoglavju *Socialne zvrsti slovenščine* pri obravnavi narečnih skupin.

Prostorski razvoj Slovencev oziroma slovensko etnično ozemlje onkraj meja Republike Slovenije je v učbeniku prvič omenjen v podpoglavju *Razvoj slovenščine*, in sicer pod naslovom *Slovenščina od naselitve do 15. stoletja*. Na karti je prikazano naseljitveno območje alpskih Slovanov od konca 6. do začetka 9. stoletja, današnja slovenska državna meja in današnje slovensko etnično ozemlje, ki sega onkraj republiške meje. Konkretna omemba in obravna prisotnosti slovenščine zunaj državnih meja, predvsem v zamejstvu, sledi v podpoglavju *Slovenščina danes* pod naslovom *Slovenščina kot materni ali prvi jezik*. Na treh straneh so obravnavani pojmi *materni ali prvi jezik*, *slovensko etnično ozemlje*, *dvojezičnost*, *narodna manjšina*, *avtohtoni prebivalci* in *jezikovna asimilacija*. Ob karti, ki prikazuje slovensko etnično ozemlje z označenimi nekaterimi pomembnejšimi kraji v zamejstvu so tri vprašanja, ki vprašujejo po državah, kamor sega slovensko etnično ozemlje, po dvojezičnih krajih v teh državah in po vzrokih za neujemanje etničnih in državnih meja. V osnovnem besedilu je na kratko predstavljeno, kje živijo Slovenci v zamejstvu in kakšen je njihov položaj. Kot primer položaja slovenščine na avstrijskem Koroškem učbenik navaja članek iz časnika *Delo* o dvojezičnih krajevnih napisih in odnosu deželnega glavarja do te problematike. Članku sledita dve vprašanji o vzroku za pisanje takega prispevka in utemeljitev skladnosti odstranjevanja dvojezičnih krajevnih napisov z avstrijsko zakonodajo, v nadaljevanju pa je razložen pojem jezikovne asimilacije in vzrokov zanj.

Pri obravnavi slovenskih narečnih skupin v poglavju *Okoliščine sporazumevanja* so na karti prikazane slovenskih narečne skupine, kjer eno od vprašanj vprašuje po tistih narečnih skupinah, ki segajo čez državno mejo Republike Slovenije. To je nova priložnost za omembo prisotnosti slovenščine tudi onkraj današnjih državnih meja.

NA PRAGU BESEDILA 1

Predstavitev učbenika

Učbenik *Na pragu besedila 1* so napisale Martina Križaj Ortar, Marja Bešter Turk, Marija Končina, Mojca Bavdek, Mojca Poznanovič, Darinka Ambrož in Stanislava Židon. Prvič je izšel leta 1999 pri Založbi Rokus, istega leta pa je bil s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot učbenik za slovenščino v prvem letniku gimnazije. Leta 2008 je pri Založbi Rokus Klett izšla prenovljena in nekoliko vsebinsko osvežena izdaja učbenika ter delovnega zvezka in DVD-ja z združenim gradivom, ki je bilo do sedaj izdano ločeno na video in

avdio kasetah. Prva izdaja učbenika obsega 117 oštevilčenih strani ter eno stran virov, prenovljena izdaja pa 119 oštevilčenih strani in eno stran virov.

Učbenik lahko uvrstimo med multimedijske učbenike, saj obravnava nekaterih snovi in reševanje nekaterih vaj zahtevajo uporabo tovrstnih pripomočkov. Tako prva kot prenovljena izdaja učbenika sta strokovno in didaktično sodobno zasnovana. Predvsem slednja temelji na procesnem pouku in omogoča aktivno učenje v različnih sporazumevalnih okoliščinah. V učbeniku so uporabljena različna grafična sredstva v tisku – barva tiska, tip in velikost črk, razporeditev besedila ipd., opremljen je z bogatim fotografskim, slikovnim in kartografskim gradivom.

Pri vsebinski zasnovi so upoštevana načela komunikacijskega jezikovnega pouka, da sta jezik kot sistem in jezik kot raba tesno povezana, osnova obravnave vsake teme pa je besedilo kot temeljna enota sporazumevanja ter obravnava, ki temelji na učenčevi dejavnosti. Tako so učbeniške vsebine v prvi izdaji razporejene v štiri poglavja: *Jezik, Sporazumevanje, Besedilo* in *Obravnava besedilnih vrst*. V prenovljeni izdaji je pet vsebinskih sklopov: *Jezik, Sporazumevanje, Besedilo, Pravorečje* in *Pravopis*. Vsako poglavje oziroma vsebinski sklop se naprej deli na manjše enote. Poleg osnovnega besedila je v učbeniku veliko vprašanj, ki bodisi pripravljajo dijake na novo vsebino bodisi od njih zahtevajo poglobljeno razmišljanje ali ponovitev in utrjevanje obravnavanega. Ta vprašanja so v skladu z obravnavano temo smiselno umeščena med učbeniško besedilo, zato jih najdemo tako na začetku, vmes kot tudi na koncu poglavij oziroma podpoglavij.

Slovinci in položaj slovenščine v sosednjih državah v učbeniku

Učna snov o položaju slovenskega jezika v sosednjih državah je tako v prvi kot prenovljeni izdaji učbenika obravnavana v poglavju *Jezik* pod naslovom *Slovenski jezik*. Po priročniku za učitelje je za obravnavo predvidena ena šolska ura. Deloma se snov ponovno omeni pri podpoglavju *Socialne zvrsti slovenskega jezika* pri obravnavi slovenskih narečij in podpoglavju *Nastanek slovenskega jezika* pri obravnavi nastanka slovenščine.

V podpoglavju *Slovenski jezik* je učna snov v prvi izdaji učbenika predstavljena na dveh straneh, v prenovljeni izdaji pa na treh straneh, saj so na začetek podpoglavja dodana vprašanja, namenjena tako uvodni motivaciji kot utrjevanju, preverjanju ali širjenju znanja, na koncu pa je dodana snov o slovenščini kot enemu od uradnih jezikov Evropske zveze. Podpoglavje *Slovenski jezik* je v prvi izdaji razdeljeno na dva osnovna dela, ki obravnavata ključne pojme: »materni, drugi in tuji jezik« ter »državni in uradni jezik«. V prenovljeni izdaji je še tretji del, ki obravnava pojem »eden od uradnih jezikov Evropske zveze«.

Celotno podpoglavje *Slovenski jezik* je pomembno za celovito razumevanje položaja slovenskega jezika tako v Republiki Sloveniji kot zunaj njenih meja, saj obravnava ključne pojme v zvezi s položajem in statusom slovenskega jezika. Učna snov, povezana z avtohtonim slovenskim prebivalstvom v sosednjih državah in položajem slovenščine pri njih, je obravnavana pod točko o maternem jeziku. V obeh izdajah učbenika je na kartografskem gradivu prikazano območje slovensko govorečega prebivalstva v sosednjih državah, ki ga spremlja obsežen komentar. Na slikovnem gradivu je prikazanih nekaj tiskovin, namenjenih Slovencem zunaj slovenskih meja, pri čemer je v prvi izdaji učbenika teh tiskovin več, v prenovljeni pa sta prikazani le dve.

V podpoglavju *Socialne zvrsti slovenskega jezika* je na kartografskem gradivu prikazano območje slovenskih narečnih skupin. Ker slovenska narečja govorijo tudi onkraj današnjih državnih meja,

so ta na zemljevidu tudi prikazana: v Italiji kot del primorske in koroške narečne skupine, v Avstriji kot velik del koroške in del štajerske narečne skupine ter na Madžarskem kot del panonske narečne skupine. V podpoglavju Nastanek slovenskega jezika je v razdelku *Nastanek slovenščine* na kartografskem gradivu prikazano ozemlje prednikov Slovencev po naselitvi v 6. stoletju in današnje slovensko etnično ozemlje, ki se razteza preko meja Republike Slovenije. Tako se v obeh podpoglavjih ponovno ponuja možnost seznanjanja dijakov s tem, da govorijo slovenščino tudi onkraj današnjih državnih meja, saj gre za območje slovenskega etničnega ozemlja, ki je bilo zaradi zgodovinsko-političnih razmer razdeljeno med več držav.

SLOVENŠČINA 1, Z BESEDO DO BESEDE

Predstavitev učbenika

Pri založbi Mladinska knjiga je leta 2007 izšel učbenik *Slovenščina 1, Z besedo do besede* pod avtorstvom Jerce Vogel, Silve Kastelic in Jasne Ozimek. Istega leta je bil s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot učbenik za slovenščino – jezik v prvem letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ima 203 oštevilčene strani, priložen mu je tudi DVD.

Učbenik sodi med multimedijske učbenike in je zasnovan po najsodobnejših didaktičnih načelih, sledi sodobnemu načinu poučevanja, ki je prilagojen zahtevam srednješolskega izobraževanja ter spodbuja kritično razmišljanje in opredeljevanje dijakov do snovi. Oblikovna pestrost prispeva k pregledni in nazorni predstavitvi snovi ob aktualnih besedilih, ki so blizu dijakom, kar jih še dodatno motivira za usvajanje znanja. Poleg uporabe različnih grafičnih tehnik v tisku je bogat s slikovnim gradivom – fotografije, skice, karikature, sheme, zemljevidi, vsebina pa je členjena z različnimi okvirji in barvnimi podlagami.

Vsebinska zasnova učbenika temelji na kar najširšem razvijanju sporazumevalne zmožnosti, zato snov vedno izhaja iz besedil v različnih okoliščinah. Snov je razdeljena na devet izvimo poimenovanih vsebinskih sklopov, ki se nadalje delijo na manjše enote: *Midva/midve in slovenščina* (umetnostna/neumetnostna, javna/zasebna besedila, sporazumevanje), *O kulturi tako in drugače* (neuradna in uradna besedila, socialne zvrsti slovenskega jezika), *Po stopinjah do besedila* (obrnava nekaterih besedilnih vrst, načini razvijanja teme), *Kakor vam drago* (tvorjenje besedila ali sporočanje), *Sam ali s tabo v duetu* (enogovorno in dvogovorno besedilo, slušni prenosnik), *Sredi zemlje Sredozemlje* (predstavitev kraja, vidni prenosnik, pravopis), *Kulturno, zgodovinsko in geografsko prestopanje meja* (sprejemanje besedil, praktičnosporazumevalna, uradovalna, publicistična in strokovna besedila), *Slovenščina in jaz, slovenščina in svet – s slovenščino v svet* (vloge in položaj slovenščine v RS, v zamejstvu in izseljenstvu, razvoj slovenščine od indoevropsčine) ter *Nikoli nisem to, kar mislijo, da sem* (oglaševanje, vloge besedila).

Vsebinski sklop se začne z napovednikom vsebine, zaključi pa s pregledom snovi v obliki preglednice. Učbenik ima posebne simbole, ki nagovarjajo dijake in od njih zahtevajo dodatne aktivnosti ali jih zgolj usmerjajo širše od osnovnega besedila. »Opredelite se« navadno zahteva izražanje lastnega pogleda na nek problem, stanje ipd., »Razmislite« zastavlja dodatna, bolj poglobljena in nekoliko zahtevnejša vprašanja, ki navadno zahtevajo širši pogled na problem, »Poslušanje/gledanje DVD-ja« usmeri na uporabo multimedijskega gradiva, saj se nadaljnje dejavnosti navezujejo na posnetke, »Povezava s književnostjo« predvideva aktivnosti ali povezavo z literaturo, »Medpredmetne povezave« pa kažejo na medpredmetno povezovanje snovi z drugimi predmeti.

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah v učbeniku

Prisotnost slovenščine v zamejstvu je omenjena v drugem poglavju *O kulturi tako ali drugače* pri obravnavni neknjižnih zvrsti jezika, sicer pa je položaju slovenščine v sosednjih državah v učbeniku namenjen dobršen del osmega poglavja z naslovom *Slovenščina in jaz, slovenščina in svet – s slovenščino v svet*.

Pri obravnavi slovenskih narečnih skupin je na zemljevidu prikazano celotno slovensko etnično ozemlje, kjer je prisotna slovenščina, tako da narečne meje segajo onkraj državne meje Republike Slovenije. Eno od vprašanj predvideva predstavitev ljudskih pripovedi v narečjih in sugerira kot enega od virov tudi uporabo zamejskega časopisa *Novi Matajur*.

Osrednja obravnava položaja slovenščine v sosednjih državah je v poglavju *Slovenščina in jaz, slovenščina in svet – s slovenščino v svet* v podpoglavju *Slovenščina v zamejstvu in izseljenstvu*, in sicer pod naslovom *Kakšen je položaj slovenščine v zamejstvu?* Poglavje obsega 16 strani, od tega jih je nekoliko več kot 8 namenjenih položaju slovenščine v zamejstvu. K obravnavi snovi sodi tudi posnetek na DVD-ju, ki je dolg več kot 20 minut.

Podpoglavje *Slovenščina v zamejstvu in izseljenstvu* se začneja z motivacijskimi vprašanji o razliki med zamejci in izseljenci, o vlogi slovenščine pri njih, o morebitnih dijakovih izkušnjah z njimi in o poznavanju pravic slovenske manjšine iz medijev. Razložena sta oba pojma – zamejci in izseljenci. Pod naslovom *Kakšen je položaj slovenščine v zamejstvu?* sledi najprej skupen pregled položaja v treh sosednjih državah ob kartografskem prikazu prostorske prisotnosti zamejskih Slovencev in gledanju posnetka, čemur sledi obravnava slovenske manjšine v posamični državi – Slovenska manjšina v Italiji, Slovenska manjšina v Avstriji in Slovenska manjšina na Madžarskem.

Obravnava slovenske manjšine v Italiji se začne z motivacijskimi vprašanji o položaju slovenščine v javnem sporazumevanju in ugotavljanju vlog slovenščine v javnem življenju in uradovanju, ki jih določa zaščitni zakon iz leta 2001 ob priloženem povzetku tistih členov, ki urejajo status slovenščine. Sledi oris položaja zamejskih Slovencev v Italiji – območja, kjer živijo, kakšne imajo zakonsko določene pravice, kako je s slovenskimi oziroma dvojezičnimi šolami in predstavitev bogate kulturne dejavnosti. Ob ponovnem gledanju posnetka dijaki sami sprevidijo njihov dejanski položaj, ki se razlikuje od zakonsko predvidenega, nakar morajo utemeljiti in oblikovati lastno mnenje, zakaj do tega prihaja. Na koncu je na fotografijah in izjavi enega od slovenskih jezikoslovcev iz Trsta prikazana pestra kulturna dejavnost za vsestransko prizadevanje prisotnosti slovenščine, dijaki pa utemeljijo, zakaj je temu tako. Obravnava slovenske manjšine v Avstriji se začne s 7. členom Avstrijske državne pogodbe iz leta 1955, ob posnetku pa dijaki ugotovijo, da so nekatere od teh zakonsko določenih pravic kršene ter utemeljijo zakaj. Ob slikovnem gradivu (fotografije naslovnice časopisa, naslovnice dvojezičnih knjig, dvojezični napisi za gimnazijo in mladinski dom) je podan kratek oris zamejskih Slovencev v Avstriji od tega, kje živijo, kje je slovenščina zakonsko predvidena za rabo, da so šole pomembne za ohranitev jezika in katere so dvojezične šole na tem območju do predstavitve drugih (predvsem kulturnih) dejavnosti koroških Slovencev in da so Slovenci združeni v dve krovni organizaciji. Kot zaključna dejavnost je predvidena izdelava plakata o delovanju koroških Slovencev s pomočjo navedenih spletnih naslovov slovenskih koroških organizacij in društev. O porabskih Slovencih dijaki predhodno poiščejo nekaj informacij na spletu, ki jih predstavijo sošolcem. Sledi primerjava zapisanega 4. člena iz Zakona o ratifikaciji Sporazuma o

zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji z vsebino posnetka. Dijaki primerjajo položaj Slovencev na Madžarskem s položajem Slovencev v Avstriji in Italiji ter izrazijo svoje ugotovitve. Sledi kratka predstavitev porabskih Slovencev – kje živijo, kdo skrbi za ohranjanje slovenščine, o lokalnem časopisu in radijski oddaji, pomenu cerkvenih obredov za ohranjanje jezika in slabem položaju na področju izobraževanja. Temu sledi še kratek odlomek o vzrokih izginjanja manjšinskega jezika ter izražanju lastnega mnenja o problematiki.

Položaju Slovencev in slovenščine v sosednjih državah so na koncu poglavja posvečeni še štirje članki, objavljeni v slovenskem časopisu. Dijaki izberejo enega in odgovorijo na vprašanja, ki se navezujejo tako na obravnavo besedila kot tudi na opredelitev do vsebine in morebitne rešitve problema. Prvi članek govori o izdaji nove Avtokarte Slovenije, ki ni opremljena z dvojezičnimi krajevnimi imeni v zamejstvu, drugi o resoluciji, ki jo je poslal center avstrijskih narodnosti v Bruselj zaradi kršitev pravic slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, tretji o treh velikih pisateljih (Boris Pahor, Alojz Rebula in Ciril Zlobec) obmejnega območja na obeh straneh meje in njihovi prisotnosti v italijanskem tisku, četrti pa o porabskem tisku, ki je bil predstavljen v Ljubljani in dilemi v katerem jeziku naj pišejo Porabci – v narečju ali knjižnem jeziku.

NA PRAGU BESEDILA 3

Predstavitev učbenika

Avtorice učbenika *Na pragu besedila 3* so Martina Križaj Ortar, Marja Bešter Turk, Marija Končina, Mojca Bavdek in Mojca Poznanovič. Učbenik je prvič izšel leta 2001 pri Založbi Rokus in bil istega leta s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot učbenik za slovenščino v tretjem letniku gimnazije. Obsega 117 oštevilčenih strani in eno stran virov. K učbeniškem kompletu za tretji letnik gimnazij sodita še delovni zvezek in videokaseta.

Konceptualna zasnova učbenika je podobna kot pri učbeniku *Na pragu besedila 1*, zato tega ne navajamo ponovno.

Učbenik je razdeljen na štiri osnovna poglavja: *Sestava besedil*, *Skladanje besedil*, *Obravnava besedilnih vrst* in *Slovenščina zunaj meja Republike Slovenije*. Vsako od teh poglavij je naprej členjeno na manjše enote. Med besedilom je veliko vprašanj, navodil in namigov za uporabo multimedijskih in drugih pripomočkov, kar dijakom omogoča samostojno delo. Naloge so zasnovane tako, da dijaki kar se da najbolje razvijajo sporazumevalne zmožnosti, se pravi rabo jezika, in tudi analitične zmožnosti oziroma vednost o jeziku.

Slovinci in položaj slovenščine v sosednjih državah v učbeniku

Učna snov o Slovencih in položaju slovenskega jezika v sosednjih državah je v učbeniku obravnavana v posebnem poglavju z naslovom *Slovenščina zunaj meja Republike Slovenije*, ki je razdeljena na dve večji enoti: *Slovenščina v zamejstvu* in *Slovenščina v izseljenstvu*. Po priročniku za učitelje so za obravnavo učne snovi o zamejstvu predvidene tri šolske ure, pri čemer gre za kombinirano uporabo gradiv iz učbenika, delovnega zvezka in videoposnetkov. Poglavje obsega tri strani, od tega je polovica strani namenjena splošnemu uvodu in motivaciji, dve strani slovenščini v zamejstvu in polovica strani slovenščini v izseljenstvu.

Poglavje v učbeniku se začne s petimi splošnimi motivacijskimi vprašanji o *Slovincih zunaj meja Republike Slovenije*, v pomoč pri odgovorih in kot dodatno pojasnilo pa sta poleg vprašanj še dve

dodatni gradivi. Prvo je shematiziran zemljevid sveta, ki prikazuje, v katerih državah po svetu živijo Slovenci oziroma osebe slovenskega porekla zunaj meja Republike Slovenije in koliko približno jih je, drugo pa je 5. člen Ustave Republike Slovenije, ki govori o varovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti na slovenskem državnem ozemlju ter skrbi za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah in slovenske izseljence ter zdomce po svetu.

Podpoglavje *Slovenščina v zamejstvu* se prav tako začne z motivacijskimi vprašanji, ki se navezujejo le na Slovence in slovenščino v sosednjih državah. Petnajst vprašanj in nalog celovito zajema problematiko zamejstva v Avstriji, Italiji in na Madžarskem, od dijakov pa pričakuje tudi uporabo predznanja iz geografije in zgodovine²⁹. Učbenik *Na pragu besedila 3* izpostavlja besedno zvezo »slovenski kulturni prostor« ter od dijakov zahteva njeno razumevanje in razlago. Poleg nalog iz delovnega zvezka in ogleda videoposnetkov na videokaseti jim je v pomoč pri reševanju še slikovno gradivo zamejskega tiska, kjer so zbrane številne revije, časopisi in druge publikacije, namenjene Slovincem v sosednjih državah, ter dve besedili. Prvo besedilo je opis zakona o zaščiti slovenske manjšine v Italiji iz leta 2001, drugo pa prevod 7. člena Avstrijske državne pogodbe iz leta 1995.

DELOVNI ZVEZKI, ZBIRKE NALOG

GOVORICA JEZIKA 1, delovni zvezek

Predstavitev delovnega zvezka

Delovni zvezek *Govorica jezika 1* je prvič izšel leta 2007 pri založbi Modrijan pod avtorstvom Karle Zajc Berzelak, Irene Velikonja in Alenke Arbiter in obsega 103 oštevilčene strani. Delovnem zvezku je priložen DVD z avdio in videoposnetki, ki se izhodiščna besedila za nekatere naloge.

Delovni zvezek je zasnovan po istem načinu kot istoimenski učbenik, zato je tudi enako členjen na poglavja. Naloge omogočajo utrditev in ponovitev pridobljenega znanja iz učbenika.

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah v delovnem zvezku

Učne vsebine o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu tako kot v pripadajočem učbeniku srečamo v poglavju *Jezik*, in sicer v podpoglavju *Slovenščina danes*. V drugih poglavjih ni nobene naloge, ki bi jo lahko navezali na obravnavo zamejske problematike.

Položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu so namenjene štiri naloge na različni zahtevnostni stopnji. Pri prvi nalogi gre za vstavljanje manjkajočih besed ali besednih zvez v besedilo o Slovincih v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, o odnosu do slovenščine in večinskega jezika v teh državah ter o manjšinah in statusu njihovega jezika v Republiki Sloveniji. Pri drugi nalogi je potrebno ugotoviti, za katere šole velja spodnjih šest trditev in navesti kraje, kjer se te šole

²⁹ Zamejska problematika se pri zgodovini sicer obravnava šele v četrtem letniku, vendar pa je v tretjem letniku v okviru 19. stoletja in beneškega vprašanja tudi že nekaj priložnosti za njeno omembo. Po novem učnem načrtu ima učitelj tudi več svobode pri razporejanju vsebin, zato se lahko temu prilagodi in z drugimi učitelji dogovori za medpredmetno povezovanje in istočasno obravnavo določene snovi – npr. povezava z geografijo, slovenščino in zgodovino.

nahajajo. Za doseg tega cilja so priloženi odlomki iz predmetnikov različnih obmejnih šol z ene in druge strani meje, članek o porabskih šolah in odlomek iz predstavitve zvezne gimnazije v Celovcu. Pri tretji nalogi je podanih pet trditev o slovenskih manjšinah v sosedstvu in manjšinah v Sloveniji, na katere je potrebno odgovoriti z da ali ne. Četrta naloga pa zahteva nekoliko več aktivnosti, saj morajo dijaki v televizijskem programu poiskati oddaje, ki so namenjene slovenskim manjšinam. To je lahko dobra iztočnica za nadaljnjo obravnavo.

V delovnem zvezku *Govorica jezika 1* je problematika slovenskih manjšin v sosednjih državah obravnavana skupaj s problematiko madžarske in italijanske manjšine v Sloveniji, kar se nam zdi zelo primerno za boljše razumevanje razsežnosti te tematike.

NA PRAGU BESEDILA 1, delovni zvezek

Predstavitve delovnega zvezka

Delovni zvezek *Na pragu besedila 1* je prvič izšel leta 1999 pri Založbi Rokus pod avtorstvom Martine Križaj Ortar, Marje Bešter Turk, Marije Končina, Mojce Bavdek, Mojce Poznanovič, Darinke Ambrož in Stanislave Židan. Istega leta je bil tudi prvič potrjen s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje kot delovni zvezek za slovenščino v prvem letniku gimnazije. Prenovljena izdaja je izšla leta 2008 pri Založbi Rokus Klett.

Delovni zvezek sledi vsebinski zasnovi istoimenskega učbenika in je členjen na poglavja enako kot učbenik. Prva izdaja obsega 127, druga pa 149 oštevilčenih strani. Prenovljeni izdaji so priložene tudi rešitve.

Slovinci in položaj slovenščine v sosednjih državah v delovnem zvezku

V delovnem zvezku je poglavju *Slovenski jezik*, kjer je obravnavan položaj slovenščine v sosednjih državah, namenjenih sedem vprašanj, v prenovljeni izdaji pa osem³⁰, ki od dijakov zahtevajo znanje na različnih taksonomskih stopnjah³¹. Tretje vprašanje je namenjeno učni snovi o zamejskih Slovencih. Vprašuje po osebnih izkušnjah z njimi in po krajih, kjer živijo.

Ste se že udeležili katere prireditve zamejskih Slovencev? Kje? Imate z njimi tudi osebne stike? Naštejte nekaj krajev, kjer živijo zamejci.

Tudi druga vprašanja pomembno vplivajo na odnos in znanje o slovenščini zunaj meja Republike Slovenije, predvsem zadnje, ki se dotakne pomena maternega jezika za suvereno komunikacijo.

Kateri tuji jezik (katere tuje jezike) znate ali se ga (jih) učite? Ste se že kdaj pogovarjali s tujci v njihovem maternem jeziku? Ste imeli pri tem težave, ker niste mogli povedati vsega, kar bi lahko v materinščini?

Omenjena vprašanja temeljijo na lastnih izkušnjah in razmišljanjih, zato zanje v rešitvah ni predvidenih odgovorov.

³⁰ Osmo vprašanje se nanaša na slovenska poimenovanja držav in prestolnic članic Evropske unije.

³¹ Bloomova taksonomija: znanje, razumevanje, uporaba, analiza, sinteza, vrednotenje.

SLOVENŠČINA 1, Z BESEDO DO BESEDE, zbirka nalog

Predstavitev zbirke nalog

Zbirka nalog *Slovenščina 1, Z besedo do besede* je izšla pri založbi Mladinska knjiga pod avtorstvom Jerce Vogel in Silve Kastelic ter Jane Ozimek (1. del) oz. Marjane Hodak (2. del). Zbirka je zaradi obsežnosti zasnovana v dveh delih. Prvi del obsega 127 oštevilčenih strani in je prvič izšel leta 2007, drugi pa 102 strani in je prvič izšel leta 2008.

Zbirka nalog je nadgradnja istoimenskega učbenika in omogoča utrditev ter ponovitev z njim pridobljenega znanja. Posamezni tematski sklopi najprej vsebujejo naloge za hitro ponovitev snovi iz učbenika, na koncu sklopa pa vedno sledi razčlemba neumetnostnega besedila. Naloge so zasnovane tako, da izhajajo iz aktualnih besedil, ki so blizu mladostnikom. Zbirka nalog je členjena na poglavja enako kot istoimenski učbenik.

Slovinci in položaj slovenščine v sosednjih državah v zbirki nalog

Slovincem in slovenščini v zamejstvu je v drugem delu zbirke nalog namenjen dovršen del osmega poglavja z naslovom *Slovenščina in jaz, slovenščina in svet – s slovenščino v svet*, ki se nadalje členi na dve podpoglavji, *Vloga in položaj slovenščine v Republiki Sloveniji* ter *Slovanščina v zamejstvu in izseljenstvu*.

Pri *Vlogi in položaju slovenščine v Republiki Sloveniji* je položaj slovenščine v zamejstvu omenjen bolj posredno pri prispevkih o razmišljanju o položaju slovenščine na splošno. Predstavljena so mnenja o položaju slovenščine treh pisateljev in enega jezikoslovca, med katerimi je tudi zamejski pisatelj Boris Pahor. On spregovori o položaju slovenščine pri zamejcih.

Sicer pa je utrditvi in ponovitvi pridobljenega znanja o Slovencih in slovenščini v zamejstvu posvečeno podpoglavje *Slovenščina v zamejstvu in izseljenstvu*. Na petih straneh je dvanajst nalog, vezanih na zamejsko in izseljensko problematiko, med katerimi jih je pet namenjenih zamejstvu, ena izseljenstvu, dve pa primerjalno tako zamejstvu kot izseljenstvu. Naloge so različno dolge in od dijakov zahtevajo različne stopnje znanja. Od poznavanja vlog slovenščine v zamejstvu, zamejskih književnih in drugih ustvarjalcev, prostorske umestitve manjšin v sosednjih državah do poznavanja pravnih aktov, ki urejajo status slovenščine v zamejstvu, razlikovanja med vlogami in položajem slovenščine v zamejstvu in izseljenstvu ter načinov, kako zamejci (in izseljenci) ohranjajo slovenščino. Zadnja naloga izhaja iz razčlemba neumetnostnega besedila, in sicer iz intervjuja s tržaškim pesnikom in aktivnim manjšincem. Nato se navezuje pet nalog, ki preverjajo razumevanje prebranega, zadnja med njimi pa predvideva zapis kratkega komentarja o dogajanju na Tržaškem, kot ga vidi pesnik in kot ga vidi dijak sam. Podane so oporne točke, kaj naj bi komentar vseboval, med drugim tudi lasten donos do slovenske manjšine na Tržaškem in njene vloge v dijakovem življenju ter razmišljanje o tem, kako lahko kot Slovenci v Republiki Sloveniji prispevamo k ohranitvi slovenščine in manjšine v zamejstvu.

PIKA 1, zbirka nalog

Predstavitev zbirke nalog

Zbirka nalog je izšla leta 2006 pri založbi Ataja pod avtorstvom Suzane Jakoša. Istega leta jo je Strokovni svet RS za splošno izobraževanje potrdil kot zbirko nalog za slovenščino v 1. letniku gimnazijskega in srednjega tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja. Zbirki nalog so priložena izhodiščna besedila, na katera se nanašajo naloge, in rešitve. Zbirka ima 184 oštevilčenih strani.

Naloge so razdeljene v šest vsebinskih sklopov z naslovi *Ponovitev pravopisa*, *Jezik – sredstvo sporazumevanja*, *Sporazumevanje*, *Besedilo in njegove značilnosti*, *Vrste besedil* in *Nekatere besedilne vrste*. Poglavlja so nadalje členjena na podpoglavja, vsaka nova enota pa se začne s kratkim besednim uvodom, kjer so predstavljeni osnovni pojmi o tematiki, na katero se navezujejo naloge v nadaljevanju. Naloge niso oštevilčene posebej po poglavjih, temveč imajo skupno številčenje.

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah v zbirki nalog

Naloge, povezane s poznavanjem položaja Slovencev in slovenščine v sosednjih državah, v zbirki najdemo v drugem poglavju, *Jezik – sredstvo sporazumevanja*, in sicer v podpoglavjih³² *Položaj in vloga slovenskega jezika v Republiki Sloveniji* ter *Socialne zvrsti jezika*. V slednjem je le naloga, ki na zemljevidu prikazuje slovenske narečne skupine, med katerimi so tudi narečne skupine v zamejstvu, medtem ko je v prvo omenjenem podpoglavju naloga, ki se neposredno navezuje na položaj in problematiko v zamejstvu.

V kratkem uvodnem besednem delu je predstavljen položaj slovenščine v Republiki Sloveniji in tudi zunaj njenih meja, tj. v zamejstvu. Besedilo tako razloži osnovne pojme v zvezi s to tematiko, kot so državni, uradni jezik, materni jezik, drugi, tuji jezik, jezik okolja, slovenske manjšine v sosedstvu, manjšine v Sloveniji. O slovenskih manjšinah v sosednjih državah je na kratko pojasnjeno, zakaj je do tega sploh prišlo.

Podpoglavje *Položaj in vloga slovenskega jezika v Republiki Sloveniji* vsebuje sedem nalog s podvprašanji različnega tipa, ki so oštevilčene od 74–80. Zadnja od nalog v tem sklopu je neposredno vezana na zamejsko problematiko. Sestavljena je iz treh delov, pri čemer prvi del vprašuje po območjih/državah, kjer živijo zamejski Slovenci, drugi o enakosti pravic slovenskih manjšin v sosedstvu in drugih manjšin pri nas, tretji del pa predvideva lastno aktivnost dijaka pri spremljanju zamejske problematike, saj naj v sredstvih javnega obveščanja spremlja aktualne novice o položaju zamejskih Slovencev in opiše najpogostejše težave, s katerimi se srečujejo.

V rešitvah so podani odgovori za celo 80. nalogo, kjer je kot rešen primer tretjega dela naloge naveden sestavek, ki opisuje težave pri rabi jezika Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem in omeni tudi pogosto nezavedanje odgovornosti Republike Slovenije do svojih manjšin.

NA PRAGU BESEDILA 3, delovni zvezek

Predstavitev delovnega zvezka

Avtorice delovnega zvezka *Na pragu besedila 3* so Martina Križaj Ortar, Marja Bešter Turk, Marija Končina, Mojca Bavdek in Mojca Poznanovič. Prvič je izšel leta 2001 pri Založbi Rokus in bil istega leta s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje potrjen kot delovni zvezek za slovenščino v tretjem letniku gimnazije. Poleg istoimenskega učbenika in videokasete sodi delovni zvezek k učbeniškom kompletu za slovenščino v tretjem letniku gimnazije.

³² Poglavlje *Jezik – sredstvo sporazumevanja* vsebuje štiri podpoglavja. Poleg že omenjenih dveh še *Besedni in nebesedni jezik* ter *Razvoj slovenskega jezika*.

Ker je delovni zvezek dopolnilo k učbeniku, sledi njegovi vsebinski zasnovi in je enako kot učbenik členjen na štiri poglavja. Znotraj vsakega so različne naloge, ki se navezujejo na snov iz učbenika ali gradivo na videokaseti. Delovni zvezek ima 149 oštevilčenih strani.

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah v delovnem zvezku

Reševanje nalog v poglavju *Slovenščina zunaj meja Republike Slovenije* in podpoglavju *Slovenščina v zamejstvu* je predvideno ob ogledu reportaž o zamejskih Slovencih na videokaseti. V delovnem zvezku so na skoraj štirih straneh številna vprašanja o Slovencih in položaju slovenščine v sosednjih državah.

Snov je razdeljena na tri dele, saj je predstavljena po posameznih državah. V zaporedju si sledi obravnava Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. Pri vsaki od njih je priložen tudi nazoren zemljevid Slovenije in sosednjih držav, na katerem so označeni pomembnejši kraji v zamejstvu oziroma kraji, omenjeni v reportažah. V Italiji in Avstriji so označene tudi glavne pokrajinske enote. Poleg zemljevidov je pri obravnavi Slovencev v Italiji dodan še odlomek iz enega od zamejskih časopisov v Italiji.

Vprašanja o Slovencih, živečih v Italiji vprašujejo po območjih, kjer živijo pripadniki manjšine, o položaju slovenščine v posameznih pokrajinah, o dvojezičnosti in kje ter kako se ta kaže v javnem življenju, o slovenskih oziroma dvojezičnih šolah, o odnosu do knjižne slovenščine in do narečnega govora ter o pravni zaščiti Slovencev v Italiji po drugi svetovni vojni, kaj se je od takrat spremenilo in kdo finančno podpira delovanje slovenske manjšine. Vprašanja o Slovencih v Avstriji vprašujejo po območjih – dolinah in nekaterih krajih, kjer živijo zamejski Slovenci ter njihovi številčnosti in problemih pri razlaganju statističnih podatkov, o šolstvu in vlogi slovenščine pri izobraževanju, o skrbi za ohranitev slovenščine in njenem pomenu v vsakdanjem življenju, o narečjih, o razgibani kulturni dejavnosti koroških Slovencev ter o pravnem varstvu slovenske manjšine v Avstriji. O Slovencih na Madžarskem dijaki odgovarjajo na vprašanja o številčnosti porabskih Slovencev, o poznavanju in rabi slovenskega knjižnega jezika pri njih, o šolstvu, o kulturnih ustanovah in pomenu medijev za manjšino, o pomenu sodelovanja med Slovenijo in Madžarsko za ohranitev slovenščine ter o slovenskem narečju, ki ga govorijo v Porabju.

AVDIO in VIDEOKASETE

SLOVENŠČINA 1, Z BESEDO DO BESEDE, DVD k učbeniku za jezik v prvem letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol

Predstavitev DVD-ja

DVD Slovenščina 1, Z besedo do besede je bil posnet za potrebe istoimenskega učbenika in je priložen vsakemu učbeniku. Na njem je štirinajst posnetkov, ki so razdeljeni med devet poglavij. Skupna dolžina posnetkov je 103 minute in 13 sekund.

DVD vsebuje naslednje posnetke: *Raziskovalni pogovor* (pogovor z Gregorjem Tomcem o subkulturah), *Prepričevalni pogovor* (pogovor dveh dijakov o grafitih), *Pogajalni pogovor* (pogovor učitelja z učenci), *Socialne zvrsti slovenskega jezika* (oddaja o slovenski množični kulturi), *Predstavitev osebe* (prispevek o Zofki Kveder), *Intervju* (intervju z Galom Jakičem), *Gregor Strniša: Vrba I, Slovensko Sredozemlje* (oddaja o slovenski Istri), *Kobariška zgodovinska*

pot, Slovenščina v zamejstvu (izjave zamejskih Slovencev), *Slovenščina v izseljenstvu* (zgodba aleksandrike), *Oglaševanje* (oglas Zavarovalnice Triglav), *Oglaševanje* (oglas Mobitela), *Vloge besedila* (Pater Stanislav Škrabec – oče slovenske fonetike)

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah na DVD-ju

O slovenščini v zamejstvu govori eden od dveh posnetkov iz osmega poglavja *Slovenščina in jaz, slovenščina in svet – s slovenščino v svet*. Posnetek je dolg 17 minut in 52 sekund. Posnete so izjave zamejskih Slovencev. O položaju slovenščine v Italiji govorita Dušan Jelinčič kot predstavnik iz Trsta in Živa Gruden kot predstavnica iz Vidma, v Avstriji Andrea Werning iz Celovca in v Porabju Marijana Sukič.

3 minute in 57 sekund: TRST – Dušan Jelinčič, tržaški Slovenec, novinar na slovenskem oddelku na radiu in televiziji RAI, pred tem delal kot novinar na Primorskem dnevniku. Pripoveduje o svojem doživljanju in izkušnjah z maternim jezikom – slovenščino – v Trstu, kjer je dvojezičnost v javnem življenju slabo zastopana, o prednostih in slabostih dvojezičnosti, o stopnji narodne zavesti, lojalnosti do maternega jezika, vplivu asimilacijskih pritiskov večine (omeni tudi naselitev več tisoč istrskih priseljencev po koncu druge svetovne vojne), imenuje izobraževalne, kulturne in verske ustanove Slovencev v Trstu in zaključi, da je dvojezično okolje prednost za tistega, ki zna to prednost prepoznati.

4 minute in 30 sekund: VIDEM – Živa Gruden, ravnateljica dvojezične osnovne šole v Špetru. Na kratko opiše zgodovinske asimilacijske pritiske na slovenščino v Beneški Sloveniji, predvsem preko šolstva, s čimer pojasni slabo zastopanost slovenščine ne tem območju danes in vzroke, zakaj se niso razvile višje zvrsti slovenskega jezika. Omeni pa tudi sodoben način življenja, selitev prebivalstva iz hribovskih predelov v večinsko italijanska nižinska naselja, neprisotnost slovenščine v javnih občilih, kar vpliva na vse manj okoliščin za rabo slovenskega jezika. Pravi pa, da se je položaj nekoliko izboljšal v zadnjih desetletjih, ko so se začeli Slovenci povezovati v razna društva in združenja in si s tem ustvarili nove priložnosti za rabo maternega jezika, pa čeprav v teh okoliščinah uporabljajo večinoma narečje. Kot pozitivno označuje tudi povezovanje s Soško dolino, kar jih spodbuja k večji rabi slovenskega knjižnega oziroma pogovornega jezika. Pravi, da možnosti rabe slovenščine, ki jih predvideva zakon o zaščiti slovenske manjšine niso povsem izčrpane, bolje pa je z izvajanjem splošnega manjšinskega zakona. Kot glavni problem izpostavi nemožnost učenja slovenščine v preteklosti zaradi neprisotnosti slovenskih šol, prosti čemer so se začeli aktivno boriti v osemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko so odprli zasebni dvojezični vrtec in osnovno šolo. Na kratko predstavi šolo in pove, da je od leta 2001 to tudi državna osnovna šola in edina dvojezična šola v Italiji.

4 minute in 16 sekund: CELOVEC – Andrea Werning. V prispevku najprej spregovori o pravicah, ki jih imajo Slovenci v Avstriji oziroma koroški Slovenci po 7. členu Avstrijske državne pogodbe, čemur sledi vprašanje o tem, katere od teh pravic pa se v resnici izvajajo. Kot primer navede krajevne napise in gesto Univerze v Celovcu, ki je postavila inštalacijo dvojezičnega napisa *Universität Klagenfurt/Univerza v Celovcu*. Nadaljuje v svojem rojstnem kraju v vasi Kačuha v Rožu, za katero pravi, da je bila v času njenega otroštva povsem slovenska. Izpostavi problem identitetne krize pri generaciji njenih staršev in starih staršev glede tega, kateri jezik naj govorijo z otroki – slovensko ali nemško, kar je bilo močno povezano s socialnim položajem in tudi političnim prepričanjem v družbi, pri čemer je imela slovenščina zaničevalni značaj. Pripoveduje o lastnih izkušnjah z učenjem slovenščine v osnovni šoli, ki je bila za otroke naporna in jih je nekako označila kot manjvredne, medtem ko so bili tisti, ki so znali slovensko

pri verouku bolj cenjeni, saj je bila to moralna vrednota, ki pa je vplivala tudi na pozitiven odnos do slovenščine v šoli.

5 minut in 7 sekund: MONOŠTER – Marijana Sukič, urednica časopisa Porabje. Predstavi svojo pot do suverene govornice knjižne slovenščine od osnovne šole do konca izobraževanja na visoki pedagoški šoli in zaposlitve na uredništvu časopisa Porabje. Ob tem predstavi zastopanost slovenščine (narečne kot knjižne) v madžarskem izobraževanju v Porabju po posameznih stopnjah šolanja. Sledi pripovedovanje o položaju slovenščine v Porabju, za katerega pravi, da slovenščina tam ni ekonomsko zanimiv jezik in da je omejen predvsem na družino, cerkev in slovenske institucije, pa še te ne opravljajo svoje funkcije v polni meri, pri čemer najbolj izpostavi slabo stanje v družinah. Problem je tudi velika razlika med narečno govornico in knjižnim jezikom. Na področju šolstva pravi, da se je položaj glede na njeno otroštvo vseeno nekoliko izboljšal, vendar pa je problem s financiranjem zaradi madžarske zakonodaje. Kot pomemben element ohranjanja slovenskega jezika omeni cerkev in duhovnike, ki pa da jih sedaj primanjkuje, kot pozitivno pa izpostavi nastanek Zveze Slovencev na Madžarskem, delovanje številnih kulturnih društev in medijsko prisotnost monoštrskega radia in časopisa Porabje. Zaključí s razlago in ponazoritvijo pojma izolirana enostranska dvojezičnost, ki je značilna za Porabje in da so edini vidni znaki, da tam živijo tudi Slovenci nekateri dvojezični krajevni napisi, za katere morajo poskrbeti občine same.

NA PRAGU BESEDILA 3, posneto gradivo

Predstavitev videokasete

Videokaseta Na pragu besedila 3, posneto gradivo je del učbeniškega kompleta za slovenščino v tretjem letniku gimnazij, strokovnih in tehniških šol. Izdana je bila leta 2001 pri Založbi Rokus.

Na videokaseti je devet prispevkov: *Prepričevalni govor 1*, *Prepričevalni govor 2*, *Poljudnoznanstvena oddaja*, *Ocena*, *Ohranjanje slovenščine pri zamejcih v Italiji*, *Ohranjanje slovenščine pri zamejcih v Avstriji*, *Ohranjanje slovenščine pri zamejcih na Madžarskem*, *Ohranjanje slovenščine pri izseljencih* in *Fran Levstik: Martin Krpan*, odlomek v interpretaciji Staneta Severja. Skupna dolžina posnetkov je 81 minut in 21 sekund.

Slovenci in položaj slovenščine v sosednjih državah na videokaseti

Na videokaseti Na pragu besedila 3, posneto gradivo so Slovincem in slovenščini v sosednjih državah namenjene tri reportaže: *Ohranjanje slovenščine pri zamejcih v Italiji* (dolžina 12 minut in 7 sekund), *Ohranjanje slovenščine pri zamejcih v Avstriji* (dolžina 13 minut in 57 sekund) ter *Ohranjanje slovenščine pri zamejcih na Madžarskem* (dolžina 6 minut in 24 sekund). Skupna dolžina posnetkov je 32 minut in 28 sekund. Besedila, posneta na videokaseti, so zapisana v priročniku za učitelje *Na pragu besedila, priročnik za učitelje 3*.

Reportaže posredujejo snov o položaju slovenščine v zamejstvu, njim pa so podrejena tudi vsa vprašanja tako v učbeniku kot delovnem zvezku. Vsaka od reportaž ločeno obravnava problematiko Slovencev in položaj slovenščine v določeni sosednji državi.

Ohranjanje slovenščine pri zamejcih v Italiji, avtorja prispevka Živa Pahor in Andrej Brisko: reportaža najprej omeni obmejna območja, kjer živijo Slovenci in kjer se govori slovenščina, ki pa se različno ohranja in razvija. Prvi sogovornik je župan občine Sovodnje ob Soči, ki pojasni dejansko rabo dvojezičnosti v javnem in zasebnem življenju ter izrazi svoje mnenje o zaščitem

zakonu za slovensko manjšino iz leta 2001. Sledita izjavi kulturnega delavca iz Kanalske doline in kulturne delavke iz Rezije o znanju in rabi knjižne in narečne slovenščine. Na kratko je predstavljen način financiranja zamejskih organizacij in drugih dejavnosti, pri čemer je posebej izpostavljen pomen knjižnic na primeru Narodne in študijske knjižnice v Trstu. Sledi predstavitev pomembnejših medijev in njihove vloge za ohranjanje maternega jezika, izpostavljen je tudi pomen gospodarske dejavnosti in sodelovanja s slovenskimi podjetniki. Vodilno mesto pri ohranjanju slovenščine ima šola. Ravnateljica Dvojezičnega šolskega centra v Špetru izpostavi predvsem pomanjkanje slovenskih šol v Videmski pokrajini, kar bistveno vpliva na odnos do slovenščine in slovenstva. Reportaža se zaključi z mnenjem univerzitetnega profesorja na Univerzi v Trstu, prevajalca in pisatelja Mirana Košute, ki pravi, da slovenščina za zamejce v Italiji ni tako samoumevna kot za prebivalce v Republiki Sloveniji in da čistost te slovenščine naj ne bi postala folkloma v odnosu do osrednje slovenščine, ki se razvija bolj v globalnem smislu.

Ohranjanje slovenščine pri zamejcih v Avstriji, avtor prispevka Lojze Kos:

reportaža se začne s pesimistično oceno stanja slovenščine na avstrijskem Koroškem in drugod v Avstriji, ki jo poda vodja Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu. Sledi nekaj konkretnih primerov uporabe in pomena slovenščine v šolstvu, kulturi, Cerkvi, medijih in gospodarstvu. O šolstvu spregovori predstavnik Strokovnega nadzorstva za slovenščino, ki je po eni strani presenečen nad vse večjim številom vpisanih k dvojezičnemu pouku, po drugi strani pa splošnem upadanju znanja slovenščine, predstavi tudi dobro organiziranost slovenskega šolstva na avstrijskem Koroškem. Predstavnik Slovenskega dušnopastirskega urada predstavi pomen duhovništva pri ohranjanju slovenščine in izpostavi tiste fare, v katerih je slovenščina danes še najbolj prisotna. Sledi oris pomena Mohorjeve družbe za izdajanje slovenskih knjig v preteklosti in danes, ki med drugim skrbi za izdajo vseh slovenskih šolskih knjig za potrebe slovenskih koroških šol. Predstavnik Slovenske prosvetne zveze meni, da je kulturna dejavnost na območju Južne Koroške zelo dobra in da s tem skrbijo za ohranjanje in razvijanje jezikovne zavesti in kulture. Slovenščina postaja vse pomembnejša tudi v gospodarstvu, kot pravi predstavnik Slovenske gospodarske zveze, medtem ko je po mnenju predstavnika Slovenskega sporeda ORF njena medijska zastopanost na zelo nizki stopnji. Reportaža poda številčne ocene o koroških Slovencih, čemur sledijo kratki prispevki v treh koroških narečjih – rožanskem, ziljskem in podjunskem.

Ohranjanje slovenščine pri zamejcih na Madžarskem, avtor prispevka Ernest Ružič:

reportaža se začne s številčno oceno Slovencev v Porabju, ki govorijo slovensko narečje, le peščica izobraženih govorcev pa tudi govori in piše slovenski knjižni jezik. Višja svetovalka za slovenski jezik na kratko predstavi podobo porabskega narodnostnega šolstva, koliko ur slovenščine je v osnovni šoli in kako je s slovenščino na srednješolski ravni. Razmere v šolstvu bi bilo po njenem mnenju potrebno spremeniti, saj se bosta narodna identiteta in jezik ohranila le, če bo jezik v živi rabi, česar pa sedanji šolski sistem ne omogoča. Domačinka spregovori o pomenu verskega obredja v slovenščini in kako pomembno je, da je v Porabju slovenski duhovnik. Sledi predstavitev pomena kulturnih društev in organizacij za ohranjanje narodnostne in jezikovne pripadnosti. Urednica časopisa Porabje je mnenja, da imajo mediji pri tem zelo pomembno vlogo. Pomembni pa so tudi izobraženci, ki lahko s svojim znanjem pomembno prispevajo k ohranjanju in razvijanju kulturne in narodnostne identitete. Prispevek se dotakne tudi problematike mešanih zakonov, predvsem v drugih madžarskih mestih, kjer so Slovenci v manjšini in kako težo je v takih razmerah ohranjati svoj materni jezik. Reportaža se zaključi s pomenom gospodarstva ne samo za ohranjanje jezika, temveč tudi za ohranjanje odnosov s

Slovenijo. Predstavnik Zveze Slovencev iz Monoštra kot pozitiven premik označi odprtje meje in s tem pretok tako domačinom kot turistov.

2.7.5 ZAKLJUČEK ANALIZE UČNIH GRADIV

Pri pouku geografije v gimnaziji imajo profesorji na voljo tri učbenike za poučevanje geografije Slovenije in dva za pripravo na maturo, vsi učbeniki imajo pripadajoče delovne zvezke. Pestra je tudi izbira kartografskega gradiva, od splošnih atlasov do atlasa Slovenije in namiznih zemljevidov. Pri pouku slovenščine so v prvem letniku na voljo prav tako trije učbeniki z delovnimi zvezki oziroma zbirkami nalog, v tretjem letniku pa le eden. Pri tem je potrebno izpostaviti, da sta *Govorica jezika 1* in *Slovenščina 1, Z besedo do besede* učbenika novejše izdaje (leto 2007), zato njuna ustreznika za tretji (in četrti) letnik še nista izšla.

Za geografske učbenike menimo, da je v njih problematika zamejstva v glavnem dobro predstavljena. Pri tem bi izpostavili predvsem učbenik najnovejšega datuma izdaje, *Slovenija 1*, v katerem je po našem mnenju zamejstvo najbolj obdelano. Bogato slikovno gradivo, številni motivacijski primeri, ažurni podatki o aktualnem dogajanju v zamejstvu, problemski pristop obravnave in izrazito spodbujanje geografskega načina razmišljanja so kvalitete, ki odlikujejo obravnavo zamejske problematike v tem učbeniku. Med učbeniki za pripravo na maturo je *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* učbenik, ki edini do sedaj obravnava celotno slovensko narodno ozemlje kot eno enoto, ne glede na to, ali je ozemlje del Republike Slovenije ali katere druge sosednje države. Sledi obravnavi pokrajin glede na njihovo naravnogeografsko nadaljevanje onkraj državne meje, kar vključuje tudi obravnavno nekaterih območij, kjer živijo zamejski Slovenci. Menimo, da takšna obravnava spodbuja zavest o dožemanju zamejstva kot enotnega dela slovenskega prostora in da je za pripravo na maturo takšen način tudi primeren, saj od dijakov zahteva geografski način razmišljanja. Vendar pa je pri tem potrebno upoštevati tudi nekatere pomanjkljivosti. V učbeniku so predstavljene predvsem naravnogeografske značilnosti teh območij, medtem kot je problematika bolj pereča z družbenogeografskega vidika. Zato menimo, da je potrebno obravnavo zamejstva po tem učbeniku kombinirati bodisi z učbenikom za tretji letnik (*Geografija Slovenije 1*) bodisi mora učitelj v obravnavo sam vključiti tudi družbenogeografske probleme, kot to predvidevajo tudi cilji iz učnega načrta. Menimo, da je lahko problem take obravnave tudi dejstvo, da gre za edini učbenik, ki pristopa na tak način, kar lahko učitelju predstavlja določeno oviro pri sami obravnavi snovi.

Med učbeniki za prvi letnik slovenščine v gimnaziji z vidika obravnave položaja slovenščine v zamejstvu izpostavljamo učbenik *Slovenščina 1, Z besedo do besede*. Gre za učbenik, ki položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu namenja zelo pomembno vlogo. Problematiko obravnava na aktualen način, izhaja iz konkretnih besedil, ki so skrbno izbrana glede na zanimanje srednješolcev, spodbuja k aktivnemu razmišljanju o vlogi in položaju slovenščine kot maternem jeziku, vključuje pa tudi številne informacije o zamejskih Slovencih in njihovem položaju. Obsežno gradivo je tako v učbeniku kot na posnetem gradivu na priloženem DVD-ju, kar prispeva še k jasnejši ponazoritvi in boljšemu razumevanju problematike. V tretjem letniku profesorji trenutno nimajo možnosti izbire med različnimi učbeniki, kar je vsekakor slabost. V učbeniku *Na pragu besedila 3* in pripadajočem posnetem gradivu je zamejstvo dobro predstavljeno, vendar je po naše snov podana na preveč enoličen način. Dijaki so večinoma pasivni poslušalci posnetega gradiva, ki vsebuje veliko količino podatkov, učbenik pa ne

predvideva aktivnosti, ki bi tudi dijake aktivno vključile v samo obravnavo. Po drugi strani pa je to edini učbenik (tako med geografskimi kot slovenističnimi), ki izpostavlja besedno zvezo *slovenski kulturni prostor* ter predvideva njeno razlago in razumevanje. To je po naše eden od temeljev za kasnejše dojetje zamejskih Slovencev kot integralnega dela slovenskega naroda.

Glede na opravljeno analizo učnih gradiv je razvidno, da je v najnovejših učbenikih tako pri geografiji kot slovenščini zamejski problematiki namenjeno vidnejše mesto kot je bilo to v praksi do sedaj. Pozitiven premik je še posebej opazen pri učbenikih za slovenščino, ki tudi sicer namenljajo večji delež pozornosti odnosu do lastnega jezika in obravnavi družbenega položaja slovenščine, kar pozitivno vpliva tudi na delež obravnave o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu.

3. EMPIRIČNI DEL

3.1 RAZISKOVALNI PROBLEM

3.1.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

V empiričnem delu smo s pomočjo anketnega vprašalnika za profesorje geografije in slovenščine želeli ugotoviti, kakšno mesto in koliko pozornosti imajo učne teme o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine v gimnaziji. Zanimalo nas je, koliko se profesorji geografije in slovenščine držijo ciljev, predpisanih v učnem načrtu, katera učna gradiva uporabljajo in kako so zadovoljni z obravnavo tematike v njih, katerih oblik in metod dela ter dodatnih dejavnosti se večinoma poslužujejo, koliko časa in pozornosti namenijo obravnavi zamejske problematike, koliko in na kakšen način se poslužujejo medpredmetnih povezav, kakšen je njihov osebni odnos do obravnavane tematike in kako pomembna se jim zdi za splošno izobrazbo dijakov.

Poznavanje problematike položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu je ena od pomembnejših učnih tem, ki lahko prispeva k pozitivnem odnosu do slovenstva, slovenskega jezika kot razpoznavnega in identifikacijskega elementa Slovencev in k izpolnjevanju koncepta skupnega slovenskega kulturnega prostora ter ozavešča dijake o pomenu aktivnega medkulturnega dialoga, sodelovanja in sobivanja narodov. Vključitve Slovenije v združeno Evropo narekuje usposobitev mladih za medkulturno komunikacijo, saj bodo živeli v demokratični večkulturni in večjezični družbi, v kateri bodo morali, soodgovorni za njen bodoči razvoj, dobro poznati tako sebe in svoje korenine kot tudi druge kulture, zavedati se bodo morali svojih človeških in državljanskih pravic in dolžnosti, razmišljati samostojno in kritično, a odprto in tolerantno.

3.1.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Po katerih učnih gradivih profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji poučujejo snov o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?
- V kolikšni meri so profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji zadovoljni z obravnavo snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu v učnih gradivih, ki jih uporabljajo pri poučevanju?
- Kako pogosto in po katerih drugih učnih gradivih poleg učbenika posegajo profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?
- Koliko časa namenijo profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?
- Katere učne oblike in metode dela uporabljajo profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?
- Katere dodatne dejavnosti izvajajo profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu med šolskim letom?

- Koliko se profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu držijo učnih ciljev, predpisanih v učnem načrtu, in kaj menijo o njihovi primernosti?
- Ali se zdi profesorjem geografije in slovenščine v gimnaziji v učnem načrtu dovolj pozornosti namenjene obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?
- Koliko in za katere medpredmetne povezave se odločajo profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?
- Ali profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku razložijo tudi nekatere ključne pojme v zvezi s to problematiko, kot so prvi oziroma materni jezik, jezikovna politika, narodna pripadnost, skupni slovenski kulturni prostor, Slovenska manjšinska koordinacija, asimilacija?
- Kako po mnenju profesorjev geografije in slovenščine v gimnaziji dijaki poznajo problematiko Slovencev in slovenščine v zamejstvu, ali je po njihovem mnenju ta snov za dijake dolgočasna in nezanimiva in kako pomembna se jim zdi tematika za splošno izobrazbo dijakov?
- Ali profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji menijo, da sami dovolj poznajo problematiko in aktualno dogajanje, povezano s Slovenci in slovenščino v zamejstvu, da lahko to snov dijakom predstavijo na zanimiv in aktualen način?

3.1.3 RAZISKOVALNE HIPOTEZE

- H1 Profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi Slovencev in položaja slovenščine v zamejstvu po večini poleg predpisanih učbenikov in delovnih zvezkov uporabljajo še druga učna gradiva.
- H2 Profesorji pri pouku geografije obravnavi položaja Slovencev v zamejstvu za vse dijake v povprečju namenijo do eno šolsko uro.
- H3 Profesorji pri pouku slovenščine obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri sociolingvistiki v povprečju namenijo eno do dve šolski uri.
- H4 Pri obravnavi Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine prevladuje frontalna učna oblika poučevanja, pri metodah dela pa razlaga.
- H5 Slovincem in slovenščini v zamejstvu v učnem načrtu pri pouku geografije in slovenščine ni posvečene dovolj pozornosti.
- H6 Profesorji geografije in slovenščine se pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu po večini (več kot 50 %) v celoti držijo učnih ciljev, predpisanih v učnem načrtu.
- H7 Profesorji geografije in slovenščine po večini (več kot 50 %) predpisane učne cilje v povezavi s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu iz učnega načrta sami dopolnijo in aktualizirajo.

- H8 Profesorji geografije bodo po večini (več kot 50 %) tudi po novem učnem načrtu obravnavali položaj Slovencev v zamejstvu v tretjem in četrtem letniku.
- H9 Profesorji slovenščine bodo po večini (več kot 50 %) tudi po novem učnem načrtu obravnavali položaj Slovencev in slovenščine v zamejstvu v prvem in tretjem letniku.
- H10 Profesorji pri pouku geografije in slovenščine po večini (več kot 50 %) ne razložijo pojma *skupni slovenski kulturni prostor*.
- H11 Pri pouku slovenščine profesorji po večini (več kot 50 %) omenjajo pomembne književnike in druge kulturnike z območja slovenskega etničnega ozemlja v sosednjih državah.
- H12 Profesorji geografije se pri obravnavi Slovencev v zamejstvu ne odločajo za medpredmetne povezave s slovenščino.
- H13 Profesorji slovenščine se pri obravnavi Slovencev in slovenščine v zamejstvu ne odločajo za medpredmetne povezave z geografijo.
- H14 Profesorji pri pouku geografije in slovenščine problematiko Slovencev in položaj slovenščine v zamejstvu navadno omenjajo tudi pri kateri drugi učni temi.
- H15 Profesorji pri pouku geografije in slovenščine ne izvajajo dodatnih dejavnosti v povezavi s Slovenci in slovenščino v zamejstvu.
- H16 Profesorji geografije in slovenščine so mnenja, da sami premalo vedo o aktualnem dogajanju in položaju slovenščine v zamejstvu, da bi lahko obravnavo zasnovali na zanimiv in aktualen način.
- H17 Znanje o Slovencih in položaju slovenščine v zamejstvu je po mnenju profesorjev slovenščine in geografije pomembno za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov.

3.2 METODOLOGIJA

3.2.1 OSNOVNA RAZISKOVALNA METODA

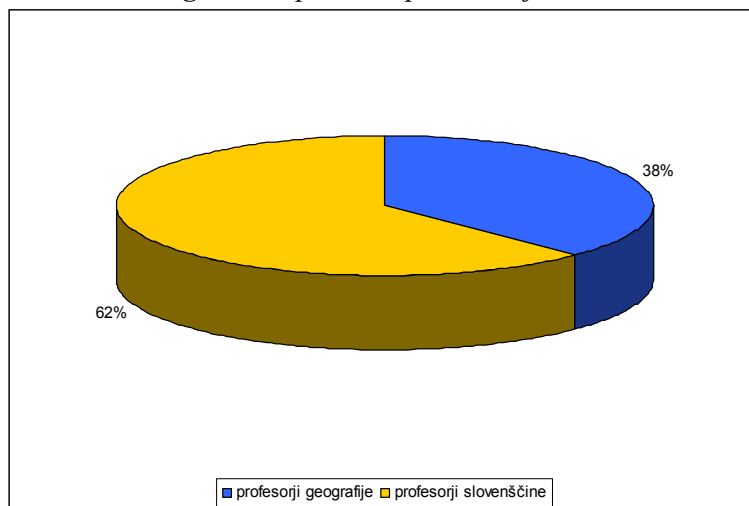
V raziskavi smo uporabili deskriptivno in kavzalno neeksperimentalno metodo. S prvo smo opisali pojave in skušali odgovoriti na raziskovalna vprašanja, z drugo pa ugotoviti vzroke in posledice med pojavi, torej potrditi oziroma zavrniti delovne hipoteze.

Anketni vprašalnik vsebuje tako analitičen kot deskriptiven del. S pomočjo analitičnega dela smo ugotavljali kvantitativno merljive pojave, medtem ko smo s pomočjo deskriptivnega dela skušali proučiti mnenje in izkušnje anketiranih.

3.2.2 OSNOVNA MNOŽICA IN VZOREC

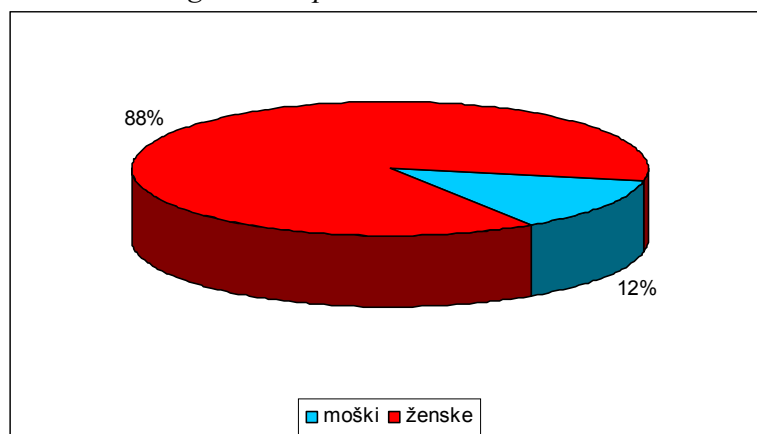
V raziskavo so bili vključeni profesorji geografije in slovenščine, ki so v šolskem letu 2008/2009 poučevali v gimnazijskih programih klasične, splošne in ekonomske gimnazije³³. V vzorcu so sto štirje profesorji, med katerimi je devetintrideset profesorjev geografije in petinšestdeset profesorjev slovenščine. Glede na spol vzorec sestavlja trinajst (12 %) anketiranih moških in enaindevetdeset (88 %) anketiranih žensk.

Grafikon 1: Predstavitev vzorca glede na predmet poučevanja.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Grafikon 2: Predstavitev vzorca glede na spol.

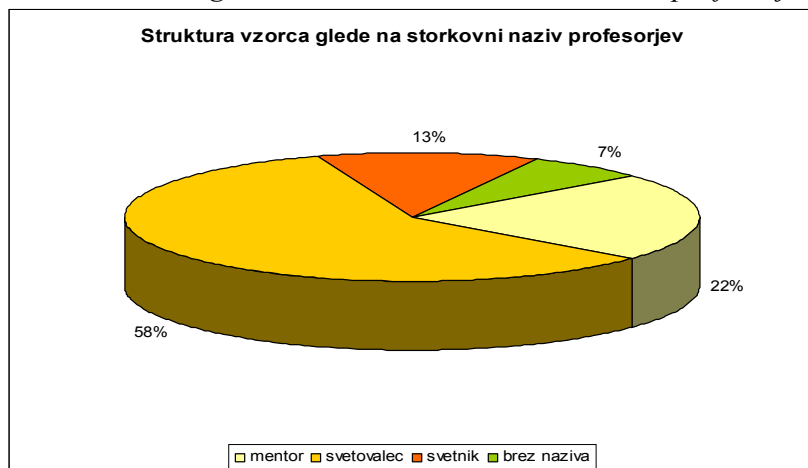
Vir: anketna obdelava, 2009.

Najmanjša starost v vzorcu je šestindvajset let, največja starost dvainšestdeset let, povprečna starost pa je štiriinštirideset let. Najmanjše število let poučevanja v vzorcu je eno leto, največje

³³ To so gimnazijski programi, ki imajo največje možno število ur geografije – 210 ur in po izbiri dodatnih 105 ur za pripravo na maturo. Zaradi primerljivosti rezultatov smo se tudi pri anketiranju profesorjev slovenščine osredotočili le na te programe.

sedemintrideset let, medtem ko je povprečna doba poučevanja devetnajst let. Struktura vzorca glede na strokovni naziv je prikazana v grafikonu 3.

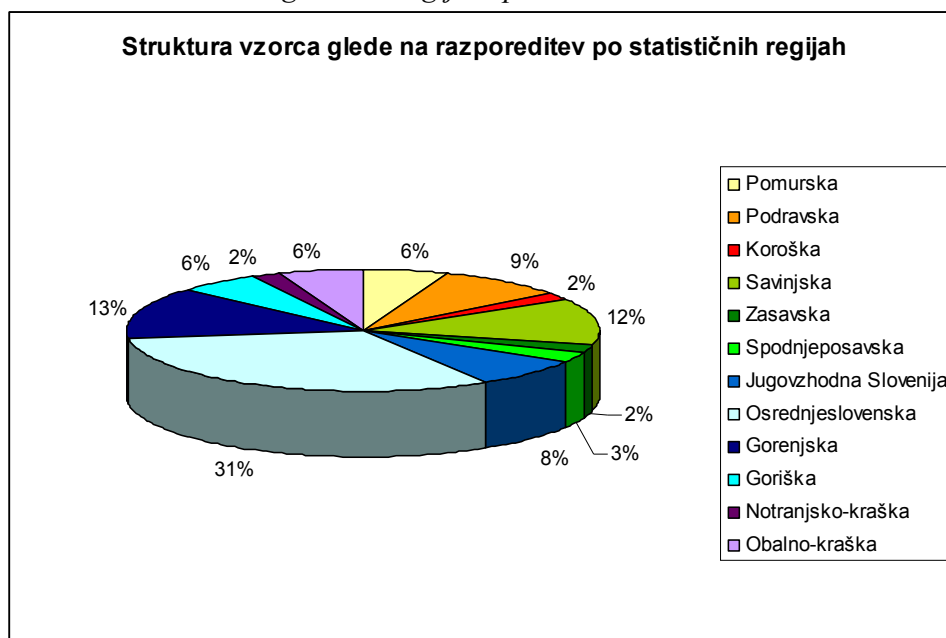
Grafikon 3: Predstavitev vzorca glede na strokovni naziv anketiranih profesorjev.

Vir: anketna obdelava, 2009.

V vzorec je vključenih enainpetdeset srednjih šol z gimnazijskimi programi klasične, splošne in/ali ekonomske gimnazije, ki zastopajo vseh dvanajst statističnih regij. Struktura vzorca glede na razporeditev po statističnih regijah je prikazana v grafikonu 4.

Grafikon 4: Predstavitev vzorca glede na regijsko porazdelitev.

Vir: anketna obdelava, 2009.

3.2.3 SEZNAM SPREMENLJIVK

Spremenljivke opredelimo kot lastnosti, ki tvorijo vzorec v raziskavi. V naši raziskavi imamo naslednje spremenljivke:

Neodvisne spremenljivke:	Odvisne spremenljivke:
<ul style="list-style-type: none">- spol,- starost,- leta poučevanja,- strokovni naziv,- statistična regija,- učna gradiva za poučevanje.	<ul style="list-style-type: none">- uporaba učnih oblik in metod dela pri obravnavi zamejske problematike,- čas, ki ga profesorji geografije in slovenščine namenijo obravnavi zamejske problematike,- zadovoljstvo z zastopanostjo zamejske problematike v učnih načrtih in učnih gradivih,- pomembnost tematike o zamejstvu za profesorje slovenščine in geografije,- izvajanje dodatnih dejavnosti v povezavi z zamejsko problematiko,- izvajanje medpredmetnih povezav pri obravnavi zamejstva.

3.2.4 ZBIRANJE PODATKOV

Za potrebe raziskave smo sami sestavili dva anketna vprašalnika – enega za profesorje geografije in drugega za profesorje slovenščine. Vprašanja se vsebinsko večinoma niso razlikovala, prilagojena so bila le naravi dela pri posameznem predmetu. Vprašalnik za profesorje geografije (priloga 1) je imel štiriindvajset vprašanj, za profesorje slovenščine (priloga 2) pa triindvajset, skupaj sta se razlikovala le v treh vprašanjih.

Anketni vprašalnik za profesorje geografije je vseboval petnajst vprašanj zaprtega tipa, sedem vprašanj odprtega tipa in eno vprašanje kombiniranega tipa. Anketni vprašalnik za profesorje slovenščine je vseboval trinajst vprašanj zaprtega tipa, devet vprašanj odprtega tipa in eno vprašanje kombiniranega tipa.

Anketiranje smo v celoti izvedli s pomočjo poštnih anket, pri čemer smo 77 % (273) anketnih vprašalnikov poslali prek elektronske pošte na naslove profesorjev, ki smo jih pridobili preko različnih virov³⁴, 23 % (83) vprašalnikov pa smo poslali po pošti na naslove šol, kjer profesorji poučujejo. Pri poštnem pošiljanju prek navadne pošte je kriterij izbire profesorjev temeljil predvsem na čim boljši regijski porazdelitvi anketirancev, zato smo vprašalnike poslali večinoma na tiste šole, katerih regije so bile pri zbranih elektronskih naslovih slabo zastopane. Anketne vprašalnike smo tako prek elektronske kot navadne pošte poslali 16. marca 2009, z zbiranjem anket pa smo zaključili 27. marca 2009.

³⁴ Uradne spletne strani srednjih šol, preko dostopnih dokumentov na spletu, osebni viri.

3.2.5 OBDELAVA PODATKOV

Podatke smo statistično obdelali v računalniškem programu SPSS, večino grafičnih prikazov pa smo naredili s pomočjo programa Microsoft Office Excel.

Zaradi obdelave podatkov je bilo potrebno odgovore na nekatera vprašanja združiti.

- Odgovore na vprašanje 3.b pri vprašalniku za slovenščino in vprašanje 4.b pri vprašalniku za geografijo, kjer so profesorji napisali, po katerih drugih učnih gradivih, poleg predpisanih, še posegajo pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu, smo združili v naslednje kategorije:
 - prispevki iz dnevnega časopisja vsebujejo odgovore članki, časopisi, dnevno časopisje, časopisni članki, članki iz časopisov, tiskani mediji, publicistična besedila ipd.;
 - gradivo s spleta vsebuje odgovore internet, članki z interneta, slike z interneta, spletni portali, sveže gradivo z interneta, spletne strani, podatki z interneta ipd.;
 - strokovna literatura vsebuje odgovore strokovne geografske revije, geografske revije (Geografski vestnik, Geografski obzornik ipd.), strokovna literatura, članki iz strokovne literature, geografski atlas, strokovna sociolingvistična literatura, sociolingvistična literatura, strokovni priročniki ipd.;
 - prispevki iz zamejskih revij in časopisov vsebuje odgovore članki iz manjšinskega tiska, članki iz časopisov iz zamejstva, časopisi in revije iz zamejstva, publikacije iz zamejstva, zamejski tisk, zamejske publikacije, zamejska periodika, zamejski časopisi;
 - literarna dela vsebuje odgovore literarna dela, umetnostna besedila;
 - TV-oddaje vsebujejo odgovore TV in TV-oddaje;
 - lastno gradivo vsebuje odgovore lastno gradivo s terena, lastne izkušnje z zamejci, osebni pogovori z zamejci, ustni viri, lastni viri ipd.;
 - maturitetne pole vsebujejo odgovore maturitetne pole;
 - drugi učbeniki vsebujejo odgovore drugi učbeniki, učbenik za književnost ipd.
- Odgovore na 22. vprašanje pri vprašalniku za slovenščino in 23. vprašanje pri vprašalniku za geografijo, kjer so profesorji napisali, katere dodatne dejavnosti, povezane s Slovenci in slovenščino v zamejstvu, izvajajo poleg klasičnega pouka v razredu, smo združili v naslednje kategorije:
 - ekskurzija vsebuje odgovore ekskurzija, medpredmetna ekskurzija, strokovna ekskurzija, izlet v zamejstvo ipd.;
 - projektno delo vsebuje odgovore projektni teden, delo na projektih, projekti ipd.;
 - sodelovanje z zamejsko šolo vsebuje odgovore izmenjava ali sodelovanje z zamejsko šolo, mednarodna izmenjava z zamejci, obiski in skupne dejavnosti s šolo iz zamejstva ipd.;
 - srečanje z zamejskimi ustvarjalci vsebuje odgovore pogovor z zamejci, literarno srečanje, literarni večer, okrogla miza z zamejskim pisateljem, pogovor s kakim uspešnim zamejskim ustvarjalcem ipd.;
 - spremljanje aktualnih dogodkov v medijih vsebuje odgovore spremljanje dogodkov v medijih, poročanje o aktualnih dogodkih ipd.;
 - ogled kulturnega dogodka v zamejstvu vsebuje odgovore ogled gledališke predstave v Trstu, Gorici, ogled kulturne prireditve v zamejstvu ipd.;

- govorni nastopi dijakov vsebujejo odgovore govorni nastopi dijakov, predstavitev dijakov, referati ipd.

3.3. REZULTATI Z RAZPRAVO

3.3.1 UČNA GRADIVA

- **Učna gradiva, ki jih profesorji geografije in slovenščine uporabljajo pri obravnavi snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu**

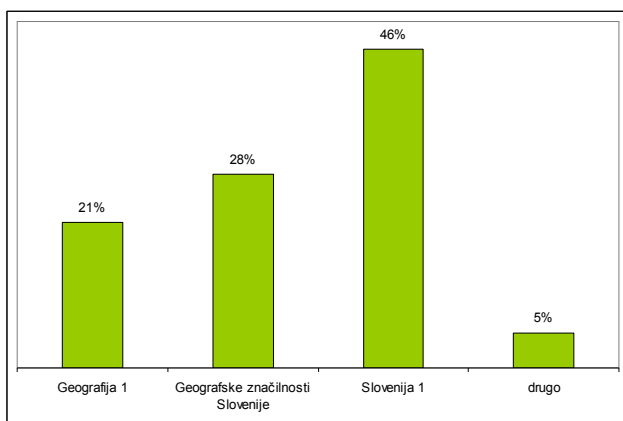
Profesorji geografije

Pri vprašanju je bilo mogoče označiti več ponujenih učbenikov, delovnih zvezkov in atlasov ter drugih zemljevidov.

Pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake, po starem učnem načrtu v tretjem letniku, anketirani profesorji geografije v povprečju uporabljajo več kot en učbenik. Najpogosteje uporabljajo učbenik *Slovenija 1*, sledi učbenik *Geografske značilnosti Slovenije* ter *Geografija Slovenije 1*. Pod drugo so se pojavili tudi odgovori, da pri obravnavi te snovi uporabljajo učbenik obče geografije za prvi letnik in *Geografske značilnosti Slovenije* iz leta 1998.

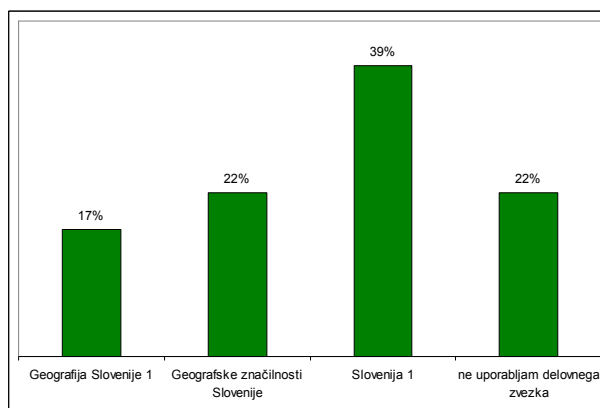
Pri rabi delovnih zvezkov so rezultati ekvivalentni rabi učbenikov, saj najpogosteje uporabljajo delovni zvezek *Slovenija 1*, sledita pa delovna zvezka *Geografske značilnosti Slovenije* in *Geografija Slovenije 1*. Medtem ko pri pouku vsi anketirani profesorji uporabljajo učbenik, pa jih kar 26 % vprašanih ne uporablja delovnega zvezka.

Grafikon 5: Uporaba učbenikov pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake v tretjem letniku.

Vir: anketna obdelava, 2009.

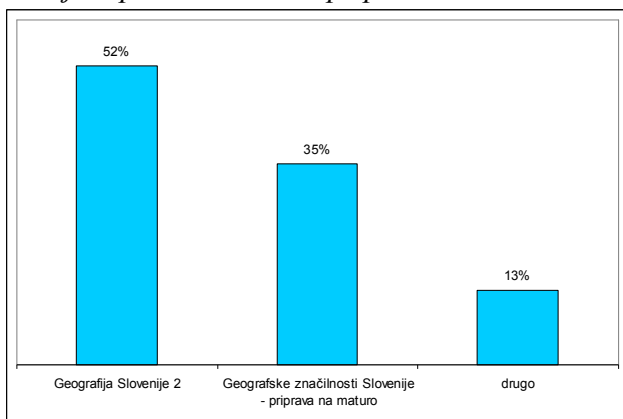
Grafikon 6: Uporaba delovnih zvezkov pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake v 3. letniku.

Vir: anketna obdelava, 2009.

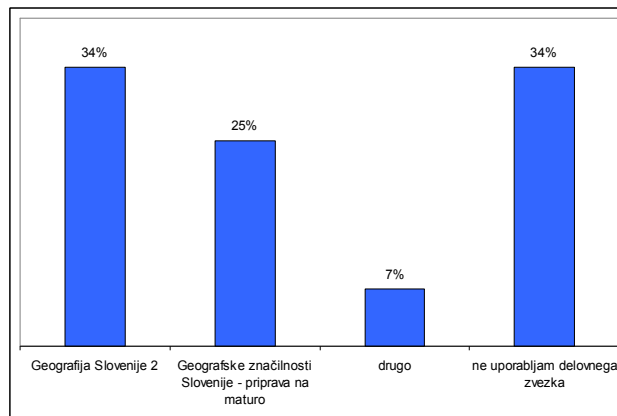
Pri pripravi na maturo vsi anketirani profesorji geografije uporabljajo učbenik. Najpogosteje uporabljajo učbenik in delovni zvezek *Geografija Slovenije 2*, sledita učbenik in delovni zvezek *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo*, pod možnostjo »drugo« pa se je pojavil tudi učbenik *Slovenija 1*, ki ga sicer načeloma uporabljajo v tretjem letniku. Več kot ena tretjina vprašanih pa delovnega zvezka za pripravo na maturo sploh ne uporablja.

Grafikon 7: Uporaba učbenikov pri obravnavi zamejske problematike za pripravo na maturo.

Vir: anketna obdelava, 2009.

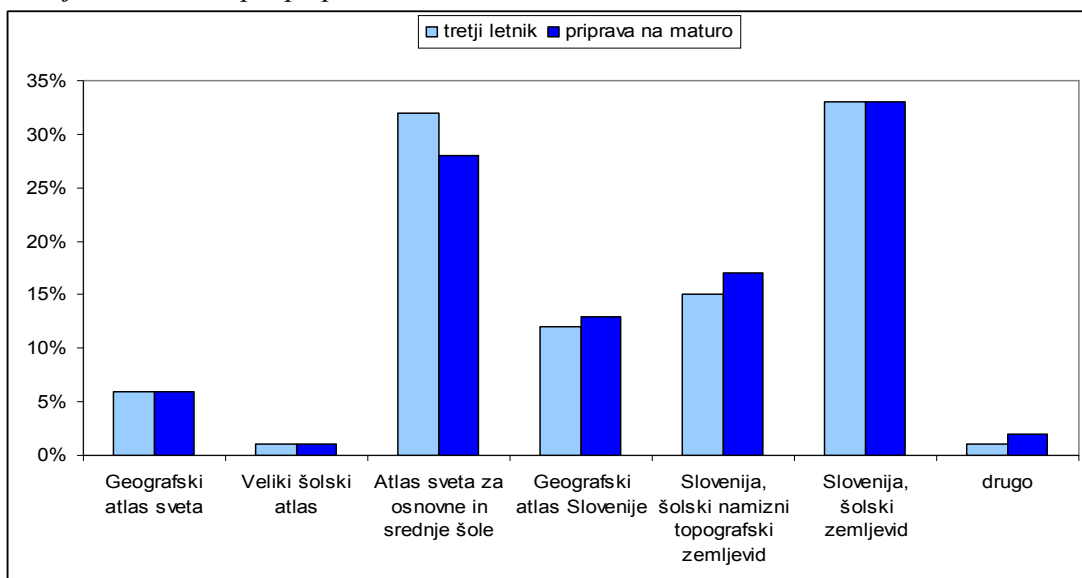
Grafikon 8: Uporaba delovnih zvezkov pri obravnavi zamejske problematike za pripravo na maturo.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Vsi anketirani profesorji geografije pri obravnavi zamejske problematike uporabljajo vsaj dva različna zemljevida, pa naj gre za obravnavo snovi za vse dijake ali za pripravo na maturo. Od atlasov je najpogosteje v rabi Atlas sveta za osnovne in srednje šole, od zemljevidov pa Slovenija, šolski namizni topografski in nemi zemljevid.

Grafikon 9: Uporaba atlasov in drugih zemljevidov pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake v tretjem letniku in pri pripravi na maturo.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Komentar

Učbenik *Slovenija 1*, je najnovejši in najsodobnejši izmed trenutno veljavnih učbenikov, zato njegova najbolj množična uporaba ne preseneča. V njem je zamejska problematika zelo dobro predstavljena, vsebuje najnovejše podatke o stanju in položaju slovenskih manjšin v sosednjih

državah ter ponuja aktualne primere. Obravnava zamejstva po tem učbeniku učiteljem ponuja vir aktualnih podatkov za zanimivo obravnavo problematike. Menimo, da je v učbeniku *Geografske značilnosti Slovenije*, ki je drugi najpogostejši v uporabi, snov o zamejskih Slovencih predstavljena nekoliko bolj skromno, kar zahteva večjo angažiranost učiteljev pri sami obravnavi snovi.

Pri obravnavi za pripravo na maturo večina anketiranih profesorjev geografije uporablja učbenik *Geografija Slovenije 2*, ki je edini od geografskih učbenikov, ki obravnava slovensko zamejstvo kot del slovenskega skupnega prostora in ga tako obravnava pri posameznih slovenskih regijah, ki se naravnogeografsko nadaljujejo tudi čez mejo, in ne ločeno po posameznih sosednjih državah. Taka obravnava lahko ob primernem pristopu pripomore k aktivnejšemu odnosu do zamejstva in dojetanju tega prostora kot del slovenske kulture.

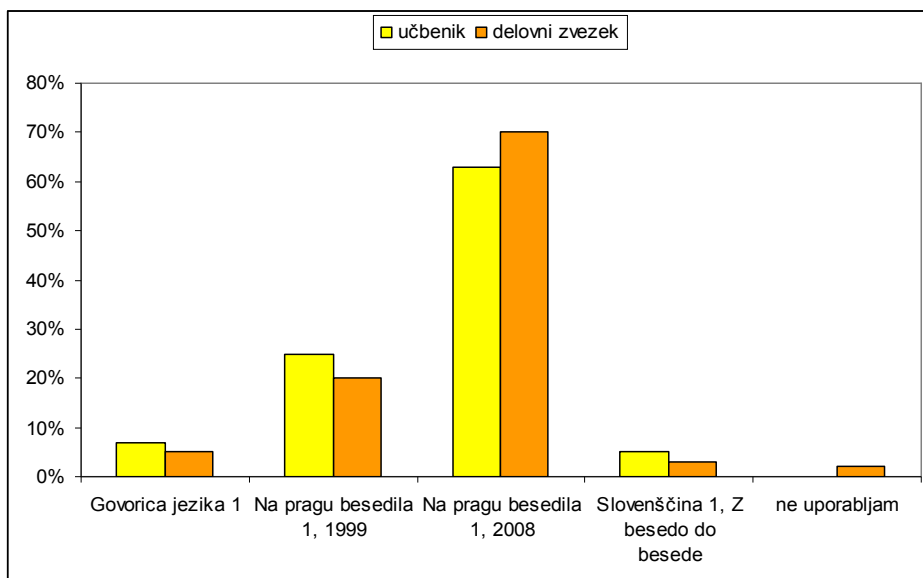
Pri uporabi atlasov in drugih zemljevidov rezultati niso pokazali bistvenih razlik med obravnavo snovi za vse dijake v tretjem letniku in pri obravnavi za pripravo na maturo.

Profesorji slovenščine

Pri vprašanju je bilo mogoče označiti več ponujenih učbenikov in delovnih zvezkov.

Pri obravnavi položaja slovenščine v zamejstvu v prvem letniku večina anketiranih profesorjev slovenščine uporablja prenovljeno izdajo učbenika Na pragu besedila 1, ena četrtnina jih uporablja staro izdajo istega učbenika, medtem ko preostala dva ponujena učbenika uporablja le malo anketiranih. Pri uporabi delovnih zvezkov so rezultati ekvivalentni glede na večinsko uporabo posameznih delovnih zvezkov oziroma zbirk nalog. Vsi anketirani profesorji pri obravnavi zamejske problematike v prvem letniku uporabljajo učbenik, medtem kot 2 % vprašanih v prvem letniku ne uporablja delovnega zvezka.

Grafikon 10: Uporaba učbenikov in delovnih zvezkov pri obravnavi slovenščine v zamejstvu v prvem letniku.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Pri obravnavi snovi v tretjem letniku je na voljo samo po en potrjen učbenik in en delovni zvezek, Na pragu besedila 3, ki ju večina (učbenik: 97 %, delovni zvezek: 95 %) anketiranih profesorjev tudi uporablja. Le 3 % vprašanih uporablja namesto učbenika lastno gradivo, 3 % vprašanih pa ne uporablja delovnega zvezka pri obravnavi položaja slovenščine v zamejstvu.

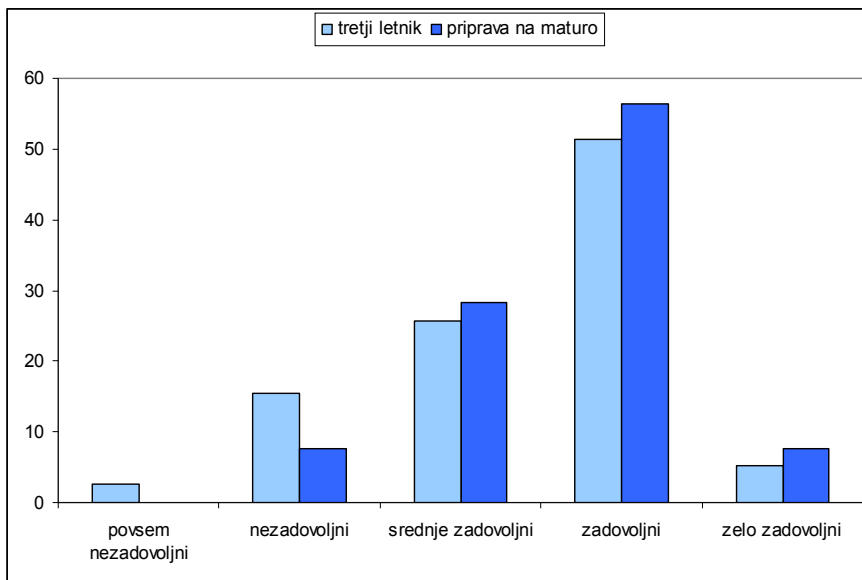
Komentar

Anketirani profesorji slovenščine so pri obravnavi snovi o položaju slovenščine v zamejstvu zelo enotni pri uporabi učbenikov in delovnih zvezkov, saj kar 88 % vseh uporablja eno od izdaj učbenika Na pragu besedila 1 in 90 % vprašanih eno od izdaj istoimenskega delovnega zvezka. Podobno je z učnimi gradivi v tretjem letniku. Vzrok temu je verjetno relativno mlada ponudba drugih učnih gradiv za poučevanje slovenščine, ki je večinoma na voljo le za prvi (in drugi) letnik, medtem kot so nova učna gradiva za tretji (in četrti) letnik še v pripravi. Nekontinuirana uporaba učnih gradiv oziroma uporaba različnih gradiv v posameznem letniku, lahko za učitelja pomeni težavo pri načrtovanju in usklajevanju učnega procesa.

- Zadovoljstvo profesorjev geografije in slovenščine z uporabljenimi učnimi gradivi pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine z zamejstvu

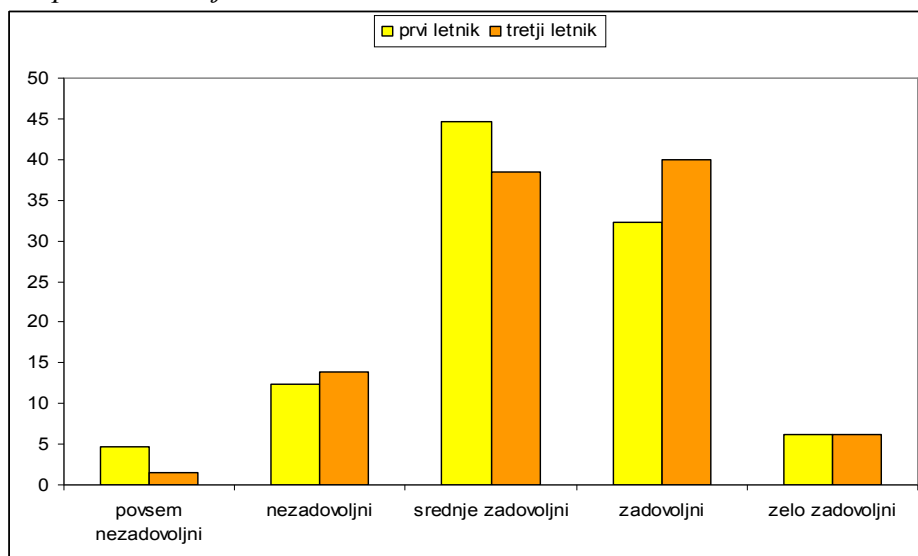
Zanimalo nas je, v kolikšni meri so profesorji geografije in slovenščine zadovoljni z učnimi gradivi, ki jih uporabljajo pri obravnavi zamejske problematike. Spraševali smo jih za posamezen letnik obravnave.

Grafikon 11: Zadovoljstvo profesorjev geografije z učnimi gradivi pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake (v tretjem letniku) in pri pripravi na maturo.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Grafikon 12: Zadovoljstvo profesorjev slovenščine z učnimi gradivi pri obravnavi zamejske problematike v prvem in tretjem letniku.

Vir: anketna obdelava, 2009.

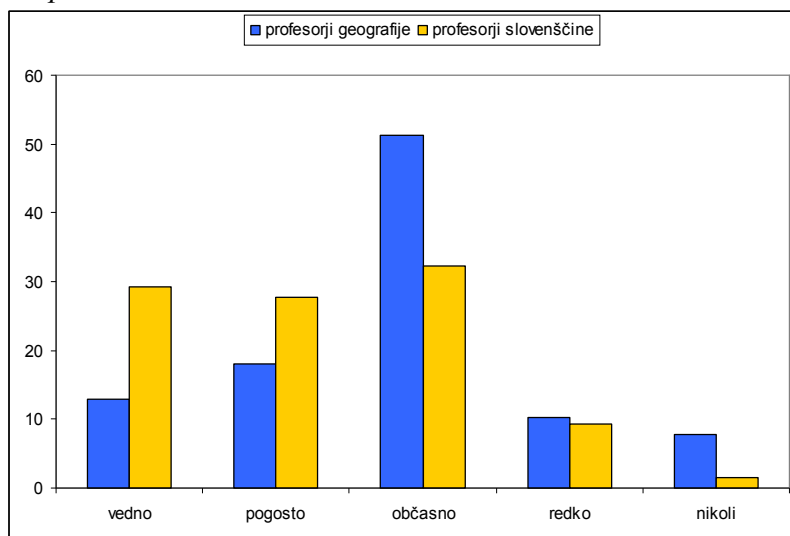
Komentar

Profesorji geografije so v povprečju nekoliko bolj zadovoljni (povprečna ocena 3,5) z obravnavo zamejske problematike v učnih gradivih kot profesorji slovenščine (povprečna ocena 3,2). Slednji so manj zadovoljni z obravnavo v učnih gradivih za prvi letnik, medtem ko so z obravnavo v tretjem letniku v večini bolj zadovoljni. Profesorji geografije so bolj zadovoljni z obravnavo zamejcev pri pripravi za maturo kot pri obravnavi za vse dijake.

- **Druga učna gradiva, po katerih posegajo profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi zamejcev in niso predpisana po katalogu učbenikov**

Najprej nas je zanimalo, kako pogosto pri obravnavi zamejske problematike poleg predpisanih učbenikov in delovnih zvezkov profesorji geografije in slovenščine posegajo po drugih učnih gradivih.

Grafikon 13: Pogostost poseganja profesorjev geografije in slovenščine po drugih učnih gradivih, poleg predpisanih učbenikov in delovnih zvezkov.

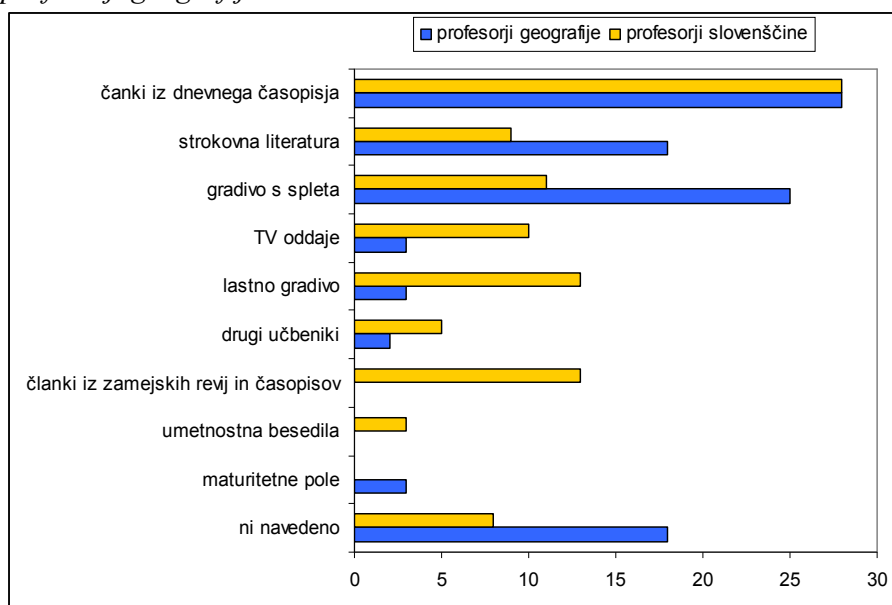

Vir: anketna obdelava, 2009.

Med profesorji geografije je višji delež tistih, ki nikoli ne posegajo po drugih učnih gradivih (8 %) kot pri profesorjih slovenščine (2 %) in dosti nižji delež tistih, ki vedno posegajo po drugih učnih gradivih (13 % geografi, 29 % slovenisti).

Pri tistih profesorjih, ki poleg predpisanih uporabljajo tudi druga učna gradiva, nas je zanimalo, po katerih učnih gradivih posegajo.

Grafikon 14: Učna gradiva, ki jih, poleg predpisanih, pri obravnavi zamejske problematike uporabljajo profesorji geografije in slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Komentar

Rezultati so pokazali, da profesorji slovenščine pogosteje posegajo po drugih učnih gradivih kot profesorji geografije. Pri obeh predmetih se profesorji v največji meri poslužujejo člankov iz dnevnega časopisja (28 %), s katerimi pravijo, da najlažje in najbolj nazorno aktualizirajo problematiko. Profesorji geografije pogosto posegajo še po različnem gradivu s spleta (25 %) (prispevki, statistični podatki, slikovno in kartografsko gradivo), veliko pa se poslužujejo tudi strokovne literature (18 %), kjer so navajali predvsem članke iz strokovnih geografskih revij. Profesorji slovenščine uporabljajo več različnih virov, saj se približno v enaki meri (10–15 %) poslužujejo strokovne literature, gradiva s spleta, televizijskih oddaj, lastnega gradiva in člankov iz zamejskih revij in časopisov.

Dokaj pogosto poseganje po drugih učnih gradivih pri obravnavi zamejske problematike kaže na angažiranost profesorjev in aktualnost tematike. Čeprav pri primerjavi tega vprašanja z zadovoljstvom s predpisanimi učnimi gradivi, ki jih profesorji uporabljajo pri svojem pouku, nismo ugotovili nobene pomembnejše povezanosti, menimo, da bi pri večjem vzorcu povezanost obstajala.

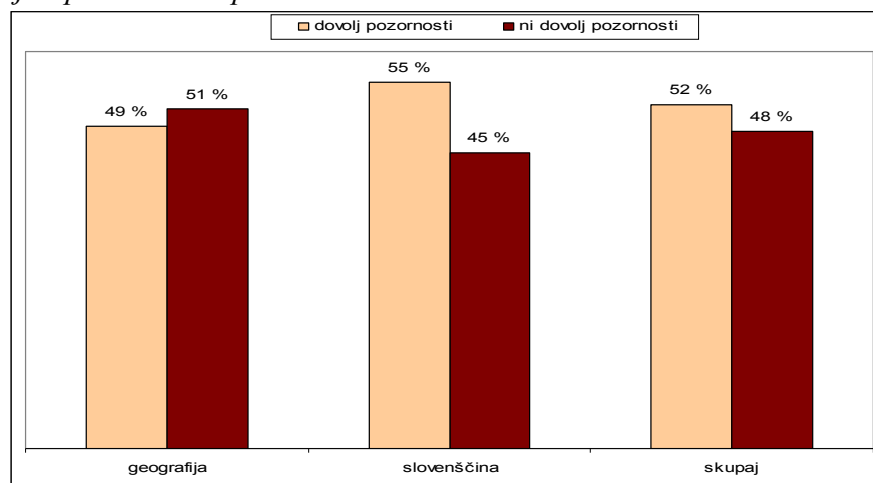
Z rezultati smo potrdili hipotezo H1, da profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi Slovencev in položaja slovenščine v zamejstvu po večini poleg predpisanih učbenikov in delovnih zvezkov uporabljajo še druga učna gradiva.

3.3.2 UČNI NAČRTI

- Pozornost učnim temam o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu po učnem načrtu

Zanimalo nas je, kaj profesorji geografije in slovenščine menijo o pozornosti, ki je zamejski problematiki posvečena po učnem načrtu. Na vprašanje, ali menijo, da je položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu po učnem načrtu namenjene dovolj pozornosti, so odgovarjali z da ali ne, prosili pa smo jih tudi za utemeljitev odgovorov.

Grafikon 15: Mnenje profesorjev geografije in slovenščine o ustreznem deležu pozornosti, posvečene zamejski problematiki po učnem načrtu.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Za pouk geografije so profesorji približno z enakim deležem odgovorili, da je zamejski problematiki po učnem načrtu namenjene dovolj pozornosti (49 %), kot da te pozornosti ni dovolj (51 %), čeprav se slednji odgovor pojavi nekoliko bolj pogosto. Pri profesorjih slovenščine je razlika večja, saj jih več kot polovica meni, da je pozornosti dovolj (55 %), nekoliko manj kot polovica pa, da je ni dovolj (45 %). Glede na skupne rezultate³⁵, je razvidno, da je nekaj več kot polovica profesorjev geografije in slovenščine mnenja, da je zamejski problematiki po učnem načrtu namenjene dovolj pozornosti (52 %).

Tisti profesorji geografije in slovenščine, ki so odgovorili, da je pozornosti dovolj, v večini primerov svojih odgovorov niso utemeljili. Med tistimi, ki so odgovore utemeljili, se je kot razlog najbolj pogosto pojavljal odgovor, da je učni načrt že tako ali tako prenatrpan, da se z zamejci dijaki srečajo tudi pri drugih predmetih in da ni toliko problem v količini kot kakovosti obravnave.

Tisti profesorji geografije in slovenščine, ki so odgovorili, da zamejski problematiki ni posvečene dovolj pozornosti, so v veliki večini svoje odgovore utemeljili. Tako med geografi kot slovenisti se pojavljajo podobni odgovori, da gre za zelo pomembno tematiko z vidika državlanske vzgoje, aktivnega državljanstva, odnosa do maternega jezika, uresničevanja koncepta skupnega slovenskega kulturnega prostora in multikulture vzgoje, da zgolj površna informiranost ni dovolj, temveč je potrebna poglobljena obravnava z aktualizacijo ter da izgovori o prenatrpanem učnem načrtu niso zadostni, saj je ravno pri tej tematiki veliko možnosti za medpredmetno povezovanje.

Komentar

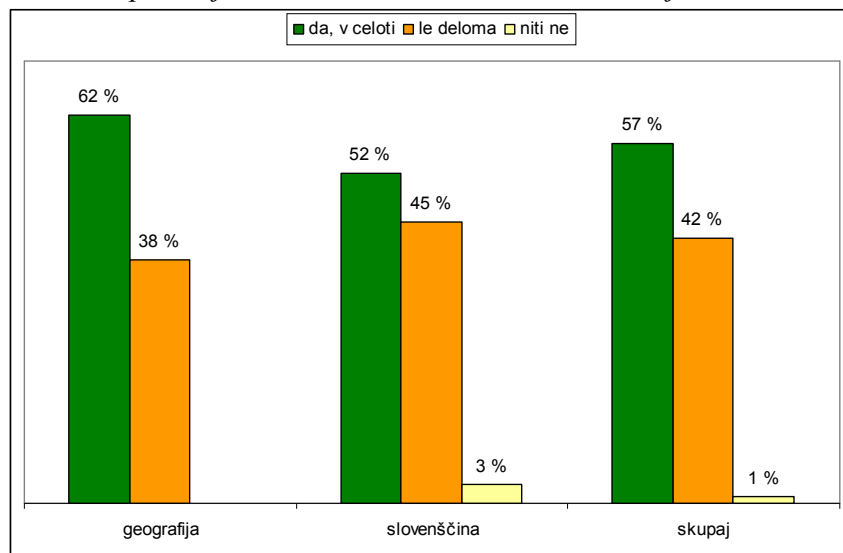
Rezultati so pokazali, da lahko hipotezo H5, ki pravi, da Slovencem in slovenščini v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine ne posvečene dovolj pozornosti, zavrremo, čeprav so razlike v deležu pritrdilnih in zavrnilih odgovorov majhne. Medtem ko so odgovori odprtega tipa, kjer so profesorji podali utemeljitev bodisi za en ali drug odgovor, pokazali, da je zamejski problematiki kljub vsemu namenjenega premalo kvalitetnega časa in aktualnih informacij.

- Učni cilji o Slovencih in slovenščini v zamejstvu, določeni v učnem načrtu

Najprej nas je zanimalo, koliko se profesorji geografije in slovenščine držijo v učnem načrtu predpisanih učnih ciljev v povezavi s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu in kaj menijo o teh ciljih.

³⁵ Odstotke smo preračunali v relativne in tako primerljive vrednosti zaradi neenakega števila anketiranih profesorjev geografije in slovenščine.

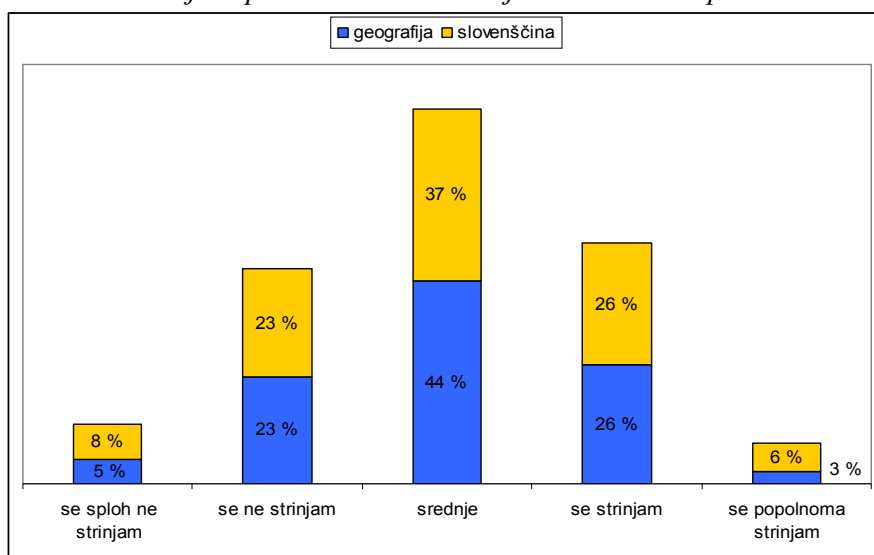
Grafikon 16: Koliko se profesorji geografije in slovenščine držijo v učnem načrtu predpisanih učnih ciljev v povezavi s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu.

Vir: anketna obdelava 2009.

Pri možnostih ponujenih odgovorov na štiristopenjski lestvici³⁶ so se v glavnem pojavili odgovori, da se v celoti držijo učnih ciljev, predpisanih v učnem načrtu, in da se predpisanih ciljev držijo le deloma. Več kot polovica anketiranih profesorjev se predpisanih učnih ciljev v celoti drži, pri čemer je ta delež znatno večji pri profesorjih geografije.

Grafikon 17: Stopnja strinjanja s trditvijo, da so učni cilji tako v stranem kot prenovljenem učnem načrtu v zvezi z zamejsko problematiko zastavljeni skromno in premalo aktualno.

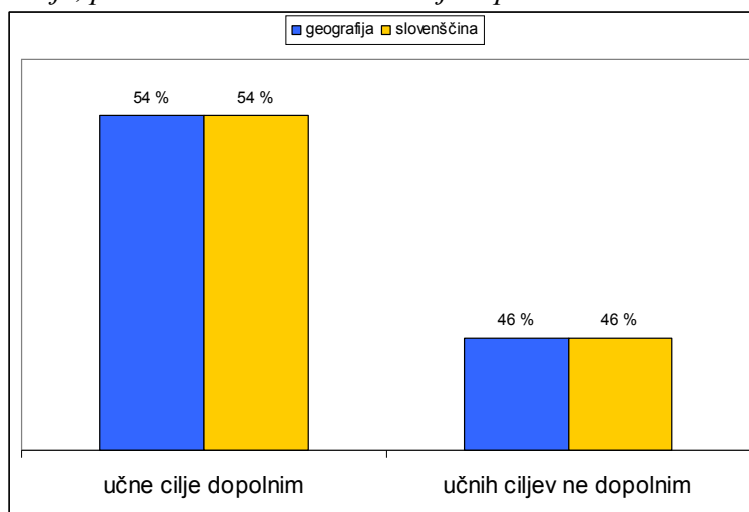
Vir: anketna obdelava, 2009.

³⁶ 1 da, v celoti, 2 le deloma, 3 niti ne, 4 sploh ne.

Slaba tretjina anketiranih profesorjev geografije in slovenščine se strinja, da so cilji v učnem načrtu, povezani z zamejsko problematiko, zastavljeni premalo aktualno, približno enak delež jih je nasprotujočega si mnenja, večina pa je glede strinjanja nekje vmes.

V nadaljevanju nas je zanimalo, ali pri obravnavi zamejske problematike profesorji geografije in slovenščine sami dopolnjujejo učne cilje in kako, ter če bi, kako bi spremenili/dopolnili že predpisane učne cilje v učnem načrtu.

Grafikon 18: Delež profesorjev geografije in slovenščine, ki sami dopolnijo oziroma ne dopolnijo že predpisane učne cilje, povezane z obravnavo zamejske problematike.

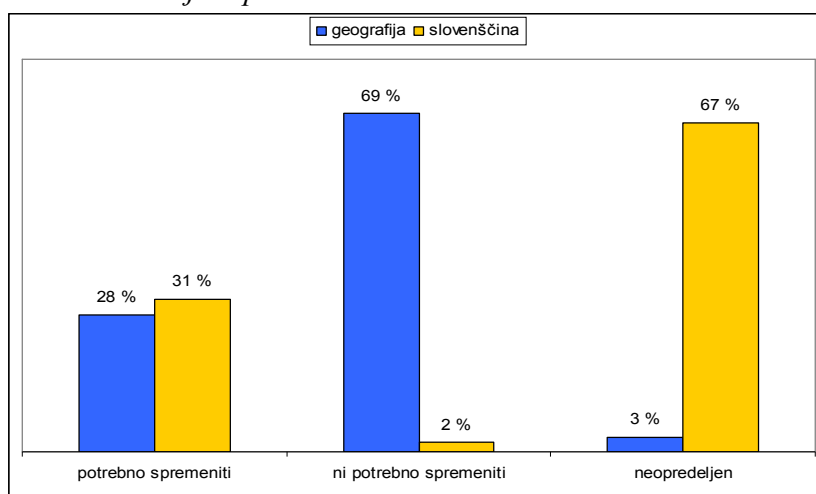

Vir: anketna obdelava, 2009.

Večina profesorjev geografije in slovenščine (54 %) dopolni že predpisane učne cilje o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu. Ko smo jih vprašali, kako, so večinoma odgovorili, da aktualizirajo trenutni položaj v zamejstvu, saj so že zastavljeni cilji po njihovo preveč zgodovinsko naravnani. Med pogostejšimi odgovori so bili tudi, da predstavijo lastne izkušnje z zamejci in zamejstvom, povežejo tematiko s problemi še drugih narodnih manjšin po svetu, izpostavijo jezik kot sredstvo identitete neke skupnosti ter odnos do njega, predstavijo organiziranost zamejskega šolstva, skušajo ozaveščati dijake o pomenu odgovornosti Republike Slovenije do zamejstva ter jih tako učiti aktivnega državljanstva.

Na vprašanje, ali profesorji menijo, da bi bilo potrebno zastavljene cilje v učnem načrtu popraviti, dopolniti ali kakorkoli spremeniti, smo dobili rezultate, ki so prikazani na grafikonu 19.

Grafikon 19: Mnenje profesorjev geografije in slovenščine o potrebi po spremembah predpisanih učnih ciljev, povezanih z zamejsko problematiko.

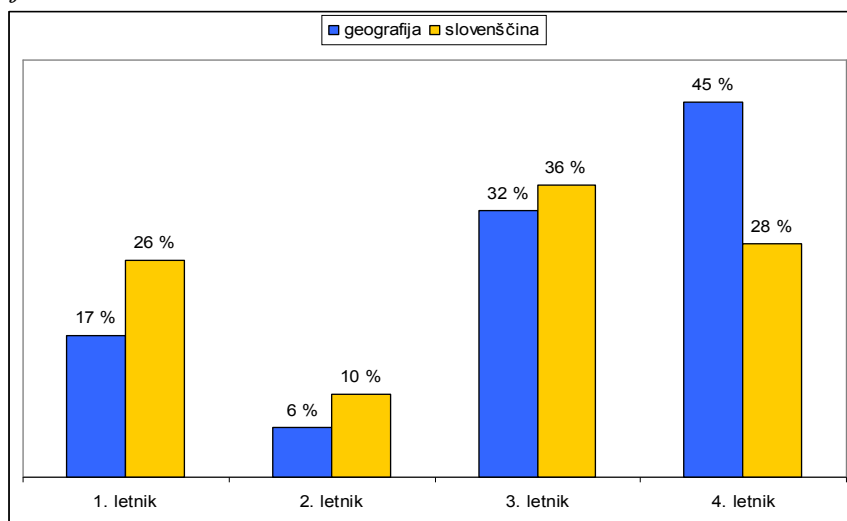

Vir: anketna obdelava, 2009.

Med tistimi, ki menijo, da je potrebno učne cilje iz učnega načrta, povezane z zamejsko problematiko, spremeniti, bi večina izvedla spremembe v smeri večje aktualizacije učnih ciljev in vpeljavo ciljev, povezanih s pomenom ozaveščanja o vlogi manjšin v medkulturnem dialogu. Med profesorji geografije, ki menijo, da ciljev v učnem načrtu ni potrebno spreminjati, prevladuje mnenje, da jih je potrebno le aktualizirati in doseči tiste, ki so predpisani.

Profesorje geografije in slovenščine smo povprašali tudi o tem, kdaj predvidevajo obravnavo zamejske problematike po prenovljenem učnem načrtu glede na večje možnosti razporejanja učne snovi. Zanimalo nas je, v katerih letnikih se bodo v bodoče predvidoma posvečali tej tematiki.

Grafikon 20: Predviden letnik obravnave zamejske problematike po novem učnem načrtu pri pouku geografije in slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Rezultati so pokazali, da bo največji delež profesorjev geografije in slovenščine po novem učnem načrtu tematiko o Slovencih in slovenščini v zamejstvu obravnaval v dveh letnikih – pri geografiji je ta delež 62 %, pri slovenščini pa 45 %. Profesorji geografije jo nameravajo večinoma obravnavati v tretjem in četrtem letniku (58 %), profesorji slovenščine pa v prvem in četrtem letniku (48 %). Pri slovenščini je tudi visok delež tistih, ki nameravajo položaj slovenščine v zamejstvu obravnavati samo v enem letniku, saj znaša 42 %, med njimi pa kar 70 % vprašanih predvideva obravnavo v tretjem letniku.

Komentar

Rezultati so potrdili hipotezo H6, da se profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu po večini (več kot 50 %) v celoti držijo učnih ciljev, predpisanih v učnem načrtu.

Prav tako smo potrdili hipotezo H7, ki pravi, da profesorji geografije in slovenščine po večini (več kot 50 %) predpisane učne cilje v povezavi s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu iz učnega načrta sami dopolnijo in aktualizirajo. V večini so profesorji geografije in slovenščine mnenja, da je aktualizacija učnih ciljev v povezavi z zamejsko problematiko nujna in da je od tega močno odvisna kakovost učne ure.

Hipotezo H8, ki pravi, da bodo profesorji geografije po večini (več kot 50 %) tudi po novem učnem načrtu obravnavali položaj Slovencev v zamejstvu v tretjem in četrtem letniku, smo potrdili, saj je ta delež profesorjev kar 62 %. Pri teh rezultatih nas je presenetil visok delež odgovorov za obravnavo zamejstva samo v četrtem letniku (20 %), vse kombinacije poučevanja v dveh letnikih pa prav tako predvidevajo tudi poučevanje v četrtem letniku. Presenečeni smo bili predvsem zaradi dejstva, da bi obravnava zgolj v četrtem letniku večino dijakov prikrajšala za geografsko znanje o zamejski problematiki, medtem ko je obravnava tudi v četrtem letniku nujna, saj je poznavanje zamejske problematike v maturitetnih izpitnih katalogih za geografijo in slovenščino opredeljeno kot obvezno maturitetno znanje.

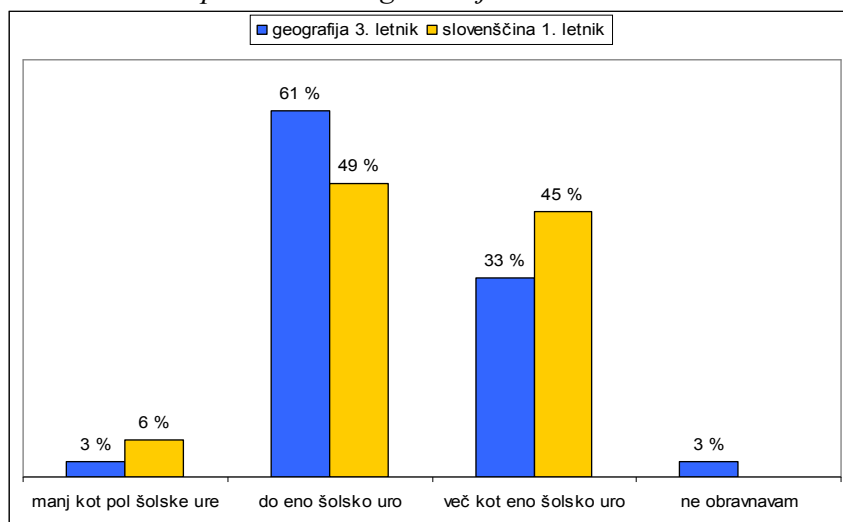
Hipotezo H9, da bodo profesorji slovenščine po večini (več kot 50 %) tudi po novem učnem načrtu obravnavali položaj Slovencev in slovenščine v zamejstvu v prvem in tretjem letniku, smo deloma potrdili, deloma pa zavrnil. Največji delež profesorjev slovenščine predvideva, da bodo zamejsko problematiko po novem učnem načrtu obravnavali v prvem in četrtem letniku (48 % tistih, ki predvideva obravnavo v dveh letnikih), razmeroma visok delež pa namerava zamejstvo obravnavati samo v tretjem letniku (20 %). Prednost enkratne obravnave tematike je predvsem v možnosti bolj sistematičnega, usmerjenega, celostnega in poglobljenega pristopa k obravnavi. Vendar dolgoročno obstaja nevarnost manjšega pomnjenja in tako slabšega poznavanja problematike zaradi v kratkem času podane (pre)velike količine informacij. Na drugi strani pa je prednost kontinuirane obravnave ravno v počasnem doziranju informacij in večkratnem vračanju k neki problematiki, pri čemer obstaja več možnosti, da si določene značilnosti tudi zapomnimo. Slabost kontinuirane obravnave vidimo predvsem v možni površni obravnavi, saj je na enkrat na razpolago manj časa.

3.3.3 ČAS IN NAČIN OBRAVNAVE

- Čas, ki ga profesorji geografije in slovenščine namenijo obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu v posameznem letniku

Zanimalo nas je, koliko časa profesorji geografije in slovenščine namenijo obravnavi zamejske problematike v posameznem letniku. Primerljivi so podatki za obravnavo pri geografiji v tretjem letniku in pri slovenščini v prvem letniku, saj gre za podoben obseg snovi, zato smo za boljšo primerjavo rezultate prikazali na istem grafikonu. Večina profesorjev geografije v tretjem letniku nameni obravnavi zamejcev do eno šolsko uro (62 %), tretjina pa več kot eno šolsko uro (33 %). Tudi pri slovenščini večina profesorjev obravnava zamejske problematike v prvem letniku nameni do eno šolsko uro (49 %), čeprav je delež tistih, ki obravnavajo zamejce več kot eno šolsko uro, dosti višji kot pri geografiji (45 %).

Grafikon 21: Časovni obseg obravnave zamejske problematike pri pouku geografije v tretjem letniku in pouku slovenščine v prvem letniku gimnazije.

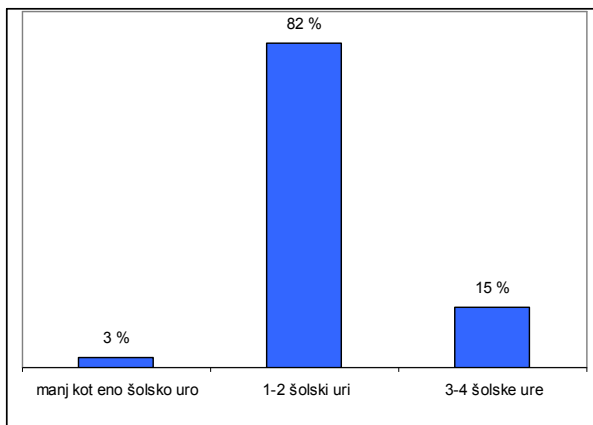

Vir: anketna obdelava, 2009.

Zamejski problematiki velika večina anketiranih profesorjev geografije pri pripravi na maturo nameni eno do dve šolski uri (82 %), majhnem je delež tistih, ki tej tematiki namenijo tri do štiri ure (15 %), še manjši pa, ki se zamejstvu pri pripravi na maturo posvečajo manj kot eno šolsko uro (3 %).

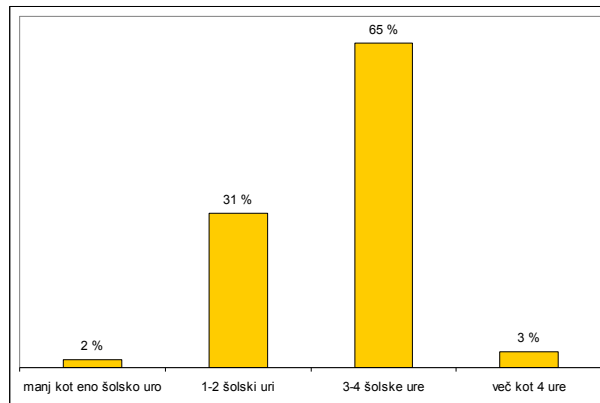
V tretjem letniku je pri pouku slovenščine po priročniku za učitelje za učbenik *Na pragu besedila 3*, ki ga uporabljajo skoraj vsi anketirani profesorji slovenščine, priporočena triurna obravnava zamejske problematike. Rezultati so pokazali, da večina profesorjev obravnava položaja v zamejstvu tudi nameni tri do štiri ure (65 %), skoraj tretjina pa nameni eno do dve šolski uri (31 %).

Grafikon 22: Čas, ki ga namenijo profesorji geografije obravnavi položaja Slovencev v zamejstvu pri pripravi na maturo.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Grafikon 23: Čas, ki ga namenijo profesorji slovenščine obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu v tretjem letniku.

Vir: anketna obdelava, 2009.

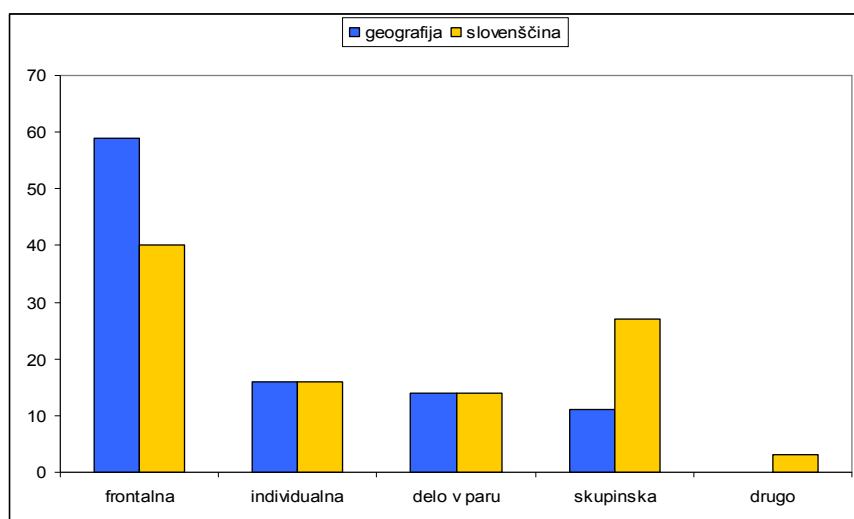
Komentar

Rezultati so potrdili hipotezo H2, da profesorji pri pouku geografije obravnavi Slovencev v zamejstvu za vse dijake v povprečju namenijo do eno šolsko uro. Hipotezo H3, ki pravi, da profesorji pri pouku slovenščine obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri sociolingvistiki v povprečju namenijo eno do dve šolski uri, lahko zavrnemo. Rezultati so namreč pokazali, da profesorji pri pouku slovenščine v tretjem letniku pri sociolingvistiki obravnavi položaja slovenščine v zamejstvu v povprečju namenijo tri do štiri ure. To je tudi čas, ki ga za obravnavo priporoča priročnik za učitelje za učbenik, ki ga večina v tretjem letniku uporablja.

- Učne oblike in metode dela

Pri naslednjih vprašanjih nas je zanimalo, katere učne oblike in metode dela profesorji geografije in slovenščine najpogosteje uporabljajo pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu. Pri vprašanjih je bilo mogoče označiti več ponujenih oblik in metod dela.

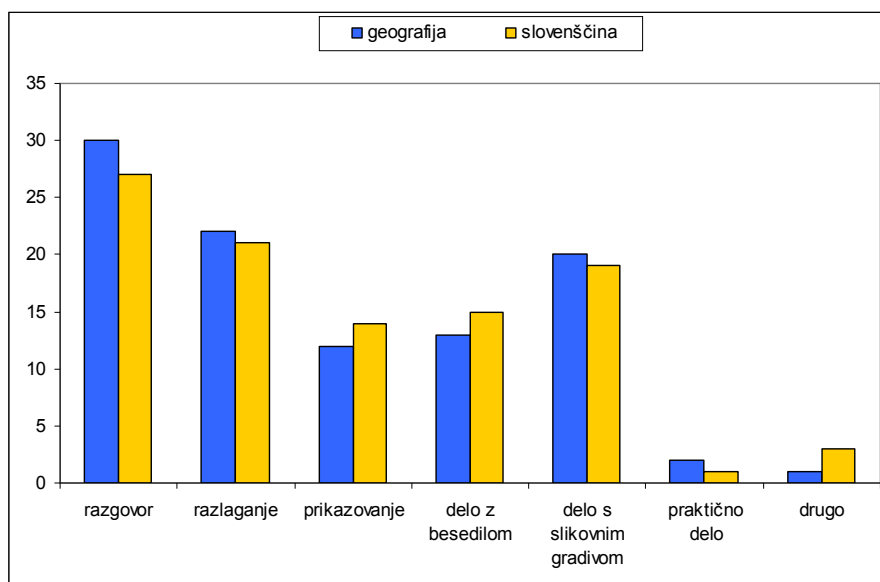
Grafikon 24: Učne oblike pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Profesorji geografije in slovenščine v povprečju uporabljajo po dve učni obliki pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu. Vsi anketirani profesorji geografije uporabljajo frontalno učno obliko, ki jo po večini kombinirajo s še eno učno obliko. Tudi profesorji slovenščine najpogosteje uporabljajo frontalno učno obliko, ki jo prav tako kombinirajo s še vsaj eno drugo učno obliko.

Grafikon 25: Metode dela pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Tako profesorji geografije kot slovenščine v povprečju uporabljajo po tri različne metode dela pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu. Skoraj vsi profesorji geografije in slovenščine uporabljajo metodo razgovora, drugi najbolj pogosti pa sta metodi razlaganja in dela s slikovnim gradivom.

Komentar

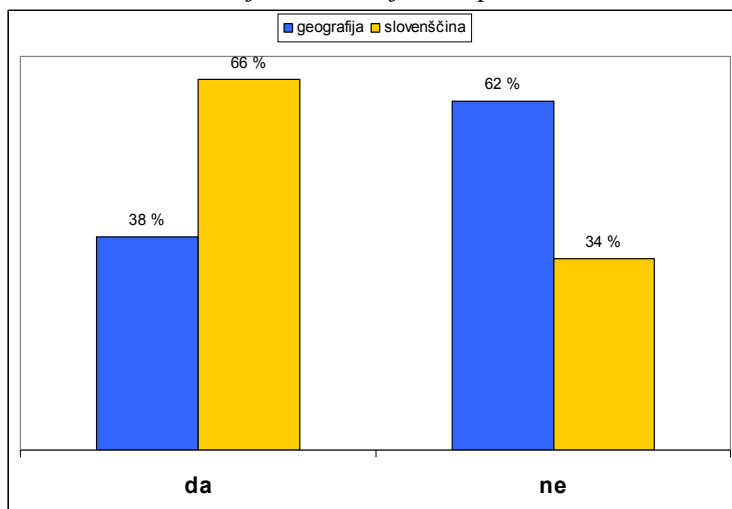
Na podlagi rezultatov smo del hipoteze H4 potrdili, del pa zvrnili. Pri pouku geografije in slovenščine pri obravnavi zamejske problematike prevladuje frontalna učna oblika, kar smo potrdili s pridobljenimi rezultati. Pri metodah dela so rezultati pokazali prevlado metode razgovora, zato smo drugi del hipoteze, ki pravi, da prevladuje metoda razlaganja, zavrnil.

Iz pridobljenih rezultatov je razvidno, da profesorji geografije pri obravnavi položaja v zamejstvu v povprečju uporabljajo manj različnih učnih oblik kot profesorji slovenščine. Metode dela se ujemajo z učnimi oblikami. Na to, katere učne oblike in metode dela bodo profesorji izbrali za obravnavo določene snovi, lahko vplivajo tudi učna gradiva in učila, ki sodijo k tem učnim gradivom. Tako je na primer pri obravnavi zamejske problematike pri pouku slovenščine v tretjem letniku po učbeniku Na pragu besedila 3 predvidena uporaba video posnetka, ki sama po sebi narekuje uporabo metode prikazovanja.

- Obravnava Slovencev v zamejstvu v kombinaciji s Slovenci v izseljenstvu

Zanimalo nas je, ali profesorji geografije in slovenščine obravnavajo zamejsko problematiko hkrati z izseljensko. V grafikonu 26 so primerjalno prikazani odgovori profesorjev geografije in profesorjev slovenščine.

Grafikon 26: Hkratna obravnava zamejske in izseljenske problematike.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Komentar

Skoraj dve tretjini profesorjev geografije pravi, da izseljenske tematike ne obravnava skupaj z zamejsko. Kot razlog navajajo predvsem pomen razlikovanja obeh pojmov in da gre za dva

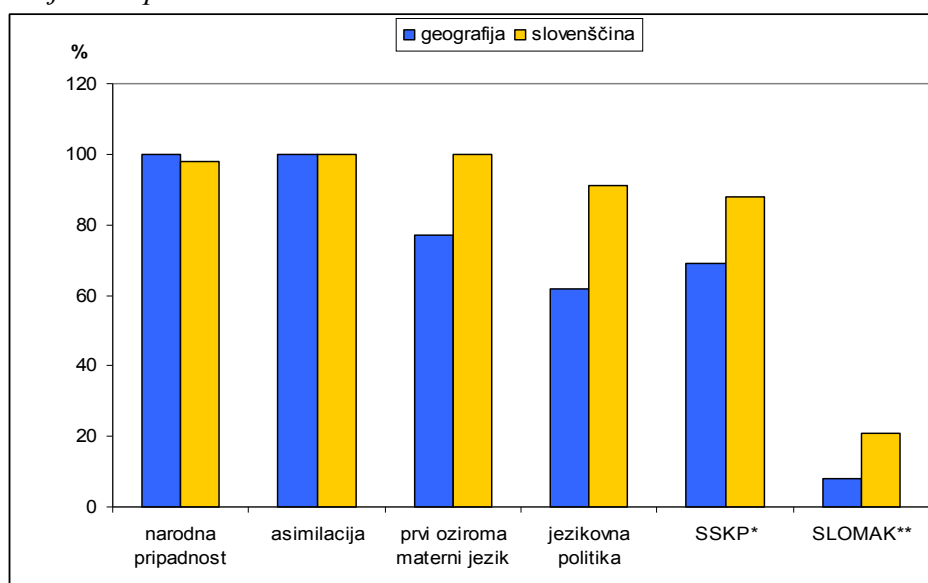
povsem različna geografska pojava, ki ne prostorsko ne časovno ne sodita skupaj. Tisti, ki zamejstvo in izseljenstvo obravnavajo skupaj (38 %), so mnenja, da je za jasno razlikovanje med pojmom najprimernejša hkratna obravnava.

Pri profesorjih slovenščine so rezultati ravno obratni kot pri geografi, saj jih 66 % obravnava zamejce skupaj s slovenskimi izseljenci. Kot razlog navajajo podobnost tematike, predvsem v smislu, da gre pri obojih za Slovence zunaj meja Republike Slovenije, da s tako obravnavo dijaki najlažje dobijo primerjalno razliko ipd. Kot razlog, zakaj zamejstva in izseljenstva ne obravnavajo skupaj (34 %), pa navajajo, podobno kot geografi, da gre za dva povsem različna pojava in da pri tem ne smemo vleči vzporednic, saj gre za časovno, prostorsko in politično različne razmere, ki imajo tudi danes za Republiko Slovenijo povsem različen pomen.

- Razlaga nekaterih osnovnih pojmov v zvezi z zamejsko problematiko

Zanimalo nas je, ali profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi Slovencev in slovenščine v zamejstvu razložijo po našem mnenju tudi nekatere ključne pojme v zvezi z manjšinsko problematiko na sploh in s slovenskimi narodnimi manjšinami v sosedstvu. Ponudili smo šest pojmov, ki so jih, v kolikor jih pri pouku razložijo, označili, v nasprotnem primeru pa ne.

Grafikon 27: Delež profesorjev geografije in slovenščine, ki razložijo nekatere ključne pojme, vezane na manjšinsko problematiko.

*Skupni slovenski kulturni prostor. **Slovenska manjšinska koordinacija.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Komentar

Skoraj vsi profesorji geografije in slovenščine razložijo termina narodna pripadnost in asimilacija, vsi profesorji slovenščine pa razložijo tudi pojem prvi oziroma materni jezik. Ti rezultati kažejo na pomembnost omenjenih terminov pri obravnavi zamejske problematike. Kot je razvidno iz rezultatov, profesorji slovenščine pojme, ki so vezani na jezik in kulturo, razložijo pogosteje kot profesorji geografije. Odgovori odprtega tipa so tudi pokazali, da se zdi zamejska problematika profesorjem slovenščine bolj pomembna kot profesorjem

geografije in imajo zato v večini tudi bolj osebni odnos do nje, še posebej do položaja slovenščine v zamejstvu in odnosa do jezika, na kar kažejo tudi zgoraj prikazani rezultati.

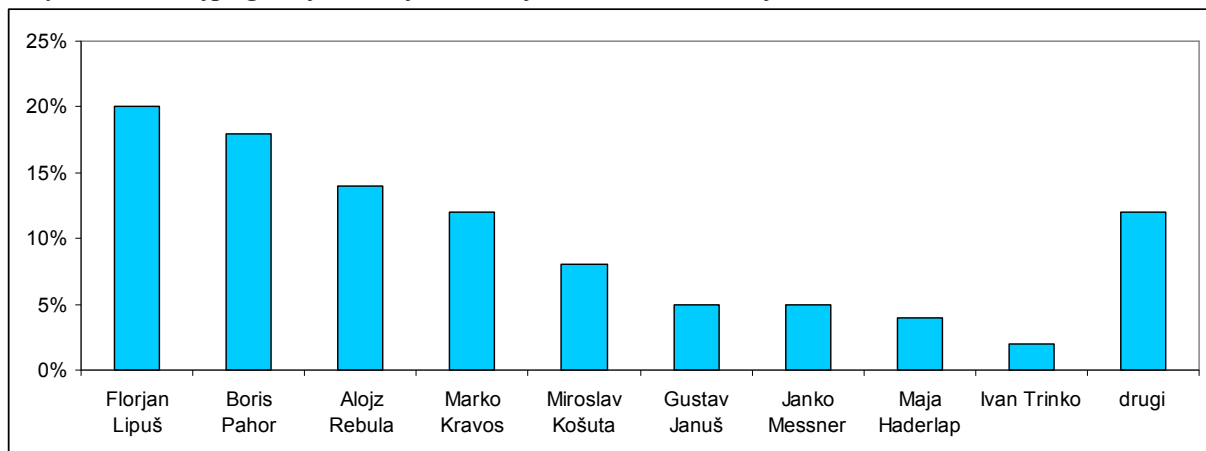
Pri pouku geografije in slovenščine profesorji po večini razložijo pojem skupni slovenski kulturni prostor, s čimer smo zavrnili hipotezo H10. Pokazale pa so se nezanemarljive razlike v deležu profesorjev slovenščine (88 %) in deležu profesorjev geografije (69 %), ki razložijo ta pojem.

Slovenska manjšinska koordinacija pa je tako profesorjem geografije kot slovenščine očitno bodisi neznan, ne dovolj pomemben bodisi nov pojem, ki ga redko razlagajo pri obravnavi zamejske problematike.

- Znotrajpredmetne in medpredmetne povezave pri obravnavi zamejske problematike

Profesorje slovenščine smo povprašali, ali pri pouku književnosti omenjajo pomembne književnike in druge kulturnike z območja slovenskega etničnega ozemlja v sosednjih državah ter tako o zamejski problematiki spregovorijo tudi pri obravnavi literarnih del. Skoraj 90 % vprašanih pravi, da pri pouku književnosti omenja zamejske literarne ustvarjalce, in sicer najpogosteje in v največji meri v četrtem letniku pri obravnavi sodobne slovenske književnosti, kot to predvideva tudi učni načrt za pouk književnosti. Poleg t. i. zamejskih Slovencev pa pogosto omenjajo tudi tiste slovenske književnike, ki so nekaj časa bodisi živeli v zamejstvu bodisi samo ustvarjali tam (npr. Ivan Cankar, Dragotin Kette, Prežihov Voranc ipd.).

Grafikon 28: Najpogosteje omenjeni zamejski literarni ustvarjalci.

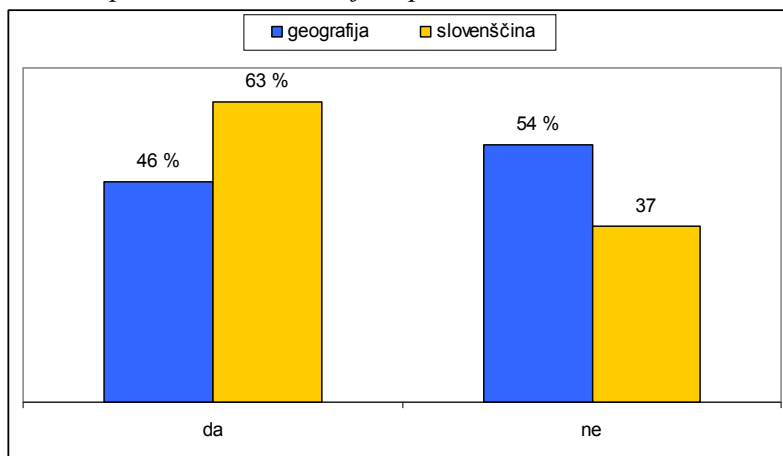
Vir: anketna obdelava, 2009.

Vzrok za visok delež odgovorov pod »drugi« je v mnogih književnikih, ki so bili navedeni le po enkrat oziroma predstavljajo manj kot 2 % odgovorov. Takih književnikov je bilo poleg že omenjenih osemnajst (npr. Vladimir Bartol, France Bevk, Jani Oswald ipd.).

Glede na rezultate lahko potrdimo hipotezo H11, ki pravi, da pri pouku slovenščine profesorji po večini (več kot 50 %) omenjajo pomembne književnike in druge kulturnike z območja slovenskega etničnega ozemlja v sosednjih državah.

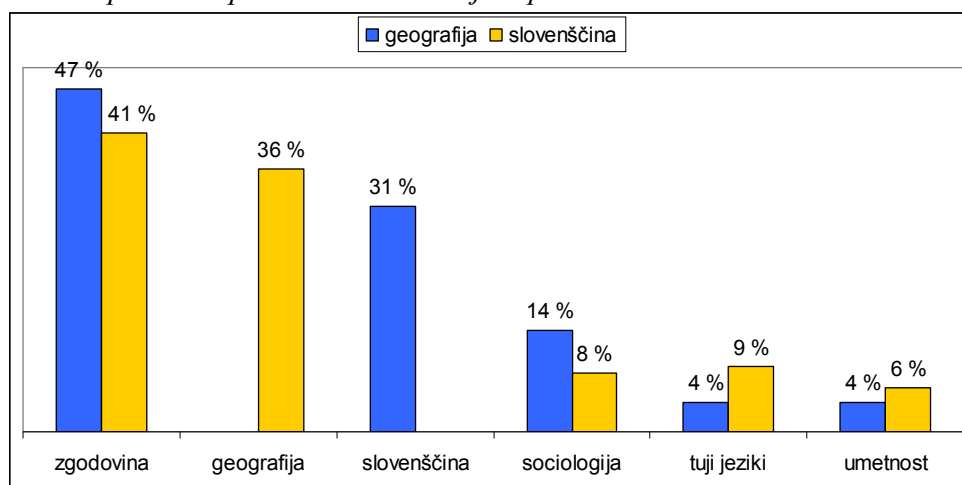
Nadalje nas je zanimalo, ali se profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu poslužujejo medpredmetnih povezav, in če se jih, s katerimi predmeti ter na kakšen način.

Grafikon 29: Delež profesorjev geografije in slovenščine, ki se odloča oziroma ne odloča za medpredmetne povezave pri obravnavi zamejske problematike.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Grafikon 30: Najpogostejši predmeti, s katerimi se profesorji geografije in slovenščine odločajo za medpredmetne povezave pri obravnavi zamejske problematike.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Rezultati so pokazali, da se večina profesorjev slovenščine (63 %) pri obravnavi zamejske problematike odloča za medpredmetne povezave, medtem ko se večina profesorjev geografije (54 %) za to ne odloča. Čeprav je posploševanje na tako majhnem vzorcu nereprezentativno, to ni ravno vzpodbuden podatek glede na naravo predmeta geografija.

Zaradi majhnega števila profesorjev geografije, ki se medpredmetnih povezav poslužujejo, bi težko govorili o statistično zanesljivih rezultatih glede letnika, v katerem se medpredmetne povezave izvajajo. Najvišji odstotek profesorjev izvaja medpredmetne povezave v prvem letniku pri obravnavi obče geografije (38 %) – tematski sklop prebivalstvo, najmanjši delež pa v drugem letniku (12 %), kjer niso navedli, pri kateri učni temi. Enak delež se medpredmetnih povezav poslužuje v tretjem in četrtem letniku (po 25 %), večinoma pri razlagi spreminjanja slovenskih

meja ter razlagi osnovnih pojmov manjšinske problematike, kot so asimilacija, jezikovna politika, materni jezik ipd.

Tako profesorji geografije kot slovenščine izvajajo medpredmetne povezave najpogosteje s predmetom zgodovina. Drugi najpogostejši predmet povezovanja pri geografih je slovenščina, pri slovenistih pa geografija. Od drugih predmetov se profesorji geografije in slovenščine pri obravnavi zamejske problematike povezujejo še s sociologijo, tujimi jeziki (italijanščina, nemščina), umetnostjo in psihologijo.

Komentar

V izhodiščnih hipotezah o medpredmetnih povezavah samo predvidevali, da se profesorji geografije ne odločajo za medpredmetne povezave s slovenščino in da se profesorji slovenščine ne odločajo za medpredmetne povezave z geografijo. Hipotezi smo osnovali na podlagi analize učnih načrtov in učnih gradiv za geografijo in slovenščino, v katerih medpredmetne povezave med tema dvema predmetoma niso izrecno predvidene oziroma zapisane. Obe hipotezi, H12 in H13, smo po obdelavi anketnih podatkov zavrnili, saj sta se izkazali za napačni. Medpredmetne povezave geografija–slovenščina in slovenščina–geografija so druge najpogostejše za medpredmetnimi povezavami geografije in slovenščine z zgodovino.

Več kot polovica profesorjev, ki pri svojem pouku izvaja medpredmetne povezave, je napisala tudi, na kakšen način jih izvaja. Geografi so v veliki večini napisali, da med obravnavo pri pouku v razredu, medtem kot so slovenisti v veliki večini napisali, da na eni od ekskurzij. To morebiti pojasni nekatera odstopanja pri odgovorih profesorjev obeh predmetov. Kajti, če se profesorji slovenščine poslužujejo medpredmetnih povezav na t. i. medpredmetnih ekskurzijah, bi moral biti ta delež višji tudi pri profesorjih geografije. Posledično s tem bi moral biti višji tudi delež profesorjev geografije, ki se sploh poslužuje medpredmetnih povezav. Glede na to, da vprašanje ni bilo posebej razdelano in je spraševalo po medpredmetnih povezavah na splošno, ne vemo, kako so ga anketiranci razumeli, zato je lahko prišlo do različnih odstopanj.

- Povezovanje učne teme o zamejstvu znotraj predmeta geografije oziroma slovenščine

Zanimalo nas je, ali profesorji geografije in slovenščine pri svojem pouku problematiko zamejstva navežejo še na katero drugo učno temo, jo omenijo še kje, kjer učni načrt ali učna gradiva tega izrecno ne sugerirajo.

Večina profesorjev geografije (70 %) in večina profesorjev slovenščine (75 %) zamejsko tematiko omenja še pri kateri drugi učni snovi, ki ni izrecno vezana na to problematiko. Profesorji geografije jo večinoma omenjajo pri občni geografiji v prvem letniku, ko pojasnjujejo osnovne pojme v zvezi s prebivalstvom na splošno ter pri regionalni geografiji Evrope, ko obravnavajo prebivalstveno sestavo sosednjih držav (Italije, Avstrije in Madžarske). Profesorji slovenščine pa pri jezikovnem pouku obravnavi socialnih zvrsti jezika v prvem letniku (narečna razcepljenost slovenščine) ter v četrtem letniku pri književnem pouku pri obravnavi zamejskih književnikov in njihovih del (večinoma sodobna slovenska književnost).

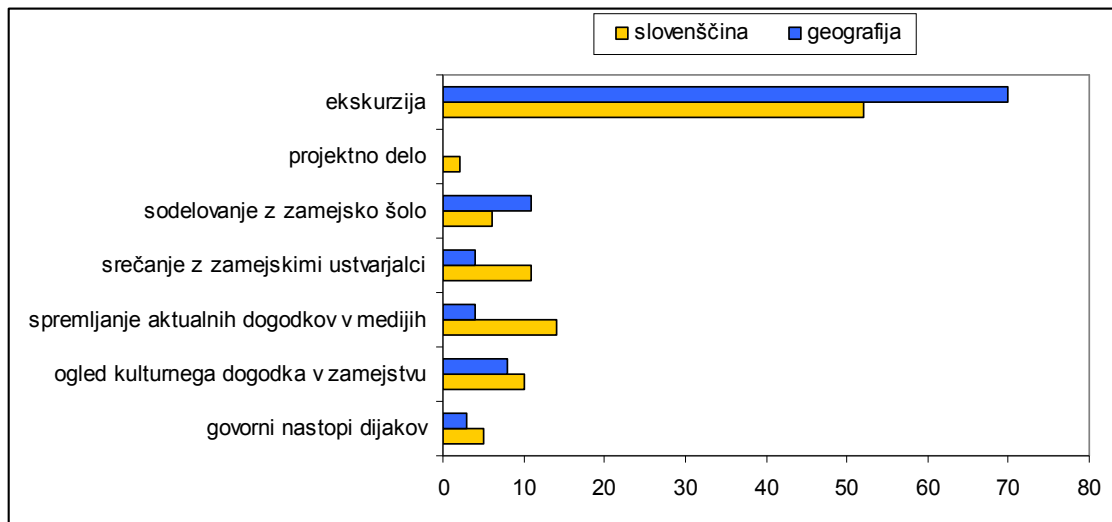
Z rezultati smo potrdili hipotezo H14. Profesorji so mnenja, da je zamejska problematika ena tistih, ki jo lahko vključijo v veliko drugih učnih tem, da pa je vse odvisno od učitelja, koliko ji je naklonjen oziroma kako pomembna se mu zdi za obravnavo.

- Dodatne dejavnosti, povezane s Slovenci in slovenščino v zamejstvu

Poleg klasičnega pouka v razredu obstaja vrsto drugih, t. i. dodatnih dejavnosti, ki jih lahko profesorji izvajajo tekom šolskega leta in niso vezane na točno določen letnik. Zanimalo nas je, katere dodatne dejavnosti, povezane s Slovenci in slovenščino v zamejstvu izvajajo profesorji geografije in slovenščine skozi šolsko leto/vsa štiri leta.

Med anketiranimi profesorji geografije jih je 52 % navedlo vsaj eno dodatno dejavnost, ki jo izvajajo skozi šolsko leto, med profesorji slovenščine pa je takih 74 %. Najpogostejša dodatna dejavnosti, ki jo izvajajo tako eni kot drugi je medpredmetna ekskurzija. Profesorji slovenščine v povprečju izvajajo več različnih dodatnih dejavnosti, vezanih na zamejstvo, kot profesorji geografije.

Grafikon 31: Dodatne dejavnosti, povezane s Slovenci in slovenščino v zamejstvu, ki jih izvajajo profesorji geografije in slovenščine skozi šolsko leto.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Komentar

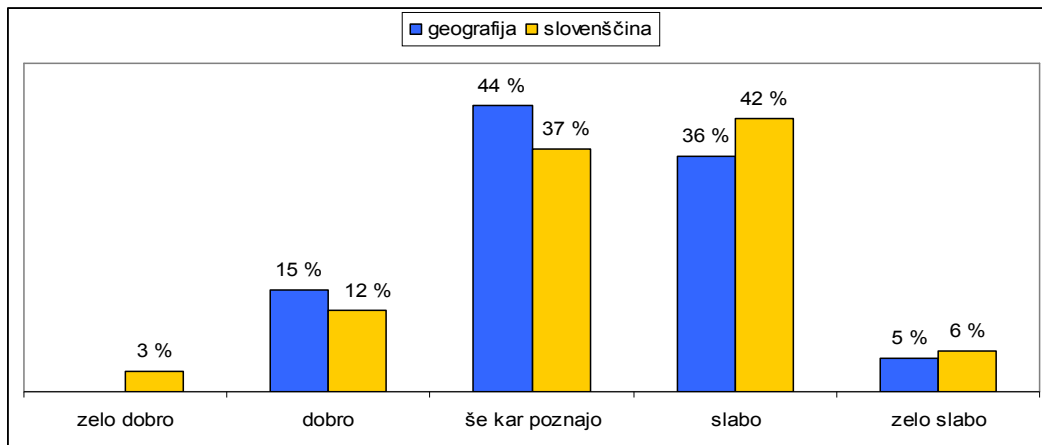
Začetno hipotezo (H15), ki pravi, da profesorji pri pouku geografije in slovenščine ne izvajajo dodatnih dejavnosti v povezavi s Slovenci in slovenščino v zamejstvu, smo zavrnil. Iz grafikona 30 je razvidno, da tako profesorji geografije kot profesorji slovenščine izvajajo številne dodatne dejavnosti v povezavi z zamejstvom. Prevladuje mnenje, da je potrebno zamejsko problematiko omenjati na čim več načinov in jo vključiti v čim bolj različne dejavnosti ter jo – če je le mogoče – povezati z izkušnjo, saj jo je tako dijakom dosti lažje približati in predstaviti na učinkovit način. Prav tako prevladuje mnenje, da bi bilo potrebno medpredmetno ekskurzijo v vsaj en del zamejstva vključiti med obvezne cilje učnega načrta.

3.3.4 ODNOS PROFESORJEV DO OBRAVNAVE ZAMEJSKE PROBLEMATIKE

- Poznavanje zamejske problematike

Profesorje geografije in slovenščine smo povprašali, kako po njihovem mnenju dijaki poznajo problematiko Slovencev in slovenščine v zamejstvu. Nadalje pa nas je zanimalo, kaj profesorji geografije in slovenščine menijo o svoji strokovni usposobljenosti glede zamejske problematike.

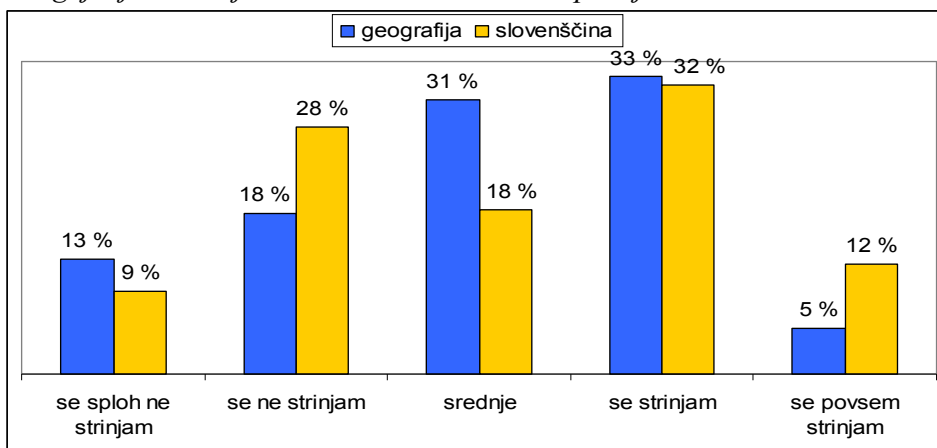
Grafikon 32: Poznavanje zamejske problematike s strani dijakov po mnenju profesorjev geografije in slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Med profesorji geografije prevladuje mnenje, da dijaki še kar poznajo zamejsko problematiko, medtem ko je največ profesorjev slovenščine mnenja, da dijaki problematiko slabo poznajo. Večina odgovorov se giblje bolj v smeri slabšega poznavanja zamejstva. Med odprtimi odgovori so bili pogosti komentarji, da dijaki sicer vedo za obstoj zamejskih Slovencev in približno kje živijo, ne razumejo niti njihovega položaja niti pomena za Republiko Slovenijo.

Grafikon 33: Stopnja strinjanja s trditvijo, da profesorji geografije in slovenščine sami premalo vedo o aktualnem dogajanju v zamejstvu, da bi lahko učno snov podajali na zanimiv in aktualen način.

Vir: anketna obdelava, 2009.

O tem, ali profesorji geografije in slovenščine vedo dovolj o aktualnem dogajanju v zamejstvu, da bi lahko to znanje na zanimiv način prenašali na dijake, smo dobili zelo različne odgovore. Kljub temu je bilo največ profesorjev tako geografije kot slovenščine do svojega znanja kritičnih in so mnenja, da sami ne vedo dovolj o aktualnem dogajanju v zamejstvu, čeprav se odgovori geografov bolj nagibajo v smeri boljšega poznavanje problematike.

Komentar

Po mnenju profesorjev dokaj slabo poznavanje zamejske problematike s strani dijakov lahko nakazuje na več stvari. Glede na to, da naj bi dijaki o zamejstvu vedeli nekaj že iz osnovne šole ter da se v gimnaziji z njim prvič srečajo že v prvem letniku in nadalje skoraj v vseh letnikih, če upoštevamo tudi druge predmete³⁷, bi pričakovali boljše mnenje o njihovem poznavanju problematike. Vzroke lahko iščemo v neučinkovitem predznanju iz osnovne šole, neučinkoviti obravnavi v gimnaziji v nižjih letnikih, nezanimanju za tematiko izven šole in razmeroma slabi zastopanosti zamejskih tem v slovenskih sredstvih javnega obveščanja.

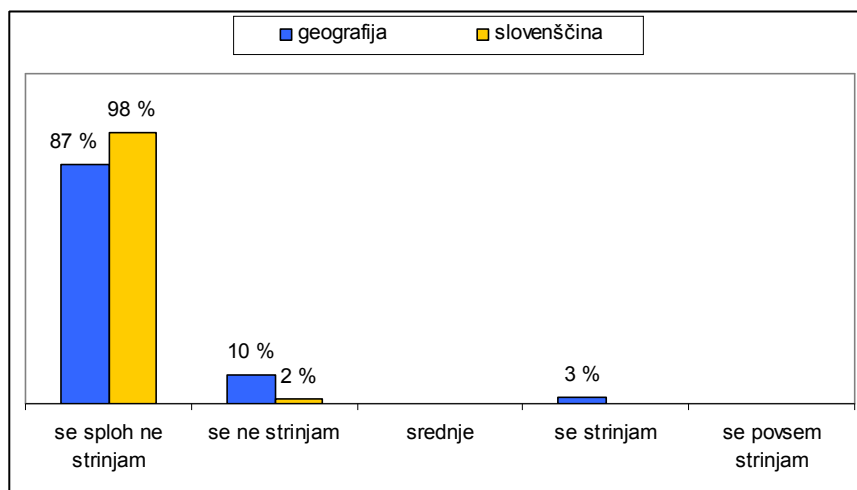
Hipotezo H16, ki pravi, da profesorji geografije in slovenščine sami premalo vedo o aktualnem dogajanju v zamejstvu, da bi lahko obravnavo zasnovali na zanimiv in aktualen način, lahko potrdimo, saj je največ odgovorov izražalo kritično mnenje do svojega poznavanje zamejske problematike. Empirične rezultate s strani profesorjev geografije in slovenščine smo primerjali z odgovori odprtega tipa in pri tem ugotovili, da profesorji, ki izvajajo veliko dodatnih dejavnosti in na sploh posvečajo več pozornosti obravnavi zamejstva, v glavnem menijo, da tematiko dobro poznajo in da se sami izobražujejo v tej smeri. Veliko pa je bilo tudi takih odgovorov, ki pravijo, da se oni sami sicer trudijo ostati ažurni na tem področju, medtem ko pri kolegih opažajo slabo poznavanje problematike in posledično s tem tudi manjšo pozornost pri obravnavi.

- Zanimivost in pomembnost zamejske problematike

V tem sklopu nas je zanimalo, kaj profesorji geografije in slovenščine na splošno menijo o privlačnosti tematike o Slovencih in slovenščini v zamejstvu za dijake ter kako pomembno se jim zdi poznavanje zamejstva za splošno izobrazbo dijakov in narodno zavest.

³⁷ Tu mislimo predvsem na zgodovino in sociologijo.

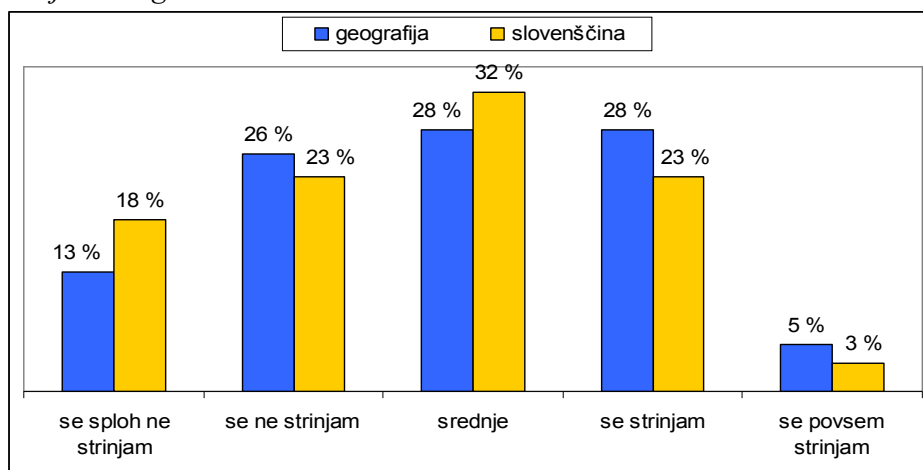
Grafikon 34: Stopnja strinjanja s trditvijo, da ker Slovenci v zamejstvu niso del Slovenije, poznavanje njihove problematike ne sodi h geografiji Slovenije oziroma ne sodi k obravnavi pri pouku slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Velika večina profesorjev geografije in slovenščine je mnenja, da obravnavanje zamejske problematike vsekakor sodi k pouku geografije pri geografiji Slovenije in k pouku slovenščine.

Grafikon 35: Stopnja strinjanja s trditvijo, da je učna snov o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu za dijake dolgočasna in nezanimiva.

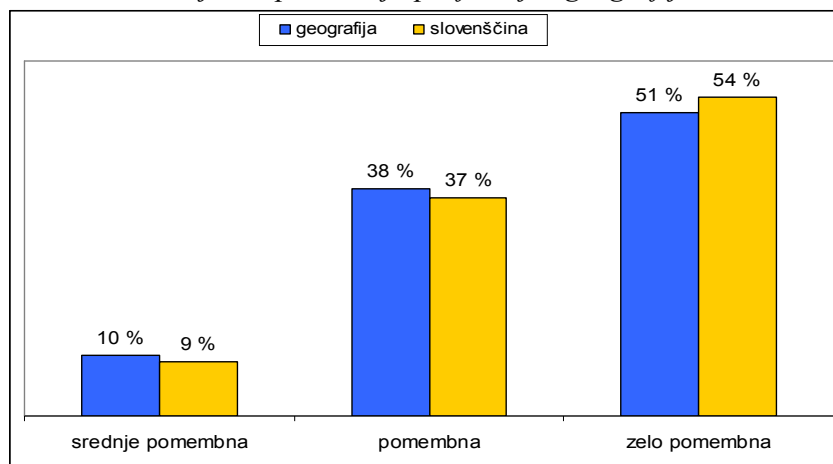

Vir: anketna obdelava, 2009.

Rezultati niso pokazali prav velikih odstopanj ne v smer strinjanja s trditvijo, ne v smer nestrinjanja. Sklepamo lahko, da je to odvisno tako od profesorjevega odnosa in pristopa do tematike, kot tudi od območja, od koder prihajajo dijaki, in njihovega lastnega interesa. Profesorji so se v veliki meri strinjali, da je zamejska problematika aktualna in zanimiva snov za obravnavo, v kolikor izberejo ustrezen pristop, in da dijaki pri tem večinoma kažejo veliko zanimanje. Po mnenju profesorjev pa je opaziti, da problematika manj zanima dijake nižjih letnikov kot dijake

višjih in so zato mnenja, da je zamejstvo primerneje obravnavati v tretjem in četrtem letniku, kar je po novem učnem načrtu tudi omogočeno.

Grafikon 36: Pomembnost učne snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov po mnenju profesorjev geografije in slovenščine.

Vir: anketna obdelava, 2009.

Na petstopenjski lestvici odgovorov so se pojavile samo tri stopnje, in sicer srednje pomembna, pomembna ter zelo pomembna, kar kaže na visoko stopnjo pomembnosti zamejske problematike. Več kot polovica profesorjev geografije in slovenščine je mnenja, da je učna snov o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu zelo pomembna za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov, več kot tretjina pa jih meni, da je pomembna.

Komentar

Hipotezo H17, ki pravi, da je znanje o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu pomembno za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov, lahko potrdimo. Rezultati so pokazali, da je po mnenju profesorjev ta snov celo zelo pomembna za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov, kar je vsekakor vzpodbuden podatek. Mnenje profesorjev, da je poznavanje zamejske problematike zelo pomembno za dijake, kaže na zavedanje in potrebo po obravnavi te tematike tako pri pouku geografije kot slovenščine.

4. PREDLOG IZBOLJŠAVE OBRAVNAVE ZAMEJSKIH SLOVENCEV PRI POUKU GEOGRAFIJE IN SLOVENŠČINE

V teoretičnem delu so predstavljena nekatera temeljna dejstva v zvezi z zamejsko problematiko. Republika Slovenija je vsaj deloma odgovorna in dolžna skrbeti za ohranjanje slovenstva in slovenščine pri slovenskih narodnih manjšinah v sosedstvu, kar je dokazala tudi s sprejetjem nekaterih pomembnejših pravnih dokumentov, predvsem z Zakonom o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM), ki med drugim predvideva načine sodelovanja med državo matičnega naroda in narodnimi manjšinami v sosednjih državah. Republika Slovenija želi tudi skozi koncept o skupnem slovenskem kulturnem prostoru ohranjati in razvijati slovensko narodno zavest, pripadnost slovenskemu narodu, kulturi in jeziku.

Predmeta geografija in slovenščina v gimnaziji sta že v svojem bistvu naravnana tudi k razvijanju pozitivnega odnosa do Slovenije in slovenstva ter s spoznavanjem lastne države, kulture in jezika vzgajata za strpno medkulturno družbo, ki postaja vse bolj del našega vsakdana. Slovenci v zamejstvu so vsekakor del slovenstva, del slovenske kulture, jezika in na sploh slovenskega okolja; čeprav so formalno državljani drugih držav, jih na Slovenijo veže tudi neposredna geografska bližina. Zato je to tudi ena od tematik, s katero lahko v procesu izobraževanja vplivamo na mlade in njihov pozitiven odnos tako do slovenstva na sploh kot tudi do slovenstva zunaj meja Republike Slovenije in s tem na odnos do zamejstva kot integralnega dela slovenskega naroda. S pozitivnim in aktivnim odnosom Slovencev iz Slovenije pa lahko pozitivno vplivamo tudi na ohranjanje slovenstva in slovenščine v zamejstvu.

Rezultati raziskave so pokazali, da imajo profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji v glavnem pozitiven odnos do obravnave zamejske problematike in da se po večini zelo dobro zavedajo njenega pomena za narodno zavest in identiteto, pozitiven odnos do slovenske kulture in jezika, kot tudi za splošno znanje o sobivanju na kulturno in narodnostno mešanih območjih. Zavedajo pa se tudi, da tematiki ni posvečenega dovolj kvalitetnega časa, saj opažajo, da dijaki problematiko slabo poznajo, še slabše pa razumejo. Zato ostaja aktualno vprašanje, na kakšen način pristopiti k obravnavi tudi po prenovi učnih načrtov.

Cilji, povezani z zamejsko problematiko, so v učnih načrtih zastavljeni zelo splošno, kar še posebej velja za cilje v učnem načrtu za slovenščino. To od učiteljev zahteva več angažiranosti pri sami obravnavi, saj morajo po lastni presoji določiti prioritete, hkrati pa jim omogoča več kreativnosti in izbiri snovi, za katero presodijo, da je v nekem trenutku najbolj primerna za obravnavo. Splošno zastavljeni učni cilji pa ob precejšnji količini snovi, ki je predvidena za gimnazijske programe, dopuščajo tudi površno obravnavo nekaterih tem, še posebej tistih, ki so na kakršen koli način postavljene na rob ali so preveč splošno opredeljene. Problem vidimo pri obravnavi zamejske problematike tako pri pouku slovenščine kot geografije, kjer so pri slednji tako cilji v učnem načrtu kot tudi obravnavna snovi v učbenikih postavljeni na konec poglavij³⁸, kar posredno vpliva na občutek o (ne)pomembnosti neke snovi. V učnem načrtu za slovenščino

³⁸ Pri geografiji Slovenije so v sklopu prebivalstvo učni cilji o zamejskih Slovencih zapisani na koncu vsebinskega sklopa, enako je v učbenikih za tretji letnik. Tudi pri ciljih za pripravo na maturo so zamejski Slovenci zapisani kot zadnje poglavje, tako v učnem načrtu kot v večini učbenikov.

pa se poudarja pomen razvijanja zavesti o položaju in vlogi zamejskih Slovencev in slovenščine predvsem med splošnimi cilji, medtem ko so v delu učnega načrta, ki učitelje usmerja pri načrtovanju izobraževalnega procesa v šoli, podrobneje razdelani le funkcionalni in izobraževalni cilji. To lahko privede do tega, da o zamejski problematiki govorimo le načelno in vemo, da sicer sodi k predmetu slovenščina, pri konkretni obravnavi pa je zaradi nenatančne opredeljenosti ali celo neprimerne zapisa zastavljena.

Menimo, da bi bilo pri učnih temah, ki so v interesu države in imajo velik pomen pri t. i. državljski vzgoji, ohranjanju narodne identitete in zavesti ter oblikovanju pozitivnega odnosa do Slovenije in slovenske kulture³⁹ potrebno učne cilje bolj konkretizirati. S tem bi učitelje sicer omejili, vendar bi dosegli bolj poenoteno oz. poglobljeno obravnavo tovrstnih učnih tem, manj bi bilo prepuščeno učiteljevemu lastnemu (čustvenemu) odnosu do tematike. To bi bil lahko eden od načinov, kako pri precej široki populaciji doseči večjo stopnjo dojetja koncepta skupnega slovenskega kulturnega prostora kot nekaj vsakdanjega, oblikovanje pozitivnih stališč in odnosa do slovenstva in zamejstva kot enakovrednega dela slovenskega naroda ter strpnosti do drugih narodov.

Leta 2008 posodobljena učna načrta za geografijo in slovenščino omogočata učitelju veliko svobode pri razporejanju učne snovi, zato se lahko sam odloči, kdaj in kako bo obravnaval učne teme o Slovencih in slovenščini v zamejstvu. To ponuja tudi nove priložnosti za medpredmetno povezovanje, ki je pri zamejski problematiki več kot priporočljivo, če ne že obvezno. Posodobljeni učni načrt za slovenščino ne predlaga konkretnih medpredmetnih povezav za nobeno področje, medtem ko posodobljeni učni načrt za geografijo v navezavi na Slovence v zamejstvu predvideva medpredmetno povezavo z zgodovino. Menimo, da so tu možnosti še povsem neizkoriščene. Ker se problematika zamejstva omenja pri več predmetih, je zelo primerna za medpredmetno povezovanje. V prvi vrsti predlagamo medpredmetno povezovanje geografije in slovenščine, ki do sedaj ne v učnih načrtih ne v učbenikih ni bilo izrecno opredeljeno, saj bi dijaki s tovrstno povezavo dobili zares širok vpogled v problematiko – od prostorske prisotnosti zamejskih Slovencev, naravno- in družbenogeografskih značilnosti območij, kjer živijo, do političnih, kulturnih, jezikovnih in drugih značilnosti ter vzrokov za današnji položaj. Četudi bodo učitelji zamejstvo pri geografiji in slovenščini najverjetneje še vedno obravnavali v letnikih, kot je bilo predvideno do sedaj, je tovrstna medpredmetna povezava zelo primerna, saj je obravnavana pri obeh predmetih predvidena v istem letniku⁴⁰. Medpredmetne povezave so seveda mogoče tudi z drugimi predmeti, predvsem z zgodovino, sociologijo, umetnostno zgodovino, psihologijo, pri čemer je potrebno razporeditev učne snovi nekoliko časovno prilagoditi.

Rezultati raziskave so pokazali, da profesorji geografije in slovenščine v večini izberejo frontalno učno obliko, od metod dela pa metode razgovora in razlage, kar so vse dokaj statične oblike poučevanja. Učno snov o Slovencih in slovenščini v zamejstvu je mogoče bolj zanimivo obravnavati na veliko drugih načinov. Od oblik dela predlagamo na primer ekskurzijo, govorne

³⁹ Medkulturnost oz. strpnost in razumevanje drugih kultur namreč temelji tudi na poznavanju lastne kulture in zavesti o svoji identiteti.

⁴⁰ Glavnina snovi o zamejskih Slovencih in slovenščini v zamejstvu je pri slovenščini predvidena v tretjem letniku, pri geografiji pa naj bi se vsi dijaki s to problematiko srečali v tretjem letniku, čeprav ji je več pozornosti namenjene pri pripravi na maturo, torej v četrtem letniku.

nastope dijakov, projektno delo, referat ali portfolio. Ekskurzija se je že do sedaj izkazala kot priljubljena učna oblika, omogoča pa tudi veliko mero medpredmetnega povezovanja. Je ena tistih oblik, s pomočjo katere dobijo dijaki lastno izkušnjo, na primer z zamejstvom, in tako lažje razumejo samo razsežnost problematike. Smo tudi mnenja, da bi po učnem načrtu tako za geografijo kot slovenščino morala biti ekskurzija v vsaj eno od zamejskih območij eden od obveznih ciljev. Nanjo bi se dijaki pripravljali skozi celo šolsko leto z zbiranje informacij iz sredstev javnega obveščanja, na sami ekskurziji pa bi se seznanili z dejanskim položajem Slovencev v zamejstvu. Z govornimi nastopi dijakom določimo cilje, ki jih dosežejo z lastnim preučevanjem izbrane tematike. Glede na to, da je tematika zamejstva zelo široka, je taka oblika dela vsekakor primerna vsaj za del obravnave. Podobno je tudi z referati, s katerimi dijaki sami raziskujejo določeno problematiko. Vse bolj priljubljeno pa postaja tudi projektno delo, ki ga je mogoče izvajati na veliko načinov, bodisi v obliki projektne tedne bodisi v nekem daljšem časovnem obdobju. V eni ali drugi obliki ponuja neizmerne možnosti medpredmetnega povezovanja, sama tematika zamejstva pa širok izbor aktualnih tem znotraj tega področja. Premalo izkoriščene pa so tudi možnosti portfolia, ki prav tako omogočajo celostni pristop obravnave na zanimiv in raziskovalen način, prednost tovrstne obravnave pa je tudi v postopnosti. K aktivnejšem in zanimivejšem poučevanju lahko veliko prispevajo tudi razgibane metode dela, kjer zamejska problematika ponovno ponuja številne možnosti izbire. V višjih letnikih predlagamo na primer uporabo igre vlog, s pomočjo katere lahko dijaki z lastno izkušnjo občutijo na primer težaven položaj glede javne rabe slovenščine v zamejstvu.

Glede na rezultate raziskave in izražena mnenja anketiranih v zvezi z obravnavo zamejske problematike predlagamo dodatno izobraževanje učiteljev na to temo. Profesorji geografije in slovenščine so mnenja, da jim za aktualno obravnavo primanjkuje strokovne usposobljenosti na temo zamejstva. Izobraževalni seminarji s terenskim delom bi lahko pomembno pripomogli h kvalitetnejši, zanimivejši in bolj aktualni obravnavi snovi o Slovencih in slovenščini v zamejstvu. Na ta način bi vzpodbudili večje zanimanje za tematiko tudi med profesorji in jih strokovno opremili z najnovejšimi procesi v zamejstvu, kar bi nadalje vplivalo na pozitiven odnos dijakov in razvijanje njihove zavesti.

Konkretni primeri možnosti medpredmetnega povezovanja slovenščine in geografije na temo zamejske problematike:

- **EKSKURZIJA** – primer medpredmetne ekskurzije na območje slovenske narodne manjšine, na primer v Porabje. Na ekskurziji dosežemo sledeče cilje:
 - spoznavanje naravnogeografskih značilnosti območja, kjer živijo porabski Slovenci in kako so te značilnosti vplivale na njihov gospodarski razvoj;
 - pomen odprtja meja na regionalnem (Prekmurje–Porabje) in na državnem nivoju (Slovenija–Madžarska);
 - obisk nekaterih porabskih vasi, kjer je videti proces praznjenja podeželja in staranja prebivalstva;
 - obisk Gornjega Senika kot kulturnega središča porabskih Slovencev, srečanja s tamkajšnjim slovenskim župnikom;
 - obisk ene od porabskih osnovnih šol, kjer izvajajo t. i. narodnostni pouk manjšinskega jezika, npr. prenovljena šola v Števanovcih – pomen izobraževanja v maternem jeziku za ohranjanje narodne identitete;
 - pomen medijev za ohranjanje slovenske besede – obisk in pogovor z odgovorno urednico osrednjega manjšinskega tednika Porabje v Monoštru;

- prisotnost slovenstva in slovenščine v naseljih, pokrajini – dvojezični krajevni in drugi napisi ipd;
 - srečanje s predstavnikom/predstavnico manjšine, ki živi v mešanem zakonu – prednosti in slabosti mešanega zakona za eno in drugo narodnost;
 - vrednotenje položaja slovenske manjšine na Madžarskem in primerjava s položajem madžarske narodne skupnosti v Sloveniji.
- PROJEKTNO DELO – spremljanje zastopanosti zamejske problematike v medijih:
 - dve skupini, med katerima ena spremlja zamejsko problematiko v slovenskih medijih (televizija, radio, časopis, splet), druga pa v manjšinskih medijih;
 - vsaka skupina npr. tedensko, mesečno ali po potrebi poroča o dogajanju ter izdela poročilo;
 - na koncu nekega časovnega obdobja primerjajo novice slovenskih in manjšinskih medijev ter ugotavljajo razlike – pristranskost, ali poročajo o istih novicah, kako je pravzaprav pokrit slovenski medijski prostor z novicami iz zamejstva ipd.
- REFERATI IN GOVORNI NASTOPI – nekaj možnih naslovov:
 - Primerjava manjšinskega šolstva v Italiji/Avstriji/na Madžarskem z manjšinskim šolstvom v Sloveniji;
 - Čezmejna povezanost na področju turizma;
 - Na počitnice v zamejstvo – zakaj pa ne? (turistične znamenitosti zamejstva);
 - Zakaj je dobro biti dvojezičen? (prednosti in slabosti večjezičnega kulturnega okolja);
 - Pravna ureditev manjšinske problematike v sosednjih državah na primeru varovanja slovenskih narodnih manjšin;
 - Slovenski pisatelji/pesniki o zamejstvu;
 - Ohranjanje slovenskih narečij onkraj državne meje – primer primorskih, koroških in porabskega narečja;
 - Meja naj povezuje in ne ločuje;
 - Številčni razvoj zamejskih Slovencev;
 - Vpis učencev in dijakov k dvojezičnemu pouku v Italiji/Avstriji/na Madžarskem;
 - Načini ohranjanja slovenskega jezika in identitete v zamejstvu ipd.
- IGRA VLOG – npr. postavitve dvojezičnih krajevnih napisov na nekem območju v zamejstvu:
 - dijakom razdelimo različne vloge, na katere se predhodno pripravijo;
 - npr: predstavnik slovenske manjšine, župan občine, kjer naj bi napise postavili, predstavniki pomembnih političnih strank na tistem območju, vidnejši kulturni predstavniki manjšine, predstavniki manjšinskih in večinskih medijev ipd.;
 - zagovarjati je potrebno določena stališča, ki jih opredelimo v navodilih.
- UVODNA MOTIVACIJA – uvodna motivacija, primerna tako za pouk geografije kot pouk slovenščine:
 - poznavanje dvojezičnih krajevnih imen v zamejstvu, njihove ustreznice v slovenščini/italijanščini/nemščini/madžarsščini ter prostorski prikaz omenjenih naselji na preglednem zemljevidu.

5. ZAKLJUČEK

Slovenci so avtohtono prebivalstvo v vseh sosednjih državah, kjer naj bi jih po podatkih slovenskih raziskovalcev živelo okoli 140.000. To glede na skupno število prebivalcev v Republiki Sloveniji ni zanemarljiv delež. Slovenski manjšini v Italiji in Avstriji sta bili od konca druge svetovne vojne za Slovenijo predvsem strateškega pomena, od samostojnosti in predvsem od slovenskega (in madžarskega) članstva v Evropski uniji naprej, pa je ta funkcija izgubila na pomenu. S spreminjanjem zgodovinskih in političnih razmer dobivajo manjšine nove vloge, s čimer se spreminja tudi odnos do njih.

V Republiki Sloveniji imamo do svojih narodnih manjšin v sosednjih državah zakonsko urejene in predpisane pravice in dolžnosti, vprašanje pa je, kakšna je stopnja zavesti o pripadnosti slovenskih manjšin v zamejstvu k slovenskem kulturnem prostoru oziroma zavest o zamejstvu kot enotnem delu slovenskega naroda. Da bi to ugotovili, bi bile potrebne obsežne raziskave med prebivalstvom v RS, zato je nas bolj zanimalo, koliko in na kakšen način se o tej problematiki ozavešča mlade v šoli, natančneje v gimnaziji. Kajti brez poznavanja in razumevanja problematike ne moremo pričakovati, da bodo mladi tudi kasneje, po zaključku šolanja, Slovence v zamejstvu dojemali kot del slovenskega naroda oziroma kot del skupnega slovenskega kulturnega prostora.

Predmeta slovenščina in geografija v gimnaziji sodita med predmete, ki med drugim izobražujeta in vzgajata mlade za aktivno državljanstvo, skušata pri njih oblikovati pozitiven in kritičen odnos do lastne kulture, domovine in države ter krepiti narodno identiteto oziroma zavest. Slovenci v zamejstvu so del skupnega slovenskega kulturnega prostora, del slovenske preteklosti in sedanjosti, zato jih v šoli tudi obravnavamo na tak način. O njihovem položaju je govora pri več predmetih, največ pa ravno pri pouku slovenščine in geografije. Nas je zanimalo, koliko pozornosti je namenjene zamejstvu v gimnaziji, kakšne vrste je ta pozornost in kakšen je na splošno odnos do zamejske problematike med profesorji geografije in slovenščine, ki mlade o tem osveščajo.

Učni načrt je vodilo tako učiteljem kot snovalcem učnih gradiv, saj je to temeljni šolski dokument, v katerem so zapisani tako splošni kot funkcionalni in izobraževalni cilji posameznega predmeta. V učnem načrtu za geografijo in slovenščino so že v splošnem delu zapisani številni splošni cilji, povezani tudi z zamejstvom, ki naj bi jih učitelji pri dijakih razvijali skozi vse šolsko leto in celotno gimnazijsko šolanje. V izvedbenem delu učnega načrta, kjer so zapisani konkretni cilji, pa je ciljev, povezanih s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu, manj, predvsem pa niso razdelani vsi tisti splošni cilji, ki se navezujejo na to tematiko. Tako sta pri geografiji med izobraževalnimi cilji za vse dijake predvidena le dva, ki zahtevata poznavanje območij, kjer živijo Slovenci v zamejstvu, ter nekaj faktografskih podatkov, medtem ko je cilj o primerjavi položaja Slovencev po posameznih državah glede na njihove narodnostne pravice označen kot posebno znanje, ki ga učitelj ni dolžan izpolniti, v kolikor zmožnosti in zanimanje dijakov niso zadostni. Nekoliko bolje so razdelani cilji pri pripravi na maturo, ki pa ni obvezna za vse dijake. V učnem načrtu za slovenščino so pri izobraževalnih ciljih opredeljeni cilji, povezani z zamejstvom, ki pri dijakih oblikujejo in razvijajo zavest o jeziku, narodu in državi, pri čemer se naj ozavešča vlogo maternega jezika in oblikuje posebni odnos do njega ter odnos do slovenščine v zamejstvu. Ostali cilji so samo posredno vezani na položaj Slovencev in slovenščine v

zamejstvu. Kot so pokazali tudi rezultati raziskave, so ti učni cilji, glede na pomembnost tematike z vidika državljanske vzgoje, definirani preveč splošno.

Pri pregledu učnih gradiv za pouk geografije in slovenščine v gimnaziji nas je zanimalo, koliko in na kakšen način je zamejska problematika predstavljena v gradivih, ki so tako učiteljem, še bolj pa dijakom osnovno vodilo in vir informacij pri usvajanju učne snovi.

Profesorji geografije v gimnaziji so imeli v šolskem letu 2008/2009 na izbiro tri potrjene učbenike za geografijo v tretjem letniku in dva za pripravo na maturo. Med izbiro kartografskega gradiva so med potrjenimi gradivi za omenjeno šolsko leto na voljo trije atlasi. Raziskava je pokazala, da profesorji geografije za obravnavo zamejskih Slovencev v tretjem letniku najpogosteje uporabljajo učbenik *Slovenija 1* in istoimenski delovni zvezek, za pripravo na maturo pa učbenik in delovni zvezek⁴¹ *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo*. Profesorji so z obravnavo zamejske problematike v najpogosteje rabljenih učbenikih in delovnih zvezkih večinoma zadovoljni. Menimo, da je zamejska problematika v učbeniku in delovnem zvezku *Slovenija 1*, ki sta tudi najnovejšega datuma izdaje, najbolj celostno in nazorno obdelana. Predstavitev problematike vsebuje najnovejše podatke o aktualnem dogajanju in procesih v zamejstvu, ki so prilagojeni dijakovim sposobnostim in zanimanju, učiteljem pa nudi ustrezno podlago tudi za bolj poglobljeno obravnavo. Učbenik in delovni zvezek *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* sta prva med učnimi gradivi za geografijo, ki obravnavata slovensko narodnostno ozemlje kot eno celoto, ne glede na to, ali gre formalno za del Republike Slovenije ali del sosednjih držav. Tako so zamejska območja in njihova obravnava vključeni k tistim slovenskim pokrajinam, katerih del ali nadaljevanje so. Menimo, da takšna obravnava spodbuja zavest o dojetanju zamejstva kot enotnem delu slovenskega prostora in da je za pripravo na maturo takšen način tudi primeren, saj od dijakov zahteva geografski način razmišljanja. Med kartografskim gradivom profesorji geografije najpogosteje uporabljajo nepotrjena gradiva, in sicer Atlas sveta za osnovne in srednje šole ter namizni zemljevid Slovenija, šolski zemljevid 1 : 500 000. V obeh je slovensko narodnostno ozemlje zunaj meja Republike Slovenije zelo dobro prikazano, lahko rečemo, da celo enakovredno oziroma najbolje v primerjavi z drugim kartografskim gradivom, ki je na voljo za uporabo v šoli. Prikazane so vse pokrajine v sosednjih državah, kjer živijo Slovenci, imena krajev pa so večinoma zapisana dvojezično.

Profesorji slovenščine v gimnaziji so imeli v šolskem letu 2008/2009 na izbiro tri potrjene učbenike, en potrjen delovni zvezek in eno zbirko nalog za pouk slovenščine v prvem letniku, v tretjem letniku pa le en potrjen učbenik in en delovni zvezek. Profesorji slovenščine v prvem letniku v veliki večini uporabljajo učbenik in delovni zvezek *Na pragu besedila 1*, večinoma prenovljeno izdajo iz leta 2008, v tretjem letniku pa *Na pragu besedila 3*. Z obravnavo položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu v najpogosteje rabljenih učbenikih in delovnih zvezkih so večinoma srednje zadovoljni, pri čemer so manj zadovoljni z obravnavo v prvem, nekoliko bolj pa z obravnavo v tretjem letniku. Tudi sami smo mnenja, da je zamejstvo v učbeniku *Na pragu besedila 1* obravnavano precej skromno. Menimo, da je v drugih učnih gradivih za prvi letnik zamejska problematika bolje predstavljena, pri čemer bi izpostavili predvsem učbenik in pripadajočo zbirko nalog *Slovenščina 1, Z besedo do besede*. Kombinirana uporaba obeh učbenikov pri tej snovi se nam zdi primerna, saj je to tematika, ki ni neposredno vezana na točno določeno jezikovno predznanje, da bi bila obravnava zgolj po enem učbeniku zato nujna. Kot

⁴¹ Oba najpogosteje uporabljena delovna zvezka za to šolsko leto nista potrjena kot delovna zvezka za tretji oziroma četrti letnik gimnazijskega izobraževanja.

slabost za poučevanje v tretjem letniku bi označili pomanjkanje še drugih učbenikov, ki so sicer v pripravi, da bi se lahko profesorji odločili za tistega, ki bi se jim zdel primernejši. Velika večina tako uporablja učbenik *Na pragu besedila 3*, ki obravnava zamejsko problematiko zelo obsežno, še posebej izčrpni so prispevki na priloženi videokaseti. Pa vendar so profesorji mnenja, da je takšna obravnava za dijake dolgočasna in da vsebuje preveč podatkov hkrati. Naloge v delovnem zvezku so zasnovane monotono in nezanimivo. Menimo, da učbenik z videoposnetki ponuja kakovostno obravnavo zamejske problematike in učitelju ponuja široke možnosti za prilagoditev ter aktualizacijo. Učbenik *Na pragu besedila 3* je edini učbenik, tako med tistimi za pouk slovenščine kot geografije, ki omenja in izpostavlja besedno zvezo slovenski kulturni prostor ter od dijakov zahteva njeno razumevanje in razlago. To označujemo kot zelo pomembno točko, saj, kot je razvidno iz rezultatov raziskave, večina profesorjev slovenščine dela po tem učbeniku, posledično s tem pa naj bi se tudi večina dijakov seznanila s tem pojmom. Poznavanje koncepta o skupnem slovenskem kulturnem prostoru je ena od stopenj, ki vodi do zavedanja in doživljanja tega prostora kot takega.

Profesorji geografije in slovenščine v gimnaziji imajo v glavnem pozitiven odnos do obravnave zamejske problematike in se po večini zelo dobro zavedajo njenega pomena za oblikovanje odnosa do slovenske kulture in jezika ter na splošno do narodne zavesti. Empirični rezultati raziskave so pokazali, da so profesorji geografije in slovenščine v glavnem zadovoljni z obravnavo in količino pozornosti, namenjeni zamejski problematiki, tako v učnih načrtih kot učnih gradivih, medtem ko je iz prostih odgovorov mogoče zaznati večinsko mnenje, da je zamejstvu v šoli namenjene premalo pozornosti, predvsem v kakovostnem smislu. Razloge za tako nasprotujoča si mnenja lahko iščemo tako v samem načinu strukture in izvajanja raziskave (struktura vprašanj, velikost vzorca, način zbiranja podatkov ipd.) kot v zanesljivosti odgovorov, bodisi na vprašanja zaprtega bodisi odprtega tipa. Anketiranci so lahko odgovarjali glede na naša pričakovanja in ne glede na realno stanje. Pa vendar, če že med učitelji, ki so na položaju, kjer lahko nekaj spremenijo v smeri večje ozaveščenosti v odnosu do zamejstva, prevladuje takšno mnenje, kakšna je potem zares realnost? Za vsaj delni odgovor bi bilo potrebno, poleg raziskave med profesorji, izvesti podobno raziskavo še med dijaki⁴² in rezultate primerjati, kar pa presega tako vsebinske kot pragmatične okvire našega diplomskega dela.

Iz analize učnih načrtov, učnih gradiv in rezultatov raziskave je razvidno, da je poznavanje problematike o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu ena od pomembnejših učnih tem, ki lahko prispeva k pozitivnem odnosu do slovenstva, slovenskega jezika kot razpoznavnega in identifikacijskega elementa Slovencev in k izpolnjevanju koncepta o skupnem slovenskem kulturnem prostoru ter osvešča dijake o pomenu aktivnega medkulturnega dialoga, sodelovanja in sobivanja narodov. Zato ima zamejska problematika pri pouku geografije in slovenščine velik potencial, celo odgovornost, razvijati pozitiven in aktiven odnos do zamejskega vprašanja kot tudi do lastnega naroda, s tem pa do strpnega bivanja v večkulturni in večjezični družbi. Pa vendar ni dovolj, da se z njo srečamo le pri vsakem predmetu (op. geografija in slovenščina) v točno določenem letniku z natančno predpisanim številom ur obravnave, in se o njej zgolj informiramo, tematiko bi bilo bolj smiselno obravnavati postopoma vsa štiri leta gimnazijskega izobraževanja in tako do nje postopoma vzpostaviti aktiven odnos.

⁴² Raziskavo pri pouku slovenščine o tem, kakšen odnos imajo slovenski srednješolci do zamejstva, je opravila Jerca Vogel. Delni rezultati so bili objavljeni v zborniku prispevkov slovenskega slavističnega kongresa v Trstu leta 2007.

6. SUMMARY

Slovenians are an indigenous population in all the neighboring countries, where there should be around 140.000 of them, according to Slovenian researchers. In the republic of Slovenia we have legally binding rights and obligations towards Slovenians beyond the border, but the question remains, what is the level of national awareness of Slovenian minorities towards the Slovenian society or the awareness of living beyond the border and at the same time being a part of the Slovenian nation.

School subjects like the Slovenian language and geography belong to subjects, which among other things, try to educate and raise young people into active citizens; they teach them how to shape a positive and critical attitude towards their own culture, native country and strengthen their national identity or awareness. Slovenians beyond the border are a part of a collective Slovenian society, a part of the Slovenian past and present, for that reason they are being treated as such in schools. Their situation is being discussed in various school subjects but mostly during Slovene language and geography. The main purpose of my undergraduate thesis is to determine and explain, how professors of geography and the Slovene language in high schools deal with the topics about the situation of the Slovenian language and Slovenians beyond the border and how they inform young people about these problems, to what extent they take into consideration the required goals in the curriculum and which learning materials they use while doing it.

The curriculum offers guidance to teachers and creators of learning materials; therefore it is the founding document in which basic, functional and educating goals of individual school subject are written. In the curriculum for the Slovene language and geography a number of general goals are written in the general part that deal with people living beyond the border, which teachers and students are supposed to progressively develop during the whole school year. In the practical part of the curriculum, where we can find concrete goals, there are fewer goals which deal with the situation of Slovenians and the Slovenian language beyond the border but above all general goals, that deal with the topic, are not well defined.

After analyzing the learning material for geography and Slovenian language classes in high schools, we were interested to what extent and in which way the topic 'people living beyond the border' is presented in the material, which teachers and even more students use as guidance and a source of information when they are learning.

In the school year 2008/2009 geography professors in high schools had three confirmed textbooks at their disposal for classes in the third year and two for *Matura* preparation. When choosing the cartographic for the mentioned school year, 3 atlases were available. Research showed that geography professors like to pick the textbook written by Jurij Segavčnik *Slovenija 1* and the workbook with the same title, when dealing with Slovenians beyond the border in the third year. For *Matura* preparations they mostly use the textbook and workbook *Geografija Slovenije 2, priprava na maturo* by authors Marijana M. Klemenčič and Igor Lipovšek.

In the school year 2008/2009 Slovenian language professors had at their disposal three confirmed textbooks, one confirmed workbook and one collection of exercises for first year Slovenian language classes. In the first year Slovenian language professors use mostly textbook and

workbook *Na pragu besedila 1*, majority of them use the edition which was revised in the year 2008. In the third year they use *Na pragu besedila 3*.

Geography and Slovenian language professors in high schools have a predominately positive attitude towards dealing with national minorities and are well aware of its importance for shaping relations with the Slovenian culture and language and national awareness in general. Empirical studies have shown that geography and Slovenian language professors are mostly satisfied with how much attention is being given to minority issues in the curriculum and learning materials. But when reading the answers, where professors were allowed to freely express their position, a general opinion is noticeable which suggests that not enough time is being spent on minority issues, especially when it comes to quality. The reason for such contrasting opinions can be found in the structure and carrying out of the survey (questions structure, pattern size, ways of gathering information etc.) and in the reliability of the answers in both multiple choice and long answer questions. Participants were allowed to answer according to our expectations and not the actual situation. But still, if such opinion predominates among teachers which are in a position to make changes in the direction of increasing awareness about minorities, what is the actual situation? To get at least part of that answer, a similar survey should be carried out among students and then the answers should be compared, but that exceeds the aim of this undergraduate thesis both in content and its pragmatic approach.

While analyzing the curriculum, the learning material and the survey results, we can clearly see, that knowing the situation of Slovenians and the Slovenian language beyond the border is one of the more important topics, which can contribute to a more positive attitude towards being Slovenian, the Slovenian language as a recognizable and identifiable element of Slovenians and towards fulfilling the concept of a common Slovenian society and informs students about the meaning of an active intercultural dialog, cooperation and coexistence of nations. That is why the topic of national minorities in geography and Slovenian classes has a great potential, even responsibility, to develop a positive and an active attitude towards minorities and of one's own nation and with that a tolerant coexistence in a multilingual society. But it is not enough that we deal with it in all the classes (note: geography and Slovenian language) in an assigned year with a specific number of hours that deal with the topic and we only get a small overview of the subject. It would make more sense to gradually get to know the topic over the period of four years of high school education and with that, develop a progressive positive attitude towards it.

7. LITERATURA IN VIRI

1. *Atlas sveta za osnovne in srednje šole*. 2002. 1. izd. Ljubljana, Mladinska knjiga, 224 str.
2. Bajc, G., 2004. *Na oni strani meje. Slovenska manjšina v Italiji in njen pravni položaj: zgodovinski in pravni pregled 1866–2004*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 438 str.
3. Bajc, G., Klabjan, B., 2008. Manjšina v gibanju : zgodovinski pregled politično-pravnega položaja slovenske manjšine v Italiji. V: *Pre-misliti manjšino*. Koper–Trst, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Založba Annales, Slovenski raziskovalni inštitut, Zvezek 1, str. 20–39.
4. Bernjak, E., 2004a. *Slovenščina in madžarščina v stiku : sociolingvistične in kontrastivne študije*. Maribor, Slavistično društvo Maribor, 286 str.
5. Bernjak, E., 2004b. Etnolingvistična vitalnost slovenske manjšinske skupnosti na Madžarskem : sociolingvistična presoja. *Slovenščina v šoli*, IX, 3, str. 57–69.
6. Bernjak, E., 2005. Sociolingvistični problemi pri slovenski manjšini na Madžarskem. V: *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, str. 219–243.
7. Brezigar, B., 2001. Zakon za zaščito slovenske manjšine v Italiji. *Razprave in gradivo*, 38/39, str. 110–117.
8. Bufon, M., 1992. Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost : obmejna in etnično mešana območja v evropskih razvojnih silnicah, primer Slovencev v Furlaniji-Juljski krajini. Trst, Založništvo Tržaškega tiska, 223 str.
9. Bufon, M., 1995. Oris položaja avtohtonih etničnih in narodnih manjšin v Italiji. *Geografski vestnik*, 67, str. 127–140.
10. Destovnik, I., 2003. Jezik kot konstitutivni element slovenske nacionalne zavesti. V: *Koroški koledar 2003*. Celovec, Slovenska posvetna zveza, str. 18–27.
11. Domej, T., 2003. Zgodovinski razvoj ni vedno premočrten. V: *Koroški koledar 2003*. Celovec, Slovenska posvetna zveza, str. 51–59.
12. Domej, T., 2004. Manjšinsko šolstvo na Koroškem na zgodovinski prelomnici. *Slovenščina v šoli*, IX, 3, str. 44–56.
13. Duhovnik – Antoni, A., 2006. Slovenska šola v Italiji. *Geografija v šoli*, XV, 3, str. 12–18.
14. *Enciklopedija Slovenije*. Knj. 5. 1991. Ljubljana, Mladinska knjiga, 416 str.

15. *Enciklopedija Slovenije*. Knj. 9. 1995. Ljubljana, Mladinska knjiga, 416 str.
16. *Enciklopedija Slovenije*. Knj. 10. 1996. Ljubljana, Mladinska knjiga, 416 str.
17. *Enciklopedija Slovenije*. Knj. 11. 1997. Ljubljana, Mladinska knjiga, 416 str.
18. *Geografija Slovenije*. 1998. Gams, I., Vrišer, I. (ur.). Ljubljana, Slovenska matica, 501 str.
19. Geografija, predmetni izpitni katalog za splošno maturo, 2007. URL: http://www.ric.si/splosna_matura/predmeti/geografija/ (citirano: 29. 10. 2008).
20. Geografija, predmetni katalog – učni načrt, 1998. URL: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2007/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm (citirano: 29. 10. 2008).
21. *Geografski atlas Slovenije*. 1998. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 360 str.
22. *Geografski atlas Slovenije za osnovno in srednje šole*. 2004. 1. izd. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije, 135 str.
23. *Geografski atlas sveta za šole*. 2002. 1. izd. Ljubljana, Tehniška založba Slovenije, 175 str.
24. Gliha, S., 2006. *Primerjava notranje povezanosti in čezmejnih funkcij dveh manjšin v Italiji : Slovenci in Furlani* : diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 139 str.
25. Gruden, Ž., 2004. Dvojezično didaktično ravnanje v Špetru. *Slovenščina v šoli*, IX, 3, str. 30–34.
26. Jagodic, D., 2008. Načrti in strategije za izboljšanje položaja slovenske manjšine v Italiji v odnosih z Republiko Slovenijo in v širšem evropskem kontekstu. V: *Pre-misliti manjšino*. Koper–Trst, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Založba Annales, Slovenski raziskovalni inštitut, Zvezek 1, str. 144–168.
27. Karta slovenskih narečij. 1990. 1 : 500.000. Ljubljana, Geodetski zavod Slovenije.
28. Katalog učbenikov za šolsko leto 2008/2009, srednja šola. 2008. URL: <http://www.zrss.si> (citirano: 22. 9. 2008).
29. Kaučič Baša, M., 1995. Vprašanje jezika kot vprašanje obstoja : jezik Slovencev v Italiji. V: *Jadranski koledar*. Trst, Založba Devin, str. 49–54.
30. Kaučič Baša, M., 2004. Ohranjanje slovenščine pri Slovencih na Tržaškem in Goriškem. *Slovenščina v šoli*, IX, 3, str. 12–29.

31. Kern, D., 2006. *Regionalni učinki manjšinske šole na primeru Višje šole za gospodarske poklice v Št. Petru pri Št. Jakobu* : diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 127 str.
32. Klemenčič, M., Klemenčič, V., 2006. *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni (izbrana poglavja)*. Celovec, Ljubljana, Dunaj, Mohorjeva založba, 386 str.
33. Klemenčič, M., Lipovšek, I., 2002a. *Geografija Slovenije 1* : učbenik za 3. letnik gimnazij. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 107 str.
34. Klemenčič, M., Lipovšek, I., 2002b. *Geografija Slovenije 1* : delovni zvezek za 3. letnik gimnazij. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 56 str.
35. Klemenčič, M., Lipovšek, I., 2003. *Geografija Slovenije 2 – priprava na maturo* : učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 75 str.
36. Komac, N., 2005. Slovenščina in njeni uporabniki v Kanalski dolini. V: *Slovenščina in njeni uporabniki v luči evropske integracije*. Koper, Založba Annales, Univerza na Primorske, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, str. 213–218.
37. Križaj Ortar, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S., 1999. *Na pragu besedila 1* : učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Založba Rokus, 117 str.
38. Križaj Ortar, M., 1999. *Na pragu besedila, priročnik za učitelje 1*. Ljubljana, Založba Rokus, 78 str.
39. Križaj Ortar, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S., 2008. *Na pragu besedila 1* : učbenik za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Založba Rokus Klett, 119 str.
40. Križaj Ortar, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S., 2008. *Na pragu besedila 1* : delovni zvezek za slovenski jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Založba Rokus Klett, 127 str.
41. Križaj Ortar, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., 2001. *Na pragu besedila 3* : učbenik za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Založba Rokus, 120 str.
42. Križaj Ortar, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., 2001. *Na pragu besedila, priročnik za učitelje 3*. Ljubljana, Založba Rokus, 112 str.
43. Križaj Ortar, M., Bešter, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., 2001. *Na pragu besedila 3* : delovni zvezek za slovenski jezik v 3. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Založba Rokus, 149 str.

44. Lipovšek, I., 2003. *Geografija Slovenije 2 – priprava na maturo* : delovni zvezek za 4. letnik gimnazij. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 40 str.
45. Likar, M., Popit, S., Šturm, S., 2006a. *Geografske značilnosti Slovenije* : učbenik za 3. letnik gimnazijskega in srednje tehniškega oz. strokovnega izobraževanja. Ljubljana, Mladinska knjiga, 99 str.
46. Likar, M., Popit, S., 2006b. *Geografske značilnosti Slovenije* : delovni zvezek za 3. letnik gimnazijskega in srednje tehniškega oz. strokovnega izobraževanja. Ljubljana, Mladinska knjiga, 47 str.
47. *Madžari in Slovenci – sodelovanje in sožitje v obmejnem območju od jugoslovansko-madžarski meji*. 1987. Devetak, S., Lajos, A. (ur.). Ljubljana, ČZDO Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, 614 str.
48. Malle, A., 2001. O situaciji ali statusu slovenščine na Koroškem. *Razprave in gradivo*, 38/39, str. 26–43.
49. Malle, J., 2003. Strah pred lastnim jezikom. V: *Koroški koledar 2003*. Celovec, Slovenska posvetna zveza, str. 102–108.
50. *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe–Jadran*. 2004. Trento, Delovna skupnost Alpe–Jadran, 456 str.
51. Manjšinska politika in pospeševanje narodne skupnosti na Koroškem, 2006. URL: <http://www.volksgruppenbuero.at/slovenci/C19/> (citirano: 22. 9. 2008).
52. Maturitetni izpitni katalog za splošno maturo leta 2009, 2007. URL: http://www.ric.si/splosna_matura/splosne_informacije/ (citirano: 29. 10. 2008).
53. Merkač, F., 2003. Funkcionalna raba slovenščine je temelj pokončnega bivanja Slovencev v Avstriji. V: *Koroški koledar 2003*. Celovec, Slovenska posvetna zveza, str. 118–131.
54. Mezgec, M., 2008. »Delujemo, kot da meje ni več, kot da ta prostor nima ovir.« Evropski integracijski procesi in aktualnost ideje o skupnem slovenskem kulturnem prostoru. V: *Premisliti manjšino*. Koper–Trst, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Založba Annales, Slovenski raziskovalni inštitut, Zvezek 1, str. 169–189.
55. Munda Himök, K., 2003. Slovenci v Porabju na Madžarskem. URL: <http://www.ukom.gov.si/slo/slovenija/kratka-predstavitev/prebivalstvo/manjsina-madzarska/> (citirano: 22. 8. 2008).
56. Na pragu besedila 3. Posneto gradivo [videokaseta], 2001. Ljubljana, Založba Rokus.
57. Nečak Luk, A., 1993. K proučevanju jezikovnega položaja v Porabju. V: *Jezik tako in drugače*. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, str. 65–75.

58. Nećak Lük, A., 2003. Ne znanje, temveč zmožnost sporazumevanja. V: *Koroški koledar 2003*. Celovec, Slovenska posvetna zveza, str. 132–138.
59. *O položaju koroških Slovencev 2006 v letu predsedovanja EU Republike Avstrije*. 2006. Celovec, Narodni svet koroških Slovencev, 23 str.
60. Papić, J., 2006. Meje v glavah in državah – vprašanja o porabskih Slovencih : diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelke za etnologijo in kulturno antropologijo, 123 str.
61. Pavlova hiša (Pavelhaus). URL: <http://www.pavelhaus.at/> (citirano: 5. 10. 2008).
62. Perger, V., 2004. Model narodnostne šole v Porabju in prisotnost slovenskega jezika v njem. *Slovenščina v šoli*, IX, 3, str. 70–80.
63. Perger, V., 2006. O Porabju in Porabskih Slovencih danes. *Geografija v šoli*, XV, 3, str. 3–11.
64. Petek, M., Popit, S., Arnuš, M., 2007a. *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo* : učbenik za 4. letnik gimnazijskega in srednje tehniškega oz. strokovnega izobraževanja. Ljubljana, Mladinska knjiga, 79 str.
65. Petek, M., Popit, S., Arnuš, M., 2007b. *Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo* : delovni zvezek za 4. letnik gimnazijskega in srednje tehniškega oz. strokovnega izobraževanja. Ljubljana, Mladinska knjiga, 35 str.
66. Pirih Svetina, N., 2005. *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale, Izolit, 167 str.
67. Pirjevec, J., 2001. Skupni slovenski prostor danes. *2000*, 143/144, str. 189–193.
68. Pogorelec, B., 1984. K vprašanju bilingvizma in diglosije iz slovenske izkušnje. V: *Dvojezičnost – individualne in družbene razsežnosti*. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje, str. 67–73.
69. Priestly, T., 1999. Sociolingvistični položaj slovenščine na avstrijskem Koroškem. *Koroški etnološki zapisi*, 1, 1, str. 63–67.
70. Senegačnik, J., 2008a. *Slovenija 1* : geografija za 3. letnik gimnazij. Ljubljana, Modrijan, 120 str.
71. Senegačnik, J., 2008b. *Slovenija 1* : geografija za 3. letnik gimnazij : delovni zvezek. Ljubljana, Modrijan, 32 str.
72. Seznam tujih zemljepisnih imen v slovenskem jeziku.
URL: http://www.sigov.si/kszi/tuj_imena.pdf (citirano: 19. 11. 2006).
73. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2002. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1714 str.

74. Slovenščina 1, Z besedo do besede : DVD k učbeniku za jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. 2007. Ljubljana, Mladinska knjiga.
75. Slovenščina, predmetni katalog – učni načrt, 1998. URL:
http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2007/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm (citirano: 29. 10. 2008).
76. Slovenščina, predmetni izpitni katalog za splošno maturo, 2007. URL:
http://www.ric.si/splosna_matura/predmeti/slovenscina/ (citirano: 29. 10. 2008).
77. Slovenska manjšinska koordinacija – SLOMAK. URL: <http://www.slomak.net> (citirano: 22. 9. 2008).
78. Stabej, M., 2004. Predavanja za zgodovino slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko (zapiski s predavanj).
79. Strategija odnosov Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 2008. URL:
<http://www.uszs.gov.si/> (citirano: 24. 1. 2009).
80. Stranj, P., 1999. *Slovensko prebivalstvo Furlanije – Julijske krajine v družbeni in zgodovinski perspektivi*. Trst, Slovenski raziskovalni inštitut, 366 str.
81. Šolski namizni topografski zemljevid Slovenije. 2005. 1 : 500 000. Ljubljana, Mladinska knjiga.
82. Šolski zemljevid Slovenije. 2006. 1 : 500 000. Ljubljana, Mladinska knjiga.
83. *The Sociolinguistics of Slovene*, 1997.
URL: <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/043/55c05.HTM> (citirano: 1. 10. 2008).
84. Učni načrt geografija, 2008. URL:
http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm (citirano: 29. 10. 2008).
85. Učni načrt slovenščina, 2008. URL:
http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2008/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm (citirano: 29. 10. 2008).
86. Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.
URL: <http://www.uszs.gov.si/> (citirano: 5. 10. 2008).
87. Ustava Republike Slovenije. URL: <http://www.dz-rs.si/?id=150&docid=28&showdoc=1> (citirano: 24. 1. 2009).
88. Vogel, J., 2007a. Podoba zamejstva in pouk slovenskega jezika v slovenski srednji šoli. V: *Živeti mejo*. Trst, Slavistično društvo Slovenije, str. 237–245.

89. Vogel, J., Kastelic, S., Ozimek, J., 2007b. *Slovenščina 1, Z besedo do besede* : jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Mladinska knjiga, 203 str.
90. Vogel, J., Kastelic, J., Hodak, M., 2008. *Slovenščina 1, Z besedo do besede* : zbirka nalog za slovenščino. 2. del. Jezik v 1. letniku gimnazij in srednjih strokovnih šol. Ljubljana, Mladinska knjiga, 102 str.
91. Vrečar, T., 2007. *Vpliv manjšinskih medijev na Slovensko narodno skupnost na avstrijskem Koroškem* : diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 76 str.
92. Zajc Berzelak, K., Velikonja, I., 2007. *Govorica jezika 1* : slovenščina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana, Modrijan, 176 str.
93. Zajc Berzelak, K., Velikonja, I., Arbiter, A., 2007. *Govorica jezika 1* : slovenščina za 1. letnik gimnazij : delovni zvezek. Ljubljana, Modrijan, 103 str.
94. Zakon o maturi. 2003. Uradni list RS, št. 15, str. 2113–2120.
95. Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM). 2006. Uradni list RS, 42, str. 4605–4612.
96. Zavod RS za šolstvo, 2008. URL: <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=42&pID=164&rID=1466> (citirano: 29. 10. 2008).
97. Zupančič, J., 1997. Slovenci v Avstriji – število, način poselitve, struktura, identiteta. *Geografski vestnik*, 69, str. 115–138.
98. Zupančič, J., 1998a. Slovenci v zamejstvu. V: *Geografski atlas Slovenije*. Ljubljana, DZS, str. 174–177.
99. Zupančič, J., 1998b. Karavanke – od ločnice do stičišča Slovencev z obeh strani meje. *Dela*, 13, str. 337–348.
100. Zupančič, J., 1999. *Slovenci v Avstriji*. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 246 str. (Geographica Slovenica, 32)
101. Zupančič, J., 2000. Slovenci na Madžarskem. *Razprave in gradivo*, 36/37, str. 125–143.
102. Zupančič, J., 2001a. Slovenci v Italiji. *Razprave in gradivo*, 38/39, str. 94–109.
103. Zupančič, J., 2001b. Geografski pogled na narodnostne manjšine. V: *Narodne manjšine 5. Živeti z mejo. Slovenski kulturni prostor danes*. Koper, Ljubljana, Odbor SAZU za preučevanje narodnih manjšin, Inštitut za narodnostna vprašanja, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, str. 68–69.

104. Zupančič, J., 2002a. Številčni razvoj koroških Slovencev v luči rezultatov ljudskega štetja leta 2001. *Razprave in gradivo*, 40, str. 72–105.
105. Zupančič, J., 2002b. Geografija narodnih manjšin : študijsko gradiv za predmet politična geografija – geografija narodnih manjšin. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 80 str.
106. Zupančič, J., 2004. *Varovanje in evidentiranje kulturne dediščine Slovencev v zamejstvu* : zaključno poročilo. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 148 str.
107. Zupančič, J., 2006. Predavanja za izbirni usmeritveni predmet politična geografija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo (zapiski s predavanj).
108. Zupančič, J., 2008. *Razvojne možnosti slovenskih manjšin v sosednjih državah* : zaključno poročilo. Ljubljana, Inštitut za narodnostna vprašanja, 181 str.
109. Žakelj, A., 2007. Kurikul kot proces in razvoj – načela in cilji posodabljanja kurikula. V: *Kurikul kot proces in razvoj. Zbornik prispevkov posveta Postojna, 17.–19. 1. 2007*. Ljubljana, Zavod RS za šolstvo, str. 8–17.

8. SEZNAM SLIK, KART, PREGLEDNIC, GRAFIKONOV IN PRILOG

Seznam slik:

- Slika 1: Dno alpske doline Rezije je razrezano v številne terase, ki so večinoma obdelane in poseljene s strnjanimi naselji. (Foto: Herakovič, 2007)* 29
- Slika 2: Na pogorju Muzcev (v ozadju), ki ločuje Tersko Beneško Slovenijo od Rezije, so izmerili največjo količino padavin na slovenskem etničnem ozemlju. (Foto: Herakovič, 2004)* 29
- Slika 3: Po koncu druge svetovne vojne je bila podpisana pariška mirovna pogodba, ki je Gorici odtrgala skoraj vse naravno zaledje (Soško in Vipavsko dolino, del Goriškega krasa, Brda, Trnovski gozd in Banjščice). Tako je severna Primorska ostala brez upravnega. (Foto: Herakovič, 2005)* 34
- Slika 5: Leta 1984 ustanovljen zasebni dvojezični vrtec v Špetru je do danes prerasel v šolski center z državnim dvojezičnim vrtcem in državno dvojezično osnovno šolo in je edini primer dvojezičnega slovenskega šolstva v Italiji. (Foto: Herakovič, 2007)* 38
- Slika 5: Dvojezični krajevni napis na narodnostno mešanem območju v Gornjem Seniku. (Foto: Herakovič, 2004)* 46

Seznam kart:

- Karta 1: Avtohtono ozemlje Slovencev v sosednjih državah Republike Slovenije.* 17

Seznam grafikonov:

<i>Grafikon 1: Predstavitev vzorca glede na predmet poučevanja.</i>	107
<i>Grafikon 2: Predstavitev vzorca glede na spol.</i>	107
<i>Grafikon 3: Predstavitev vzorca glede na strokovni naziv anketiranih profesorjev.</i>	108
<i>Grafikon 4: Predstavitev vzorca glede na regijsko porazdelitev.</i>	108
<i>Grafikon 5: Uporaba učbenikov pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake v tretjem letniku.</i>	111
<i>Grafikon 6: Uporaba delovnih zvezkov pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake v 3. letniku.</i>	111
<i>Grafikon 7: Uporaba učbenikov pri obravnavi zamejske problematike za pripravo na maturo.</i>	112
<i>Grafikon 8: Uporaba delovnih zvezkov pri obravnavi zamejske problematike za pripravo na maturo.</i>	112
<i>Grafikon 9: Uporaba atlasov in drugih zemljevidov pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake v tretjem letniku in pri pripravi na maturo.</i>	112
<i>Grafikon 10: Uporaba učbenikov in delovnih zvezkov pri obravnavi slovenščine v zamejstvu v prvem letniku.</i>	113
<i>Grafikon 11: Zadovoljstvo profesorjev geografije z učnimi gradivi pri obravnavi zamejske problematike za vse dijake (v tretjem letniku) in pri pripravi na maturo.</i>	114
<i>Grafikon 12: Zadovoljstvo profesorjev slovenščine z učnimi gradivi pri obravnavi zamejske problematike v prvem in tretjem letniku.</i>	115
<i>Grafikon 13: Pogostost poseganja profesorjev geografije in slovenščine po drugih učnih gradivih, poleg predpisanih učbenikov in delovnih zvezkov.</i>	116
<i>Grafikon 14: Učna gradiva, ki jih, poleg predpisanih, pri obravnavi zamejske problematike uporabljajo profesorji geografije in slovenščine.</i>	116
<i>Grafikon 15: Mnenje profesorjev geografije in slovenščine o ustreznem deležu pozornosti, posvečene zamejski problematiki po učnem načrtu.</i>	117
<i>Grafikon 16: Koliko se profesorji geografije in slovenščine držijo v učnem načrtu predpisanih učnih ciljev v povezavi s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu.</i>	119
<i>Grafikon 17: Stopnja strinjanja s trditvijo, da so učni cilji tako v stranem kot prenovljenem učnem načrtu v zvezi z zamejsko problematiko zastavljeni skromno in premalo aktualno.</i>	119
<i>Grafikon 18: Delež profesorjev geografije in slovenščine, ki sami dopolnijo oziroma ne dopolnijo že predpisane učne cilje, povezane z obravnavo zamejske problematike.</i>	120
<i>Grafikon 19: Mnenje profesorjev geografije in slovenščine o potrebi po spremembah predpisanih učnih ciljev, povezanih z zamejsko problematiko.</i>	121
<i>Grafikon 20: Predviden letnik obravnave zamejske problematike po novem učnem načrtu pri pouku geografije in slovenščine.</i>	121
<i>Grafikon 21: Časovni obseg obravnave zamejske problematike pri pouku geografije v tretjem letniku in pouku slovenščine v prvem letniku gimnazije.</i>	123
<i>Grafikon 22: Čas, ki ga namenijo profesorji geografije obravnavi položaja Slovencev v zamejstvu pri pripravi na maturo.</i>	124
<i>Grafikon 23: Čas, ki ga namenijo profesorji slovenščine obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu v tretjem letniku.</i>	124
<i>Grafikon 24: Učne oblike pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine.</i>	125
<i>Grafikon 25: Metode dela pri obravnavi položaja Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku geografije in slovenščine.</i>	125

<i>Grafikon 26: Hkratna obravnava zamejske in izseljenske problematike.</i>	126
<i>Grafikon 27: Delež profesorjev geografije in slovenščine, ki razložijo nekatere ključne pojme, vezane na manjšinsko problematiko.</i>	127
<i>Grafikon 28: Najpogosteje omenjeni zamejski literarni ustvarjalci.</i>	128
<i>Grafikon 29: Delež profesorjev geografije in slovenščine, ki se odloča oziroma ne odloča za medpredmetne povezave pri obravnavi zamejske problematike.</i>	129
<i>Grafikon 30: Najpogostejši predmeti, s katerimi se profesorji geografije in slovenščine odločajo za medpredmetne povezave pri obravnavi zamejske problematike.</i>	129
<i>Grafikon 31: Dodatne dejavnosti, povezane s Slovenci in slovenščino v zamejstvu, ki jih izvajajo profesorji geografije in slovenščine skozi šolsko leto.</i>	131
<i>Grafikon 32: Poznavanje zamejske problematike s strani dijakov po mnenju profesorjev geografije in slovenščine.</i>	132
<i>Grafikon 33: Stopnja strinjanja s trditvijo, da profesorji geografije in slovenščine sami premalo vedo o aktualnem dogajanju v zamejstvu, da bi lahko učno snov podajali na zanimiv in aktualen način.</i>	132
<i>Grafikon 34: Stopnja strinjanja s trditvijo, da ker Slovenci v zamejstvu niso del Slovenije, poznavanje njihove problematike ne sodi h geografiji Slovenije oziroma ne sodi k obravnavi pri pouku slovenščine.</i>	134
<i>Grafikon 35: Stopnja strinjanja s trditvijo, da je učna snov o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu za dijake dolgočasna in nezanimiva.</i>	134
<i>Grafikon 36: Pomembnost učne snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov po mnenju profesorjev geografije in slovenščine.</i>	135

Seznam preglednic:

<i>Preglednica 1: Primerjava kategorij opredelitev predmeta, splošni cilji pouka in ključne kompetence pri pouku geografije v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.</i>	54
<i>Preglednica 2: Primerjava učnih ciljev in vsebin pri pouku geografije v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.</i>	57
<i>Preglednica 3: Primerjava kategorij opredelitev predmeta, splošni cilji pouka in ključne kompetence pri pouku slovenščine v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.</i>	62
<i>Preglednica 4: Primerjava učnih ciljev in vsebin pri pouku slovenščine v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.</i>	65
<i>Preglednica 5: Primerjava pričakovanih dosežkov pri pouku slovenščine v gimnaziji v učnem načrtu iz leta 1998 in posodobljenem učnem načrtu iz leta 2008.</i>	66
<i>Preglednica 6: Izpitne vsebine, povezane s položajem slovenske manjšine v sosednjih državah.</i>	69

Seznam prilog:

<i>Priloga 1: Anketni vprašalnik za profesorje geografije.</i>	155
<i>Priloga 2: Anketni vprašalnik za profesorje slovenščine.</i>	161

9. PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik za profesorje geografije.

ANKETNI VPRAŠALNIK - geografija

Spoštovani! Sem Kristina Herakovič, absolventka geografije in slovenščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Pripravljam diplomsko delo z naslovom *Slovinci v zamejstvu v učnih načrtih in učnih gradivih pri pouku geografije in slovenščine v gimnaziji*. V raziskavo so zajeti gimnazijski profesorji geografije in slovenščine na slovenskih gimnazijah.

Pred Vami je vprašalnik, s katerim želim izvedeti, kakšne so Vaše izkušnje in mnenje o pomenu učne snovi o slovenskih narodnih manjšinah v sosednjih državah pri pouku **geografije**. Večina vprašanj se nanaša le na izkušnje in mnenje, povezane s to tematiko.

Anketa je anonimna, odgovori pa bodo uporabljeni izključno za potrebe mojega diplomskega dela.

Ko končate z izpolnjevanjem, prosim, **shranite spremembe in rešen anketni vprašalnik** pošljite nazaj na elektronski naslov: hkristina@gmail.com

Hvala za sodelovanje in uspešno delo še naprej.

a) Spol: M Ž

b) Starost:

c) Leta poučevanja:

č) Strokovni naziv: ---izberite iz menija---

1. Po katerih učbenikih in delovnih zvezkih poučujete učno snov o Slovencih v zamejstvu za vse dijake in po katerih za pripravo na maturo:

za vse dijake

učbenik: Geografija 1 (DZS, 2002)
 Geografske značilnosti Slovenije (MK, 2006)
 Slovenija 1 (Modrijan)

drugo:

delovni zvezek: Geografija Slovenije 1, delovni zvezek (DZS, 2002)
 Geografske značilnosti Slovenije, delovni zvezek (MK, 2006)
 Slovenija 1, delovni zvezek (Modrijan, 2008)

drugo:

pri pripravi na maturo

učbenik: Geografija Slovenije 2, priprava na maturo (DZS, 2003)
 Geografske značilnosti Slovenije, delovni zvezek (MK, 2006)

drugo:

delovni zvezek: Geografija Slovenije 2, priprava na maturo, delovni zvezek (DZS, 2003)
 Geografske značilnosti Slovenije – priprava na maturo, delovni zvezek (MK, 2007)

drugo:

2. Katera kartografska učna gradiva uporabljate pri pouku geografije, ko poučujete učno snov o Slovencih v zamejstvu:

za vse dijake

- Geografski atlas sveta za (Tehniška založba Slovenije, 2002)
- Veliki šolski atlas (Učila Internacional, 2003)
- Atlas sveta za osnovne in srednje šole (MK, 2002)
- Geografski atlas Slovenije za osnovno in srednje šole (Tehniška založba Slovenije, 2004)
- Slovenija, šolski namizni topografski in nemi zemljevid (MK, 2005)
- Slovenija, šolski zemljevid 1 : 500.000 (MK, 2006)

drugo:

pri pripravi na maturo

- Geografski atlas sveta za šole (Tehniška založba Slovenije, 2002)
- Veliki šolski atlas (Učila Internacional, 2003)
- Atlas sveta za osnovne in srednje šole (MK, 2002)
- Geografski atlas Slovenije za osnovno in srednje šole (Tehniška založba Slovenije, 2004)
- Slovenija, šolski namizni topografski in nemi zemljevid (MK, 2005)
- Slovenija, šolski zemljevid 1 : 500.000 (MK, 2006)

drugo:

3. V kolikšni meri ste zadovoljni z obravnavo učne snovi o Slovencih v zamejstvu v učnih gradivih, ki jih uporabljate pri obravnavi za: (1 pomeni, da ste popolnoma nezadovoljni, 5, da ste zelo zadovoljni)

a) vse dijake

1 2 3 4 5

b) priprave na maturo

1 2 3 4 5

4. a) Kako pogosto pri obravnavi Slovencev v zamejstvu poleg učbenika in delovnega zvezka posegata po drugih učnih gradivih? (Možen samo en odgovor.)

vedno velikokrat občasno redko nikoli

b) Če posegata po drugih gradivih, prosim, navedite po katerih? Utemeljite svoj odgovor. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

5. Koliko časa namenite obravnavi Slovencev v zamejstvu za vse dijake (po starem učnem načrtu v 3. letniku)? (Možen samo en odgovor.)

- manj kot pol šolske ure do eno šolsko uro
več kot eno šolsko uro drugo

6. Koliko časa namenite obravnavi Slovencev v zamejstvu pri pripravi na maturo? (Možen samo en odgovor.)

- manj kot eno šolsko uro 1-2 šolski uri 3-4 šolske ure
drugo

7. Ali Slovence v zamejstvu obravnavate skupaj s slovenskimi izseljenci? Prosim, utemeljite svoj odgovor. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

8. Katere učne oblike uporabljate pri obravnavi Slovencev v zamejstvu?

(Možnih več odgovorov.)

- frontalna individualna delo v paru skupinska
drugo

9. Katere metode dela uporabljate pri obravnavi Slovencev v zamejstvu?

(Možnih več odgovorov.)

- razgovor razlaganje prikazovanje praktično delo z besedilom
delo s slikovnim gradivom praktično delo, eksperiment
drugo

10. Kako po vašem mnenju dijaki poznajo problematiko Slovencev v zamejstvu?

(Možen samo en odgovor.)

- zelo dobro dobro še kar poznajo slabo zelo slabo

11. Kateri pristop obravnave Slovencev v zamejstvu se vam zdi primernejši. Obkrožite črko pred odgovorom. (Možen samo en odgovor.)

- Obravnava po posameznih državah po principu Slovenci v Italiji, Slovenci v Avstriji, Slovenci na Madžarskem.
- Obravnava po načelu skupnega slovenskega kulturnega prostora.

12. Menite, da je Slovcem v zamejstvu po učnem načrtu namenjene dovolj pozornosti? Prosim, utemeljite svoj odgovor. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

13. Se pri obravnavi učne snovi o Slovencih v zamejstvu držite ciljev, določenih v učnem načrtu? (Možen samo en odgovor.)

da, v celoti le deloma niti ne sploh ne

14. Kaj menite o ciljih v učnem načrtu, povezanih s Slovenci v zamejstvu? (Možen samo en odgovor.)

Cilji so zastavljeni
dobro pomanjkljivo slabo

15. V prenovljenem učnem načrtu snov ni več razdeljena po letnikih. Kdaj predvidevate, da boste v prihodnje obravnavali Slovence v zamejstvu? (Možnih več odgovorov.)

1. letnik 2. letnik 3. letnik 4. letnik

16. Ali pri obravnavi učne snovi o Slovencih v zamejstvu sami dopolnite ali dodate kak učni cilj? Če da, prosim, navedite kako. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

17. Če menite, da bi bilo potrebno učne cilje v učnem načrtu, povezane s Slovenci v zamejstvu, posodobiti/dopolniti, prosim, navedite, kako. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

18. Označite, v kolikšni meri se strinjate s trditvami (1 pomeni, da se s trditvijo sploh ne strinjate, 5 pomeni, da se s trditvijo popolnoma strinjate).

a) Učni cilji, povezani z obravnavo Slovencev v zamejstvu za vse dijake⁴³, so tako v starem kot prenovljenem učnem načrtu zastavljeni skromno in premalo aktualno.

1 2 3 4 5

b) Učna snov o Slovencih v zamejstvu je za dijake dolgočasna in nezanimiva.

1 2 3 4 5

c) Profesorji sami premalo vedo o aktualnem dogajanju v zamejstvu, da bi lahko učno snov podajali na zanimiv in aktualen način.

1 2 3 4 5

d) Ker Slovenci v zamejstvu niso del Slovenije, poznavanje njihove problematike ne sodi h geografiji Slovenije.

1 2 3 4 5

19. Pri obravnavi Slovencev v zamejstvu pri pouku med drugim razložite tudi naslednje pojme (ustrezno označite; možnih več odgovorov):

prvi oziroma materni jezik jezikovna politika narodna pripadnost

skupni slovenski kulturni prostor slovenska manjšinska koordinacija

asimilacija

⁴³ Pri tem je izvzeta obravnava Slovencev v zamejstvu pri pripravi na maturo.

20. Ali se pri obravnavi Slovencev v zamejstvu poslužujete medpredmetnih povezav? Če da, prosim, navedite s katerimi predmeti in kdaj (v katerem letniku, kateri del snovi pri geografiji in kaj pri drugem predmetu ipd.). (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

21. Kako pomembna se vam zdi učna snov o Slovencih v zamejstvu za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov? (1 pomeni povsem nepomembna, 5 pomeni zelo pomembna.)

1 2 3 4 5

22. Ali problematiko Slovencev v zamejstvu omenite še pri kateri drugi učni temi? Če da, prosim, navedite pri kateri. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

23. Katere dodatne dejavnosti, povezane s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu, izvajate skozi šolsko leto/vsa štiri leta? (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

24. Kaj menite o obravnavi Slovencev v zamejstvu v gimnaziji – ali je po vaše tematiki posvečene dovolj pozornosti, se vam zdi način obravnave primeren, bi morda vi sami kaj spremenili? Prosim, utemeljite svoj odgovor. (Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

Priloga 2: Anketni vprašalnik za profesorje slovenščine.

ANKETNI VPRAŠALNIK - slovenščina

Spoštovani! Sem Kristina Herakovič, absolventka geografije in slovenščine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Pripravljam diplomsko delo z naslovom **Slovinci v zamejstvu v učnih načrtih in učnih gradivih pri pouku geografije in slovenščine v gimnaziji**. V raziskavo so zajeti gimnazijski profesorji geografije in slovenščine na slovenskih gimnazijah.

Pred Vami je vprašalnik, s katerim želim izvedeti, kakšne so Vaše izkušnje in mnenje o pomenu učne snovi o slovenskih narodnih manjšinah v sosednjih državah pri pouku **slovenščine**. Večina vprašanj se nanaša le na izkušnje in mnenje, povezane s to tematiko.

Anketa je anonimna, odgovori pa bodo uporabljeni izključno za potrebe mojega diplomskega dela.

Ko končate z izpolnjevanjem, prosim, **shranite spremembe in rešen anketni vprašalnik** pošljite nazaj na elektronski naslov: hkristina@gmail.com

Hvala za sodelovanje in uspešno delo še naprej.

a) Spol: M Ž

b) Starost:

c) Leta poučevanja:

č) Strokovni naziv: ---izberite iz menija---

1. Po katerih učbenikih in delovnih zvezkih poučujete učno snov o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu?

(Prosim, navedite za posamezni letnik izobraževanja.)

V 1. letniku:

- učbenik: Govorica jezika 1 (Modrijan, 2007)
 Na pragu besedila 1 (Založba Rokus, 1999)
 Na pragu besedila 1 (Založba Rokus Klett, 2008)
 Slovenščina 1, z besedo do besede (MK, 2007)

drugo:

- delovni zvezek: Na pragu besedila 1, delovni zvezek (Založba Rokus, 1999)
 Na pragu besedila 1, delovni zvezek (Založba Rokus Klett, 2008)
 Govorica jezika 1, delovni zvezek (Modrijan, 2007)
 Slovenščina 1, z besedo do besede, zbirka nalog (MK, 2007)

drugo:

V 3. letniku:

- učbenik: Na pragu besedila 3 (Založba Rokus, 2001)

drugo:

delovni zvezek: Na pragu besedila 3, delovni zvezek (Založba Rokus, 2001)

drugo:

2. V kolikšni meri ste zadovoljni z obravnavo učne snovi o položaju Slovencev in slovenščine v zamejstvu v učnih gradivih, ki jih uporabljate v:

(1 pomeni, da ste popolnoma nezadovoljni, 5 pomeni, da ste zelo zadovoljni)

a) 1. letniku

1 2 3 4 5

b) 3. letniku

1 2 3 4 5

3. a) Kako pogosto pri obravnavi Slovencev in slovenščine v zamejstvu poleg učbenika in delovnega zvezka posegate po drugih učnih gradivih?

(Možen samo en odgovor.)

vedno velikokrat občasno redko nikoli

b) Če posegate po drugih gradivi, prosim, navedite po katerih? Utemeljite svoj odgovor.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

4. Koliko časa namenite obravnavi slovenščine v zamejstvu v prvem letniku?

(Možen samo en odgovor.)

manj kot pol šolske ure do eno šolsko uro

več kot eno šolsko uro drugo

5. Koliko časa namenite obravnavi slovenščine v zamejstvu pri sociolingvistiki v tretjem letniku?

(Možen samo en odgovor.)

manj kot eno šolsko uro 1-2 šolski uri 3-4 šolske ure

drugo

6. Ali položaj Slovencev in slovenščine v zamejstvu obravnavate skupaj s slovenščino v izseljenstvu? Prosim, utemeljite svoj odgovor.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

7. Katere učne oblike uporabljate pri obravnavi položaja slovenščine v zamejstvu?

(Možnih več odgovorov.)

frontalna individualna delo v paru skupinska

drugo

8. Katere metode dela uporabljate pri obravnavi položaja slovenščine v zamejstvu?

(Možnih več odgovorov.)

razgovor razlaganje prikazovanje praktično delo z besedilom

delo s slikovnim gradivom praktično delo, eksperiment

drugo

9. Kako po vašem mnenju dijaki poznajo problematiko Slovencev v zamejstvu in položaja slovenščine v zamejstvu?

(Možen samo en odgovor.)

zelo dobro dobro še kar poznajo slabo zelo slabo

10. Menite, da je Slovincem v zamejstvu in položaju slovenščine v zamejstvu po učnem načrtu namenjene dovolj pozornosti? Prosim, utemeljite, zakaj.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

11. Se pri obravnavi učne snovi o položaju slovenščine v zamejstvu držite ciljev, določenih v učnem načrtu?

(Možen samo en odgovor.)

da, v celoti le deloma niti ne sploh ne

12. Kaj menite o ciljih v učnem načrtu, povezanih s položajem slovenščine v zamejstvu?

(Možen samo en odgovor.)

Cilji so zastavljeni

dobro pomanjkljivo slabo

13. Ali pri obravnavi učne snovi o položaju slovenščine v zamejstvu sami dopolnite ali dodate kak učni cilj? Če da, prosim, navedite kako.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

14. Če menite, da bi bilo potrebno učne cilje v učnem načrtu, povezane s položajem slovenščine v zamejstvu, posodobiti/dopolniti, prosim, navedite, kako.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

15. V prenovljenem učnem načrtu snov ni več razdeljena po letnikih. Kdaj predvidevate, da boste v prihodnje obravnavali položaj slovenščine in Slovencev v zamejstvu?

(Možnih več odgovorov.)

1. letnik 2. letnik 3. letnik 4. letnik

16. Označite, v kolikšni meri se strinjate s trditvami.

(1 pomeni, da se s trditvijo sploh ne strinjate, 5 pomeni, da se s trditvijo popolnoma strinjate.)

- e) Tako v starem kot prenovljenem učnem načrtu so učni cilji v zvezi s problematiko in položajem slovenščine v zamejstvu zastavljeni skromno in premalo aktualno.

1 2 3 4 5

- f) Učna snov o položaju slovenščine v zamejstvu je za dijake dolgočasna in nezanimiva.

1 2 3 4 5

- g) Profesorji sami premalo vedo o aktualnem dogajanju v zamejstvu, da bi lahko učno snov podajali na zanimiv in aktualen način.

1 2 3 4 5

- h) Ker Slovenci v zamejstvu niso del Slovenije, poznavanje njihove problematike in položaja jezika ne sodi k obravnavi pri pouku slovenščine.

1 2 3 4 5

17. Ali se pri obravnavi položaja slovenščine v zamejstvu poslužujete medpredmetnih povezav? Če da, prosim, navedite s katerimi predmeti in kdaj (v katerem letniku, kateri del snovi pri slovenščini in kaj pri drugem predmetu ipd.).

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

18. Ali pri pouku slovenščine omenjate pomembne književnike in druge kulturne osebnosti z območja slovenskega etničnega ozemlja v sosednjih državah oziroma iz zamejstva?

(Ustrezno označite in dopolnite.)

da ne

Če da, prosim, navedite katere.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

19. Pri obravnavi Slovencev in slovenščine v zamejstvu pri pouku med drugim razložite tudi naslednje pojme: *(ustrezno označite; možnih več odgovorov)*

- prvi oziroma materni jezik jezikovna politika narodna pripadnost
skupni slovenski kulturni prostor slovenska manjšinska koordinacija
asimilacija

20. Kako pomembna se vam zdi učna snov o položaju slovenščine v zamejstvu za splošno izobrazbo in narodno zavest dijakov? *(1 pomeni povsem nepomembna, 5 pomeni zelo pomembna.)*

- 1 2 3 4 5

21. Ali problematiko položaja slovenščine v zamejstvu omenite še pri kateri drugi učni temi? Če da, prosim, navedite pri kateri.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

22. Katere dodatne dejavnosti, povezane s položajem Slovencev in slovenščine v zamejstvu, izvajate skozi šolsko leto/vsa štiri leta?

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)

23. Kaj menite o obravnavi Slovencev in položaju slovenščine v zamejstvu v gimnaziji – ali je po vaše tematiki posvečene dovolj pozornosti, se vam zdi način obravnave primeren, bi morda vi sami kaj spremenili? Prosim, utemeljite svoj odgovor.

(Odgovor vpišite v spodnji obrazec.)